

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

**GÖÇEBELİKTEN YERLEŞİKLİĞE GEÇİŞ SÜRECİNDE SOSYO-KÜLTÜREL
BAĞLAMDA SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİ**

Hüseyin Aksoy

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

GÖÇEBELİK TEN YERLEŞİKLİĞE GEÇİŞ SÜRECİNDE SOSYO- KÜLTÜREL BAĞLAMDA SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİ

Hüseyin Aksoy

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

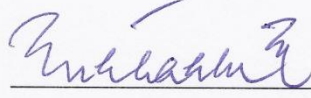
Türk Halkbilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

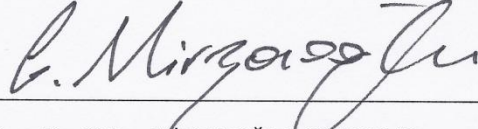
Ankara, 2012

KABUL VE ONAY

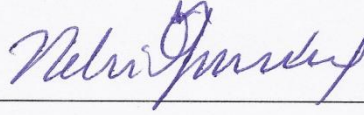
Hüseyin AKSOY tarafından hazırlanan "Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo-Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri" başlıklı bu çalışma, 28.06.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

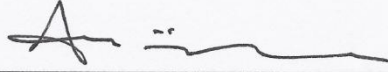
Prof. Dr. Muhtar KUTLU (Başkan)

Doç. Dr. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI (Danışman)

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR

Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN

Doç. Dr. Ayten KAPLAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ş. Armağan TARIM

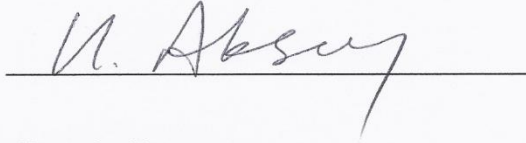
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.06.2012

Hüseyin Aksoy

TEŞEKKÜR

Çalışmamızın tamamlanmasında pek çok kişinin öneri ve eleştirisinin katkısı göz ardı edilemez.

Tezimizin saha çalışmasının yapılabilmesi adına beni göçer durumdaki Sarıkeçililerle tanıştıran ve onlara ulaşmamı sağlayan “Sarıkeçililer Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği” başkanı Pervin Çoban Savran’a ve saha çalışmalarım sırasında yol göstericilerimden olan sevgili arkadaşım Ayşe Hilal Tuztaş’a teşekkür ederim.

Bütün içtenlikleriyle bana çadırlarını açarak, beni konuk eden ve yaşamlarına dâhil eden tüm Sarıkeçili Yörüklerine çok şey borçluyum. Derleme sırasında tüm sorularıma içtenlikle cevap veren, bana değerli zamanlarını ve çadırlarını açan ve bu tecrübeyi bana yaşatan tüm Sarıkeçililere, özellikle de Cemal Candan, İbrahim Bacak, Mahmut Uçar, Salim Gök’e ve ailelerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Saha çalışmalarımı yapabilmem adına, bana gerekli olan süreyi tanıdığı izinlerle sağlayan ve çalışmamı destekleyip beni teşvik eden değerli hocam ve fakülte dekanım Prof. Dr. Turan Karataş’a teşekkür ederim.

Değerli fakülte arkadaşlarım, çalışmamın her aşamasında bana destek oldular. Arş. Gör. Mert Öksüz, Arş. Gör. Hakan Sevindik, Arş. Gör. Fatih Öztürk ve Öğr. Gör. Onur Aykaç’a teşekkür borçluyum.

Bu çalışmamda bana maddi manevi desteklerini esirgemeyen tüm aileme, özellikle ablam Zeynep Kaya’ya ve annem Emine Aksoy’a sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

Son olarak çok değerli hocam Doç. Dr. F. Gülay Mirzaoglu Sıvacı’ya çalışmam sırasında kazandırdığı farklı bakış açıları ve isabetli yönlendirmeleri ile birlikte çalışmamın başından sonuna kadar sürekli yanımda olduğu, bana inandığı ve zaman zaman saatlerce sorularımı, sorunlarımı dinleyerek hepsine sıkılmadan çözümler ürettiği için müteşekkirim. O olmasaydı bu çalışmamın gerçekleşmesi mümkün olmayacaktı...

ÖZET

AKSOY, Hüseyin. *Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo-Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Sarıkeçili Yörükleri Konya-Karaman-Mersin bölgesinde yaşayan göçer bir topluluktur. Anadolu sosyo-kültürel coğrafyası içinde belirli bir konuma sahip Sarıkeçili Yörükleri göçerlikten yerleşik hayata geçiş sürecini son elli yıldır yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar.

Sarıkeçililerin atalarından devraldıkları bir miras olarak sürdürdükleri göçer yaşamları, bünyesinde birçok geleneksel yapıyı barındıran renkli, zengin ve kendine özgü bir dünyadır. Dokumalarında, sözlü kültürlerinde ve inanç yapılarında açık bir şekilde görebildiğimiz bu renklilik ve zenginlik gündelik yaşamlarının her alanına yansımaktadır.

Sarıkeçili Yörüklerini sosyo-kültürel bir çerçevede yorumlamak amacıyla Yörüklerin göç sürecini, sosyal yapılarını, yaşamlarını, el sanatlarını, mimarî yapılarını ve sözlü edebiyat geleneklerini inceledik. Elde ettiğimiz bulguları bağlam merkezli kuramlardan gösterimci ve işlevsel teori doğrultusunda değerlendirdik. Bazı tespitlerimiz bizden önceki çalışmalarla benzerlik göstermekle birlikte özgün bilgilere de ulaştığımız kanaatindeyiz.

Bugün Anadolu'da göçer yaşam biçiminin son temsilcisi olan Sarıkeçililer bilim ve kültür çevreleri de dâhil yaşadıkları sosyal çevrelerde en fazla bu özellikleriyle dikkat çekmektedir. Sarıkeçili Yörüklerinin yakın gelecekte tamamen yerleşik hayata geçeceği öngörülmektedir. Bu öngörü nedeniyle Sarıkeçili Yörükleri hakkında yapılacak her çalışmanın değerli olduğu fikri, bu çalışmanın seçilmesi ve gerçekleştirilmesini sağlayan ana etken olmuştur.

Anahtar Sözcükler

Sarıkeçili Yörükleri, göçer yaşam, kültür, halkbilimi, Konya, Karaman, Mersin.

ABSTRACT

AKSOY, Hüseyin. *Sarıkeçili Yoruks and Their Transition Process from Nomadic to Settled Life in a Socio-Cultural Context*, Master Thesis, Ankara, 2012.

Sarıkeçili Yoruks are a group of nomadic tribes, inhabiting Konya-Karaman-Mersin region, that occupy a distinctive position in the socio-cultural profile of Anatolia. For the past fifty years, the Sarıkeçili have been transitioning from a nomadic lifestyle to a settled one.

Sarıkeçili Yoruks' nomadic lifestyle - a legacy that has passed down from generation to generation - is rich and colorful; it is a sui generis world composed of traditional elements. Their oral culture, belief systems, even their tapestries attest to this richness that is visible in every aspect of daily life.

In this study we examined the ongoing settling process, architecture, social structures, oral traditions and handicrafts of Sarıkeçili Yoruks in order to interpret the Sarıkeçili in a socio-cultural context. Later, we evaluated our findings in the light of context-based theory and functional theory. While some of our observations share similarities with previous studies, we believe that we have brought to light some original information as well.

Sarıkeçili Yoruks are the last representatives of nomadic life in Anatolia and it is this lifestyle that makes them so notable in the social circles they occupy, as well as in the scientific and cultural communities. Given the prediction the Sarıkeçili will be completely settled in near future, we believe that every study about them is invaluable.

Key Words

Sarıkeçili Yoruks, nomadic life, culture, folklore, Konya, Karaman.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMLAR, TANIMLAR, TARİHÇE	6
1.1. GÖÇ, GÖÇEBE ve GÖÇERLİK KAVRAMLARI	6
1.2. TARİHSEL BAĞLAMDA OĞUZ, TÜRKMEN, YÖRÜK KAVRAMLARI	10
1.3. YÖRÜKLERİN KÖKENİ	14
1.3.1. Anadolu Coğrafyasında Yörüklerin İskânı.....	14
1.3.2. Yörükler Arasında Sarıkeçililer.....	17
2. BÖLÜM: SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNİN GÖÇ SÜRECİ	23
2.1. KIŞIN GÜNE BAŞLAMA	32
2.2. YAZIN GÜNE BAŞLAMA.....	33
2.3. SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDE DEVE KÜLTÜRÜ	35
3. BÖLÜM: GÖÇERLİKTEN YERLEŞİKLİĞE GEÇİŞ SÜRECİNDE SOSYO- KÜLTÜREL BAĞLAMDA SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİ	43
3.1. SOSYAL YAPI	43
3.1.1. Aile Yapısı	43
3.1.1.1. Aile Düzeni ve İlişkileri	44
3.1.1.2. Hiyerarşi ve Statüler	47
3.1.2. Eğitim ve Öğretim	51
3.1.3. İletişim Düzenleri ve Teknolojik Yapı	52
3.1.4. Ekonomik Yapı	55
3.1.4.1. Geçim Kaynakları	55
3.1.4.2. Giderler/ Harcamalar.....	58
3.2. HALK HAYATI	60
3.2.1. Halk Töresi.....	60

3.2.1.1. Kız Kaçırma	60
3.2.1.2. Öldürme/ Kan Dökme	61
3.2.1.3. İmece/ Yardımlaşma	62
3.2.1.4. Misafir Ağırılama.....	63
3.2.2. Halk İnançları.....	64
3.2.2.1. Evle İlgili İnanışlar.....	64
3.2.2.2. Ocak-Ateşle İlgili İnanışlar	65
3.2.2.3. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	68
3.2.2.4. Tabiat Olayları ve Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar	74
3.2.2.5. Yatırlar ve Ziyaretlerle İlgili İnanışlar	74
3.2.2.6. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar.....	78
3.2.2.7. Belli Zaman ve Günlerle İlgili İnanışlar	79
3.2.2.8. Rüya Görme ile İlgili İnanışlar	80
3.2.2.9. Nazar İnancı	81
3.2.3. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar	84
3.2.3.1. Dini Bayramlar.....	85
3.2.3.2. Nevruz.....	87
3.2.3.3. Hıdırellez.....	88
3.2.3.4. Adak-Kurban-Saçı	90
3.2.3.5. Askere Gitme	92
3.2.4. Halk Bilgisi	94
3.2.4.1. Halk Hekimliği.....	94
3.2.4.2. Halk Veterinerliği	103
3.2.4.3. Halk Takvimi	116
3.2.4.4. Halk Meteorolojisi	119
3.2.5. Halk Mutfağı	121
3.2.5.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları.....	123
3.2.6. Çocuk Oyunları	131
3.3. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	138
3.3.1. Doğum.....	138
3.3.1.1. Doğum Öncesi.....	139
3.3.1.1.1. Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma.....	139
3.3.1.1.2. Gebelikten Kurtulma.....	140

3.3.1.1.3. Gebelik Dönemi	140
3.3.1.1.3.1. Aşerme	142
3.3.1.1.3.2. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini	142
3.3.1.2. Doğum Sırası	143
3.3.1.3. Doğum Sonrası.....	146
3.3.1.3.1. Göbek Kesme, Bebeği Yıkama, Tuzlama	146
3.3.1.3.2. Lohusalık ve Lohusa Ziyaretleri	147
3.3.1.3.3. Kırk Basması.....	147
3.3.1.3.4. Kırklama	150
3.3.1.3.5. Çocuk	151
3.3.1.3.5.1. Uygulamalar, Kaçınmalar	151
3.3.1.3.5.2. Kundak/ Belek Hazırlama	152
3.3.1.3.5.3. Ad Koyma	153
3.3.1.3.5.4. Diş Hediği/ Diş Börtmesi	155
3.3.1.3.5.5. Sünnet.....	155
3.3.2. Evlenme	157
3.3.2.1. Evlenme Biçimleri	157
3.3.2.2. Evlilik Çağı/ Yaşı.....	162
3.3.2.3. Evlilik Aşamaları	162
3.3.2.3.1. Evlilik Öncesi Aşamaları	162
3.3.2.3.1.1. Kız Beğenme ve İsteme	163
3.3.2.3.1.2. Söz Kesimi/ Nişan.....	165
3.3.2.3.1.3. Düğün Hazırlıkları	167
3.3.2.3.2. Düğün Aşamaları	168
3.3.2.3.2.1. Kına Gecesi	168
3.3.2.3.2.2. Düğün.....	170
3.3.2.3.2.3. Gelin Alma/ Gelin İndirme	173
3.3.2.3.2.4. Çeyiz	174
3.3.2.3.3. Düğün Sonrası.....	175
3.3.3. Ölüm	176
3.3.3.1. Ölüm Öncesi	176
3.3.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler.....	176
3.3.3.2. Ölüm Sırası	177

3.3.3.2.1. Ölüm Anında Yapılan İşlemler	177
3.3.3.2.2. Defin Hazırlığı/ İşlemi	179
3.3.3.3. Ölüm Sonrası	180
3.4. MİMARİ YAPI.....	181
3.4.1. Çadır Kurulumu	186
3.4.1.1. Yapı Malzemeleri ve İşlevleri	191
3.4.1.2. Yapı Tipleri ve İşlevleri	200
3.4.2. Çadır Düzeni	204
3.5. EL SANATLARI.....	208
3.5.1. Dokumacılık.....	208
3.5.1.1. Çadır.....	210
3.5.1.2. Halı-Kilim-Çul	213
3.5.1.3. Çuval	215
3.6. SÖZLÜ EDEBİYAT.....	221
3.6.1. Sözlü Şiir.....	221
3.6.2. Türkü.....	239
3.6.3. Ağıt	250
3.6.4. Ninni	254
3.6.5. Bilmece	256
3.6.6. Tekerleme	257
3.6.7. Atasözü	260
3.6.8. Dua ve Beddua	263
3.6.9. Efsane.....	265
3.6.10. Hikâye	273
3.6.11. Masal	279
3.6.12. Fıkra	287
3.6.13. Lakap ve Adlandırma.....	289
SONUÇ	292
KAYNAKÇA	295
EKLER	304
EK 1. KAYNAK KİŞİ LİSTESİ	304
EK 2. SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDEN SEÇME RESİMLER.....	308

KISALTMALAR DİZİNİ

AÜDTCF	Ankara Üniveristesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Bak.	Bakanlık
Bkz.	Bakınız
cm	Santimetre
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der. S.	Derleme Sözlüğü
Haz.	Hazırlayan
K.	Kaynak Kişi
KİB	Köy İşleri Bakanlığı
m ²	Metre kare
Müd.	Müdür
S.	Sayı
TS	Türkçe Sözlük
TÜBAR	Türklük Bilimi Araştırmaları

GİRİŞ

Kökenleri hakkında kesin bir belge bulunmasa da Sarıkeçili Yörüklerinin, Oğuzların Bozok kolunun Kayı boyundan geldikleri araştırmacılarca kabul edilmektedir.¹ Yapı olarak “gerçek göçebelik/ göçebe çobanlık” grubuna giren Sarıkeçili Yörükleri, yaşamlarını yıl boyu -kışın manar adı verilen geçici yapılar kursalar da- çadır içerisinde geçirmekte ve geçimlerini hayvancılıkla sağlamaktadırlar.

Bu çalışmanın konusu, Sarıkeçili Yörüklerinin geleneksel yaşam biçimlerinin göçerlikten yerleşikliğe geçişte sosyo-kültürel bağlamda incelenmesidir. Bu çalışmayla Sarıkeçili Yörüklerinin göçerliklerinin sona erme ihtimalinin yüksek olması sebebiyle sosyo-kültürel yapıları, aile yapıları ile birlikte inanç sistemleri tespit edilip bu çerçevedeki diğer araştırmalara da katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Sarıkeçili Yörüklerini sosyo-kültürel bir çerçevede yorumlamak amacıyla Yörüklerin göç sürecini, sosyal yapılarını, yaşamlarını, el sanatlarını, mimarî yapılarını ve sözlü edebiyat geleneklerini inceledik. Elde ettiğimiz bulguları bağlam merkezli kuramlardan gösterimci ve işlevsel teori doğrultusunda değerlendirmeye çalıştık.

Yörüklerin gündelik yaşamlarının, sosyo-kültürel bir geçiş evresinde mümkün olabildiğince nesnel bir şekilde aktarılmaya çalışıldığı bu çalışma, esas olarak alan araştırmasına dayanmaktadır. Alan araştırmasının yanında konu ile ilgili yapılmış çalışmalardan da yararlanılmıştır. Araştırmamız sırasında katılımlı gözlem yöntemi başta olmak üzere görüşme, gözlem, anket/ soru kağıdı teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın bölüm başlıkları çerçevesinde hazırlanan soru kağıtları ve katılımlı gözlem yöntemiyle de saha notları alınmıştır. Görüşme ve anket sorularının doğruluğu ve çalışmanın nesnelliği ancak katılımlı gözlem ile sağlanabileceğinden bu yöntem tercih edilmiştir.

Katılımlı gözlem sırasında tutulan saha notlarının yanı sıra, ses kayıt cihazı yardımıyla kaynak kişilerin sesleri ve gözlem sahasına ait sesler (keçi melemesi, deve bozulması, köpek havlaması vs.) kaydedilmiştir. Saha notları ve ses kayıtlarının yanında görsel belgelemenin önemi gözetilerek saha araştırması sırasında çok sayıda video kaydı ve

¹ Bkz. Türker 1997: 27; Öztürk 2009: 24, 34.

fotoğraf çekimi yapılarak bu kayıtlardan nitel anlatımı bütünleştirmek için faydalanılmıştır. Fotoğraflar ise yapı, el sanatları, göçün seyri ve hastalıklar bölümleri başta olmak üzere çalışmanın tamamında anlatımı destekleyici görsel unsur olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın evrenini Mersin, Karaman ve Konya sınırlarında dolaşan göçer durumdaki yaklaşık 150 çadırlık Sarıkeçili Yörükleri oluşturmaktadır. Dağınık yapıları, sürekli hareket halinde oluşları ve ulaşılması güç noktalara konmaları sebebiyle çalışmanın örneklemine bu topluluğun yaşadığı 3 bölge içindeki 17 çadır oluşturmaktadır. Örneklem grubumuzun 17 çadırdan oluşması, araştırmamızın nitel yönünü güçlendirmek kaygısından kaynaklanmaktadır. Sarıkeçili Yörüklerinin göçebelikten yerleşikliğe geçiş sürecinde sosyo-kültürel bağlamlarının ortaya çıkartılması bu türden derinlemesine bir araştırmayı kaçınılmaz kılmaktadır.

Örneklem çadırlarında yaşayan tüm aile fertleri ile görüşme yapılmamış olup kişi tercihinde, bu kültürü en iyi taşıyan ve aktaran kaynaklar esas alınmıştır. Bu amaçla; çadır 1’de 4 kişi, çadır 2’de 5 kişi, çadır 3’te 3 kişi, çadır 4’te 2 kişi, çadır 5’te 6 kişi, çadır 6’da 1 kişi, çadır 7’de 2 kişi, çadır 8’de 1 kişi, çadır 9’da 3 kişi, çadır 10’da 2 kişi, çadır 11’de 4 kişi, çadır 12’de 2 kişi, çadır 13’de 2 kişi, çadır 14’te 3 kişi, çadır 15’te 4 kişi, çadır 16’da 1 kişi ve çadır 17’de 2 kişi olmak üzere toplam 45 kaynak kişiyle görüşülmüştür. Bu kişilerin dışında kalan aile fertleri; bebekler, küçük çocuklar veya görüşme yapılamayacak durumda olan yaşlılardan oluşmaktadır.

Araştırmanın verileri, Yörüklerin yıl içindeki yaşam süreçleri gözetilerek 2 yılı içine alan özel olarak belirlenmiş 60 gün boyunca yaptığımız saha çalışması ile sağlanmıştır. Bu zaman diliminin seçiminde Yörüklerin göç yollarında bulunan üç ana bölgede, yılın farklı mevsimlerinde bulunabilmek etkili olmuştur. Bulunulan alanlar, kışlakta Mersin’in Gülnar, Aydıncık ve Bozyazı mevkileri, yazın yaylada ise, 2 farklı yaylaya çıkıldığı için, Ermenek-Taşkent-Hadim hattındaki “yazlak” ve Seydişehir-Beyşehir hattındaki diğer yazlaktır. Bununla birlikte, yayla göçünde (yaz göçü) Ermenek-Taşkent-Hadim mevkiine yapılan göçün tamamına iştirak edilmiş, kış göçünde ise Seydişehir’den başlanılıp Karaman ili sınırlarında göç terk edilmiştir.

Bu araştırma sürecinde, Sarıkeçili Yörüklerinin göçebelikten yerleşikliğe geçiş sürecinde sosyo-kültürel bağlamların tespitinde öncelikli olarak aşağıda sıralanan şu amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır:

- Göçerlik türleri, Sarıkeçili Yörüklerinin göçerliği ve bu göçerlikle birlikte birçok alanda taşıdıkları bilgi birikiminin kayıt ve tespiti,
- Oğuz-Türkmen-Yörük üçlü yapısında tarihsel süreçte Sarıkeçililerin konumu,
- Göçebelikten yerleşik hayata geçişin hızlandığı bu dönemde, hâlihazırda göçer durumda olan Sarıkeçili Yörüklerinin bu değişim karşısındaki durumlarının ve tutumlarının tespiti,
- Sarıkeçili Yörüklerinin geçmişten günümüze getirdikleri yaşam biçimi, inanç sistemi ve geleneksel bilgi ve anlatıların kayıt altına alınması.

Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışmamızın birinci bölümünde öncelikle göç, göçebe ve göçerlik kavramları tanımlanmaya çalışılıp Sarıkeçili Yörüklerinin hangi göçer gruba girdikleri açıklanmış ve Oğuz, Türkmen ve Yörüklerin tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümün devamındaysa Yörüklerin iskânı ve Anadolu sahasındaki Sarıkeçililerin yerleşim yerleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümdeyse kış ve yaz mevsimlerinde Sarıkeçililerin göç süreci incelenmiştir. Öncelikle yazın ve kışın güne nasıl başlanıldığı belirtilmiş, ardından Mersin’den başlayan ve iki farklı yazlağa/ yaylaya yol alan göç konaklarının isimleri verilip bu göçün haritası resmedilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan üçüncü bölümde, Sarıkeçili Yörükleri sosyo-kültürel bağlamda ele alınmıştır. Bu bölüm sosyal yapı, halk hayatı, geçiş dönemleri, mimari yapı, el sanatları, sözlü edebiyat başlıkları ve bu başlıkların alt başlıklarından oluşmaktadır.

“Sonuç” bölümünde ise Sarıkeçili Yörüklerinin göçer yaşamdan yerleşikliğe geçiş sürecinde sürekli değişmekte olan geleneksel kültür yapısı hakkındaki çıkarımlarımız yer almaktadır. “Kaynakça” bölümünde araştırmada yararlanılan sözlü ve yazılı kaynakların künye bilgileri yer almakta olup, “Ekler” kısmında ise alan

araştırmamızdan elde edilen görsel veriler (fotoğraflar), incelenen konuyu ayrıntılı tasvir etmesi ve daha anlaşılır kılması amacıyla sunulmuştur.

Konar-göçer yaşamları sebebiyle sürekli bir hareket hali yaşayan, yaz ve kış aylarında belirli bölgelerde konaklayarak yaşamlarını devam ettiren Sarıkeçililere ulaşma ve haklarında derinlemesine bir araştırma yapma, tahminimizden çok daha uzun ve zor bir süreçle sağlanabilmiştir. Fakat her ne kadar derleme safhası uzun sürmüş olsa da Yörüklerin yaşadıkları “doğal yaşam” sebebiyle çalışmamızın bize en keyif veren kısmını derleme süreci oluşturmuştur. Derlenen malzemelerin çözümlenip konu başlıklarına uygun bir şekilde tasnif edilmesi, daha sonra konu ile ilgili yapılmış çalışmalarla desteklenip yorumlanması ise çalışmamızın en yorucu kısmını oluşturmaktadır.

Sarıkeçililerin göçer yaşamları/ konar-göçer yaşam şekilleri pek değişmemiş görünmekle birlikte günlük yaşam biçimleri ve geleneksel bilgi birikimleri büyük bir değişim geçirmektedir. Yerleşik yaşama geçiş girişimlerinin olduğu bu süreçte göçerliklerinin tamamen ortadan kalkma riski ile karşı karşıya oldukları gözlenmektedir.

Halk biliminde “öncelikli derleme alanı” olarak tanımlanan deprem bölgeleri, göç alan homojen bölgeler, homojen yapının bozulmasına sebep olacak derecede farklı kültürlerle etkileşime giren topluluklar/ bölgeler ve kültürler arasında yer almaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle, göçerlikten yerleşikliğe geçmekte olan ve göç sahalarının daralmasıyla birlikte başka kültürlerle çok daha fazla iletişime giren Sarıkeçili Yörüklerinin kültürel birikimlerinin derlenmesi, bu bilgi birikimin ve yaşam şeklinin gelecek nesillere aktarılabilmesi açısından son derece önem arz etmektedir.

Göçebeliğin; göçebe topluluklar ve bu topluluğun tâbi olduğu devlet açısından iki boyutlu etkisinden söz edilebilir. Göçebelerin, eğitim, sağlık, teknoloji vb. alanlarda mahrum kalmaları ve bu sebeple modern dünyadan kopuk bir hayat yaşamaları problemin göçerlikle ilgili boyutudur. Bununla birlikte göçerlerin hâlihazırdaki durumları, sayıları, kontrol edilememelerinden doğan sorunlar ve kişisel haklarından mahrum kalmaları da diğer boyutuyla bağlı oldukları devletin sorunudur. Bu sorunları ortadan kaldırabilme adına Osmanlı döneminden beri, Cumhuriyetten sonra özellikle

son 50-60 yılda daha sıkı kanunlarla hem devlet politikasınca bir iskân unsuru olarak yerleştirildikleri hem de kendi denemeleriyle yerleşik hayata geçtikleri bilinmektedir.

Bütün bu bilgilerden anlaşıyor ki “göçebelik tabii, coğrafi, iktisadi şartların zoruyla meydana gelen bir yaşayış şekli değildir. Bu bir dünya görüşü, maşeri duygu, töre meselesidir” (Eröz 1991: 78). Bu yönden göçebe kültürüne baktığımızda, geçirmekte oldukları değişim sürecinde kültürel hayatlarının tespiti, gelenek ve göreneklerinin kayıt altına alınması, Eröz’ün ifadesiyle göçebelerin dünya görüşünü de yansıtacak olması sebebiyle önemlidir.

1. BÖLÜM: KAVRAMLAR, TANIMLAR, TARİHÇE

1.1. GÖÇ, GÖÇEBE ve GÖÇERLİK KAVRAMLARI

Sarıkeçili Yörükleri, konar-göçer/ göçebe bir hayat sürdürdüklerinden onların geleneksel yaşamını daha iyi anlayabilmek için öncelikle göç, göçebe ve göçerlik kavramlarının tanımlanması faydalı olacaktır.

Göç, konar-göçerlik penceresinden baktığımızda kışla, yayla ve güzle² arasında, aşiret halkının hayvanlarına mera temin etmek ve kendilerini de iklim şartlarına uydurmak için, bütün hayvanlarıyla birlikte muntazam bir şekilde yaptığı hareket olarak tanımlanabilir (Eröz 1991: 86). Göç-oba ya da Farsça göç-âve'den geldiği söylenen (Ögel 1978a: 5) göçebe ise, genel olarak sözlüklere baktığımızda, değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan kişi veya topluluklara verilen isim olarak tanımlanmaktadır.³ Göçebelik, Türkçe Sözlük'te sosyolojik bir kavram olarak, "bir toplumsal birliğin, yaşamak için gerekli kaynakları elde edebilmek üzere düzenli aralıklarla yer değiştirme gelenek veya alışkanlığında olması" şeklinde açıklanır⁴ (TS 2011: 955).

İbrahim Kafesoğlu, ilim dünyasınca Türklerin aslen göçebe bir kavim olduğu fikrinin yaygınlığından bahseder. Fakat göçebeliliğin ekonomik faaliyeti dışında sosyal muhtevasının henüz tam olarak bilinmediğini, Türk milleti hakkında da yargıya varılırken yalnız ekonomik görüntüler tesirinde kalınarak hükme varılmasının bu sebeple eksik ya da yanlış olacağını savunmaktadır (Kafesoğlu 2005: 32).

Göçebelik, Köy İşleri Bakanlığı tarafından 1971'de yapılan "Göçebe ve Gezgin Nüfusun Uzun Vadeli İskân Planlaması" adlı çalışmada, sabit bir konuta bağlı olmadan daimi bir çadır hayatına sahip, ekip-biçme, bitki ve ağaç yetiştirme gibi faaliyetlerin dışında kalmış, umumiyetle hayvancılıkla uğraşan, mevsimlerin durumuna göre yayla, ova ve stepler arasında göçen, kapalı ekonomiye sahip, üyeleri arasında soy-sop

² Güzle: Yörüklerin en son oturdukları daha az serin ve köye yakın olan yayla (Der. S. 2009: 2243).

³ Göçebelik hakkında tanım veren sözlükler için ayrıca bkz. Doğan 2008: 591; TS 2009: 1718; Der. S. 2009: 2121.

⁴ Türk kültür terminolojisinde göç kavramının yer alış biçimleri için bkz. Yılmaz-Telci 2010: 14-33.

münasebeti kuvvetli olan homojen, geleneksel insan grubunun faaliyetleri olarak tanımlanmakta, bu gruptaki insanlara da göçebe denilmektedir (KİB 1971: 1).

Bir geleneğe bağlı olarak tarihsel dönemlerden beri göçer yaşamı sürdüren göçebe topluluklar - Yörükler ve Türkmenler- (Çingene, Bedevi, Abdal vb. topluluklar hariç) “göçer ev, göçer evli, konar-göçer, göçer-yörük ve konar-göçer yörük” kavramlarıyla da anılmaktadır. Aynı anlamda kullanılan bu ifadelerin tümüne, arşiv belgelerinde rastlamak mümkündür.⁵

Yörüklerin yaşam biçimi düşünülünce, “geçimlerini tamamen hayvancılığa dayamış bu grupların hayvanlarıyla birlikte uzun mesafeler boyunca mevsimlere uyarak, çok defa belirli bir güzergâhı izleyen ve süreklilik karakteri taşıyan yer değiştirmeleri” (Kutlu 1987a: 21) Yörükleri “konar-göçer/ göçebe bir topluluk” olarak tanımlamamızı gerekli kılar.

“Konar-göçer grupların göçebelikleri ne tür bir göçebeliktir?”, “Göçebeliliğin türleri nelerdir?” sorularına cevap olarak Eröz ve Kutlu’nun göçebelik üzerine yaptıkları tasnifleri verebiliriz. Eröz, göçebeliği tam göçebelik ve yarı göçebelik olmak üzere 2 ana başlıkta incelemektedir. Tam göçebeliği de kendi içinde “horizontal ve vertikal (dağ göçebeliği)” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Eröz, tam ve yarı göçebelik kavramlarını şöyle tanımlar:

Tam göçebelik

A) *Horizontal Göçebelik*: Uzak mesafeler arasında (Arap yarımadası ve Kuzey Afrika) yapılan göçlere denir. Bunları 2 grupta ele alan Eröz, ayrımı daha çok merkezi yönetime bağıllık durumlarına göre yapmaktadır. Eröz’ün ayrımı şöyledir:

1.) Çöllerin ortasında, keçi ve koyunları az olmakla birlikte daha ziyade devecilikle geçinen, hükümet baskısından, idari tesirlerden uzak, vergi ile alakası olmayan seyyar ve seyyal büyük deveci kabilelerdir. Eröz’e göre bu gruptakiler hakiki göçerlerdir ve bedevilik ruhuyla hareket ederler.

2.) “Şehir ve kasabalara yakın yerlerde koyun yetiştiren deveci aşiretler” olarak tanımladığı ikinci grup, hareket kabiliyetini kaybettiğini kaybetmiş, deveyi ancak bir

⁵ Bu tabirler için bkz. Taşdelen 1997; Şahin 1997: 254-255; Ögel 1978.

yük hayvanı olarak kullanan, çöllerdeki aşiretlerin baskısıyla şehirlere doğru yaklaşmış gruplardır.

B) *Vertikal Göçebelik* (Dağ Göçebeliği): Yazın yüksek dağlar üzerindeki yaylalara, otlaklara, kışın kışlaklara göçmek sureti ile devam eder. Eröz, Orta Asya, İran ve Anadolu Türk göçebeliğini buna misal olarak vermektedir.

Yarı Göçebelik

Göçebelikten yerleşik hayata geçiş sürecindeki ara yaşam tarzıdır. Bu tip göçebeler, kışı köylerde çadır yerine ağaç, taş, tuğla, saz gibi muhite uygun evlerde geçirip ziraat yaparlar. Daha ziyade bu, hayvancılıkla birlikte yürüyebilen hububat ziraatıdır. Yazın da hayvanlarını alıp yaylalara çıkarlar, çadırdaki otururlar (Eröz 1991: 71-72).

Göçebelik ile yarı göçebelik arasındaki en önemli ayırım, göçer grupların kışlaktaki konaklama/ kalma biçimleriyle anlaşılabilir. İbrahim Bakır'a göre kışlak yurdunda, çadırdaki kalanları göçer (tam göçer), sabit bir mekânda/ taşınmaz evlerde kalanları yarı göçer olarak tanımlayabiliriz (Bakır 1995: 101).

Göçebeliğin çeşitleri, yaylacılıkla benzeşen ve farklılaşan yanları hakkında detaylı bilgi veren Kutlu ise genel hatlarıyla bu ayrımı 4 başlıkta vermektedir:

- 1- *Gerçek göçebelik*, sabit bir konuta ve yerleşim yerine bağlı olmadan sürekli çadır hayatı yaşayan ve üyeleri arasında soy-sop ilişkileri kuvvetli olan belirli insan gruplarının hayat tarzıdır.
- 2- Göçebelikten yerleşik düzene geçişin bir evresi olarak kabul edilebilecek olan *yarı göçebelik* “yarı yerleşik” ya da “mevsim göçebeliği” olarak tanımlanmaktadır.
- 3- *Yaylacılık*, ziraatın yanı sıra hayvancılık yapan, yaz aylarında hayvanlarının daha iyi beslenebilmesi için sürülerle birlikte 1-2 ay yaylalara çıkan orman ve ova köylülerinin ekonomik faaliyetleridir. Burada yerleşik durumdaki bir topluluğun özellikle ekonomik nedenlerle geçici süreliğine göçmesi söz konusudur.
- 4- *Transhumans* ise mevsime bağlı olarak otlak alanlardan faydalanma zorunluluğu ile hayvan sürülerinin büyük mesafeler arasındaki göçü ifade eder. Burada ayırıcı özellik göç sadece çobanın çıkmasıdır (Kutlu 1987a: 28).

Bu bağlamda bizim inceleme alanımıza giren Sarıkeçili Yörükleri, Eröz'ün tasnifine göre *vertikal göçebelik* (dağ göçebeliği), Kutlu'nun tasnifine göre *gerçek göçebelik* grubundadır.

Göçer durumda bulunan Sarıkeçili Yörüklerinin göçerlikleriyle ilgili belirgin özelliklerini ana hatlarıyla şöyle belirtebiliriz:

- Gerçek göçebelik (göçebe çobanlık) kapsamında bir yapıya sahiptirler.
- Sabit bir adresleri ve yerleşik bir hayatları yoktur. Ev olarak kullandıkları yapı çadırdır ve hayatları çadırda geçer.
- Eğitim seviyeleri düşüktür.
- Genel olarak ataerkil bir toplum yapısının özellikleri görülmekle birlikte kadınların da belirli oranda bir özgürlüğü vardır. Özellikle evli kadınlar aile içi kararlarda söz sahibidir. Maddi kararlardaysa hâlâ erkeğin hâkim olduğu bir sosyal yapı söz konusudur.

Göçebeliğin; göçebe topluluklar ve bu topluluğun tâbi olduğu devlet açısından iki boyutlu etkisinden söz edilebilir. Göçebelerin, eğitim, sağlık, teknoloji vb. alanlarda mahrum kalmaları ve bu sebeple modern dünyadan kopuk bir hayat yaşamaları problemin göçerlikle ilgili boyutudur. Bununla birlikte göçerlerin hâlihazırdaki durumları, sayıları, kontrol edilememelerinden doğan sorunlar ve kişisel haklarından mahrum kalmaları da diğer boyutuyla bağlı oldukları devletin sorunudur. Bu sorunları ortadan kaldırabilme adına Osmanlı döneminden beri, Cumhuriyetten sonra özellikle son 50-60 yılda daha sıkı kanunlarla hem devlet politikasınca bir iskân unsuru olarak yerleştirildikleri hem de kendi denemeleriyle yerleşik hayata geçtikleri bilinmektedir.

Bütün bu bilgilerden anlaşılıyor ki “göçebelik tabii, coğrafi, iktisadi şartların zoruyla meydana gelen bir yaşayış şekli değildir. Bu bir dünya görüşü, maşeri duygu, töre meselesidir” (Eröz 1991: 78). Bu yönden göçebe kültürüne baktığımızda, çalışmamızın da hedefleri arasında olan geçirmekte oldukları değişim sürecinde kültürel hayatlarının tespiti, gelenek ve göreneklerinin kayıt altına alınması, Eröz'ün ifadesiyle göçebelerin dünya görüşünü de yansıtacak olması sebebiyle önemlidir.

1.2. TARİHSEL BAĞLAMDA OĞUZ, TÜRKMEN, YÖRÜK KAVRAMLARI

Oğuzlar, Bizans kaynaklarında Uz, Arap ve Fars kaynaklarında Guz veya Ğuz, Göktürk Yazıtlarında Oğuz (Tokuz Oğuz), Rus yıllıklarında Torky, Tork ve nadiren Torkmen adları ile zikredilmişlerdir (Kafesoğlu 2010: 177; Bayat 2004: 71).⁶ Geçmişi çok daha eskilere dayanan Oğuzlar hakkında bilgi veren ilk Türk, Kaşgarlı Mahmud'dur. Kaşgarlı, *Divânu Lüğati't-Türk*'te Türkmen maddesinde, Oğuzların Türkmen olduklarını, aslen 24 boydan oluştukları halde 2 Kalaç boyunun ayrılmasından dolayı onların artık Oğuz sayılmayacağını ve bu sebeple 22 Oğuz boyunun bulunduğunu belirtmektedir (Kaşgarlı 2006: 412-416).

Oğuzlarda yaşanan *sosyal farklılaşma*⁷ sonucunda adlandırmada ayrılıklar olmuştur. Oğuz Türklerinin, “zaman-mekân-din” değişimlerinden dolayı önce Türkmen daha sonra Yörük olarak adlandırıldıkları görülmektedir. Tarihi süreçte bu değişime sebep olan boğumlanmaları ele aldığımızda, günümüzde hala birbiri yerine kullanılan ve bir belirsizlik yaratan Oğuz, Türkmen ve Yörük kavramları daha belirgin hale gelecektir.

Türkmen adının ortaya çıkışının tek bir faktörle açıklanamayacağı araştırmaların çoğunda belirtilmekte, bu kavramın Türklerin coğrafi alanda (Türkmen ülkesi/ bu ülkenin dışında kalan bölge), yaşam tarzında (göçer/ yerleşik) ve inanç yapılarında (Müslüman Türkler/ Müslüman olmayanlar) meydana gelen *sosyal farklılaşmalar* sonucu olduğu ifade edilmektedir⁸ (Aksoy 2005: 15).

Ahmet Caferoğlu, Anadolu etnik yapısını vücuda getiren Anadolu Selçuklularının kuruluşunda rol alan en büyük topluluğun Oğuzlar, yani Türkmenler olduğunu belirtir (Caferoğlu 1973: 76). Caferoğlu, *Oğuz* ve *Türkmen* kavramlarını aynı anlamda/ aynı topluluğun ismi olarak kullanmaktadır. Anadolu sahasına, akınlarla ya da kendiliğinden göç eden toplulukların Oğuz Türkleri ağırlıklı olmak üzere Karluk, Kıpçak, Peçenek, Kanklı, Kalaç vb. Türk soylu halklardan oluştuğunu belirten Caferoğlu'nun bu

⁶ J. Németh, Oğuz sözünü Ok+uz şeklinde tahlil eder. Ona göre ok, boy (kabile) “z” de çokluk ekidir. Böylece Oğuz “boyar, boyar birliği” anlamına gelmektedir (Sümer 1980: 13-14). Ayrıca Oğuz adının etimolojisi için bkz. Bayat 2004: 71-77.

⁷ Oğuzlarda ve Türkmenlerde yaşanan sosyal farklılaşma için bkz. Aksoy 2001: 58-92, Aksoy 2005: 11-15.

⁸ Türkmen adı hakkında ayrıca bkz. Kafesoğlu 2002; Gündüz 1999; Gelekçi 2004: 9-18.

görüşünden hareketle Anadolu'ya gelen Türk topluluklarının ayırım yapılmadan adlandırılmış şekillerine Türkmen denildiğini söyleyebiliriz. Bu hususta Faruk Sümer ise Oğuz adı yerine Türkmen adının kullanılmasını, özellikle ticari münasebetler sebebiyle X. yüzyıldan itibaren İslam dininin yayılmasına, XI. yüzyıldan sonra Oğuzların tamamına yakınının dininin İslam olmasına bağlamaktadır. Türkmen adının Oğuz adı yerine kullanılması Sümer'e göre XI. yüzyılda başlar. XIII. Yüzyıla gelindiğinde ise Türkmen adı tüm Oğuzları kapsayacak şekle gelir (Sümer 1980: X).

Türkmen adının menşei ile ilgili başlıca iki fikirden bahseden Sümer, ilk olarak Türkmen kelimesinin, "Türk" kelimesiyle Farsça "mân" (manend) ekinin birleşmesinden meydana geldiğini ve "Türk'e benzer" anlamında olduğunu belirtir. Bu görüşünü el- Biruni ve Kaşgarlı'ya dayandıran Sümer, ikinci görüş olarak kelimenin "Türk-i iman"dan geldiğini belirtmektedir (Sümer 1980: 52).

Aksoy ise Türkmen adının farklı Türk boyları arasındaki kullanımını şöyle açıklar:

Türkmenler İslamiyet'i kabul eden ilk Türk kavmi olduğu için, Türkmen adı "Müslüman Türk" manasını taşımaya başladı. Böylece, sonra Karluklar ve Oğuzlardan İslamiyet'e giren zümrelere de Maverâün-nehr'in yerli halkı tarafından Türkmen denildi. Bu, adı geçen ellerden Müslüman olan zümreleri, olmayanlardan ayırt etmek için yapılıyordu. Fakat ne Karluklar, ne de Oğuzlar'da Müslüman olan topluluklar kendilerine verilen "Türkmen" adını kullanmadılar. Kendilerine eskisi gibi Karluk ve Oğuz demekle devam ettiler. Türkmen adı Karluklar arasında tutunamadı. Oğuzlar'a gelince, İslam âleminde, büyük fetihleri sonucunda çok geniş bir bölgeye yayıldıkları için yerli Müslümanlar her yerde onlara Türkmen dediler. On altıncı yüzyıl başlarında, Oğuzlar artık her yerde Türkmen adıyla anıldılar, fakat Oğuzlar'ın torunları XIV. ve XV. yüzyıllarda bile Türkmen adını benimsememişlerdi (Aksoy 2001: 67).

Buradan hareketle söyleyebiliriz ki Oğuz ve Türkmen kavramları farklı halklar için kullanılan tabirler değildir. Türkmen tabiri, Oğuzlar'ın Anadolu'ya gelme sürecinde yaşadıkları coğrafi ve dini değişim sebebiyle onlara sonradan verilen bir adlandırmadır.

Bu değişimden sonra Anadolu'da Türkmen diye adlandırılan Oğuz Türkleri'nin konar-göçer hayata devam eden kesimleri arasında yine bir *sosyal farklılaşma* yaşanmış ve bu farklılaşmanın ürünü olarak geleneksel yaşamını yani konar-göçerliklerini devam ettiren Türkmenler, Yörük olarak adlandırılmıştır.

Osmanlılarda ilk kanun metinlerinde Yörük ve konar-göçerlerden bahsedilmezken, XV. yüzyıla ait metinlerde Yörüklerle ilgili hükümlere rastlanılmaya başlanmıştır. Kanuni devrinde ise Yörüklerin mali ve idari durumlarını ortaya koyan Yörük kanunnameleri ortaya çıkmaktadır (Halaçoğlu 1991a: 100).

“Yürü-mek” fiilinden türediği belirtilen ve “iyi ve çabuk yürüyen, göçebe, Anadolu’nun çadırda oturan Türkmenleri, bir yerde yerleşmeyen göçebe halk” (Türkay 1979: 821), “toprağı olmayan, Osmanlı hâkimiyetindeki Batı Anadolu’da bulunan konar-göçer Türkmenler” (Gündüz 1997: 38), “göçebe Türkmenlere verilen ad” (Doğan 2008: 1801) gibi tanımlamaları yapılan Yörük kavramı, Anadolu’da hala konar-göçer olarak yaşayan az sayıdaki topluluklarla birlikte genel olarak yarı göçer hayat yaşayan topluluklara verilen isimdir. Mehmet Eröz ise Yörük kelimesini “Yörümek” fiilinden türediğini belirtmektedir. Yörüklerin kaynaklarda Yürük olarak adlandırılmalarının yanlış olduğunu, Yörük tabirinin umumi olarak bütün hayat boyunca yapılagelen fiili ifade ettiğini belirtmektedir (Eröz 1991: 20-21).

Eröz, göçebeliğe devam edenlerin kendilerini Türkmenlerden ve yarı göçebelerden ayırmak için Yörük adını almış olabileceklerini belirtir. Bu tezini Ziya Gökalp’ten alıntılıdığı şu satırlarla destekler: “Beylik ve asaletin göçebelik ve Türkmenlikte olduğu, şehirlere yerleşenlerin ilinin ve boyunun belli olmayacağı, asalet ve şerafetinin kalmayacağı” inancı ve kendilerinin yerleşik halktan üstün oldukları fikriyle yerleşmeyi pek arzu etmiyorlardı (Eröz 1967: 5).

Sümer Yörük sözcüğünün kökenini şöyle tanımlamaktadır:

XVI. yüzyılda, daha önceki yüzyılda olduğu gibi göçebe anlamında Yörük (yürümekten) sözü kullanılıyor ve bu söz Halep Türkmenleri gibi teşekküllere de veriliyordu. Fakat daha sonraları Yörük kelimesi gerçek anlamını kaybetmiş ve Batı Anadolu ile Güney Batı-Anadolu’daki oymakların umumi adı olmuştur. Yani Yörük bu bölgelerde XVII. yüzyıldan önce yaşayan göçebe, yarı göçebe oymaklar anlamını ifade etmiş ve bu, zamanımıza kadar gelmiştir. Buna göre Yörük adının kavmi hiçbir manası yoktur. Yörükler de Oğuz boylarından gelmektedir (Sümer 1980: 174).

Balkan yarımadası Türklerinin ilk tabakasını tarihi Türk boyları teşkil ettiği halde, zamanla burası da etnik bir yapı görünümüne bürünmüştür. Avrupa literatüründe bu ilk Balkan Türk halkları “Yörük” adını almıştır (Caferoğlu 1973: 80).

Sümer, Yörük ve Türkmen adının ayrımını yaşanan coğrafyaya göre de yapar. Ona göre, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu, Irak ve Suriye’de yaşamakta olan Türk toplulukları Yörük ve Türkmen olarak anılmaktaydı. Anadolu’da Kızılırmak’ın doğu ve güneyinde kalan bölgeleri ile Suriye ve Irak bölgelerinde yaşayan topluluklar için “Türkmen”, Kızılırmak’tan adalara ve yukarıda Marmara denizine kadar uzanan bölgede yaşayan topluluklara ve Rumeli’deki Türk cemaatlerine “Yörük” denilmektedir (Sümer 1952: 511).

Köprülü, Oğuz menşeli göçebelik şeklini koruyan aşiretlere yani Yörüklere “Türkmen” denildiğini belirtmek suretiyle “aşiret, Türkmen, Yörük” kavramlarının aynı anlamda kullanıldıklarını kabul etmiştir. Tarihi kaynaklarda da bazen Türkmen bazen Yörük olarak geçen, seyahatnamelerde bu şekliyle zikredilen bu Türk halkının menşe itibarıyla kesinlikle Oğuzlardan olduğunu, XV. yüzyıl müverrihlerinden Oruç Bey’in: “Bu Oğuz taifesi göçkücü yürükler idi” şeklindeki ifadesi kanıtlamaktadır (Gökbilgin’den aktaran Aksoy 2001: 92).

Sarıkeçili Yörüklerine göre ise Yörük şöyle tanımlanır:

Arapça göçere Yörük derlermiş. Şimdi de deniyor. Burada davarcı köylüler var. Onlara da Yörük derler. Mesela şurayı gütssek ne hal olur desem biri der ki, orda bizim Yörükler var. O, malcı için diyor. Malcı demiyor da, Yörük diyor. Demek ki mal güdene, yayla-sahil (arası) malla inip çıkana herhalde Yörük denilmiş, isim de Yörük kalmış (K.4).

Tarihsel süreçte ele alındığında “Oğuz-Türkmen-Yörük” kavramlarından, zaman ve mekân bağlamında öncelikle bir üst kimlik olarak Oğuz adının kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte XI. yüzyıldan itibaren, coğrafi değişimin ve dini farklılaşmanın sonucu olarak Oğuz adı ile birlikte Türkmen adının kullanılmakta olduğu da bilinmektedir. XV. yüzyıla kadar birlikte kullanılan bu iki isim ve ismin ifade ettiği topluluk, bu yüzyıldan sonra konar-göçerlik özelliğini ön plana çıkarıcı bir isim olarak Yörük adıyla adlandırılmıştır.

1.3. YÖRÜKLERİN KÖKENİ

Anadolu'ya gelen tüm Türk boyları gibi Yörükler de sosyal, siyasi ve kültürel gereklilikler doğrultusunda kendi tercihleri veya merkezi otoritelerin izlediği siyasetle Anadolu coğrafyasında yerleşik hayata geçmiş ya da göçerliğe devam etmiştir. Bu ikili durum Sarıkeçili Yörükleri için de geçerlidir.

Bu bölümde genelde Yörüklerin, özelde Sarıkeçili Yörüklerinin Anadolu coğrafyasındaki dağılımı ve iskânı tarihsel bağlamda incelenecektir.

1.3.1. Anadolu Coğrafyasında Yörüklerin İskânı

Yörükler, Anadolu Selçuklu devleti döneminde önemli bir askeri kaynak olarak görülmüştür. Yörük topluluklarının düzenin sağlanmasına ve şehirleşmeye engel teşkil eden, dağınık topluluklar halinde yaşamalarıysa Türkmen ve Yörüklerin, fethedilen yerleri korumak ve buraların Türk yurdu haline gelmesini sağlamak için sınır bölgelerine yerleştirilmesine neden olmuştur. Bu iskân siyasetinde göçerlere yaylak ve kışlaklarda toprak verilerek bölgede yarı göçebe bir hayat sürmeleri amaçlanmıştır. Sonuç olarak Yörükler ve Türkmenler, Alp ve Gazilerle orduya katılmış, zaman zaman düşman topraklarını yıpratıcı akınlar yapmışlardır. Bu sayede genişleyen sınırlarla birlikte boşaltılan köylere yeni yerleşimler kurulmuş, göçebe Türkmenler yarı yerleşik de olsa iskân olunmuştur.⁹

Osmanlı devletinin kuruluş devrinde bir iskân unsuru olarak yeni fethedilen memleketlerin Türkleştirilmesinde kullanılan konar-göçerler, yerleşik halka nazaran daha disiplinli ve daha savaşçı bir yapıya sahip olup Rumeli'de önemli miktarda yerleşik bir Türk nüfusu meydana getirmişlerdir (Halaçoğlu 1991a: 100). İmparatorluğun gelişmesinde, konar-göçer ailelerin boş yerleri şenlendirerek ekonomik bir hareketlilik sağlamış olmasının, iskânları dolayısıyla kasaba ve köyler kurulmasının önemi de büyüktür (Halaçoğlu 1991b: 1).

⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bakır 1995: 32-35.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süreçte siyasi, iktisadi ve toplumsal değişimlerin de etkisiyle devletin iskân politikalarında da farklı şekilde hareket edildiği görülmektedir. Kuruluş devrinde, yeni toprakların fethedilmesiyle birlikte bu alanların Türkleştirilmesi ve elde tutulması adına dışa dönük bir iskân siyaseti izlenilmiş, konar-göçerler bu alanlara yerleştirilmiştir. Duraklama devrinde artık genişleyemeyen imparatorluk, içe dönük bir iskân politikası izlemeye başlamış ve konar-göçerleri boş, terk edilmiş ve harap alanlara yerleştirerek bu alanların ziraata açılmasını sağlamıştır (Erdal 2008: 2-3).

Halaçoğlu, Osmanlı Devleti'nde toplum yapısını askeri sınıf ve reaya olmak üzere iki ana grupta ele almaktadır. Askeri sınıfın vergiden muaf olduğunu, reaya sınıfının ise vergi mükellefi olduklarını belirtip reaya sınıfını şehirliler, köylüler, konar-göçerler ve müsellemler olmak üzere dört sınıfa ayırır. Konar-göçerlerin aslında reayadan sayıldıkları ancak hayat tarzları bakımından köylü ve şehirlilerden farklı olduklarını, bu sebeple vergiden muaf olduklarını da belirtilir (Halaçoğlu 1991a: 91-104).

Refik, Yörüklerin kanun nazarında asker olduklarını, bir yerde üç günden fazla oturamadıklarını belirtmektedir. Yörükler, konar-göçerlikten vazgeçer, davarlarını dağıtarak ziraat ve çiftçilikle uğraşırlarsa, Yörüklükten çıkar ve merkezi idareye karşı sorumlu/ bağlı hale gelirler. Bir bölgede 10 yıldan fazla yerleşik yaşam sürerlerse vergilerini o bölgenin sipahisine öderler (Refik 1989: VI-VII; Gökçen 1946: 17).

Osmanlı devletinin aşiretleri iskân ettiği belli başlı bölgeler Aydın, İçel ve Teke, Konya ve Karaman, Ankara ve Nevşehir ile Çukurova bölgelerinde yoğunluk göstermektedir (Erdal 2008: 2).

Tanzimat ile birlikte iskân hareketlerinin daha planlı yapıldığı bilinmektedir. Bu dönemde aşiret reislerine bulundukları eyalet valisi tarafından birer mühür verilerek aşiret mensubu şahısların izinsiz göç etmemeleri sağlanmıştır. Bu dönemde yaylak-kışlak olarak nerelerin kullanılacağı da bir nizama bağlanmıştır. Bu sayede aşiretlerin bulundukları kaza ve sancak dışında bir yere gitmeleri önlenmiş olmaktadır. 1842'de alınan bir kararla iskâna muhalefet edenlere kuvvet kullanılması öngörülmüş, yerleşecek olanlara da köyler tesis etmeleri ve ziraat ile meşgul olmaları şartıyla toprak tesis edilmesi kararlaştırılmıştır (Halaçoğlu 1991b: 7-8).

Osmanlı döneminde kendiliğinden yerleşik hayata geçen Yörüklerin sayısı bir hayli fazladır. Şereflikoçhisar'ın Tuz Gölü batısındaki step köylerinde 1946 Eylülünde yaptığı bir araştırma gezisinin sonuçlarının yer aldığı “Anadolu’nun Yerleşme Tarihi” adlı makalesinde Ruben, bölgeye kendiliğinden yerleşen Sarıkeçili Yörüklerinden bahseder. 1887 yılında Sarıkeçililer tarafından kurulmuş olan Karabıyıklı köyünün, mahkeme ya da kadastronun haberi olmaksızın sınırları belirlenmiş bir köy olduğu aktarılmaktadır. Çalışmada, kendiliğinden yerleşen Yörüklere diğer bir örnek olarak Sarıkeçili, Karakoyun ve Kara Tekeli Yörüklerinin 1883’te kurduğu Çeşmeli Zebun köyü gösterilmektedir. Bu Yörüklerin Adana, İzmir ve Aydın bölgelerinden gelmiş oldukları iddia edilmektedir (Ruben 1947: 347-376).

Cumhuriyetin kuruluş döneminde de konar-göçerlerin iskânı büyük bir sorun olmuştur. Osmanlı devletinin son döneminde kurulan Dâhiliye Nezareti Aşiret ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi’nin raporları doğrultusunda TBBM’de aşiretlerin Dâhiliye Vekâleti yetkisinde iskân edilmeleri hakkında kanun kabul edilmiştir. Aşiretlerin iskân kanunu ile çalışmalara başlanmış, kendiliğinden iskân olmak için başvuran aşiretler devlet tarafından belirlenen bölgelere yerleştirilmişlerdir (Erdal 2008: 5).

Göçebe ve gezginci nüfusun uzun vadeli iskân planlamasını yapan Köy İşleri Bakanlığının çalışmasında (1971), göçebelerin yerleşik hayata geçirilme sebepleri farklı gerekçelerle sıralanmaktadır. Çalışmanın genelinden çıkarılan sonuçlara göre bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

- Göçebelerin gerek konaklama ve gerekse göç sırasında geçtikleri ormanlık alanlarda yangınlara neden olarak ormanlık alanlara zarar vermeleri
- Asayiş zafiyetine sebep olan bu grupları kontrol edebilecek bir mekanizmanın olmaması. Bu durum, geçmişten beri Yörüklerin iskânının başlıca sebeplerinden olmuştur
- Belirli bir yerleşim yerleri olmadığından ve devamlı yer değiştirdiklerinden çocuklarının eğitimden mahrum kalması/ okuyamaması
- Medeniyetin imkân ve vasıtalarından faydalanamamaları vb.

Genel olarak iskân sebepleri bu olmakla birlikte, geçmişten beri farklı sebeplerle de iskân hareketleri görülmektedir. Osmanlıda iskân siyasetinin sebeplerinden biri olarak

Yörük ve Türkmenlerin dini tercihte Aleviliğe meyletmeleri, Sünni Osmanlı toplumuyla uyuşmamaları ve bu sebeple isyankâr tavır takınmaları gösterilmektedir.

Yarım asırdan fazla bir süredir “son göçerler” olarak tanımlanan, Toroslarda konar-göçer hayata devam eden birkaç Yörük grubu vardır ki, bunlar arasında Sarıkeçili Yörükleri de bulunmaktadır. Yerleşik hayatın gereklilikleri ve bu yaşama biçimi hakkında bilgi ve tecrübe sahibi olmayan göçerlerin, kendi başlarına yerleşik hayata geçmeleri oldukça zordur. “Son göçerler” olarak tanımlanan Sarıkeçili Yörükleri de yerleşik hayata geçişte sancılı bir süreç yaşamaktadırlar.

Günümüzde konar-göçerliğe devam eden Türkmenlerin kalmadığını, Yörüklerden de sadece Sarıkeçililerin göçer durumda olduklarını belirten Aksoy, onların da son göçlerini yaptıklarını, 2000 yılı sonuna kadar devlet tarafından Konya-Ereğli ilçesine iskân olunacaklarını belirtmiştir (Aksoy 2001: 76). Aksoy’un belirttiği iskân Konya-Ereğli ilçesinde gerçekleşmemiş ve tüm Sarıkeçilileri kapsamamıştır. İskân çerçevesinde Sarıkeçili Yörüklerinden yaklaşık 80-90 aile, Karaman şehir merkezinin 5-6 km uzağında yer alan ve hususi olarak Yörükler için yapılan Sarievlere ¹⁰ yerleştirilmişlerdir.

1.3.2. Yörükler Arasında Sarıkeçililer

Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun’da Oymak, Aşiret ve Cemaatler* adlı eserinde, Sarıkeçililerin yaşadıkları yerleri sıralarken “ferman olunduğu üzere ilk olarak Aydın sancağında hâli ve harab yerlere” yerleştirildiklerini söyler (Türkay 1979: 657). Aydın dışında yoğun halde yaşadıkları yerleri “İçel, Konya, Karahisar-ı Sahip, Akşehir ve Saruhan Sancakları, Doğanhisar Kazası (Konya Sancağı), Antalya Kazası (Teke Sancağı), Eğridir, Isparta, Burdur, Dazıkırı ve Uluborlu Kazaları (Hamid Sancağı) olarak sıralar.

Faruk Sümer, Dr. Çakır Oğlu’na dayandırdığı bilgilerde, Sarıkeçililere Aydın ilinin güney batısı ile diğer yörelerinde yaşayan 65 oymak ismi içerisinde yer verir (Sümer

¹⁰ Bu evlere Sarievler denilmesinin sebebi evlerin dış boyasının sarı olmasıdır. Binalar tek tip olarak yapılmış olup 2 katlıdır.

1980: 632). Sarıkeçililer, listede sadece isim olarak yer almakta, haklarında herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Cengiz Orhonlu, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân politikası gereği, Orta Anadolu'nun bozkırlarında çeşitli aşiretlere mensup aileler tarafından yurt tutulup köyler tesis edildiğini, bu şekilde teşekkül eden köyler arasında Sarıkeçililere tesis edilen köyler (1887) de bulunduğunu belirtir (Orhonlu 1987: 118). Musa Seyirci'nin verdiği bilgilere göre 1850'lere kadar kışı çoğunlukla Aydın'da, yazları ise Sultandağı'na yaylamaya giden bir grup Sarıkeçili Yörüşü, kış ve yaz otlak aramaktan, vergi vermekten bıkip usandıkları için, Dinar yolu üzerinde yer alan Devederesi, Bulanık, Kılıçkaya (Geveze) köylerine yerleşmişlerdir (Seyirci 2000: 91). Yalman'ın ifadesine göre, Sarıkeçili aşiretinden bir gurup 1756-57 yıllarında Konya'dan Kayseri civarlarına göç ederek buraya yerleşmişlerdir.

Ali Rıza Yalman'ın (Yalman 1977: 510-512) verdiği bilgilere göre Güneyyurt'un yayla ve kışlalarında, içerisinde Sarıkeçililerin de bulunduğu yüzden fazla Türkmen oymağı yer almaktadır. Yalman'ın verdiği bilgiler doğrultusunda Güneyyurt'ta yer alan oymaklar ve Sarıkeçililerle ilgili bilgiler aşağıdaki gibidir:

Maraş'ta: 15 oba, 900 çadır ve 5800'e yakın nüfusa sahip obalar vardır.

Gaziantep'te: 8 oba, 720 çadır ve 2950 nüfusluk aşiret vardır.

Çukurova'da: 40 oba, 2200 çadır ile 1400 nüfus olduğu tahmin edilmektedir.

İçel'de: 26 oba, 1700 göçebe vardır.

Bu obaların hangi aşiretler olduğunu sıralayan Yalman, Maraş, Çukurova ve İçel'de Sarıkeçili Yörüklerini anarken Gaziantep'te bulunan obalar arasında Sarıkeçililer yoktur.

Yalman, bunların yanında Afyon dolaylarında 172, Denizli dolaylarında 15, Milas'ta 60, Antalya'nın Almadağı Yaylası'nda 40 çadırın bulunduğunu belirtir. Ayrıca, Sarıkeçili aşiret mensuplarına dayanarak verdiği bilgiye göre aşiretin 150 çadırı Maraş'ta, 35 çadırı da Adana taraflarında bulunmaktadır. Yalman, kendisinin bulabildiği obaların sayısının yüzden fazla olduğunu; nüfusun 5220 çadır ve 33450 kişiye kadar çıktığını da ifade eder (Yalman 1977: 44-46).

Ülkemizdeki konar-göçerlerin sayısal verilerini belirlemek amacıyla 1965-67 yılları arasında Köy İşleri Bakanlığı Toprak ve İskan işleri Genel Müdürlüğü tarafından bir envanter hazırlanmıştır. Bu envantere göre; ülkemizde 52 ile yayılmış ve çeşitli gruplardan oluşmuş 7948 ailede 53.711 nüfusun konar-göçer ve gezginci olduğu saptanmıştır. Bu yası içerisinde 5657 ailede 38.000 nüfusun göçerler (Yörük ve Türkmenler) olduğu belirtilmiştir. Bu konar-göçer grup içerisinde Yörükler önemli bir yer teşkil etmektedir (Bakır 1995: 46-47). Göçer (Yörük ve Türkmen) aşiretlerin bölgelere göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

BÖLGELER	Aile Sayısı	Nüfus
Akdeniz Bölgesi	2716	16550
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	2506	18846
Doğu Anadolu Bölgesi	136	1017
Ege Bölgesi	103	990
İç Anadolu Bölgesi	69	569
Karadeniz Bölgesi	27	148
TOPLAM	5657	38100

Sarıkeçili Yörüklerinin büyük bir bölümü günümüzde Adana, Mersin, Antalya, Afyon, Kayseri, Karaman, Aydın, Hatay, Burdur, Isparta, Denizli başta olmak üzere birçok yerde yerleşik hayata geçmişlerdir (Bakır 1995: 75).¹¹

Konar-göçer Sarıkeçili Yörükleri yılın bütün dönemlerinde çadırda yaşamaktadırlar. Bakır, Sarıkeçililer ilgili olarak yaptığı çalışmada sayılarının yaklaşık 200 çadır civarında olduğunu belirtir. Tamamen keçi besleyen ve develerle göçen bu oymak Silifke, Taşucu, Mut ve Anamur köylerinin çevresindeki fundalık alanlarda kışlak olarak (rakım 10-300 m); yazın ise Karaman, Konya-Seydişehir çevrelerindeki çalılık, meşelik alanlarda yaylak olarak (rakım: 1300-1500 m) 15-20 günlük konaklamalarla yazı geçirmektedirler. Bakır, yazın Akşehir yaylalarına gelenlerin ise, kışı Antalya çevresindeki çalılık bölgelerde geçirdiklerini, aynı oymağın Bucak (Burdur), Senirkent

¹¹ Sarıkeçili Yörüklerinin sözü edilen şehirlerin hangi ilçe, belde, kasaba, mezra ve köylerinde yaşadıkları, çeşitli kaynaklarda uzun uzun sıralanmaktadır. Biz, tekrara düşmemek adına, burada bu listeleri vermeyeceğiz. Bu konuda bkz. Türkay 1979; Gelekçi 2005: 27-33; Dulkadir 1997: 49-62; Bakır 1995; Seyirci 2000; Bazin 1994: 323-350.

(Isparta), Antalya (Merkez) Taşucu ve Gülnar'ın (İçel) köylerinde yarı-göçer şekilde yaşayanlarına da oldukça sık rastlanıldığını kaydetmektedir (Bakır 1995: 75).

Araştırma konumuz olan konar-göçer Sarıkeçili aşiretinin bir kısmı Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra kendiliğinden yerleşik hayata geçerken, bir kısmı ise bugün devlet tarafından yerleştirilmektedir.

Yakın geçmişte Sarıkeçili Yörüklerinden bir kısmının devlet eliyle yerleştirilmeleri, hâlihazırda göçer durumda bulunanların yerleşik hayat hakkında fikir sahibi olmalarını, yerleştirilen akrabalarının deneyimleri üzerinden tecrübe kazanmalarını sağlamıştır. Ne yazık ki edindikleri tecrübe olumsuzdur. Yörükler, yerleşik hayata geçme konusunda önlerinde bulunan kötü örneklerin (Karaman/ Sarievler) etkisiyle bir tereddüt yaşamaktadırlar. 2000'li yılların başında Karaman bölgesine yerleştirilmiş olan bir kısım Yörük, hem merkeze uzak bir bölgede yerleştirildiklerinden hem de kendilerine bir istihdam sağlanmadığından bu evlerde duramayıp göçerliğe geri dönmüşlerdir. 88 hane olarak tasarlanan bu evler, tek tip olarak inşa edilmiştir. Bu evlerin işlevsizliği ve şehir merkezine uzak olduğu halde hayvancılığa elverişli olmaması düşünülünce buraya yerleştirildikten kısa süre sonra göçer yaşama geri dönen kimi Yörüklerin dönüş sebebi daha anlaşılır olacaktır.

Bunun nedenleri şöyle ifade edilebilir:

- İskân edildikleri bölge şehre uzak olmasına rağmen *yarı yerleşikliğe* elverişli değildir.
- Hayvan yetiştiriciliği/ çobanlık yapmalarına elverişli bir alan yoktur.
- İskândan sonra fertlere geçimlerini sağlayabilecekleri herhangi bir iş verilmemiştir.

Geçim kaynakları olan hayvancılığı yerleşik hayatta devam ettiremeyeceklerinden ve hâlihazırda başka bir iş alanında da ustalıkları olmadığından yerleşik hayatta maddi geliri nasıl kazanacakları tam bir muammadır.

Yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı iskân çalışmalarının başarıya ulaşabilmesi için geçim kaynaklarının ne olacağı ve kendilerine uygun yerleşim yerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Aksi halde yerleşik hayata geçişlerinin en az bir nesil daha süreceğini

öngörebiliriz. Nitekim bu hususta Yörüklerden derlediğimiz bilgiler de aynı öngörüğü destekler niteliktedir:

Mecbur yerleşmek zorunda artık Yörük. Çünkü biz Mersin'den çadırla kalktık mıydı Karaman'a bir ayda varırdık. Şimdi üç günde varıyoruz çünkü adam yola bir katıyor şurası dikim şurası odun şurası fidan sabah gidiyor adam akşama kadar yol gidiyor. Bir iki saat bir yerde dinleniyor ondan sonra ormancı geliyor kalk kalk burası yasak. Yani insanlar nefret etti bıktı. Tadı tuzu kalmadı bu işin. Onun için şimdi yerleşme düzenine geçecek en son çare. Başka yapacağı bir şey kalmadı çünkü. Adam dayanamaz oldu sabahtan akşama kadar bir insan yol yürürse iki saat uyursa. Ondan sonra varıyor adam yaylaya çıkıyor orada bir ay kalacak. İnanın bir ay içinde üç beş sefer de zabıt tutuyorlar. Adam kazanıyor, kazancının yarısını da oraya veriyor. Onun için bayağı bir zorlaştı, hayat zorlaştı (K.14).

Bizim işte fazla yer yurt yok. Eski tarihlerden beri Orta Asya'dan göç etmişler yaygınlaşmışlar. Mesela diyelim doğusu batısı kuzeyi güneyi Yörük. Ama yerleşik hayata geçmiş, 50 yıl 100 yıldır. Ben de öyle diyom şimdi yani. Demek bunlar da bu deseni seçmiş. Bu gibi işte el rençberliği seçmiş, bizim Yörükler de hayvancılığı seçmiş. Yayla sahil devam etmiş göçe turna gibi. Burda sahile yerleşelim olmuş, "ulen burda sivri sinek yer bizi yahu", yaylaya yerleşelim olmuş, "eylül ekim gelince ayaz başlar kar, boran" Haydin sahile göçelim. Zaten rençber işinden de görgü olmadı. Adam ekin deriyor kolayca, ne güzel. Kendi deriyor, orak çalmasını bilmez, harman savurması bilmez. Bazen Cemal Candan'ın bir şiirinin ucunda var

"Biz bilmeyiz orak çalıp harman savurması

Pek zorumuş saç kavurmasınla bekçi ağırlaması

Bir kuru selamla konaklasam ahım kalmaz içimde" diyor beyidinin birinde (K.4)

Bekçi geliyor konma buraya diyor. Zorluk gösteriyor. Senin de orda bi tutarın yok. Bir tarlan, hududun, tanıyan yer yok. Ne yapacam o zaman. Bizde aynı desen gidiyor. Adam topraktan korkmuş olmuş, yapamıyor çünkü. Her iş ne yaparsan çocukluğundan görecen. Bizim de görgümüz bu çobanlık (K.26).

Anadoluda oldukça geniş bir alana yayılmış olan Sarıkeçili Yörüklerinin genel olarak yerleşim yerlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Mersin il merkezi, (Silifke, Mut, Anamur, Taşucu, Gülnar ve Aydincık bölgeleri), Karaman il merkezi (Kisecik kasabası, Esenler köyü, Yeni Toki mevkii), Konya il merkezi (Çumra ilçesi, Sodur, İnli, Camili, Okçu köyleri, Akşehir ilçesi ve Mevlütlü, Kundulu, Haremi, Sıram köyleri, Ilgın ilçe merkezi, Büyükoba, Başkuyu, Çömlekçi, Cıvıt, Bıyık köyleri, Sarayönü ilçesi, Çeşmelizebir, Kuyuluzebir köyleri, Karabıyık köyleri, Doğanhisar, Derbent, Bozkır, Seydişehir, Beyşehir ilçeleri ve bu ilçelere bağlı bazı kasaba ve köyler), Denizli (Çardak ilçesi, Gölçük ve Çaltı köyleri), Afyon il merkezi (Dazkırı ilçesi), Isparta (Uluborlu, Eğirdir ilçeleri), Burdur ili (Bucak ilçesi ve

bazı köyleri), Kayseri, Adana, Afyon (Bolvadin ilçesi ¹²) ve Ankaranın çeşitli bölgelerinde yerleşik ya da yarı yerleşik yaşama geçmişlerdir (Öztürk 2009: 36).

¹² Muharrem Bayar, arşiv belgelerine dayanarak 1920 yılına kadar Bolvadin'e iskân edilen aşiretleri sıralarken Sarıkeçilileri de bu aşiretler arasında göstermektedir. Bu bölgede bulunan “cılıklar” ın Sarıkeçililerden oldukları belirtilmektedir (Bayar 1996: 88).

2. BÖLÜM: SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNİN GÖÇ SÜRECİ

Konar-göçer hayatın en önemli süreçlerinden biri göçtür. Göçerliği sürdüren grupların yaşamları incelenirken, sürdürdükleri göçebelik biçimleri, göç yolları, hayatlarındaki değişim, günlük hayattaki etkinlikleri ve yapılan işler göç sürecini şekillendirmektedir. Bu sebeple bu bölümde göç sürecini belirleyen etkenler ve tanımlamalar ele alınacaktır.

Göç sırasında konulacak duraklara *yurt/ durak* denir. Konulan yurtlar önceden bellidir. Bir yurttan, en fazla birkaç gün kalıp ardından yeni bir yurda geçilir. Yörükler, yurtları keçilere göre belirlerler.¹³ Hem onları kurt, çakal ve domuz gibi yabani hayvanlardan korumaya hem de rahatça otlayabilmelerini sağlamaya elverişli yurtları seçerler. Suyu yakın olan yerler de öncelikli tercih alanlarıdır.

Günübirlik konup göçülmeyen, yazın yaylada, kışın da kışlakta konulan yere ise *oturak yurdu* denir. Yörükler kış yurdu için yerleştikleri yerlerde uzun süreli kalırlar. Bu yerleri yaylaktayken belirlerler. Konulacak yerin mülk sahibiyle ya da muhtarıyla konuşup kalma ücretinde anlaştıktan sonra, o muhitin dışına çıkmayacak şekilde kışlaklarına yerleşirler. Yazın da yaylaya çıkmadan önce, ilkbaharda herkes kendine bir yer belirlemiş olur. Eskiden beri aynı güzergâha göçenler yer bulma konusunda daha avantajlıdır. Yayla yerinde önceden tanınmak, otlakiye bulma konusunda Yörükleri öncelikli hale getirmektedir. Kış yurduna benzer bir şekilde yaylada oturulacak yer için yine bölgenin muhtarı ya da sahibi aranıp sorulur. Yörükler, kaç hayvana sahip olduklarını, araç olarak ne kullandıklarını ve kalacakları süreyi muhtara belirtip kalma ücretinde anlaştıktan sonra anlaşılan bölgeye konarlar.

Hâlihazırda göçer durumda bulunan çadır sayısı 150 kadardır.¹⁴ Bu çadırların çoğunda evli olduğu halde ayrı bir çadır kurmamış bireyler olduğunu da hesaba katarsak, Sarıkeçili Yörükleri yaklaşık 170-180 çadırlık bir göçer nüfusa sahiptir. Bu sayının %70'i Seydişehir'e, %30'u da Hadim/ Taşkent mevkiine göçmektedir. Yörükler

¹³ Yeni konulan bir yurttan, keçiler yatacakları yere alışık olmadıkları için, gece kalkıp yurttan uzaklaşmaları muhtemeldir. Bu sebeple, özellikle göç sırasında, 2-3 gün konaklanılacak yerlerde ilk gece, aile fertlerinden birileri keçilerin içinde yatar.

¹⁴ Göçer durumda bulunan ve çadıra sahip olan Sarıkeçililerin sayısı hakkında Cemal Candan şu bilgileri verir: “Geçen yıl ben bir saydım 111 tane oba var. Bunun çoğu Silifke Erdemli tarafında. Bunların bir yarısını Ermenek-Taşkent tarafına gidiyor, bir yarımı da Seydişehir-Beyşehir tarafına gidiyor. Muhitine göre dağılır gider 2 aile 3 aile. Keklik palazı gibi dağılırlar. Tek aile de göçerler. Mesela ben tek göçüyüm.” (K.4).

arasında, göçün yapıldığı bu iki güzergâh, şu an bölgelerin kendi isimleriyle adlandırılmaktadır. Aynı güzergâhlar, 2000’li yıllara kadar Yörükler arasında yayla isimleriyle anılmakta; Seydişehir tarafına Uzun Yayla, Taşkent tarafına da Şabıla Yaylası denilmekteymiş. Sarıkeçili Yörüklerinin mevcut bilgisi dâhilindeki en eski göç yolu, Seydişehir’e yapılan göçün güzergâhıdır. Taşkent yaylasına henüz 40-50 yıldır göçen Yörükler, bu yolu deneme yanılma yöntemiyle bulduklarını belirtmektedirler. Diğer Yörük aşiretlerine de yaylak görevi gören Taşkent tarafını, 1960’dan sonra birkaç Sarıkeçili Yörük obası denemeye başlamış ve günümüze kadar bu güzergâhta karar kılmışlardır (K.1, K.18, K.19, K.23, K.24).

Yörükler kış göçüne genellikle eylül veya ekim aylarında başlarlar. Kış göçü, ortalama 2 ay sürmektedir. Bu mevsimde ekili tarlalar olmadığından göç bu kadar uzun sürer. Yaz göçünde ise göç yollarının çoğunda ekin olduğundan hızlıca yaylaya çıkılmaktadır. Kışlak bölgesine vardıktan 15-20 gün sonra davarlar yavrular. Bu yavruların ayaklanması ve göçe hazır hale gelmesi nisan ayını bulur. Bu yüzden yaz göçüne nisan ayının ortalarında başlanır ve haziran ayı başlarında yazlağa ulaşırlar.

Göç sırasında konulacak yerlerin seçiminde, bölgenin otlak olarak durumuna, bölgede ekin alanlarının fazla olmamasına ve bölgenin dikim alanı olmamasına, önceden husumet yaşadıkları bir bölge olmamasına, korunaklı bir alan olmasına vb. durumlara dikkat edilir. Gelişi güzel her bölgeye çadır kurulmaz. Konulacak yerler, bu durumlar dikkate alınarak önceden belirlenir. Koruma altına alınmış yerler dışında yol değiştirilmez. Göçün yol güzergâhını sarnıçlar, kuyusu bulunan yerler, akarsular ya da hayvana su verme imkânını sağlayan noktalar oluşturur.

Çadır kurulmayan yerler; yol üstü, harman yeri, tepenin başı, başka birinin yurdu vb. yerlerdir. Yol üstüne konulmamasının sebebi, rahatsız edileceklerine inanmalarındandır. Yörüklerin açıklamalarına göre, duyulan bu rahatsızlık maddi nedenlerden kaynaklanabileceği gibi metafizik etkenlerden de meydana gelebilmektedir. Bunlar arasında “bulaşıcı bir hastalığın yayılması, cinlenmek, şeytanın musallat olması” gibi inanışlar örnek olarak gösterilebilir.

Konak/ konalga¹⁵ yeri olarak harman yeri de seçilmez. İnanişlarına göre bunun nedeni yine metafizik kaynaklıdır. Buğday, arpa, mısır gibi “nimet” olarak gördükleri mahsullerin kalıntıları harman yerlerinde çokça bulunduğundan, buralara çadır kurmazlar. Çünkü nimetin üzerine basmanın günah olduğuna ve bilmeden de olsa harman yerine çadır kurarlarsa cinlerin kendilerine musallat olacağına inanırlar (K.4, K.28, K.24, K.40).

Tepenin başına çadır kurulmamasının sebebi ise bu alanların çevreden gelebilecek tehlikelere karşı korumasız olmasıdır. Aynı nedenlerden, dört bir yanı tehlikeye açık olan yerlere de çadır kurulmaz. Çadırın kapı yönünün açık bir alana bakması ve çadırın sürülere hâkim bir noktada olması istenir. Bunun yanı sıra, “sırtını koruma altına alabilmek” amacıyla daha çok bir yönü sarp olan yerler ya da dağlık olan yerler çadır kurmak için tercih edilir.

Resim 1: Arkası dağlık, koruma altında olan çadıra örnek.

Sarıkeçililer, daha önce başka birinin yurt olarak konduğu yerlere de konmamaya özen gösterirler. Bu davranışı atalarından şu şekilde öğrenmişlerdir:

Ben çok bilmem de dedem derdi, iyi olur kötü olur, hasta olur dert kapmış olur. Başka birinin konduğu yurda konulmaz derdi. Biz başka birinin yurt olarak konduğu yere de çadır kurmayız. Ocak taşlarından orada daha önce konulduğunu biliriz yani. İlla ki konacaksak bile az beri tarafına konarız. Dedem hiç

¹⁵ Göç sırasında geçici olarak konulan duraklara Yörükler konak ya da konalga demektedirler.

kondurmazdı. “Hastalık, kötü bir şey varsa bize atlar” derdi. “Kalan gelene atlarımış”, öyle derdi dedem (K.18).

“Kalan gelene atlar” biçimindeki atasözü genellikle hastalıkların bulaşması durumunda ve yeni bir mekâna gidildiğinde kullanılır. Bu atasözü onların konalga seçimindeki sosyal tutumunu yansıtır. Göç sırasında karşılaşılan ve akıntısı olmadığı için temiz olmadığını düşündükleri bir gölet, önceden konulmuş yurt vb. yerler Yörükleri korkutur. Bu korkunun sebebini kullandıkları bu atasözüne bağlayabiliriz. Bu atasözü, daha önce gölette ya da yurttaki hastalıklı birileri bulunduysa, hastalığın o mekânda kaldığını ve mekâna temas eden ya da mekâna konan kişilere de bulaşacağını işaret etmektedir.

Göç ile ilgili bu bilgileri verdikten sonra, şimdi de Sarıkeçili Yörüklerinin göç güzergâhlarından bahsedeceğiz. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Sarıkeçili Yörükleri iki ana göç güzergâhını kullanırlar. Bunlar; daha çok Yörük tarafından tercih edilen Aydıncık-Seydişehir güzergâhı ile yine Aydıncık/ Gülnar mevkiinden başlayıp Taşkent’e uzanan güzergâhtır. Sarıkeçililerin göç güzergâhını ve bu güzergâh üzerinde konakladıkları yerleri gösteren harita, birlikte göçe katıldığımız Yörüklerin izledikleri yol dikkate alınarak şu şekilde resmedilebilir:

Resim 2: Sarıkeçili Yörüklerinin göç yollarını gösteren harita.

Yukarıdaki haritada görüleceği üzere göç kış yurdu olan Mersin'in ilçelerinden başlamakta ve 2 farklı kolda ilerlemektedir. Göç sırasında konulan durakları Yörüklerin kendi ifadesiyle vermek istiyoruz:

Buna göre Aydınçık'tan Seydişehir'e göçün güzergâhı, Cemal Candan'ın ifadeleriyle şu şekildedir¹⁶:

Şimdi biz Aydınçık'tan göçüp Kuytubucak'a, ordan Kurt Gedigi'ne konarız. Burası yeni Yörük mevkiine ait. Sonra Teknecik'e konarız. Buradan göçeriz, İlibas sınır içerisi Kızılağaç mevkiine konarız. Şimdi buranın yeni ismi Ardıç Pınar. Ordan göçtük müydü, arada konacak yer yok gayrı. Gülnar'ın Şihömer köyünden geçeriz, Çakırderesi mevkiine konarız. Burası uzun sürer; çünkü ekin, nohut, ziraat alanı olduğundan konacak, kalacak yer yok burada.

Ordan göçeriz, Dayıcık sınırına konarız. Sonra Kuskan dağına konarız. Kuskan'ın Sivri diye bir mevki bu. Sonra Yüzükara'da konaklarız. Ordan geçer Kırkyalan

¹⁶ Seydişehir'e yapılan göçün güzergâhı üzerinde yaklaşık 45-50 konak, Hadim, Taşkent'e yapılan göç güzergâhında ise yaklaşık 25 konak bulunmaktadır. Bu mevkiilerin Yörükler arasındaki söyleniş biçimlerinin de görülebilmesi için, her iki güzergâhtaki konak isimlerini kaynak kişilerin ağzından vermeyi tercih ettik.

köyündeki Mersinli Su mevkiinde konaklarız. O mevkiin ismine Mersinli Su derler. Orda Mersin ağacı var, bir de su çıkar. Ordan sonra Evran köyden geçeriz, Sakız köyüne konarız. Sakız'dan geçeriz Hacıellez'e konarız. Ta ileride Mut'un Eşen dağı vardır, orda da konarız. Bu Eşen dağın bir tarafı Dorla'ya bir tarafı Kıravga'ya bağlı. Bu çok yüksek bir dağ. Karaman'ın içine kar yağarsa bu dağa da kar yağarmış. Eşenlerin tepesinde kar görürsen Karaman'ın içinde, merkezinde kar var demek. Karaman'la denk yüksekliği.

Eşen mevkiinden sonra Suluca mevkiinden geçeriz. Sonra Kıravga'nın içinden - şimdi Göksu oldu yeni ismi- Kıravga Köprüsü'nden geçeriz, karşıya atlarız. Sonra Mut'un Şanşa köyü var. Mut'un Şanşa'yı geçtik miydi, Avlağa köyüne çıkarız. Avlağa köyü, Karaman sınırı. Şimdi yeni ismi Elma dağı olmuş Avlağa'nın. Ordan Köpek Bazarı'na, ordan Cerit'e, Cerit'ten Ulukuyu'ya çıkarız. Alibek Tekkesi var orda. Oranın 2 ismi var, Alibek/ Ulukuyu. Ordan Kemran'ın dağına geçeriz.

Daha sonra Bucakkışla yaylasına, Bucakkışla'dan Avgan yaylasına, Avgan'dan Karaman'ın Buhran yaylası Ferma dağına geçeriz. Orda kalır konaklarız. Sonra Gökgedik mevki vardır. Bir tarafı Bınarbaşı, bir tarafı Yılangümü. Bura 2 köyün hudutları arasında. Ordan Kızılyaka'nın Hacıbaba dağına geçeriz. O dağın güneyi Kızılyaka'ya ait. Kuzeyi Yollarbaşı. Oraya Karaman'da Kazım Karabekir diyorlar. Ordan kalkıp Durayda köyü sınırlarından Saçma Gediği mevkiine geçeriz. Bura da Elmasın ve Armusun köyüyle sınır. Zaten sade bir köyün hududuna konmak kırkta bir denk gelir. Biz her zaman 2 köyün birleşimine konarız. Çoğu zaman 2 hudut denk gelir.

Sonra Ayas'tan Güneysınır'a geçeriz. Dinek'ten (Dinek Sarayından) geçeriz Alibey Höyüğü Abaz dağına. Şimdi Abaz barajı var orda. Hatunsaray barajı diye de geçiyor. Abaz'dan geçelim Çeşme köyü var, geçtik miydi Sarıkız köyü var, sonra Bayat var. Karadığın yaylası, Karadığın köyü var Konya'nın. Karadığın'den Gilisıra'nın hududunda Festiken mevki, Atmaca Köprüsü mevki, Kışla Çeşmesi mevki. Bunlar Gilisıra mevkiinin hududunda. Buralarda kalırız. Buradan gene konaklayarak geçeriz. Atmaca köprüsünden Çayırbağı yaylasına çıkarız. Çayırbağı'nda Arkıthanı vardır. Şimdi köprü de yapıldı, Arkıthanı köprüsü. Ordan da Seydişehir'e geçeriz.

Eskiden Arkıthanı'dan, bir tarafı İğret'e bağlı Koyun dağına geçerdik. O Koyun dağında kalırdık eskiden. Geçerdik Kızılören'in Aladağı'nda kalırdık. Kızılören'in Bakıburnarı mevki var orda kalırdık ben çocuğkene. Beyşehir'e bağlı Miligöz Yunuslar köyü var. Bu da Konya Kızılören kasabasına hudut yani. Miligöz'ün dağında kalırdık. Ben çocuğkene ebemgil, babamgil buralarda kalıyorduk yani. Ama 65 yılından bu yanda Seydişehir tarafına geçtik. Eskiden mallar etlenmez diye Seydişehir'in olaralarını beğenmezlermiş. 1981 yılından 2006 yılına kadar Seydişehir Gevrekli kasabası Güvercinlik yaylasında kaldık. Ama şimdi oralarda ağacın eskisi büyüdü orman oldu, kesildi. Yenisi taze yetişiyor. Şimdi oraya varmıyoz, gitmiyoz. Kesim sahası, gençlik sahası oldu. Oralarda meşe fidanı yetişiyor (K.4).

Seydişehir göçüne nazaran daha az konağın bulunduğu Hadim/ Taşkent yaylalarına göçen Yörüklerin kışlaktan yazlağa göçerken izledikleri güzergâh ise şöyledir:

Bu yıl Aydıncık'tan başladık, kışlağımız Aydıncık. Sonra Söğüt Yaylası var, Kurukonak var. Şimdi Kurukonak'tayız. Yarın gideceğimiz yer Çıldır sonra

Bardat, Erik Deresi, Darı Sekisi, Mazi Beleni, Görmeli, Tünel (Ermenek Barajı), Çöplük (Ermenek), ondan sonra Ermenek'in içinden geçerek Sultan Alanı ve Kovanlık Boğazı'na varılır. Sonra Üçbunar yaylası var. Ondan sonra Susuz, Boncukçayır, Garain, Altındaş. Altındaş, çok önemli bir yer. Ermenek'in has yaylası bura. Ondan sonra Guşu var; sonra Yiğit Ovası, Köpek Boğazı, Bolay Yaylası, Ham Boynu, Festikan Alanı; ondan sonra Taşkent Yaylası'na varılır. (K.24).

Göç sırasında güvenlik için bazı noktalardan gece geçilmektedir. Bu konuda Yörüklerden Mahmut Uçar şu bilgileri vermektedir:

Milletin görüp görmemesi önemli değil, ortalık aydınlandı mıydı hayvanlar sağa sola her tarafa saldırır. Karanlıkta hayvanlar yolun doğrusuna gider. Onun için tehlikeli yerlerden gece geçilir. Mesela Ermenek bizim Taşkent yörüklerinin en tehlikeli yeri, o yüzden oranın gece geçilmesi lazım. Trafik çok yoğun orada. Saat akşam 11-12'den sonra bayağı sakinleşiyor ortalık. Araç geçmez olur, geçerse de bi kamyoncular geçer. Ama gündüz çok yoğun olur, geçemezsin. Gece en geç saat 03:00'te Ermenek'ten göçmüş oluruz (K.24).

Yüzyıllardır göçebe bir hayat sürdüren Yörükler, yakın geçmişe kadar özellikle develer -nadiren katır, at ve eşek de kullandıkları görülür- vasıtasıyla göçmekteydiler. Ancak 2000 yılından sonra, göç aracı olarak develerin yerini traktör, pikap veya kamyonetin aldığı görülür. Bu değişimin birçok sebebi vardır: Otlak alanların daralması ve develerin kontrolünün yerleşim yerlerinde zor olması, develerin etrafa verdiği zarar dolayısıyla kesilen cezaların Yörüklere ağır gelmesi, develerden birinin ölümü halinde yüklü bir maddi kayba uğramaları, göç yolu ile trafiğin işlediği yolların çoğu yerde kesişiyor olması, develerin trafikte sorun yaratması ve zapt edilememesi vb.

Göçler deve ve/ veya traktör eşliğinde yapılır. Yüklerin taşınması önceleri sadece deve ile yapılırken şimdilerde deve ile göç eden aile sayısı 6-7 aileyi geçmemektedir. Son 10 yıldır yük aracı olarak deve yerine traktöre geçiş yapan Yörüklerden traktör ve deve arasında bir kıyas yapmaları istendiğinde verdikleri cevaplar bu değişimin zorunlu mu yoksa istekleri doğrultusunda mı olduğu hakkında fikir vermektedir. Bu konuda mülakatlarda elde edilen bilgi şu şekildedir:

Şimdi bahçelik bir yerde duracak olsan, deveyi zapt etmek için de bir adam gerekecek. Hayvana bakmazsan elalemin malına zarar verecek. Sonra o zararı da sen ödeyecen. Devenin bize en büyük zararı bu yani. Her zaman bir adam lazım başına. Ama traktör olsa, bahçelik yer de olsa konarsın, davarı da yukarı bir yerde güder biri, dinlenir kalkarsın. Devenin faydası da çok. Bir kere masrafı yok

devenin. Bedava taşır seni. Tamiri olmaz, yakıtı olmaz. Ama traktörün yakıtı lazım, bakımı lazım belki. Bunlar hep para, zarar¹⁷ (K.40).

Develerini sattığı halde traktör ya da göç vasıtası alamamış Yörükler, 1990’lı yıllardan 2000’li yıllara kadar 10 yıllık bir geçiş döneminde herhangi bir göç vasıtası bulamadıklarından göç edememişlerdir. Bu dönemde Yörükler, Mersin’in Gülnar ilçesinde ve civar ilçelerde yaklaşık 10 yıl boyunca göçmeden durmuşlardır. Bu kesim, kısa mesafeli yurt değişimleri yaparak Yörüklüklerini hayatta tutabilmişler, bu göçlerini de vasıta kiralama yoluyla gerçekleştirmişlerdir.

Yörükler, göçlerini tarihlerle belirlemiş olsalar da her ailenin göçünü kesin bir tarihle ifade etmek olanaksızdır. Yörüklerin genel olarak mevsimlere göre göç ettikleri, baharda (nisan sonu, mayıs başı) yaylaya, son baharda da (ağustos sonu, eylül başı) kışlağa göçtükleri bilinmektedir. Bu durum, göç yollarındaki köylülerin, Yörüklerin göçü ile baharın ve kışın gelişi arasında ilişki kurmalarını sağlamaktadır. Yayla zamanı Yörükleri yollarda göçer durumda gören yöre halkı, kışın bittiğini haber alır. Aynı şekilde yazın bittiğini de, kış göçüne çıkan Yörüklerin görülmesiyle anlarlar. Günümüzde iletişim araçlarının yaygın kullanımı neticesinde Yörükler ile mevsimler arasında ilişki kurmak, o toplumun dışından bakıldığında romantik bir söylem olarak algılanabilir. Fakat birlikte göçe katıldığımız aileler arasında köylülerle temasların olduğu yerlerde köylülerin kurduğu bu ilişkiye tanıklık edilmiştir.¹⁸

Göç sırasında aileler birbirlerinin sınırlarına/ hudutlarına da azami dikkat ederler. Kavgalar genellikle buna dikkat etmeyen ailer arasında yaşanmaktadır. Aileler birbirleriyle komşuluklarında ya çok yakın akrabalarını ya da çok iyi anlaştıkları çadırları seçerler. Aksi takdirde, göç esnasında ailelerden biri hızını arttırarak ya da yavaşlatarak araya mesafe koyar. Komşu olarak göç etmenin bir diğer koşulu da, komşu

¹⁷ Yörükler, Traktörün hayatlarına girmesiyle, devenin üstünde bağlanması ve taşınması zor eşyaları da kullanmaya ve biriktirmeye başlamışlardır. Bu değişim, göç güzergâhının ve konulacak konalgaların da değişmesine sebep olmaktadır. Traktörün hayatlarına girmesiyle birlikte göçün yer ve şekillerine sınırlar gelmiştir. Develerle, ulaşılması zor bölgelere ve keçilerin daha iyi otlayabildiği yüksek mevkilere çıkılabilirken traktör ve diğer taşıma araçları buna imkân vermemektedir. Bu sebeple artık araç yolunun gidemediği yüksek mevkilere konulamamaktadır.

¹⁸ Mahmut Uçar ile Ermenek mevkiinde yaptığımız mülakatta “Göç size neyi ifade ediyor? Mesela göçmek, göçe gitmek ne ifade ediyor?” sorumuza aldığımız cevap, iddiamızı destekler niteliktedir: “Mevsimin geldiğini haber veririz. Yani bak biz göçerken şurdaki insanlar, bunlar göçüyor bahar geldi, diyorlar. Şimdi biz buradan, köyden geçiyoruz. Ya bahar mı erken geldi, yoksa mevsim mi değişti? Böyle birbirlerine soru da yapıyorlar. Ya Yörükler erken mi geldi? Zaman nasıl oldu? diyorlar, biz zamanında geçmezsek. Harbi harbi bu gerçek bir şey, mevsimin işaretiyiz biz.” (K.24).

olacak iki çadırın köpeklerinin anlaşabiliyor olmasıdır. Aileler arasında herhangi bir sorun olmasa bile köpekler anlaşamadığında yine komşuluk edilmez. Fakat genellikle birbirine yakın olan ailelerin köpekleri arasında da uyum olduğu gözlenmiştir.

Kış yurdunda, yaylada ya da göç sırasında komşu olan çadırlar, genellikle birbirlerine 150-200 metreden fazla yaklaşmazlar. Bu şekilde, aile mahremiyetinin korunmasının yanında, hayvan sürülerinin gece birbirine karışması da önlenmiş olur. Göç yolunda bu durum değişebilmekte, güzergâh üzerinde geniş alanların olmadığı yerlerde çadırlar yanyana da kurulabilmektedir. Bu durumda, ailelerin hayvan sürüleri farklı iki yatağa (yere) yatırılabilir, genellikle hayvanlar birbirine karışmakta ve sabah belirli bir süre sürülerin ayrımı ile uğraşmaktadır.

Göç sırasında konulan her yurda -tek gecelik konaklamalarda bile- çadır kurulur ve sabah erkenden çadır sökülüp göçe devam edilir. Ancak, bir yurdun çok hızlı geçilmesi gerektiğinde, yerel halkla/ köylülerle anlaşamadıklarında veya gece göçmek zorunda kaldıklarında -havanın da durumuna göre- çadır kurmadıkları görülür. Aksi takdirde çadırın kurulması kaçınılmazdır. İbrahim Bacak ve ailesiyle yaptığımız göç esnasında edindiğimiz bilgiler, bu tespitimizi destekler niteliktedir:

Bir gün de olsa, yarım gün de olsa çadır kurulur. Şöyle ki, bir yere ikindin varırız, bir öğlen yemek molası verilir. Davar edecek (keçileri otlatacak) yer yoksa durma imkânımız olmazsa, hava açık olursa, yağış gelme zamanı değilse, akşama da zaten bir saat filan bir şey kalıyor. O zaman çadır tutmayız (kurmayız). Sade yataklarımızı indiririz. Onun haricinde sürekli tutarız biz çadır. O akşam yatılacaksa, kesinlikle çadır tutulur (K.19).

Keçilerin uyudukları yere yatak denir. Bu yataklar çadıra yakın olur. Göçün ilk günü bu alana, alışması ve gece kalkmaması için keçiler bir kez yatırılır. Bunu sağlayabilmek amacıyla göç sabah başlar ve öğleyin konulacak yere ulaşılmış olur. Yıl içinde iki defa yapılan büyük göç başladığında bu durum değişir. Bu sefer sınır akşamıdır. Bu büyük yolculukta akşama kadar göçüldüğü de olur. Hava kararmadan yurda ulaşılacak şekilde göçülür.

2.1. KIŞIN GÜNE BAŞLAMA

Kış yurdunda, yaza oranla gün biraz daha geç başlamakta ve erkenden bitmektedir. Kışın ve yazın güne başlamada ayırıcı olan özellikler, genellikle yapılan iş ve bu işlerin yapıldığı saatlerdir.

Sabah, ilk olarak kadınlar kalkar; ateşi yakar, çayı koyar, etrafı kolaçan eder ve keçileri kollarlar. Sonra kahvaltıyı hazırlayıp ev ahalisini uyandırırılar.¹⁹ Kahvaltı yapıldıktan sonra, işi olmayanlar -ki bunlar genellikle erkek çocuklar ve evin erkeğidir- birkaç saat daha uyuyabilir. Ancak en geç saat 10'da herkes uyanmış ve kahvaltısını yapmış olur.

Kış mevsiminin sonlarında -özellikle davar kuzulama döneminde- işler biraz daha yoğunlaşır. Sabah kahvaltısından sonra, 2-3 saat kadar hayvanlar otlamaya çıkarılır. Saat 10 civarı, oğlaklı keçiler yavrularını emzirmek üzere kuzluğun²⁰ yanına getirilir. “Emiştirme” denilen bu olayda Yörükler, annesini bulamayan oğlaklara yardım ederler. Sahip olunan hayvan sayısına göre yaklaşık 1-2 saat süren emiştirme işleminden sonra, oğlaklar keçilerin yanından alınıp tekrar kuzluğa konur.²¹ Emiştirme işlemi, ailenin isteğine ve hayvanların sayısına göre gün içerisinde sabah ve öğleden sonra olmak üzere 2 defa yapılabilir. Bazı ailelerin, ilk emiştirmeyi öğleyin yaptığı da görülmektedir. Bu durumda emiştirme 10 gibi başlar 2 gibi biter. Emiştirme süresi uzun tutulduğundan ertesi gün 10'a kadar bir daha emiştirme yapılmaz.

Emiştirme sırasında yavrusunu emdiremeyen keçilere yardım edilir.

¹⁹ Gözlemlediğimiz aileler sabah kahvaltısında, genellikle çay ile zeytin ve kendi yaptıkları keçi peynirini tüketirler. Bunun yanında -isteğe bağlı olarak- pazardan ya da yakındaki köylülerden haftalık alışverişlerinde temin ettikleri ürünleri de yerler.

²⁰ Kuzluk: Kuzu ve oğlak barındırılan küçük ağıl (K.4; Der. S. 2009: 3023).

²¹ Bu hususta Salim Gök'ten şu bilgileri derledik: “Güdüp geldikten sonra oğlağını verir, geçiyi emiştirirsin. İlk başta oğlak güccüğe elinle verirsın, her oğlağı anasının altına verirsın. Anasını emdikten sonra tekrar elinle toplar geri kuzluğa katarsın. Oğlak on, on beş günlük olduktan sonra oğlağı seçer anasının altına verirsın. Biraz daha büyüdü mü oğlağı salarsın, kendi bulur anasını.” (K.40).

Resim 3-4: Körpeler emiştirilirken yardım edilmesine örnek.

2.2. YAZIN GÜNE BAŞLAMA

Sabahları önce kadınlar uyanır ve ilk olarak ocağı yakarlar. Saat 5-6 arasında kadınlar uyanmış, ocağı yakıp çayı demlemiş olurlar. Bu saat güneşin doğuşuna göre yıl içinde farklılık gösterir ancak değişmeyen şey Yörüklerin güneş doğmadan uyanmış olmalarıdır. Çay demlendikten sonra kahvaltı için yumurta veya patates haşlaması gibi yiyecekler hazırlanmadıysa peynir ve zeytinden oluşan bir kahvaltı yapılır. Bu da yaklaşık 20 dakika sürer ve hava henüz aydınlanmaya başlarken işlere de başlanmış olur. Güne bu kadar erken başlamalarının sebebi hayat kaynakları olan keçidir. Otlama saati gelen keçi yerinde durmayacağı için Yörükler, güneş doğmadan işe koyulacak duruma gelirler.

Göç günü sabah gün doğumunda uyanılır, kahvaltı yapılır. Kahvaltıdan sonra eğer oğlaklar karışmış durumdaysa davarların arasından oğlaklar ayrıştırılır. Bu işlemi tüm aile birlikte yapar. Ortalama yarım saat süren bu işlemden sonra oğlaklar farklı bir çobanla, davarlar farklı bir veya iki çobanla varsa develer de farklı bir çobanla güdülür.

Bu iş bölümü evdeki kişi sayısına göre yapılır.²² Sarnıçlara çok uzak olmayacak şekilde otlatılan hayvanlara 1-2 saat sonra su verilir.²³ Daha sonra 10.30-11.00 suları, öğle sıcağına kalmadan hayvanlar çadırın yanına getirilir. Yazın sıcak zamanlarında, bu saatlere kadar da otlakta kalınmaz. Dinlenmeye alınan hayvana öğleden sonra ikinci serinliğine kadar dokunulmaz. Bu arada evde, öğlen için varsa yapılmış yemek, yoksa çay ile birlikte çomaç²⁴ yenilir. Öğle sıcağına maruz kalmayı gerektiren herhangi bir iş yapılmaz. Bu 2-3 saatlik süre genellikle dinlenerek geçirilir. Çadır yerleşim yerine yakın bir mevkideyse ve ihtiyaç varsa, ihtiyacı gidermek için aileden biri gönderilir. Çadır içerisinde yapılabilecek ufak işler de (varsa çadırın tahrip olmuş kısımlarını onarmak, ıstarda dokuma yapmak gibi) bu sürede yapılır. Öğleden sonra 2-3 dolaylarında hayvanlar tekrar otlatmaya çıkarılır.

Haftada 2 kez hayvanlara tuz verilmektedir. Bu günlerde hayvanlar normalden farklı olarak ikişer defa sulanır. Akşam, güneş batmadan hayvanlar çadırın yanına getirilir. Aile fertleri toplanır, akşam yemeği yenir, çay içilir. Bu sırada aile içinde erkekler arasında muhabbet edilir. Gün içinde yaşanan bir olay varsa paylaşılır. Bulundukları mevkide radyo yayını alabilecek imkân varsa, evin reisi tarafından özellikle hava durumunu ve günün haberlerini öğrenmek için radyo açılır. Daha sonra aile fertleriyle yarının planı yapılır. Yapılacak işler önceden belirlenmiş, iş bölümü yapılmış olur.

Tüm bu iş bölümü yapıldıktan sonra akşam 9-10 civarı uyunur. Hava çok yağışlı değilse hayvanların arasında bir ya da iki kişi yatar. Bu önlem hayvanları hırsız, kurt, domuz vb. yabani hayvanlara karşı korumak için alınır. Ayrıca, yeni bir konağa geçildiğinde ilk gece, hayvanlar göç duraklarında mekânı tanımayıp tedirginlik yaşadıklarından kalkıp gitme ihtimalleri vardır. Göçerken, gece hayvanların arasında yatılma sebeplerinden biri de budur.

²² Yörükler arasındaki iş bölümü hakkında ayrıntılı bilgi için 3. Bölümde yer alan “Sosyal Yapı” ana başlığındaki “Aile Düzeni ve İlişkileri” başlığına bakınız.

²³ Yazın yol üzerinde suya daha kolay erişilebilecekleri yurtlar konak olarak seçilmektedir. Su kaynakları genellikle eski zamanlardan kalma su sarnıçları ve kuyular olurken, dere kıyısı, çeşme kenarı gibi yerler de olabilmektedir.

²⁴ Çomaç: Yufka ekmeğinin içine peynir veya kıyma konularak yapılan dürüm (Der. S. 2009: 1264).

2.3. SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDE DEVE KÜLTÜRÜ

Develer, belirli iklim, toprak ve yem şartlarında hayatlarını sürdürebildikleri halde en soğuk stepler dâhil olmak üzere genellikle sıcak çöl iklimlerinde hayatta kalmalarıyla tanınan dayanıklı hayvanlardır (Eröz 1991: 145). Bu sebeple göçer yaşamı devam ettirmede tarihsel dönemlerden beri -bu yaşamın doğal yapısına da en uygun taşıt olan- deve olmuştur. Farklı göçer gruplarca at, eşek, sığır ve katır gibi hayvanlar da kullanılmakla birlikte tüm Sarıkeçililerce kullanılan göç aracı yakın bir zamana kadar deve olmuştur. Günümüzde çok az sayıda (mülakatlarımıza göre 5-6 ailede) aile hâlâ deveyi göç aracı olarak kullanmaktadır. Bu ailelerin hemen hepsinin aynı zamanda motorlu taşıtları da bulunmaktadır. Günümüzde göç, motorlu taşıtlarla sağlanmakta, bu sebeple deve ile ilgili yüzyılların verdiği bilgi birikimi giderek unutulmaktadır.

Geleneksel göçer yaşamları adına son derece önemli bir yeri olan devenin, Anadolu'nun iklimine ve taşınan eşyanın ağırlığına en uygun olanını bulma amacıyla Anadolu halkınca farklı ırkları beslenmiş ve göç aracı olarak kullanılmıştır.

Anadolu'da yetiştirilen ve farklı amaçlarla kullanılan develer ve bu develerin donanımları ile ilgili muhtelif çalışmalar²⁵ olmakla birlikte burada Sarıkeçili Yörüklerinden derleyebildiğimiz deve ile ilgili bilgi ve inanışlara yer vereceğiz:

Son 20 yılda Yörüklerin büyük bir bölümü göç aracı olarak deve kullanımından vazgeçmiştir. Yörüklerin deve yerine motorlu taşıtları tercih etmelerinin en büyük sebebi göç sahasının daralması nedeniyle develerin kontrol edilemeyip çiftçilerin ürünlerine zarar vermeye başlamasıdır. Yörüklerin maddi durumları bu zararları karşılayamayacak seviyede olduğundan ya da bu zararı önleme adına böyle bir tercihte bulundukları söylenebilir. Aynı zamanda yaşanan “sosyal değişim” sebebiyle Yörüklerin yanlarında daha fazla eşya taşır duruma gelmesi ve develerin bu eşyaların taşınmasında yetersiz kalmaları da deve yerine motorlu araçların kullanılmaya başlanmasına neden olmuştur.

²⁵ Anadolu'da deve kültürü ve Sarıkeçili Yörüklerinin deveciliği ile ilgili ayrıca bkz: Eröz 1991: 144-159; Dulkadir 1997: 100-127; Seyirci 2000: 163-175; Beşirli 2007: 114-124.

Resim 5: Deveye sahip olmasına rağmen göç için araç kullanan Yörükler de bulunmaktadır.

Yörüklerden deve ile traktör arasında bir tercih yapmaları istendiğinde hemen her Yörük hâlâ deveyi tercih edeceğini belirtmektedir. Deve ile motorlu araçlar arasındaki olumlu-olumsuz kıyaslama Yörüklerce şu şekilde belirtilmektedir:

Traktör olunca yol kenarına konmak zorunda kalıyon. Hırlısı var, hırsızı var. Ama devesi olan adam gidiyor dağın başına kadar çıkıyor. Oralarda rahat rahat kalabiliyor. Yol kenarına konunca oradan kalk diyebiliyorlar ama deve olunca konduğun yerde kimse seni göremez bile (K.40).

Genel olarak Yörükler arasında çift hörgüçlü deveye tülü (tüylü) deve, tek hörgüçlü deveye de boz deve denilmektedir. Tülü devenin dişisine “maya”, erkeğine “besirek” denilmektedir. Boz devenin dişisine “kaylak/ gaylak”, erkeğine “lök” denilmektedir. Yörükler, daha çok tek hörgüçlü olan boz deve cinsini beslemektedirler. Bunun sebebini “hem daha uslu hem daha iyi yola geliyor.” (K.24) şeklinde açıklamaktadırlar. Aynı zamanda arap devesi olarak bilinen “boz deve”nin hamaylı (muskalı) olduğuna inanılır. Bu da onun bereket getirdiğine inanılmasını sağlamıştır. Tülü deve ise çift hörgüçlüdür ve şeytan soyundan geldiğine inanılır (K.24).

“Buhur” deveyle boz devenin çiftleştirilmesinden elde edilen yavruların dişisine “maya”, erkeğine “besirek” denir. Boz deveyle maya çiftleşirse ona da “nacır” denir. Boz devenin özelliği kolay kolay hastalanmaması ve yük çekmede kabiliyetli olmasıdır. Tülü deve ise görünüş olarak gösterişli bir yapıya sahiptir. Boz deve tek hörgüçlü, tülü deve çift hörgüçlü olur.

Deve 5 yaşına geldi mi bastırır (çiftleşir), altı yaşında bortlar (yavrular). 5 yaşında bortlarsa henüz “dişemediğinden” (dişleri çıkmadığından) yavruyu besleyemez kendi de aç kalır. Devenin kafası sert olursa 6 yaşında, yumuşak olursa 5 yaşında “dişer”.

Develerin çiftleşme mevsimi kış aylarıdır. Şubat, mart, nisan ayları başta olmak üzere mayısa kadar çiftleşme gerçekleşmektedir. Erkek deve dişisinin üzerine çekilerek çiftleşme gerçekleştirilir. Deve ilk yavrusunu 12 ayda doğurur. İlk yavrudan sonraki yavruamalarında doğum 12 ay 15 gün sürmektedir.

Kışın bastırırız, gelecek yıl onu portlar. Portlayınca doğumdan 24 saat sonra sana ihtiyacı kalmaz. 24 saat sonra kendi kalkar kendi emmeye başlar. Sana bir yükü kalmaz. Mesela bu saatte portladı, gelecek gün bu saate kadar kollarsın. Ama oturakta olursan, göç gününde olursan gene aynı olur da göç günü olursa çontarsın, deveye sarmak zorunda kalırsın. Çontmak ne demek? Çontmak gülümdür. Ayaklarını bağlayıp deveye yüklersin. Yükleyeceğinde gülülersin zaten. Yurda varınca gene salıverirsin. O az biraz geç ayaklanır. Tam ayaklanması bir haftayı bulur. Normalde öteki de bulur da öteki beş gün dedin mi sana ihtiyacı kalmaz (K.17).

Bir devenin hamile kalıp kalmadığı hareketlerinden anlaşılmaktadır. Hamile kalan develer, yanlarına erkek bir deve geldiğinde kuyruklarını kaldırıp bir miktar sidik salmaktadır. Bu hareketi Yörüklerce devenin hamile kaldığının anlaşılmasına sebep olur (K.17).

Devenin hamaylı olduğuna inanılması²⁶ beraberinde deve ile ilgili tedavi inançlarının doğmasına sebep olmuştur. Devenin şifalı bir hayvan olduğunu göstermesi açısından şu alıntıyı vermeyi yerinde bulduk:

²⁶ Devenin hamaylı olduğu inancı, Yörükler arasında anlatılan ve gerçekten yaşandığına inanılan deve ile peygamber arasındaki şu olay sebebiyledir: “Devenin sidik salacağı yer geride. Devenin çavını, bülüğü deriz biz. Önceleri ileri verirmiş sidiğini. Ben bunu babamdan duydum. Babam da eskilerden duymuş tabi. Bir gün Peygamber efendimiz deveyi çekerkene devenin sidiği gelmiş. Salsa önündeki adamın üstünü batıracakmış. Tepenin başına kadar sabretmiş deve. Bir tepeden aşarken düzlüğe çıkınca deveyi soluklandırmış, dayandırmış durmuş. O sırada deve de salmış. Senin üstün batacak idi salamadım demiş.

Devenin bi de bazı çok şeylerde şifası var. Basır (basur) hastalığına mesela, makatta olur. Devenin pabucu varya, taban etini yerse basır iyi olurmuş. Sütünü nefes darlığı içerse fayda oluyor. Bazen çocuklarda böyle grip gibi boğmaca oluyor. İyi olmaz yani. Uşak gece yataktan kalkar kendinden geçer yani. Deve sütünü içerse iyi olur. Miğden alırsa çiğ de iç. Bişirip iç. İçime bağlı bişe. İş devenin sağılmasında. İnek gibi süt vermez bu. Böyle sağacağın zaman çekiverir südünü, çıkaraman memeden. Onun bir çekimi vardır, çeker illa çeker südünü. Sen sık, sık memelerin ucunu yok bişi. Onu köşek²⁷ emerkene sağdın sağdın. Ama akli keserse gene sağdırmaz. İnek gibi değil. Dokanma benim yavrumun südüne diyor. Uslu deve olur bazen, uslu da olmazsa zor yani. Ona yalvararak yakararak, anacığım, kızım bişiler ezgilenecek söyler. Kızım kızım, boduğum boduğum diye sevmesini bilir onlar yani. İşte biraz sağabilirsen öyle sağarsın. Ucundan bir sıkım aldın mıydı tamam vermez başka (K.4).

Boğaz ağrısı yaşayanlar devenin yününden bir parçayı boğazına sararsa bunun ağrıyı keseceği söylenmektedir (K.17, K.24).

Hasta çocukların boz devenin altından dualar okunarak geçirilmesi, çocukların hastalıklarına iyi gelmektedir. Yeni doğan ve çok ağlayan çocukların ağlamasını kesmek için özellikle bu tedavi uygulanır (K.4).

Lök develer çiftleşme mevsiminde kızışıp bozuladıklarında ağızlarından gelen köpük çocuğu olamayan bir kadın tarafından içilirse, kadın çocuk sahibi olur. Bu köpük bir kabın içerisine katılır, üzerine biraz da su eklenerek içilmektedir (K.4).

Tülü devenin dişisi olan maya cinsi devenin idrarı, temre hastalığını tedavide kullanılmaktadır. El veya yüzün çatlak bir hale gelmesi şeklinde kendisini belli eden temre hastalığında mayanın idrarı yara yerine sürülürse hastalık tedavi edilmiş olur (K.4).

Kısırlaştırılan develere, cinslerine göre ayrı isimler verilmektedir. Boz devenin erkeği olan lök deve kısırlaştırılmışsa “iğdiş”, tülü devenin erkeği olan besirek kısırlaştırılmışsa “hadım” denilmektedir.

Yörüklerle tülü ve boz deve arasındaki farkları sorduğumuzda şöyle bir bilgi almaktayız:

Yahu tülü deve güçlü oluyor. Çok taşıyor, daha sevimli daha gösterimli, tipli yakışıklı oluyor. Onun dişisine maya derler, erkeğine besirek derler. Boz devenin de dişisine kayalık derler, erkeğine lök derler bak. Cinsi cinsine ayrılıyor. Tülü

O gün bu hemen sidiği döndermiş arkaya. Şimdi deve giderken sidiği arkaya salar. Zaten dişi aşşağa salar, erkek de geriye salar. Ama deveye çıkacağı zaman ileri doğrultur.” (K.17).

²⁷Köşek: Deve yavrusu (Der. S. 2009: 2980).

deve az güçlüdür ondan. Aşısı olmuş oluyor az güçlü. Mesela boz deve 200 kilo götürüyorsa tülü deve 300 kilo götürüyor. O deve 150 götürüyorsa tülü 200 götürüyor. Veyahut da o daha sevimli, gösterimli. Benim rahmetli dayım vardı hiç boz deve daşımazdı yani. Hep tülü deveydi, besirek, maya. Onun havutu, kispeti daha güzel, değişik. Boz devenin havuduyla tülü devenin havudu değişik. Yapımı değişik. Boz deveninki göstergesiz geliyor tülü deveninki çok göstergeli geliyor. Havut daha güzel daha kibar duruyor (K.44).

Sarıkeçililerde devenin havutu boyun kolanı, döş kolanı ve kasık kolanı olmak üzere 3 kolanla (örgü ip) bağlanmaktadır. Devenin boğaz bağına “güvet kolanı” da denilmektedir. Bir ip döşten, bir ip kasıktan ve bir ip de boyundan geçirilerek havut deveye bağlanmaktadır. Bazı Yörük gruplarının kuskun adı verilen ard kolanıyla birlikte havutu 4 iple bağladıkları belirtilmektedir. Sarıkeçili Yörükleri deveye zarar verdiğini düşündükleri kuskunu kullanmazlar. Kuyruğunun dibinden geçirilen kuskun havutun bir yere takılması durumunda deveyi yaralayacağı bu sebeple kullanmayı sevmediklerini belirtmektedirler. Bahşiş Yörükleri genellikle kuskunu kullanmaktadır. Sarıkeçililer havut yapımında diğer Yörüklerden daha iyi olduğunu, havutlarının yeğni (hafif) ve gösterişli olduğunu belirtmektedirler (K.4, K.12, K.24, K.40, K.44).

Resim 6: Kolanlar yardımıyla devenin havutu bağlanırken.

Resim 7: Devenin havutu bağlanırken.

Resim 8: Havut, kolan yardımıyla bağlanırken.

Devenin bakımı iyi olursa 30, bakımı iyi olmasa 20 yıl yaşadığı belirtilir (K.44).

Develerin yüklenmesi bir bilgi birikimi ve ustalık gerektirmektedir. Yörükler, sahip oldukları develerin, yaşamlarına ait tüm eşyaları taşıyabilecek sayıda ve güçte olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu sayı genellikle en az yedi deveden oluşmaktadır. Bir katar deve (yedi deve), bir ailenin tüm çadır yükünü taşıyabilmektedir. Çuvallara doldurulan eşyalar, her bir deveye iki adet gelecek şekilde ve aynı ağırlıkta ayarlanmaktadır. Devenin, eşyaları rahatça taşıyabilmesi ve yorulmaması için gerekli olan bu yük ayarlama işi, sahip oldukları çuvalların motifleri sayesinde karışmadan ayarlanabilmektedir. Her devenin taşıyacağı yük çuvalları önceden belirlenmiştir. En öndeki deveye genellikle çok ağır bir yük vurulmaz. Giyisilerin ve özel eşyaların bulunduğu diğer çuvallara göre nispeten daha hafif olan ala çuvalla en öndeki develere yüklenmektedir. Ala çuvallardan sonra içerisinde un bulunan un çuvalları, ardından içinde kuru bakliyatın, yiyeceklerin ve kap-kacağın bulunduğu ağır kıl çuvalları sırasıyla develere yüklenmektedir. Yük yüklenen son deveye ise çadır örtüsü ve direkleri yüklenmektedir.

Resim 9: Göç yollarına çıkmış deve katarı.

Deve kutsal kabul edildiğinden boz devenin olduğu yere cin ve şeytanın gelmediği belirtilir. Aynı sebeple devenin yününün üstüne oturulmaz. Deve yünü hava ve su

geçirmediği için yastık yapımında kullanılmaktadır. Yapılan bu yastıkların da üzerine oturulmaz.

Deve, bir çöl hayvanı olması sebebiyle düz arazilerde kullanışlıdır. Bununla ilgili Yörükler “Deveye sormuşlar yokuşu mu seversin inişi mi seversin, düz yer neyini aldı kaçtı demiş. Düz yeri severim demiş.” (K.44) şeklinde bir fabl bulunmaktadır.

Yörükler arasında hayvanları kişileştirip onlara konuşma metinleri söyletmek yaygın bir uygulamadır. Bu anlatılar, Yörüklerin kendilerini devenin yerine koymalarıyla sağlanmaktadır. Yörükler arasında bu anlatımlara örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Deve her şeyi helal ederim bir tek eşeğin ardına takılmayı helal etmem demiş. Eşek mundar hayvan bundan dolayı istemezmiş. Bir de sidik salacağım zaman beni asılıp çeker, rahatsız eder demiş. Bu yüzden istemem demiş. Yalnız bu dediğim eşek. At için geçerli mi bilmiyom (K.44).

Eşek benden düşen, nalından sert yere düşsün demiş. Deve de benden düşen yünümünden yumuşak yere düşsün demiş. Bizim hepimiz deveden düşmüşüzdür. Bir seycik olmaz (K.17).

“Deveye sormuşlar rampaları niçin sevmezsin diye, burnumdan yüksek duruyor ondan demiş.” (K.41).

Yörükler devenin hızlı bir hayvan olduğunu, deve ile yolların çabucak bitirileceğini belirtmektedirler. Bu sebeple devenin ardından gidilirse deveye yetişilemeyeceğine inanırlar. Bununla ilgili kullandıkları kısa bir hikâyeye ise şöyledir: “Deveye sormuşlar neden bu kadar hızlı gidiyorsun diye, siz onu bir de arkamdakine sorun demiş.” (K.24).

Deve “ah burnumun üstündeki şu engel olmayaydı 7 dağı aşardım” (K.24) dermiş. Deveye süs olarak yapıp kafasına takılan takılar devenin görüşünü etkilemektedir. Yörüklerin tecrübesine göre develer kafasında bu süs takılı değilken çok daha uzun yollar gidebilmektedir.

Devenin vücudunun çeşitli yerlerinde -özellikle ayağında- kesik ve yırtıklar sonucu oluşan iltihaplı yaralar kızdırılmış katran veya çam püsesi sürülerek tedavi edilir (K.44).

Üşüten deveye rakı verilebilir. Bunun deveyi sıcak tutacağına inanılır (K.24, K.44).

3. BÖLÜM: GÖÇERLİKTEN YERLEŞİKLİĞE GEÇİŞ SÜRECİNDE SOSYO-KÜLTÜREL BAĞLAMDA SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİ

Konar-göçer bir topluluk olan Sarıkeçili Yörükleri doğal olarak yerleşik hayattan farklı bir sosyal yapıya sahiptir. Bu bölümde Sarıkeçili Yörüklerinin sosyal yaşamı ve tarihsel süreçte bu sosyal yaşamın doğurduğu kültürel değer, gelenek ve motifler emik ve etik yaklaşım ve yorumlarla incelenecektir.

3.1. SOSYAL YAPI

Sarıkeçili Yörüklerinde yerleşik hayattan oldukça farklı olarak “birey” kavramının gelişemediği söylenebilir. Yörükler için topluluk olma ve toplu hareket etme yalnızca bir tercih değil, göçer yaşam biçiminin bir gerekliliğidir.

Yörük ailelerinin yapısı ve bireylerin gerek aile içinde gerekse aileler arasındaki konumu, öğrenim süreçleri, iletişim ve haberleşme şekilleri, toplu ve göçer yaşam biçiminin temel karakteristiğini gösterir.

3.1.1. Aile Yapısı

‘Toplumu oluşturan en küçük yapı taşı’ diye tanımlayabileceğimiz aile, geleneksel Türk toplumunda genellikle kendisini geniş aile şeklinde göstermekteyken, günümüz toplumunda daha çok çekirdek aile yapısına doğru bir değişim gözlemlenmektedir.

Ailelerin birbirleriyle kan bağı veya evlilikle kurdukları ilişkileri ifade eden akrabalık, toplulukların yaşama biçimlerini şekillendiren önemli etkenlerdendir. Ali Rıza Balaman, akrabalığın toplumdaki işlevini şöyle tanımlamaktadır:

Akrabalık, hem kişiler arasında davranışın düzenlenmesinde hem de toplumsal, siyasal ve bölgesel grupların oluşmasında önemli rol oynar. Günümüzün endüstriyel-modern toplumlarında akrabalığın temel ögesi olan aile, en azından bir yerleşim, bir üretim birimi olarak varlığını sürdürmekteyken, topluluk (cemaat) durumundaki yaşam biçimlerinde (kırsal bölge ve kasaba kültürü) aile ve onun

oluşturduğu akrabalık, soyu, otoriteyi ve toprağı devam ettirme, baba ocağını tıttırme, grup üyeliğı ve yöneticiliğine geçme (yerini alma) ve öteki kimi ilişkilerde daha da büyük önem taşıma görünümündedir (Balaman 2002: 1).

Toplulukların akrabalıkları üzerinde bir tasnifte bulunan Balaman; tek soylu akrabalık, çift soylu akrabalık ve değışik sapmalı akrabalık dizgeleri şeklinde bir ayırma gıtmektedir. Tek soylu akrabalık dizgelerini de babasoyu akrabalıklar ve anasoyu akrabalıklar şeklinde ikiye ayırmaktadır (Balaman 2002: 4-6).

Bu tasnif içerisinde Yörükleri, babasoyu akrabalıkların yaşandığı gruba dâhil edebiliriz. Geniş aile²⁸ tipine benzer bir yapıya sahip olan Yörük yaşamında, bir baba etrafında kümelenen aile fertleri, aileden ayrılanı kadar karar sahibi değildirler. Bunun yanında kız evlatlar ve erkek evlatların kız evlatları erkek evlatlardan ayrı utulurlar. Soy, erkek bireyler üzerinden devam eder.

Akrabalık ilişkilerinin daha yoğun olduğu, yakın akrabaların tek bir çatıda toplanarak meydana getirdikleri geniş aile tipi, anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile tipine doğru evrilirken, topluluk olma güdüsü bu değışimle birlikte giderek kaybolmaktadır. Bir topluluk ve cemaat kültürü ile var olan Yörüklerin bu değışim ile birlikte grup olma bilincini kaybederek, çekirdek aile yaşamına daha uygun olan yerleşik hayata geçecekleri öngörülmektedir. Bu noktada Mahmut Tezcan'ın (2005) geçiş ailesi olarak tanımladığı süreç yaşanacak, üye sayısı az olsa da, kadın ve erkeğın yapacağı işlerin toplumsal normlara göre belirlendiğı, geleneksel otorite ilişkilerinin varlığını sürdürdüğü ve akrabalık ilişkilerinin yoğun olduğu bir aile yapısı meydana gelecektir.

3.1.1.1. Aile Düzeni ve İlişkileri

Aile birlikteyse ve babanın hükmü aile üzerinde hala geçiyorsa mali konularda babadan izinsiz bir iş yapılmaz. Ailede reis, 'baba'dır.²⁹ Aile reisi varken maddi olarak çocuklar

²⁸ En aşağı ikiden fazla kuşaklardan oluşan ve esas olarak baba tarafı akrabalarından yani baba, ana, evli oğullar ve eşleri, çocukları ile evlenmemiş kız ve erkek kardeşlerden oluşan yapı (Erdentuğ 1977: 29)

²⁹ Konu hakkında İbrahim Bacak ile yaptığımız mulakatta "Ailede evin reisi kimdir? Reislik devreder mi? Nasıl devreder?" sorularımıza aldığımız cevap yargımızı destekler niteliktedir: "Ailede reis babadır. İlla yani çok yaşlanmadıysa akli dengesi yerindeyse zaten sorumlu odur. Ama diyebilir ki, oğlum ben bu işten yoruluyom, hesap kitap işi beni yoruyor, sen bak. O zaman işleri ona devredebilir. Çocuklarından daha

karar verme hakkına sahip değildirler. Ailede, yetişkin bir yaşa geldiği halde ayrılmamış/ ayrı bir çadır kurmamış olan bireyler, sürü içinde kendi malı varsa dahi babasının yanından ayrılmadan malı üzerindeki iradesini kullanamazlar. Hayvan satım zamanı gelmeden ve mecbur kalınmadığı zamanlarda zaten satılmayan hayvanlardan satılabilecek durumda olanları, ihtiyaç durumunda aile reisinin iznini alarak evin yetişkin oğlu sadece ihtiyacı giderme adına satabilir.

Geniş aile yapısına sahip ailelerde, evlendikten sonra aileden ayrılıp kendi evini kurmak isteyen kişi, evin reisine -ki önce de belirttiğimiz gibi genellikle hayattaysa bu kişi babadır- ailede baba yok ise kendisinden büyüğüne ayrılma isteğini açıkça belirtir. Bu süreç biraz sancılı geçer. Ayrılacak olan kişinin aileden ayrılmasıyla hem iş gücü, hem de götüreceği hayvanlarla mal gücü eksikliği yaşanacağından Yörükler arasında ayrı ev tutmaya sıcak bakılmaz ise de ayrılmak isteyen bireylere müdahale de edilmez.

Aileden ayrılma/ yeni bir çadır kurma isteği evli erkek evlatlardan gelir. Ayrılmak isteyen bireylere ailenin durumu ve gücüne göre asgari 50-60 hayvan verilerek kendi hayatını kurma yolunda destek olunur. Kadının kaynanasıyla anlaşamaması, erkeğin göçten sıkılması, yerleşik hayata geçmeyi ya da reisi olduğu bir aile kurmayı istemesi evli çocukların ayrı bir çadıra çıkma sebepleri olarak sıralanabilir. Bu durum, son dönemlerde ayrılan erkeğin hayvanlarını satarak yerleşik yaşama geçmesiyle sonuçlansa da hâlâ sadece göçer yaşam ve hayvancılıkla hayatını devam ettirmek adına ayrılanlar çoğunluktadır. Yerleşik yaşama geçme isteği ve denemeleri, yeni neslin eğitim görme dönemlerinde yerleşik hayatla daha çok tanışık olmalarından kaynaklanmaktadır. İmkân bularak okula gidebilmiş/ gönderilebilmiş olan gençler teknolojiyi, toplumsallığı ve yerleşik hayatın rahatlığını okul yıllarında görüp artık göçerliğe devam etmek istemeyebilmektedirler.

Aileden ayrılan erkek eğer göçe ve göçerliğe devam edecekse o da babasının/ atasının göç yolundan gider. Geniş aileden ayrılan yeni çekirdek aile, babasından tamamen kopmuş sayılmaz. Sadece evini ayırmış, kâr ve zararını ayırmış olur. Bunun da altında Yörüklerin geçmişten gelen müstakil olma, hür olma ve kimseye bağlı olmama

iyi hangisinin aklı çalışıyorsa ona verilir görev. Misal biz konuşuruz ama sözü kıvırttıramayız, doğru söyleriz. Ama kıvırttıracak adam lazım. Bakarsın en küçük çocuk yüklenir bu işi. Büyük der “ben almam, bu iş beni aşar” o zaman küçüğe verirler görevi. Yoksa hep büyüğe kalır görev.” (K.19).

duygularının yattığı söylenebilir. Bir otoriteye bağlı olmamak, Yörüklerin doğasında vardır.

Kardeşleri evlenip ayrı bir çadır kurduğunda, yani malını babasından ayırdığında geride kalan anne-babaya bakmakla yükümlü olan evlat evin en küçüğüdür. Bu yüzden baba, var olan malını/ mirasını küçük oğluna bırakır. Bu duruma, daha önce haklarını aldıkları için diğer kardeşler itiraz etmezler. Yörükler arasında nadiren görülmekle birlikte, en küçük erkek evlat anne-babaya bakmayı kabul etmezse ya da anne-baba küçük çocuğun yanında kalmak istemezse ebeveynler en büyük oğlun yanına giderler. Bu durumda babanın mirası da en büyük evlada kalır (K.2, K.4, K.12, K.14, K.15, K.18, K.19, K.20, K.23, K.24, K.26, K.27, K.32, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.45).

Hem evlendikten sonra aile ile bağları büyük oranda kopacağı hem de soyu erkek evladın devam ettirdiğine inanıldığı için kız çocukların, erkek çocuklara nazaran daha az önemsendiği söylenebilir. Soyun kızdan devam etmemesi, onların evlendikten sonra aileden sayılmamasına da sebep olmaktadır. Bu arada kız çocukları evlenene kadar anne ve babanın sözünden çıkmazken/ çıkamazken, evlendikten sonra kocasının hükmüne girmekte ve hayatındaki kararlarda anne-babasının etkisi sona ermektedir (K.2, K.4, K.12, K.14, K.15, K.18, K.19, K.20, K.23, K.24).

Yörükler arasında birden fazla çocuk tercih edilmekte doğum planlaması yapılmamaktadır. Aksine fazla çocuğa sahip olmak istenir. Bu tutum, hem soyun devamlılığı sağlama hem de doğacak bireylerin iş gücünden faydalanma düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Türk aile sisteminde tarihi dönemlerden beri çocuğu olmayan aileler dışlanmaktadır. Bu davranış günümüz koşullarında Yörükler arasında değişime uğramıştır. Yörükler arasında bu davranışın uygulanmama sebebi, beylik sisteminin bozulmasında aranabilir. Sarıkeçili Yörükleri arasında çocuğu olmayan kişilerin yanında hassas davranılmaktadır. Yörükler, çocuksuz aile üzülmessin diye bu konuyu açmamaya ve yanlarında çocuk sevmemeye dikkat ederler (K.5, K.7, K.28, K.41).

Evlatlar, babalarının yanında çocuklarına yakın ilgi (öpmek, şakalaşmak, sevmek gibi) göstermekten sakınırlar. Bu davranış büyüklere duyulan saygıdan gelmektedir. Bu geleneğe uymayan bireyler toplum tarafından ayıplanırlar (K.23, K.35, K.44).

Ailede büyük olan erkek kardeşlere “aga, gaga, abi” gibi hitaplar kullanılmakla birlikte kardeşler birbirine kendi aralarında isimleriyle hitap ederler. Yalnız en büyük erkeğe “abi” denilmesi yaygındır. Aile dışından birilerine kardeşlerden biri hakkında bilgi verilirken ya da konusu geçtiğinde “abi, aba” sıfatları kullanılır. Kız çocuk, erkekten büyükse erkek kıza “aba” der. Erkek büyükse, kız kardeşine “bacım” der (K.44).

Erkek çocuklara verilmeyen ya da sınırlı ölçüde verilen söz hakkı, erkeğin askerliğini yapmasıyla değişir. Askerden gelen bireye artık hem aile yetişkin gözüyle bakar, hem de bireyin kendisi hayvanlar ve ev üzerinde daha çok dikkat etmeye özen gösterir. Askerden sonra bireyler evlilik hazırlıklarına başlarlar. Bu sebeple de artık bir yetişkin olarak sorumluluk yüklenmektedirler.

Kız çocukları evlenene kadar ailesinin yanında ev işleriyle uğraşır. Genellikle su taşıma, çamaşır-bulaşık yıkama, oğlaklara çobanlık etme, süt sağma gibi işlerle ilgilenmektedirler. Bunun yanında çeyiz olarak el işi örgüler de örülmektedir.

Ev içinde kız çocukları gelinden daha fazla söz sahibidir. Bunun sebebini Yörükler “kız evin sahiplerindendir, gelin sonradan gelme” (K.18) şeklinde açıklamaktadırlar. Burada gelinin yaşının kız çocuğundan büyük olması bir şey değiştirmez. Fakat kız çocuğu da gelin de birbirine iş buyurmaz; her iş ortaklaşa yapılır.

3.1.1.2. Hiyerarşi ve Statüler

Geçmiş yıllarda etkin bir şekilde var olmasına rağmen, günümüzde Yörükler arasında “beylik, ağalık, aşiret reisliği” gibi statülerin geçerliliği yoktur. Fakat geçmişten gelen örf ve adetlerin bir gerekliliği olarak Yörükler arasında yaşlıların/ bilgili saydıkları kişilerin bir bey ve ağa gibi hâlâ hatırı sayılmaktadır. Bunun bir diğer sebebi ise çoğunun uzak ya da yakından akraba olmasıdır. Ancak bunun dışında, aileleri kesinlik

içeren hükümlerle yönlendirebilecek, yaptırım gücü olan bir beylik sisteminin olmadığını söyleyebiliriz.

Sarkeçili Yörükleri için yaptığımız bu tespiti destekleyici olarak, sahada bulunduğumuz süre içerisinde görüştüğümüz hemen her aile reisi “Yörüklerin beyi/ söz sahibi kimdir? Söyledikleri kanun gibi geçerli olan, dediği yapılmazsa ceza kesebilen biri var mıdır?” gibi sorularımıza “Her aile kendisinden sorumludur, her ailenin reisi kendisidir. Kimse kimseye zorla bir şey yaptıramaz. Zorla olmasa bile, istemediği bir şey yaptıramaz.” (K.2, K.4, K.12, K.14, K.15, K.18, K.19, K.20, K.23, K.24, K.26, K.27, K.32, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.45) türünden cevaplar vermektedir.

Yörükler arasında artık işlemeyen beylik sistemi hakkında hâlâ hatırlarında kalan bilgiler şu şekildedir:

- Beylik sistemi 25-30 yıl önce geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Henüz beylerin sözünün geçtiği dönemlerde beyler, varlıklı ve Yörükler arasında sözü geçen, işbilir kişilerden seçilirmiş (K.23).
- Misafirlerle ilgilenmek, Yörük obasının en zengin ve nüfuzlu olanının işidir. Bu kişi beylik görevini de üstlenmiş olur. 6-7 çadırdan/ aileden oluşan bir obanın yönetimi ve oba hakkında alınacak kararlarda en etkili söz sahibi Yörük beyidir (K.12).
- Birlikte göçe kalkan obanın konacakları yurt seçiminden ve çadırların yönlendirilmesinden bey sorumludur (K.24, K.40).
- Otlakiye için muhtarlarla ya da arazi sahipleriyle anlaşılan, devlet mercileri ile görüşmelerde Yörüklerin sorunlarını anlatan ve çözüm arayan kişi obanın beyidir (K.12, K.40).
- Aileler arasında yaşanan sorunların (kız kaçırma, kız isteme, aileler arası kişisel sorunlar, anlaşmazlıklar vs.) çözümünde kendisine danışılıp çözüm beklenen kişi beydir. Beyin sunduğu çözüme taraflar uymakta, beyin sözü dinlenilmektedir (K.4).
- Seçilen bey, sorumlu olduğu çadırların ya da Yörük grubunun alacağı toplu kararları yönlendiren, atılacak ortak adımlarda çadırlara düşen yükümlülükleri paylaştıran kişidir (K.4, K.14, K.23, K.38).

- Oba adına yapılan ortak masraflarda (otlakiyeye ödenecek para, ziyafet için kesilen keçi, devlet tarafından kesilen ceza vs.) her bir aileye düşen ödeme payını belirleyen kişi de beydir. Bey bu dağılımı yaparken ailelerin hayvan sayısını esas alır (K.40).

Sarıkçili Yörüklerinin 2000’li yılların başında kooperatifleşme ve eskisi kadar yetkisi olmasa da beylik sistemine benzer bir sorumlunun kontrolü altına girme çabaları olmuştur. Bu süreçte Yörükler temsilci olarak birini başa getirme girişiminde bulunsa da seçilen kişinin verdiği kararlara itiraz edilmesi veya bu kararlara uyulmaması sebebiyle bu sistem yerleşmeden 2005 yılında sona ermiştir.

2000’de başlayıp 2004-2005 gibi sona eren bu süreçten sonra Konya’da, kendisi de aslen Sarıkçili Yörüklerinden olan Pervin Çoban Savran önderliğinde “Sarıkçilileri Yaşatma ve Yardımlaşma Derneği” kurulmuştur. Faaliyetleri göz önüne alındığında dernek daha çok topluma Yörükleri tanıtmaya ve hâlâ dağlarda/ göç yollarında Yörüklerin olduğunu gösterme vazifesini yüklenmiştir. Bunun yanında Yörüklerin göçerken yasak arazilere girmelerinden dolayı kesilen cezaların düşürülmesi, kontrollü ve serbest bir şekilde göçebilmelerinin/ göçerliğe devam etmelerinin sağlanması adına kamuoyunu bilinçlendirme çalışmalarında bulunması sebebiyle bu dernek büyük bir önem arz etmektedir.

Genel olarak Yörüklerin beylik sisteminin günümüzdeki durumundan bahsettikten sonra, şimdi Yörükler arasında hâlâ varlığını koruyan aile içi statülere değinmek istiyoruz. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Yörüklerde aile reisi babadır. Ailede söz sahibi olarak bir baba yoksa ailenin en büyük erkeği, reisliği üstlenir. Yalnız bu, hükmetme anlamında olmayıp ailenin bir arada kalmasını sağlamaya yönelik bir reisliktir.

Günlük yaşamda yapılması gereken görevler; kadın, erkek ve çocuklar için farklılık gösterir. Bütün işler, bireylerin cinsiyeti ve daha önemlisi kabiliyeti dikkate alınarak bölüştürülür. Her bireyin gücüne göre yapacağı iş bellidir ve kimse kimseye iş buyurmaz. Bu konuda Mahmut Uçar’dan derlenen bilgiler şu şekildedir:

Herkes bir iş yapar. On kişi olsun on tane iş olur. Bir kişi olsun bir tane iş olur. Şimdi bak, biz şu an dört kişiyiz, dördümüz de bi işle uğraşıyoruz. Sen kendi işinle

uğraşyon o ayrı konu. Bi adam daha olsa ben şuraya bi adam daha getiririm. Niye, keçi güttürmek için. Adam çok olursa daha rahat olur. Mesela biraz önce keçi ikiye ayrıldı. Ben bi ona bi ona koşturdum. Bi tane daha adam olsaydı git onları sür gel beriye derdim. Ben şo tarafta oturdum öbür arkadaş da bu tarafta otururdu. Malı ortamıza almış olurduk. Şimdi ben bu taraftayken keçinin öbür tarafını görmüyorum. Kurt mu var, çakal mı var? Şöyle baktığımda yine hissederim de bir adam daha olmuş olsa, ben burada daha rahat otururum (K.24).

Yörüklerde ev işlerini kadın yapar. Erkek, mecbur kalmadığı sürece ev işlerine dokunmaz. Ocağı yakmak, yemek yapmak, evi temizlemek, çamaşır ve bulaşık yıkamak tartışılmaz bir şekilde kadının görevidir. Evin ihtiyaçlarını, pazar alışverişlerini ise erkek halleder. Yani evin maddi sorumlusu erkektir. Evde karar mekanizması, ailenin reisi olan babadır. Evin annesi de fikir beyanında bulunabilir, fakat son söz babaya aittir (K.2, K.4, K.12, K.14, K.15, K.18, K.19, K.20, K.23, K.24, K.26, K.27, K.32, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.45).

Çocuklarla ilgilenmek de kadının görevidir. Erkekler, zorunlu haller dışında çocuğun bakımında vazife almaz. Eğer çadırda kadın yoksa ve çok acil çocuğa bakılması gerekiyorsa (ağlıyorsa susturulması, ateşe gitmemesi için belinden bağlanması vs.) kadın gelene kadar çocuğa erkek göz kulak olur. Bunun dışında, erkeğin çocukla ilgilenmesi söz konusu değildir (K.2, K.4, K.12, K.14, K.15, K.18, K.19, K.20, K.23, K.24, K.26, K.27, K.32, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.45).

Aile bireyleri, çocukluktan itibaren çeşitli işlerde görevlendirilirler ve bu yolla, hangi işte daha kabiliyetli ve istekli oldukları tespit edilmiş olur. Burada çocuğun da tercihleri önemlidir. Mesela, deve çobanı olmak isteyen çocuk, bu sorumluluğu almaya başladıktan sonra, onun adı “deve çobanı” olarak anılır.

Ailede bulunan her birey, mutlaka bir iş yapar. Yapılacak işler, bireyler arasında bölüştürülür. Nüfusun az olduğu ailelerde, kişi başına düşen iş yoğunluğu ve sorumluluk bu sebeple artmaktadır.

Bir şey öğrenip de uygulayabilecek yaşa gelene kadar çocuklara herhangi bir görev verilmez. Bu dönemde çocuklar genellikle kendi hallerine bırakılır. Ancak verilen görevi algılayıp yerine getirebilecek çağa gelince -ki bu dönem genellikle 7-10 yaş arasındır- kız ve erkek çocuklarına ayrı ayrı görevler verilir. Erkek çocukları odun toplamak, pazara gitmek, su taşımak ve -yanında bir büyüğün bulunması şartıyla-

hayvan gütmek gibi işlerde görev alırlar. Kız çocukları ise ateş yakmak, ekmek açmak, çamaşır-bulaşık yıkamak, köpek yalı pişirmek ve su taşımak gibi işlerde görevlendirilirler. Yaşları ilerledikçe çocukların sorumlulukları ve yapacakları işler de artar:

Şimdi çocuğun görevi yoktur. Aklı erip koşup, yürüyünceye kadar yoktur. Git şunu getir dediğinde getireceği zamana kadar ellenilmez. Yapacağı bir şey yok çünkü. Kendi haline düşer kalkar. Kafayı, gözü dağıtır, büyür. Bundan sonra çocuk, evin önemli işlerinden keçi, koyun, deve, onları güder. Gütmeyi öğrenir. Öğrenirken de tek başına gönderilmez çocuk. Yanında bi büyük gider, o büyükle beraber o da büyür, keçiyi şurdan çevirsem şurdan döndürebilirim hesabını yaparak büyür. Ondan sonra kızsı koca bulur, evlenecek olursa evlenir. Evlenirse ya kayınbabanın yanında ya da babasının yanında kalır. Böyle yaparlar (K.24)

Kız çocuklarının öğrenmesi gereken önemli işlerden biri de süt sağımıdır. Sütün sağılması ve kullanılması yazın daha yoğun olduğundan, kız çocuklarına bu eğitim yaz aylarında verilir. Süt sağma işlemi, sürüsü az olan ailelerde 12-13 yaşındaki kızlara yaptırılmaya başlansa da, genellikle elin süt sağmaya elverişli hale geldiği yaş 15-16'dır (K.4).

3.1.2. Eğitim ve Öğretim

Çocukları okutma/ okula gönderme, göçer durumdaki Yörüklerde geçmişten beri büyük bir sorun olagelmıştır. Belirli bir yerde ikâmet etmediklerinden, çocukların eğitimi sürekli olarak aksamış; çocuklar ya hiç okutulmamış ya da kış yerleşimlerinde, yaz göçüne kadarki 4-5 aylık sürede yakındaki bir okula kısa süreli olarak gönderilmişlerdir. Ancak 18 Ağustos 1997'de çıkarılan yasayla 8 yıllık eğitimin zorunlu hale gelmesi ve bu yasaya uymayanlara para ve hapis cezası getirilmesinden sonra, Yörükler arasında da çocukları okula gönderme alışkanlığı yaygınlaşmaya başlamıştır. Hâlâ göçebelige devam eden aileler, çocuklarını ya satın aldıkları bir evde bırakarak ya da yerleşik hayat yaşayan akrabalarının yanına göndererek okutmaktadırlar. Bu sebeple maddi olarak bir birikimi olmayan, yerleşim yerlerinde de çocuğu bırakabileceği akrabası/ tanıdığı olmayan Yörükler çocuklarını okutamamaktadırlar.

Özellikle kız çocukları ilkokuldan sonra okula gönderilmemektedir. Zorunlu eğitim Yörükler arasında okuma oranını bir nebze olsun arttırmış olsa da göndermeme

yönünde meyil daha fazladır. Bunun sebepleri çok yönlü incelenebilir fakat görünen iki önemli sebebi vardır. Bunlardan biri belirli bir yaşa gelen kız çocuğunun eğitilmiş olması halinde bulunduğu konumu reddedecek kadar bilinçlenmesini istememeleridir. Başka bir sebebi ise kız/ erkek çocuktan bir güç olarak faydalanmak istemeleridir. İki durumda da asıl gaye kültürlerini yani Yörüklüğü devam ettirme arzudur.

Okula gönderilen çocuklar, genellikle akranlarına göre birkaç yaş geç başladığından ya da şehir hayatına alışık olmadığından uyum sorunu yaşamaktadır. Bu sebeple okuma isteği ve devamlılığı, çocuklar arasında pek gelişmemektedir.

Erkek çocukları okutma isteği, kızlara oranla daha fazladır. Kız çocukları zorunlu eğitimi bitirdikten sonra genellikle lise eğitime devam ettirilmezler. Ancak yerleşik yaşama geçişin hız kazandığı günümüzde eğitimin önemi anlaşılmış, hem çoğunun bir zanaat/ iş bilmiyor olması hem de yasaların zorlaması gibi nedenlerle okula gönderilmeyen/ okuma yazma bilmeyen birey sayısı yok denecek kadar azalmıştır.

3.1.3. İletişim Düzenleri ve Teknolojik Yapı

Yörük çadırları arasındaki mesafe her ne kadar çok fazla olmasa da, çoğu çadır, birbirine yürüme mesafesinden daha uzaktır. Telefonun henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde, çadırlar arasındaki iletişim, haftada bir çıkılan ve genellikle her çadırdan en az bir erkek Yörüğün katılımıyla gerçekleşen pazar alışverişiyle sağlanmaktaydı. Bu toplanmalar, genellikle, yakında bulunan köydeki/ şehirdeki pazarın kurulma günü de olan cuma günleri yapılmaktaydı. Bu sayede hem pazar alışverişi halledilmekte hem de diğer Yörüklerle haberleşme imkânı bulunmaktaydı. Bunun yanında, birine bir haber iletilecekse, ulaşılmak istenen kişinin mevkiine giden başka bir Yörük aracılığıyla bu haber de yollanmaktaydı (K.19). Bu iletişim şekli Yörükler arasında hâlâ devam etmekle birlikte, artık hemen her Yörükte bir cep telefonu bulunduğundan, iletişim daha kolay sağlanabilmekte ve haberleşme ihtiyacı, alışveriş gününü beklemeden giderilebilmektedir.

Teknolojik aletlerin kullanımı için güç kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. Hayatlarını çadırdan, yerleşim merkezlerinden uzakta geçiren Yörüklerin güç kaynağı olarak

kullandıkları ürünler; 2000 yılından sonra kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlayan taşıt araçlarının (traktör, kamyon) akümülatörleri, güneş enerjisini depolayan araçlar, geri dönüşümsüz piller ve çok nadir olmakla birlikte elektrik direklerinden seyyar olarak çekilen elektrik hatlarıdır.

Günümüzde hemen her Yörükte bulunan cep telefonlarının şarjı da traktörlerden temin edilmektedir. Bunun dışında, elektrik kullanımını gerektirecek aletler genellikle kullanılmaz. Çok acil durumlarda, bu ihtiyaç yakın köylerden/ yerleşim yerlerinden gününbirlik sağlanır.

Göç sürecinde en önemli bilgilerden biri havanın durumudur. Bu bilgi, yılların verdiği deneyim ve atalardan gelen tecrübeye dayansa da günümüzde geçerliliğini pek korumamaktadır.³⁰ Daha çok radyodan ajans takibi yöntemiyle havanın durumu öğrenilmekte ya da göçülecek yerde tanıdık bir Yörük varsa cep telefonlarıyla o kişiden bilgi alınmaktadır.

Telefon kullanımı, gençler arasında internet kullanımını da sağlamaktadır. Telefon aracılığıyla internete bağlanan ve sosyal medyayı az çok takip eden Yörükler, bazı güncel gelişmelerden de haberdar olabilmektedir.

Yörükler arasında en elzem aletlerin başında el fenerleri/ ışıldaklar gelmektedir. Hava kararınca davarların arasına gidebilmek ya da çadırdan dışarı herhangi bir iş için çıkabilmek için ailelerde birkaç adet fener kesinlikle bulunur. Bu sebeple -düşük bir gider de olsa- pil masrafı, Yörüklerin sürekli giderlerinden biridir.

Hem yaşam tarzlarından dolayı pek imkân olmadığından hem de sürekli hareket halinde olup tehlikelere karşı tetikte bulunduklarından televizyonu -çok gerekmedikçe de radyo vb. iletişim araçlarını- kullanmamaktadırlar. Yaylada çok nadir olmakla birlikte, özellikle kış yurdunda çadırlarda televizyon izlenimi yaygınlaşmaktadır. Çanak antenli televizyonlar, traktörden çekilen elektrik hattıyla çadıra kurulmaktadır. Yazın ise aileler, genellikle yanlarında televizyon ya da elektrik gerektirecek eşyalar taşımamaktadırlar. Fakat henüz birkaç ailede rastladığımız güneş enerjisinden elektrik üreten araçlarla,

³⁰ Halk meteorolojisi başlığında, ampirik bir şekilde elde edilen hava tahminleri detaylı olarak verilmektedir.

yazın da televizyon izleyen aileler bulunmaktadır. Aşağıdaki mülakatımız, bu tespitlerimizi destekler niteliktedir:

Bir yere gidersek, sevdiğimiz bir dostumuzun yanına gidersek ayda yılda bir izleriz televizyonu. Yörüklerde de televizyon var ama artık. Olmadığı daha iyi, televizyon olsa bu keçinin hepsini yitiririz biz. Radyo oluyor daha çok. Radyoda en çok hava durumunu takip ederler, bir de haberleri. Genç takımı (gençler), müzik de dinler de, büyükler daha çok haber dinler. Televizyona da hiç heves eden yok yani olsa da baksak diye (K.41).

Resim 10: Kış yurdunda çadırda televizyon izlenirken.

Yörükler buzdolabı kullanmazlar. Yazın yapılan peynir ve yağ, buzhanelere verilerek muhafaza edilir. Bu sayede, yazın kendi hayvanlarından sağdıklarıyla yaptıkları yağı ve peyniri, kışın ihtiyaç duyduklarında buzhaneden temin ederler. Buzhaneye, verilen ürünün kilosu başına 1 lira kira verilir. Bırakılan ürün, buzhanede kışın sonuna kadar durabilmektedir.

Su kaynaklarından olan sarnıçlar, çok eski zamanlardan beri kendilerine hizmet etmektedir. Bu sarnıçlar köylüler tarafından yapılmıştır. Yörükler kendileri için sarnıç yapmazlar. Fakat teknolojinin gelişmesiyle sarnıçtan su taşıma metotlarında bir değişim

olduğu gözlemlenmiştir. Hayvan sayısı fazla olan aileler su motoru yardımıyla hayvanlarını daha rahat sulayabildiklerinden, bu teknik desteği kullanmaktadırlar.

3.1.4. Ekonomik Yapı

“Halkın geçimini sağlamak için giriştiği çabaların tümü” olarak tanımlanan halk ekonomisi, kültürel yapının da doğrudan belirleyicisidir (Artun 2008: 222).

Ekonomisi hayvancılığa dayalı olan Sarıkeçili Yörüklerinin, hayatları bu ekonomik yapı üzerine kuruludur. Bu bakımdan ekonomik yapılarının Yörüklerin kültürel yapılarını meydana getiren birincil faktör olduğu söylenebilir.

3.1.4.1. Geçim Kaynakları

Yörüklerin ana geçim kaynağı hayvancılıktır ve hayvancılıkları kıl keçisi yetiştiriciliği üzerine kuruludur. Yaşamları da hayvancılık üzerine şekillenen Yörüklerin besledikleri hayvanların satımından ve hayvanlardan elde ettikleri ürünlerden azami ölçüde yararlandıkları görülmektedir. Kullanıkları çadır, bir kısım çul, çuval ve kolonların üretimi besledikleri keçinin kılından yapılmaktadır.

Günümüzde yerleşik yaşama geçiş evresine giren Yörüklerin aldıkları düşük miktardaki topraklar ve az sayıda Yörükte bulunan evlerden gelen kiraların da bir gelir olarak sayılmasının yanında hayvan satımı ve yılın belli dönemlerinde üretebildikleri hayvansal ürünlerin satımı dışında Yörükler herhangi bir gelire sahip değildirler.

Öncelikle Yörüklerin hayvancılıktan elde ettikleri geliri, hangi dönemde, kimlere ve nasıl satarak elde ettiklerini belirttikten sonra diğer küçük çaplı gelirlerinden bahsedeceğiz.

- Hayvan satışları temmuz, ağustos ve eylül aylarında yapılır. Hayvanlar kasaplara satılır. Mal (hayvan) satışları her zaman yaylada olur. Bunun dışında, kışın tek tük de olsa adaklık ya da kurban etmek için gelen alıcılara da satış

yapılabilmektedir. Yazın ise hayvanlar daha çok bu işin toptancılığını yapan ve her yıl gelen hayvan alıcılarına satılır.

- Yörüklerin yaptıkları davranışlar ve takındıkları tavırlar hayatlarını başkasına muhtaç kalmadan devam ettirebilme üzerine kuruludur. Bu yüzden maddi açıdan tutucu/ tutumlu bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Hayvanlarını tek tek satmamalarının nedeni sorulduğunda verdikleri cevap bu çıkarımımızı destekler niteliktedir. *“Biz mallarımızı tek tek satmayız. Toplu olarak satarız. Tek tek satarsak eline geçen parayı her defasında harcarsın. Para yetiremezsin o zaman. Ama komple sattığında arkada mal kalmadığından parayı ona göre ayarlarsın.”* (K.24).
- Hayvan satışlarında vadeli satış yapan Yörükler, peşin fiyata satanlara göre hayvanlarını biraz daha yüksek fiyatlardan satarlar. Peşin satan Yörükler bu yıl (2010 Ağustos) 330-350 lira arasından satış yaparken vadeli satanlar hayvan başına ortalama 400 liradan anlaşılabilmektedir. Yerleşik ya da yarı göçer hayatın yaşandığı köylerde hayvancılığın yasaklanması Yörüklerin bu süreçte daha kârlı/ daha yüksek fiyatlardan satışlar yapmalarını sağlamıştır.
- Oğlaklar göz hesabıyla satıcılara verilir. Oğlakların parası genellikle satıcılardan kurbandan sonra alınır.
- Oğlaklar arasından erkek olanları satılıp dişileri bekletilir. Verim alınamayan yaşa gelince dişi ya da erkek fark etmeden satılır. Fakat genellikle 7 yaşından küçük dişiler hala doğum yapabildiği için satılmaz. Yörükler yaşlanmış keçilerden satsalar bile, asıl satılan mal o yıl doğan oğlaklardır.
- Keçinin kılından da para kazanılır. Ortalama olarak her keçiden 500-600 gr kıl çıkar. Kılın kilosu 1 liradan kıl toplayıcılarına satılır. Yılda bir defa yapılan kırıkm, ailenin hayvan sayısına göre ortalama 100-200 lira gibi bir getiri sağlamaktadır. Yörükler bu kılın getirisini gelirden saymazlar. Zira hayvan kırkımında hususi olarak kesilen kurbanın değeri kılların fiyatının 2 katıdır.
- Kırıkm da oğlakların satılması da, birbirine yakın zamanlarda, temmuz ve ağustos aylarında olur. O yılın mart ayında doğan ve temmuz-ağustos aylarında 6-7 ayını dolduran oğlaklar kırılmaz. Kırıkm, yaşını doldurmuş olan hayvanlara yapılır. Bu da genellikle hayvanın iki yaşına yetişince olur. Kırıkm damızlık hayvana yapılır. Satılacak hayvanlar genellikle kırılmaz. Eğer mal önceden

satıldıysa malın kırkılıp kırılmaması satın alanın inisiyatifine kalır. Hayvan kırkımına “bismillah, Allah kolaylık versin” gibi temennilerle başlanır. Biterken de “geçmiş olsun” denilir. Bunun dışında kırkım için özel bir dua edilmez.

- Yörükler arasında hayvanı fazla olan aileler yazın hazirandan sonra başlayan sağım ile yaklaşık 3 ay peynir yapıp yakın merkezlere satarlar. Sağım yaylалardan göçerken son bulur. Sütten peynir yapıp satarak elde edilen kazanç, hayvan sayısı fazla olan ailelerde azımsanmayacak meblağlara ulaşabilmektedir. 2010 Ağustos’ta kilosu 10 liradan satılan keçi peyniri hayvan sayısı fazla olan ailelerin otlakıye masraflarını karşılayacak kadar bir gelir getirir.
- Hayvan sayısı fazla olmayan aileler keçinin sağımından elde ettikleri sütü, peynir ve yoğurt olarak değerlendirir. Yalnız bu peynir ve yoğurt genellikle fazla olmadığından satmak için kullanılmaz. Bunu yapabilecekleri ortam ve zaman da pek yoktur. Sadece köye yakın yerlerde, ihtiyaçlarından fazlasını satıp karşılığında un veya bakliyat olarak ya da sebze, meyve olarak değerlendirirler.
- Göç zamanı süt sağılmaz. Kışın da süt yeni yavruya ayrılır. Süt sağım mevsimi haziran, temmuz ve ağustos aylarıdır. En güzel sütün ağustos ayında olduğunu söylemektedirler. Bunun da sebebi Yörüklere göre hayvanların yedikleri otun ağustosta iyice kuru olmasıdır. Yörüklere göre en güzel süt, dolayısıyla peynir ve yoğurt da ağustos ayında elde edilmektedir.
- Sütün mayalanmasından sonra $\frac{1}{4}$ ü peynir olur. Diğer $\frac{3}{4}$ atık su olur ve kullanılmaz. Yazın 1 kiloya kadar süt veren hayvanlar olmaktadır. Ortalama her hayvandan yarım kilo süt alınır.
- Sarıkeçili Yörükleri honamlı cins keçiyi beslemezler. Bunun nedeni yola dayanıklı ve elverişli olmamasıdır. Yörükler kıl keçisi beslerler. Kıl keçisinin sütü az fakat et verimi fazladır. Fazla yem yemeyip erken etlendikleri bilinen kıl keçileri yolculuğa da diğе keçi ırklarına göre daha elverişlidir. Yörüklerin kıl keçisini seçme sebeplerinin ekonomik boyutu da önemlidir³¹ (K.1, K.2, K.4,

³¹ Bu konuyla ilgili kaynak kişi Cemal Candan’ın belirttikleri şu şekildedir: “Koyun daşıyamıyoz. Neden, koyun yola gelmez, bu memlekette koyun olmaz. Buradan köylü koyuna yazıldı tarım ilçe koyun verecek. Bizim karaseki köyü, durağan köyü, eriyörük aldı. Ee “ördek gölde büyür.” derler. Koyunlar hep öldü burda, zarar ettiler hiç bişey anlamadılar. Kasaba kesime sattılar gitti yani. Olmadı öldü, hep öldü. Çünkü arazi yok. Zaten şurda 4 tarla var, içinde zeytin fidanı, ekin sahası. Boş alan olmazsa, koyun alan yeri sever düzlük yeri sever. Değilise ormanda daşda kayada koyun olmaz ki. Bizim burası orman memleket. Zaten ormanın içinde koyun yiyecek bişey bulamaz. Bu sırtındaki yün kıpkırmızı yolunur, orman çeker, deri de dayanmaz. Zaten biryere kapatakoyin desen küspenin, arpanın kilosu belli. Adam

K.5, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.40, K.44, K.45).

Sonuç olarak satılan keçilerin parası yatırım olarak kullanılabilecek bir gelir kaynağı değildir. Satılan hayvanlar, Yörükler hayatlarını devam ettirebilecek kadar bir gelir sağlar. Otlakıye parası, keçilere yedirilen tuzun parası, eve harcanan un, çay, şeker parası, bekçilere verilen para, orman yasağından gelen cezalara verilen para çıktıktan sonra ailenin hayvan sayısına göre değişmekle birlikte ortalama 2-3 bin lira para kalır. Bu para da verimsiz geçen, hayvan satımlarının ucuzladığı yıllarda, o yılı kurtarmak için harcanır.

3.1.4.2. Giderler/ Harcamalar

Yörüklerin yaşamlarını devam ettirirken yaptıkları harcamalar, yiyecek, içecek ve kıyafet alımı, sağlık giderleri, hayvanlara alınan küspe, hayvanların ilaçlanması, otlakıye kiralama, yasak alanlardan geçerken kesilen cezalar, taşıt aracının mazot ve tamiri için harcananlar vs. gibi çok çeşitlidir.

Bu çeşitli giderler ve giderlerin nasıl harcandığı ile ilgili bilgi vermek istiyoruz:

- Otlakıye için Yörükler hayvanlarının sayısına göre yazın ve kışın oturacakları yerin muhtarına ödemede bulunurlar. Muhtarlar bu ödemeleri “köye yardım” olarak aldıklarını belgeleyen makbuzlar keserler.
- Yörüklerin giderlerinin başında zorunlu ev ihtiyaçları (un, tuz, bakliyat, et, sebze, meyve vs.) gelmektedir. Bu ihtiyaçlar haftalık pazar alışverişlerinde ya da hususi olarak bir yerleşim yerine gidilerek sağlanmaktadır.
- Yörüklerin gıda masrafları ailedeki fert sayısına ve ailenin sahip olduğu hayvan sayısına göre değişmektedir. Her aile, giderlerini kazancına göre ayarlamakta artan para ile altın almaktadır. Yörüklerin en önemli yatırım kaynağı olan altın,

nerden bulsun, samanı nerden alacak. Yaz gelse gene güdecek yeri yok. Kışın besledi beslese yazın güdecek yer gene yok. 12 ay besi yese zaten koyun ne yapacak, ne gelir elde edecek. Koyun 12 ay yerse yediğini ödemez. Anca küспенin parasını ödeyebilirse o. Bu memleket koyun yurdu değil. En sağlam, en dayanıklı keçi var. Keçi böyle düzlüğü sevmez. Nerde daş olacak, tere temiz kayalık bir yer olacak öyle bir yere gider. Temiz orası ya. Ne mal görmüş ne bişey. Orda şu kadarlık ot bulsun burcu burcu yer onu. Daşların üstünde bitkiler olur onun yiyeceği, onu arar yer.” (K.4).

günümüzde popülerliğini yitirmeye başlamış, yerini toprak ya da ev alımlarına bırakmıştır. Bu değişim, yerleşik yaşama geçiş süreci başlayan ve “son temsilciler” olarak kabul edilen Yörüklerin geçirdiği sosyal değişimle paraleldir.

- 150 hayvana sahip olan bir ailenin ortalama gelir ve gideri aile sayısına göre şu şekilde hesaplanabilir. 150 keçinin kuzuladığı hayvanlar arasından erkek oğlaklar ortalama 60-70 kadardır. 2010 yılındaki satış fiyatına göre 300-400 liradan satılan oğlakların toplam ederi 20 bin lira kadardır. Yaşlı davarlardan da 8-10 kadarının satılmasıyla yıllık gelir ortalama 25-30 bin lirayı bulur. Bu paranın yaklaşık 10 bin lirası kışın alınan küspeye, 2-3 bin lira ise hayvanlara alınan ilaçlara ve hayvanların küpelenmesine verilir. Geriye kalan 15 bin lira kadar paradan traktörün yakıtı, evin gıda, giyecek ve sağlık masrafları karşılanmaya çalışılır. Bu hesaba elinde 3-4 bin lira biriktirebilen aileler bu parayı da yatırım ve birikim olarak altına ya da birkaç dönüm toprağa yatırır.
- Yörüklerin giderlerindeki değişimi gösteren aşağıdaki alıntı, durumu göstermesi açısından önemlidir:

Ben deveyi satalı daha üç yıl oldu, deveyle göçerkene daha rezildim. Günlük indir bindir, indir bindir. Çocuklar da ufağıdı o zaman. Ama o zaman da masrafın yoktu traktör masrafın, teker masrafın, akü, mazot masrafın yoktu. Beş kuruş masrafsız develerle buralara çıkıyordun, sahile iniyordun. O zaman traktöre yaptığın masraf cebinde oluyordu yani. Yiyorsun, içiyorsun onlar bari sıkıntı olmuyordu (K.19).

- Yörüklerin giderlerinden bir diğeri de hayvanların yasak bölgelere girmesiyle kesilen cezalardır. Bu gider planlanan bir gider olmayıp ceza kesenin insiyatifine göre de değişiklik gösterir. Hayatlarındaki en büyük sorunların başında orman cezası ödemek gelmektedir. Bu durum zaten birikim yapamayan bir ailenin elinde avucunda kalanları da ceza olarak ödemesine sebep olmaktadır. 1937’den beri hayvanların ormana zararı cezalandırıldığı belirtilmiştir. Bu ceza son yıllara kadar hayvan başına 100 kuruştan kesiliyorken 2000’li yıllardan sonra hayvan başına 17 liraya çıkmıştır. Bu durum da altından kalkılmaz cezaları beraberinde getirmiştir. Bu ceza son bir iki yıldır tekrar hayvan başına 6 liraya çekilmiş olsa da totalde ceza hala ödenemeyecek meblağları bulmaktadır (K.19).
- Giderler arasında önemli bir yeri de traktöre alınan yakıt oluşturmaktadır. Sarıkeçili Yörükleri arasında traktör ile göç, yaklaşık 1990’lı yılların sonunda başlamış olup yaklaşık 15 yıllık bir tarihe sahiptir. Ortalama değeri 5.000 lira

olan develerin ölümü -ya da ölme ihtimalinin yüksek olması- Yörükleri büyük zarara uğrattığından daha güvenilir olan traktöre meyil artmıştır. Bunun yanında serbest otlak alanların daralması da develerin satılmasında önemli bir faktördür (K.1, K.2, K.4, K.5, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.44, K.45).

3.2. HALK HAYATI

3.2.1. Halk Töresi

3.2.1.1. Kız Kaçırma

Türk kültürünün en eski evlenme geleneklerinden birisi de kız kaçırma. Özellikle eski Türklerde evlenmenin, kız kaçırma ve yağma biçiminde olduğu hatta meşru evlenmenin, Altay ve Yakut Türklerinde kız kaçırma yoluyla gerçekleştiği belirtilmektedir (Tezcan 2003: 42).

Aynı soydan aile sayısının azlığı ve aşiretin yakın akraba evliliğine meyilli olması sebebiyle Sarıkeçililer grup içi evliliği tercih etmektedirler. Aralarında uzak da olsa bir evlilik bağı bulunmayan insan pen ender bulunmaktadır (Aksoy 2008: 20). Yörükler arasında evlenme, genellikle kız kaçırarak yapılır. Bu, artık bir gelenek halini almıştır. Düğün yaparak evlenme ise, 5-6 yıldır yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu değişimin sebebi, yerleşik hayata geçişte aranmalıdır.

Kız kaçırma olayı gerçekleştiğinde, çadırlar arasında orta yolu bulup arada küslük kalmadan işleri halledecek kişi olarak aracılar gönderilir. Kız evine, oğlanın babası ya da kardeşi gönderilmez. Kız tarafının nasıl bir tepkide bulunacağı bilinmediğinden bir nevi elçi görevi gören birileri seçilir. Bu kişiler genellikle sözü dinlenen, oğlanın dayı/amcası ya da kız tarafına yakın kişilerden seçilir. Elçi gönderilmesinin en önemli sebebi, o an için hasım olan iki ailenin hasımlığını gidermektir.

Kaçırılmış kızın babası bir şekilde olayı kabullenecekse, buna şart olarak kızı için bazı isteklerde bulunur. Bu istekler, genellikle kızlarının ayrı bir çadıra çıkarılması, kızlarına -oğlanın ailesinin durumuna göre- en az 50-60 keçi ve 1 deve verilmesi gibi taleplerdir.

Eğer anlaşma sağlanamazsa baba, kızını vermekten vazgeçer ve hukuki yollarla onu geri alır. Hukuki yolların kullanılabilmesi için kaçırılan kızın 18 yaşını doldurmamış olması ya da zorla kaçırılmış olması gerekmektedir. 18 yaşını doldurup kendi rızasıyla kaçan kız, ailesine karşı gelip baba evine dönmeyi reddederse, kız babasıyla küsmüş, baba da kızını evlatlıktan reddetmiş olur:

Kız kaçırmalarda, kızın babası “benim kızıma yüz keçi, iki deve verecen” der. Kızı ayıracan der. En beleş düğünludur. Ha kızın yaşı dolar, o taraf da bişi yapamaz. Ama yine de yaptırırlar yani. Altın, mal zaten yaptırırlar da önemli olan yüz keçi ya bir deve yahut da gücüne göre iki deve ver, derler. Yüz keçi garanti, bir deve garanti. Ama veriyin der, yağlar bağlar bi şekilde, yine vermez o başka (K.4, K.17).

Kızın babası, eğer oğlanı istemiyorsa ya da oğlanın ailesinden dolayı o aileye kız vermek istemiyorsa, -kızın rızası olsa dahi- kızını vermez. Bu sebeple, Yörükler arasında kız kaçırma çok yaygındır. Bu durum genellikle aileler arasında küslük meydana getirir. Yörükler arasında var olan küslüklerin büyük çoğunluğu kız isteme/ kaçırma olaylarından kaynaklanmaktadır (K.1, K.2, K.4, K.5, K.12, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.37, K.38, K.40, K.44, K.45).

3.2.1.2. Öldürme/ Kan Dökme

Yörüklerde aşırı derecede kin gütmeye olmadığından ve olaylarda arabuluculuk görevini üstlenen âkil insanların sözü hemen her zaman dinlendiğinden kan davası, kan gütmeye olaylarına Yörükler arasında rastlanılmamaktadır. Yaşanılan küslüklerde bile, küs olan taraflar arasında kavga-dövüş pek görülmez. Bir ortamda küs olan, hasım olan aileler karşılaşırsa dahi, fiziksel bir münakaşaya girilmez; en kısa sürede ailelerden biri ortamı terk eder. Bu konuyla ilgili mülakatlardan elde edilen veri şu şekildedir:

Kan davası yok dediniz, ama silah atan olur mu?

Ben görmedim. Silah yani şakadan makadan belki yapılır da. Yok yok. O zaman kan davası oluyor zaten. Normal birbirimizin arasında har gür bağırışma çağırışma olur da, gidip de adam öldürmek için birbirine saldırmazlar (K.24).

3.2.1.3. İmece/ Yardımlaşma

Birlikte/ bir grup olarak hayatlarını devam ettiren Yörükler arasında -grup/ aşiret olmanın da verdiği bir güdüyle- yardımlaşma çok önemlidir. Her çadırın yıl içerisinde rutin olarak yapmakta olduğu işler vardır. Bunlar arasında yardım alınmadan tamamlanamayacak/ yapılamayacak olan kimi işler vardır ki, bu durumlarda aileler kendilerine yakın gördükleri, çağırdıklarında yardımlarına geleceğini bildikleri ve işin yapılacağı zamanda bir meşguliyeti olmayan ailelerin fertlerinden yardım isteğinde bulunurlar. Bu işlerin başında, her yaz yapılması zorunlu olan hayvan kirkımı ve haftalık ekmek ihtiyacını karşılamak için ekmek atımı gelmektedir.

Ekmek atma işleminde, yardımlaşmalar genellikle komşu çadırlar arasında ve sıraya bağlanarak yapılır. Bu iş için, birkaç Yörük kadınının bir araya gelmesi yeterlidir. Ancak hayvan kirkımında durum farklıdır. Hayvan kirkımında yardımlaşma olmadan kirkımı tamamlamak çok zor, hayvan sayısı fazlaysa da olanaksızdır. Bu sebeple, kirkım için mutlaka çadır dışından birilerinin yardımına ihtiyaç duyulur. Eğer yardıma gelecek olan kişiler uzakta ise, çadır sahibi, gelecek kişiler için bir araba kiralar.

Bu noktada, kirkımda yapılan yardımlaşmaya ayrı bir parantez daha açmak gerekir. Kirkım günü yardıma gelenlerin emeğine karşılık olarak bir hayvan kesilir ve etinden yemek yapılır. Bu şekilde yardıma gelenlerin gönlü hoş edilmiş olur. Bu konu ile ilgili kaynak kişilere sorulan bazı sorular ve yanıtları aşağıda yer almaktadır:

Yörükler kirkımda para alırlar mı?

Bizler kendi aramızda para almayız. O da neden alınmaz, hani dedik ya bugün benim iş, yarın senin iş. Sen bana yardım edersen, ben de sana ederim. Para talep etmezler yani.

Komşuluk bu yüzden mi önemli Yörükler arasında?

Komşuysan istemek zorundasın ama küssen zaten yola gitmezsin. Örneğin bi sorun var aranda küssün, onunla zaten yola gitmezsin (K.12, K.37).

İmece için gelen kişilere Yörükler “imeci” der. İmeci olarak çağrılan kişilere yevmiye verilmez. Bu işler daha çok mevsimlik işlerdir ve her aile aynı iş yükünün altından çıkmak için komşularının yardımına ihtiyaç duyar.

İmece yoluyla birileri toplanamıyorsa ya da yapılacak iş imeceye uygun değilse (örnek olarak göç sırasında yeteri kadar bireye sahip olmayan ailelerin çoban tutması) yevmiyeyle adam tutulur. Yevmiyeciye yapacağı işe göre ödenen ücret değişir. Bu ücret, 25 lira ile 100 lira arasındadır. Göç boyunca tutulan çobanların ücreti, gününbirlik ya da birkaç günlük işler için ödenen ücretten biraz daha düşüktür (K.1, K.2, K.4, K.5, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.44, K.45).

3.2.1.4. Misafir Ağarlama

Yörükler arasında kadınlara her ne kadar idari işlerde danışılmasa da çadırın içiyle ilgili bazı işlerde kadınlar daha etkindir. Bunların başında, misafir ağarlama gelir. Misafir geldiğinde özellikle evdeki anne misafirden çekinmez. Eve gelen misafirin yabancı biri ya da akraba olmasına göre davranış ve tutumlar biraz değişkenlik gösterse de, Yörükler arasında misafiri en iyi şekilde ağırlamak esastır ve misafirlere hizmet etmek, kadınların görevidir. Kadınlar erkek misafirlerle tokalaşarak selamlaşmaz; fakat eve gelen her misafire selam verir, ‘hoş geldin’ der. Misafir kendinden büyükse elini öper, kendinden küçükse selam verip halini-hatırını sorar (K.28).

Yörüklerde kış yurdu dışında tek haneli/ çadırlı yaşam sözkonusu olduğundan, gelen misafir yatılı kalacaksa o da aynı çadırdaki aile ile birlikte yatar. Gelen misafir erkekse, kadınlar ve kız çocukları orta direğin bir tarafında yatar; gelen erkek misafir ailenin diğer erkek bireyleriyle orta direğin diğer tarafında uyutulur. Bu arada, kışın geçici olarak kurulan manarlar³² da olduğundan, yatılı misafirleri ağırlamak daha kolay ve alternatifli olmaktadır (K.23, K.24).

Yörükler, misafirlere büyük değer verirler. Gelecek misafir için her çadırdaki temiz bir battaniyenin çuval içinde hazır bekletilmesi, buna bir örnektir. Bununla birlikte, gelen misafir Yörüklerin dışından biri ise, o kişinin alışık olmadığı düşünülerek daha rahat uyuması için yatacağı yere minder ya da battaniye de serilmektedir.

Tanımadıkları biri bile olsa yardım isteyen herkese ellerinden geldiğince yardımda bulunmak, Yörüklerin önemli özelliklerindendir. Yörükler, misafir ağarlama konusunda

³² Manar: Tahta baraka (Der. S. 2009: 3117).

kendilerinin köylülerden ya da şehirde yaşayanlardan çok daha iyi olduklarını söylemektedirler. Köylülerin yanında misafir olarak kalınamayacağını ama Yörüklerin yanında bir selamla bile kalılabileceğini içtenlikle savunurlar (K.4, K.44).

Eve bir misafir ya da ziyaretçi geldiğinde, eğer aileyi tanıyorsa, önce babayı/ anneyi muhatap alır. Eğer onlar yoksa evin büyüğü muhatap alınır. Bir sorumluluk alınacaksa sorumluluğu evin büyüğü alır. Küçük kardeş büyüğünün yanında gerekmedikçe karar vermez. Eve yabancı bir misafir geldiğinde, evin babası ya da oğullardan biri yoksa evin annesi misafirle ilgilenir. Anne de yoksa ancak o zaman kız çocuğu misafire bakar.

Yörükler misafirler arasında ayırım yapmazlar. Eve gelen misafir yabancı da olsa, Yörüklerden de olsa aynı hürmeti gösterirler. Misafir giderken uzun bir yola gidecekse yolluk hazırlayıp öyle gönderirler.

Bir misafirin uğurlu veya uğursuz olduğu, kaldığı sürede ya da gittikten hemen sonra büyük bir olay gerçekleşirse yorumlanır. Genellikle uğurlu misafirler bereketiyle, uğursuz olarak nitelenen misafirler ise nazarıyla gelir. Misafirin davranışları ve söyledikleri, bunu belirlemede kıstastır. Sağlıklı, besili olan hayvanlar için söylediği bir söz üzerine hayvanlarda bir hastalık oluşursa ya da sakatlanma veya ölüm gerçekleşirse misafirin uğursuz olduğu, hayvanlarda sütlenme, çiftler yavrulama gözlemlenirse de misafirin uğur getirdiği kanaati oluşur (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21).

3.2.2. Halk İnançları

3.2.2.1. Evle İlgili İnanışlar

Hayatlarını çadırdan geçiren Yörükler, ihtiyaç halinde, yeni çadırlar almak zorunda kalırlar. Bu durumda, eğer çadırı verecek olan aile tanıdık ve güvenilir bir aileyse, yeni bir çadır almaktansa daha az para vererek kullanılmış bir çadırı satın almayı tercih ederler. Ancak çadırı verecek olan aile tanıdık değilse, kullanılmamış yeni bir çadır alma yoluna giderler. Bu kaçınma, büyüsel olaylara veya çadırdan önceden kalan uğursuzluklara, bereketsizliklere maruz kalmamak için yapılır. Yörükler bu konuda

şunları söylerler: “Başkasının çadırını almayız, iyi gelmez bize. İçinde adam mı öldü, büyü mü yapıldı bilinmez. Huzursuz olur Yörük bunlardan. O yüzden başkasının çadırını alacağımıza, biraz daha para verip yeni bir çadır alırız.” (K.18).

Çadır kurulduktan sonra çadırın adına bir tane kurban kesilir ve bu kurbanın etinden yemek yapılarak çadırı dikenlere ikram edilir. Bu yemek, genellikle saç kavurma veya yahni şeklinde olur. Dökülen bu kanın çadıra bereket getireceğine, aileyi nazardan koruyacağına inanılır (K.26, K.44).

Çadır, Peygamber’in evi olarak bilindiğinden, Yörükler arasında kutsallık kazanmıştır. Çadırın kutsallığı üzerine inançlar, uygulamalar ve rivayetler geliştirmişlerdir. Yapıldığı ürün ve kurulma şekli sebebiyle korumasız bir yapıya sahip olan çadırdaki, Yörüklere göre içerisinde Peygamber yaşamış olduğundan bir sorunla karşılaşmamaktadır. Özellikle kış günlerinde soğuğu geçirmemesi, yazın da içinin serin olması, Yörüklerin yüklediği kutsallığın sonucu olduğu düşünülür. Çadırın, Peygamber tarafından dualı olduğuna inanılır (K.4, K.5, K.15, K.33).

Çadırın rüzgâr, kar sebebiyle ya da kendiliğinden devrilmelerinde iç yüzünün dışa dönmediği söylenir. Burada çadır kişileştirilmekte, sırt üstü dönmemesi pehlivanın yıkılmamasına benzetilmektedir. Çadırın düşerken 2-3 büküm olabileceğine fakat ters yüz olmayacağına inanılır. Bunun da sebebi Yörüklerce, yine çadırın dualı olmasından kaynaklanmaktadır (K.17, K.18, K.19).

Çadıra yüklenen kutsallığa bir diğer örnek ise, çadır direkleri ile İslam’ın şartı arasında kurulan bağdır. Yörükler arasında “Yörüğün çadırının direği 5, İslam’ın şartı da 5, unutuverirsen direği sayıver kardeş” (K.4, K.26) sözü kalıplaşmıştır.

3.2.2.2. Ocak-Ateşle İlgili İnanışlar

Yörükler, sacın ve sacayağının³³ ateşin üstünde boş bir şekilde durmasını iyi saymazlar. Sacayak ateşin üzerinde boş beklerse “Şeytan yemeğini pişirir.” derler ve bu durumu

³³ Sacayak (Sayacak): Üzerine tencere, tava vb. koymaya yarayan, ateş üzerine oturtulan, üçayaklı çember veya üçgen biçiminde demir destek (Der. S. 2009: 3560).

önleyebilmek için, en azından sacayağın arasına bir odun koyarlar. Bu inanç ve uygulama Yörükler arasında hâlâ devam etmektedir (K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24).

Yörüklerde, develerin hamaylı olduğuna inanılır. Kutsallık yükledikleri bu hayvan, şeytanları kovucu özelliğe sahiptir. Küllerin içerisinde şeytanların saklı olduğuna inanan Yörükler, develerde yaygın olarak görülen küllerin üzerine yatma eğilimini, buradaki şeytanları kovmak isteği olarak yorumlarlar. Yörüklere göre, küldeki şeytanları kovarken bazen “develer delirebilmektedir.” Develerin delirip kaçmaması, uslu durabilmesi için Yörükler, develeri küllerden uzak tutmaya çalışırlar. Hatta şeytandan zarar görmekten korktukları için, kendileri de küllüğe oturmazlar. Küllerin içerisinde şeytanların olduğuna dair Yörüklerden Songül Meryem Uçar’ın anlattığı bir olayı, burada vermek istiyoruz:

Küllüğe deve oturtmazlar mesela şeytan çarpar diye. Şeytanlar genelde küllükte oluyor. Çarpmış bir kere Musa’nın devesini.

Çarpınca ne oluyor?

Deveyi şeytan çarpmış dediler, muskasını çıkarmışlar hiç durmuyordu.

Devenin üstünde muska mı vardı?

Evet. Kaçıp duruyordu deve, hemen sonra muskasını taktılardı. Şeytan devedeki muskayı çalabiliyor. Ben bunu gördüm gözümle. Çaldığını görmedim de deveye sabah taktık muskayı ama öyle bi ip yaptık ki çok kalın. Kopması imkansız, çözülmesi imkansız; akşam deveyi eve getirdik muska yok. Şeytan çalmış dediler. Mümkün değil kendi başına düşmesi, zaten babam da bi bağladı mı tövbe Allah çözülmez, domuz düğümü atar.

Bir ağaca takılmış olamaz mı?

Hayır, ya biri kesti attı, ya şeytan çaldı; ama şeytan çaldı diyorlar.

Demek şeytan külün içinde olur. Yanmış ateşte mi olur, sönmüş ateşte mi?

Sönmüş ateşte de olurmuş, yanmış ateşte de.

Peki, onun için ne yapmazlar ateşle ilgili?

Küllüğe oturmazlar.

İnsan mı oturmaz, hayvanları mı?

Genelde insan. Kadının biri çamaşır yıkamış. Yıkayınca ocak kazanını oraya devirmiş. Şeytanın çocuklarını öldürmüş hep. Kadın delirmiş. Bu Yörükte var, sor

istersen birine. Benden duyduğunu söyleme ama. Şeytanın çocuklarını öldürmüş, şeytan da çarpmış kadını, kafayı oynatik kadın. Su kızdırmış, çamaşırı yıkamış, suyu küllüğe devirmiş kızgın suyu. Onda da şeytanın çocukları varmış, öldürmüş şeytanın çocuklarını. Şeytan da onu çarpmış. Arada tırlatıyo. Hocaya götürmüşler, hoca, şeytanın çocuklarını öldürmüş demiş (K.41).

Sacayağın üzerine konulan çaydanlık devrilirse/ düşerse, Yörüklerden bir kızın kocaya kaçacağına inanılır. Ocaktaki ateş kendiliğinden harlanırsa ya da ateşten ses gelirse, başka bir yerde o evin dedikodusunun yapıldığını düşünürler (K.4).

Yörükler, çadırlarının yakınında bir yılan gördüklerinde hemen ateşe bir tutam keçi kılı atarlar. Yılanın keçi kılının kokusundan rahatsız olup çadıra yaklaşmayacağına inanırlar (K.11, K.17, K.41).

Her ocağın arkasında bir ocak taşı vardır.³⁴ Bu taş üzerinde bir çatlağın meydana gelmesi, devletle ilişkilendirilir. Bu durum devletin zor bir sürece girdiğine ya da gireceğine işaret olarak algılanır. Ocak taşının kırıldığını görünce “devletin de kalbi kırılacak” derler (K.4).

Ocağın ateşinde yemiş ağacı (incir ağacı) yakılmaz. Bunun günah olduğuna inanılır. Ocağında yemiş ağacını yakabilme serbestliği, sadece dul kadınlara tanınmaktadır. Diğer Yörükler tarafından oduna ihtiyaç duyulduğunda, etrafta yemiş ağacından başka odun yoksa bile yemiş ağacı yakılmaz. Bu eylem, “ocağına incir ağacı dikmek” deyiminin anlamıyla örtüşmektedir (K.4, K.22, K.25, K.39).

Yörükler, ateşi -özellikle ocaktaki ateşi- su ile söndürmekten sakınırlar. Ocağın su ile söndürülmesi halinde, çadırın bereketinin kaçacağına inanırlar. Bununla ilgili Yörüklerin kullandığı bir beddua “ocağına su dökülesice” şeklindedir. Bu beddua ile kişinin ailesinin dağılması, yuvasının yıkılması istenmektedir. Ateş, üzerine direkt su dökülmeden, etrafında yuvarlak çizecek şekilde su dökülerek söndürülür. Hâlâ yanan bir ateşi ise, üzerine toprak atarak söndürürler (K.3, K.44).

³⁴ Ocak taşı, genellikle dikdörtgen şeklinde olup 15-20 cm yüksekliğinde, 40-50 cm genişliğinde taşlardan seçilir. Bu taşlar göç sırasında taşınmayıp konalgalarda bırakılır. Yeni bir konalgaya konulunca etrafta önceden kalma bir ocak taşı yoksa ocak taşı olmaya müsait yeni bir ocak taşı bulunup kullanılır. Bu durum her konalgada aynıdır. Ocak taşlarının en önemli işlevi, çadır içerisinde yakılan ateşi sabit bir yerde tutup yayılmasını dolayısıyla çadırı yakmasını önlemek ve yemek ya da çay pişirirken ateşin üzerine konulan saycağa destek olmaktır.

Üzerinde yemek pişirildiğinden, ocak ateşi Yörüklerce ayrı bir öneme sahiptir. Ocak ateşine pislik atılmaz; hatta ateş için seçilen odunların bile temiz olmasına özen gösterilir. Bunun sebebi hem üzerinde yemek pişirilmesi, hem de yemek sırasında ateşin közünün üzerinde ekmek ısıtılmasıdır.

3.2.2.3. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Yörükler arasında koyun³⁵, deve³⁶ ve atın bereketli hayvanlar³⁷ olduğu inancı vardır. Koyunun melek olduğuna inanılır. Devenin de hamaylı olduğu söylenir. Hamaylı hayvanlar muska vazifesi görebilen kutsal hayvanlardır. Bunların yanında keçinin ise şeytani bir hayvan olduğuna inanılır.³⁸ Bu konuyla ilgili mülakatlarımızda şu bilgilere ulaştık:

Şeytan goyuna yanaşmaz. Goyun keçiyi ayıplamış arkası açık olduğu için. Geçî şeytanın eşiymiş. Şeytan ona yanaşır, goyuna yanaşmaz. Köpeğe de yanaşmaz. Köpek de şeytan gibi de ondan. Köpeği gandırılmaz yani, hayatta gandırılmaz. Köpek gendi şeytan gibi zaten.³⁹ Goyunla köpeğe yanaşamaz ama malın (keçi) yanına yanaşır. Deveye de yanaşmıyor bildiğim kadarıyla. Peygamber efendimizin binek hayvanı olduğu için (K.2, K.4).

Kutsal bir hayvan olarak gördükleri için, devenin günahkâr insanları taşıyamadığına inanırlar. Bir deve, her biri 16 kilo olan 10-12 havay⁴⁰ taşıyabilirken, 60-70 kiloluk bir insanı bile kaldıramaması bu sebebe bağlanmaktadır. Bir devenin kaldırdığı insanın altında çok yorulması, çok zorlanması, kaldırdığı kişinin günahkâr olduğuna işaret eder. Konu ile ilgili dikkat çekici mülakat metni şu şekildedir:

Deveyle at, bunlar uğurlu hayvan. Mesela evinin önünde bu hayvanın kuyruk sallaması bütün belayı def eder. At, uğurlu bereketli. Deve çok bereketlidir. Deve bereket verir. Diyelim 50 kilo un aldık geldik. Gilindirige⁴¹ gittik. Eşeğe sardık geldik. 10 gün gitti (yetti). Aynı nüfus aynı musafir için deveyle getirdik 15 gün

³⁵ Koyun; sükûneti, huzuru, barışı, bolluk ve bereketi simgeler (Çoruhlu 2010: 173).

³⁶ Deve, Türk mitolojisinde alpliğin simgesidir (Çoruhlu 2010: 167).

³⁷ At, Türk mitolojisinde kutsal hayvanlar arasındadır. Uzun ömrü, mutluluğu, refahı, doğruluğu, iyiliği, neslin devamlılığını ve iyi şans simgelemektedir (Çoruhlu 2010: 162-163).

³⁸ Türk mitolojisinde, Erlik tarafından gönderilen kötü ruhlar (şeytan ve cinler) çoğunlukla keçi kılığında dünyamıza gelerek insanlara musallat olmaktadır. Bazen de kedi kılığında geldikleri söylenmektedir (Çoruhlu 2010: 56-57).

³⁹ Türk mitolojisinde köpeğin şeytanla birlikte anıldığı pek çok anlatı bulunmaktadır. Bu anlatılarda genellikle şeytanın köpeği kandırdığı görülmektedir (Ögel 2010: 481).

⁴⁰ Havay: Tahıl ölçüğü (Der. S. 2009: 2309).

⁴¹ Gilindirik (Gilindir): Küçük toprak testi (Der. S. 2009: 2078).

gitti bak. 5 gün bereketi artıyor orda. Eşek osura osura getirdiği için bereketi kaçıyor. Deve hamaylı hayvan ondan bereketi artıyor. İşte yolu da ondan çabuk tükeniyor. Çabuk yol alıyor. Deveyle yol çabuk tükenir (K.4, K.11)

Devenin bağırmasına “bozulama” denir.⁴² Yörüklerde bir devenin bozulamaya başlaması, kötü bir olaya işarettir. Bu, ya develerden birinin öleceğine ya da o evden bir cenaze çıkacağına yorumlanır. Durduk yere köpeklerin uluması da iyi karşılanmaz; kara haber işareti olarak yorumlanır. Bununla ilgili yaşanan bir olayı Fadime Candan şu şekilde aktarmaktadır:

Babamın bacısı vardı, böyle kocası hasta olmuş. O zamanlarda da işte doktor ne arasin, ebe karı filan varsa var. Neydi kim bilir hastalığı. Doktora neyle gidecek, nereye gidecek. Adamın böyle kara bir mayası⁴³ varmış. Adam tam böyle son durağa gelmiş, maya, develerin yanından kaçır gelirmiş çadırın yanına. Öte sürerlermiş durmaz deve. Deliklerden kafayı sokarmış. Bozulamaya⁴⁴ başlamış. Bozulamak haykırması demek. Çok severmiş sahibisini, öleceğini anlarmış. Deve hamaylıymış ya. Deve ona kurban olmuş, mayayı kesselermiş iyileşecekmiş adam. Adamın daha mühleti varmış yani (K.11).

Yörükler arasında, sarı karınca görmek uğurlu sayılır ve görüldüğünde bu, ailenin eline para geçeceğinin işareti olarak yorumlanır. Sarı karınca özellikle çadır içerisinde ocak taşının içenden çıkarsa ya da ocaklığın kenarından delik delerse, para getireceğine inanılır (K.24, K.44, K.45).

Çoban köpeklerinden birinin, sırtının üzerinde uzanıp yerde kendini sürmesi ve daha sonra bir yanından kalkması ile ilgili iki inanç vardır. Bir inanca göre bu hareketi yapan köpeğin sağından ya da solundan kalkması, o yönden bir misafirin geleceğine yorumlanır. “Köpek keçe seriyor, misafir gelecek” denir. Diğer bir inanca göre ise, aynı hareketi yapan köpeğin yere derisini yazdığı, bunun da hayvanlardan birinin öleceğine işaret ettiği söylenir (K.4, K.11).

Çadırın üzerinde karakuşun dönmesi/ görülmesi ve gece ötmesi, o çadırdan bir ölünün çıkacağına yorumlanır. Bunu önlemek için kurban kesilmektedir (K.24).

⁴² Orta ve Güney Anadolu’nun bazı bölgelerinde bir türkü makamı ve bu makamla söylenen acıklı türküler olarak tanımlanan bozlak kelimesinin de köken olarak devenin bozulmasına dayandığı tespit edilmiştir. Bozulamak/ bozlamak devenin çıkardığı bir ses olarak tanımlanırken aynı zamanda insanların yas tutarken hüzünlü bir sesle inlemesi, ağlaması anlamlarına da gelmektedir. Bozlak ve bozulamak ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mirzaoglu 2003.

⁴³ Maya: Buhur deveyle adı devenin birleşmesinden doğan uzun tüylü dişi deve (Der. S. 2009: 3139-3140).

⁴⁴ Bozulama (bozulamak): Devenin ötmesi, ses çıkarıp bağırması, acı acı bağırması (Der. S. 2009: 752).

Kesilen kurbanın ya da yemek için kesilen keçinin kalbi, hayvanı kesen tarafından bıçakla ikiye ayrılır. Hayvanın kalbinden kan pıhtısı ya da topak topak et birikintisi çıkarsa, hayvanı kesenin kalbinin de bozuk olduğuna (mecâzi anlamda bozukluk) yorumlanır (K.21).

Resim 11-12: Yeni kesilmiş bir keçinin kalbine bakılırken.

Köpeğin yalını (yemeğini) ilk kim verirse, köpeğin o kişiyle huydaş olacağına inanılır. Bu sebeple çadıra getirilen köpek yavrusuna ilk 15-20 gün sadece bir kişi yal verir. Bu kişi, genellikle bu konularda tecrübeli olan, yetiştirdiği köpekleri sadık olandır (K.33).

Yörükler, köpeklerin yıldızları takip ederek/ sayarak, çadırlarını/ sahiplerini nerede olsa bulabileceklerine inanırlar (K.4, K.11).

Yörüklerde köpeğin beslenmesi, başlı başına bir iştir ve buna çok önem verilir. Bununla ilgili Yörükler arasında şöyle bir inanç vardır: Öldükten sonra sırat köprüsünden geçerken insanların yanında köpeği de onlara eşlik edecektir. Köpeğin sahibi köprüden geçerken köpeğinin kuyruğundan tutacaktır. Eğer köpek iyi beslenmemişse, yalı zamanında verilmemişse ve köpeğe iyi davranılmamışsa, köprüden geçerken köpeğin kuyruğunun kopacağına, sahibinin de köprüden cehenneme düşeceğine inanılır (K.4, K.11).

Resim 13: Köpeklerin yalı (yiyeceği) verilirken.

Yörükler arasında tabiatda duydukları seslere anlam verme çabası da yaygındır. Guguk kuşunun çıkardığı ses “Guggug, dibbik, ot yok, çöp yok, kak göç” ya da “Böyük gız dövdü, göccük kız sövdü.” şeklinde anlamlandırılmaktadır. Guguk kuşunun çıkardığı sese yüklenen bu anlamlar, Yörüklere göç vaktinin geldiğini işaret etmektedir. Bu inanç uygulamada devam etmese de Yörükler arasında hâlâ bilinmektedir (K.4)

Hayvanların beklenmedik hareketleri ve zamansız görünmeleri, genellikle olumsuz bir haber ya da olayın işareti olarak yorumlanır. Bununla ilgili Yörüklerin yaşadığı bir tecrübeyi kendi anlatımlarıyla aktarmak istiyoruz:

Buraya (Aydıncık) leylek indi 1999'da. Önce buraya indiğini kimse görük değildi. Millet de kaz diye vurmuş. Bilmezden vurduklarından bişe olmadı, ama bilerek vursalardı hasta olurlardı. O yıl da deprem oldu bak İstanbul'da. Bu sene zaten baharın şurdan durna (turna) gitti yerden. Ben biraz yukarda olsam sırtına daş vuracağım şekilde aşağıdan gitti. Ben daha bu yaşıma geldim aklım ereli bu şekil durnanın yerden geçtiğini görmedim. Yerden gitmez durna. Fadime'ye, bu neci dedim, bu neye delalet, bunun bir anlamını bulalım dedim. Bunu bir dutalım bir tecrübe yapalım neci bu, neye delalet arkadaş. Kıtlık mı olacak, yokluk mu olacak, harp mı olacak, afat mı olacak, deprem mi olacak ne olacak? Bu durnanın bir bildiği var, kanadına tükürdüğüm. Bunun bir işareti var. Aşağıdan gitmenin bir sebebi var. Allah buna bişe malum edik, bunu buradan gönderiyor. Dünyanın düzeni de iyi değil bak. Kar-kış olsun, deprem olsun. 15 yerde deprem oldu bak.

Sel, afet, bağları bastı çöktü. Bunlar ulu kuş, sayılı kuş, bunlar bilir.⁴⁵ Allah tarafından bir malumat veriliyor bunlara. Güzün de buradan durna geçmedi bak. Normalde güz geldi miydi ekim ayında bol durna olur. Ekimin 28'ine kadar durna geçer. Bir tane durna görmedim. Uşağa sordum görmemiş. Arkadaşlara sordum görmedik dediler (K.4).

Günümüzde Yörüklerin etrafta pek göremediklerini belirttikleri çakalın uluması, havanın bozulacağına, kışın geleceğine işarettir. Aynı şekilde arpacık kuşunu gördüklerinde de havanın bozulacağına, hatta kar yağacağına inanırlar. Kuzu kuşunun⁴⁶ ötmesi de yağış geleceğinin işaretidir (K.4, K.11).

Göç sırasında çadır sökölüp yıkılırken kedilerin “dünya yıkılıyor” diye kaçtıklarına inanılır. Bu inancın, çadırın Peygamberin evi olmasından kaynaklandığını belirtmektedirler. Burada da hayvana bilgiyi kutsal bir gücün verdiği inancı hâkimdir. Yörükler arasında, bir kediyi öldürmek, yedi insan öldürmekle eşdeğerdir (K.1, K.2, K.3, K.4).

Yörüklerde at, uğurlu bir hayvan olarak sayılır (K.40). Binek hayvanı olarak kullanılmasa bile uğurlu ve bereketli kabul edildiğinden, develerin yanında hâlâ 1-2 at bulunduran ailelere rastlanılmaktadır. Atın bir diğer işlevi de su taşımada kullanılmasıdır.

⁴⁵ Turna, Türk mitolojinde kutsal kuşlardandır. Ahmet Yesevi'nin turna donuna girdiği bilinmektedir (Ögel 2010: 29).

⁴⁶ Kuzu kuşu ile ilgili Yörükler arasında anlatılan efsane sözlü edebiyat kısmında aktarılmıştır. Anlatılan efsanedeki olay sebebiyle bu kuş Yörükler arasında sayılı kuşlardan biri olarak görülür.

Resim 14: İçecek suyun temini çoğu zaman at ile sağlanmaktadır.

Sürü içerisinde davarların 2-3 tanesi birden güreşirse, bu, davarların alıcısının geldiğine/ satılacaklarına işaret olarak yorumlanır. Erkeç⁴⁷ keçiler tokuşurlarsa, kasabın geleceğine işaretler (K.1, K.31).

Yörükler arasında uğurlu ve uğursuz hayvanlar olarak adlandırdıkları deve ve eşeğin, üzerindeki insanın düşmesiyle dua ya da bedduada bulunduğu inanılır. Deve, üzerindeki insan düşünce “Tabanım yumuşak, düştüğün yer yorgan döşek.” dermiş. Eşek ise üzerindeki insan düştüğünde “Kazma kürek, kazma kürek.” deyip düşenin ölmesini istemiş. Bu sebeple, deveden düşen birine bir şey olmayacağına, boyu devenin yarısı kadar olan eşekten düşenlerinse bir yerini kıracağına/ inciteceğine inanılır (K.1, K.2, K.4, K.5, K.6, K.12, K.17, K.19, K.20, K.21, K.24, K.26, K.28, K.29, K.31, K.33, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.44, K.45).

⁴⁷ Erkeç: Üç ya da dört yaşlarında olan enenmiş erkek keçi (Der. S. 2009: 1773).

3.2.2.4. Tabiat Olayları ve Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar

Güneş ve ay tutulması hadiselerinde, Yörükler aya doğru ateş ederler. Bu şekilde ayın, önünü kapatan şeylerden kurtulacağına inanırlar.⁴⁸ Bunu ayı engelleyen yarattığı korkutup kaçırmak ve ayı kurtarmak için yaparlar:

Bir veya iki el silah atarlar oraya doğru. Ayı bağlanmış olarak görüyor bizim Yörükler. Ağıl deriz biz. Ay ağıllanmış derler. Hayvanları ağıla katıyorsun ya, etrafı kapanmış oluyor. Hayvanlar sağa sola gidebiliyor mu? Gidemiyor. Ayı da aynı o halde düşünüyorlar. Bunu yapınca kurtulacak derler. Bizde önce öyle bi gelenek varmış, şimdiki gençler bunu bilmezler. Bilmiyorlar daha doğrusu. Büyüklerimiz bilir ama. Babam görse 2-3 el tüfek atar. Ben gördüm attığını yani. (K.24).

Güneş ve ay tutulması, büyük bir tabiat olayının habercisidir. Bir yerlerde deprem, sel veya afet olacağına işaret eder. Yörükler, yeni ay görününce de dua eder, dilek dilerler. Yıldız kayması, birinin öldüğünün işaretidir. Yörükler arasında, herkesin gökte bir yıldızı olduğuna, ölünce de o yıldızın kaydığına inanılır⁴⁹ (K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.2.2.5. Yatırlar ve Ziyaretlerle İlgili İnanışlar

Türk boylarının en eski ve köklü inançlarından biri atalar kültürüdür. Atalar kültürü, ecdadın kutsanmasına dayanır. Bu inanca göre ataların öldükten sonra ruhlarının birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği düşünülür. Korku ve saygıyla karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilir. Atalar kültürü daha sonra Türkler arasında “veli kültürü” olarak yerleşmiş ve bu insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır. Anadolu’da halkın türbe veya ziyaret diye adlandırdığı mezarlarda yatan velilerin hepsi de kendilerine göre bir kısım hastalıkların tedavisinde ya da dileklerin gerçekleşmesinde ün kazanmıştır. Çoğu zaman ziyaret sırasında koyun, keçi, horoz gibi hayvanlar kurban edilir. Bazı

⁴⁸ Bu inanışın temeli çok eskilere dayanmaktadır. Eski Türkler de ay tutulması yaşandığında, bu olayı kötü ruhların işi sayıp teneke çalarak veya havaya kurşun sıkarak ayı, etrafını kaplayan kötü ruhlardan kurtarmaya çalışırlardı (Çoruhlu 2010: 25).

⁴⁹ Yörüklerdeki bu inanış, İslami anlatılardaki Tuba Ağacı inancını hatırlatmaktadır: “Bir rivayete göre gövdesi sarı altın, dalları kırmızı mercan, yaprakları yeşil zümrüt ve meyveleri şeker olan Tuba Ağacı’nda her insanın bir yaprağı varmış. İnsan ölünce yaprağı da yere düşermiş.” (Pala 2003: 473).

türbe ve mezarlarda ise, küçük bez parçaları bağlanarak dualar edilir (Ocak 1992: 10-14).

Sarıkeçili Yörükleri arasında yatırlar ve ziyaret yerleri, genellikle doktorların iyileştiremediği yahut tedavisi olmayan hastalıklarda başvuru yerleridir. Yörükler, sürekli olarak hayvanlarıyla ilgilenmek ve hayvanların başında durmak zorunda olduğundan, gerekmediği sürece veya ziyaret yerleri yollarının üzerinde değilse yatır/türbe ziyaretlerinde bulunmazlar.

Türbeler, gelenlerin tedavi olduğu hastalıkla ünlenir ve anılırlar. Türbelerin tedavi edebildiği rahatsızlıklar, genellikle ya türbenin oluşumundaki hikâyede yer alır ya da bir hastalığın türbe ziyareti sonrasında iyileştiğini gören şahıslarca anlatılır ve türbe ünlenir. Çoğu türbeye birden fazla hastalığın tedavisinde başvurulsa da kimi türbeler toplum tarafından sadece bir hastalık ve tedavisi ile anılmaktadır.

Yörüklerin bildiği ve tedavi olmayı umarak başvurdukları türbeler olmakla birlikte, hayvanların tedavisi için gittikleri ya da bir tedavi için gitmedikleri fakat doğaüstü olayların yaşandığına inandıkları türbeler de mevcuttur. Bunlar:

Konya/ Balçılar, “Ziyamefendi” Türbesi: Bu türbeye, genellikle *aydaş hastalığına*⁵⁰ yakalanan çocuklar için gelinir. Burada, önce ziyaret namazı kılınır. Ardından hastalığın tedavisi aşamasına geçilir. Türbenin yanında bulunan ağacın etrafında dönerlerse, vücuttaki hastalığın orada kalacağına inanılır. Aydaş hastalığına yakalanan çocuğun, ağacın yanında 5-10 dakika uyumasının da hastalığı geçireceğine inanılır.

⁵⁰ Çocukların yakalandığı ve tedavi edilmediklerinde cızlaşp sonunda ölümüne sebep olan bir hastalık türüdür. Aydaş hastalığı, “Halk Hekimliği” başlığında ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Resim 15, 16, 17, 18: Konya Ziyamefendi türbesi.

Elengirit Dağı: Konya'nın Hasanşeyh köyünde bulunan Elengirit Dağı, kutsal kabul edilen bir mekândır.⁵¹ Burada hayvanların (keçi, koyun) otlamasına rağmen hiçbir zaman pisliklerine rastlanılmadığı söylenmektedir. Pisliklerin bilinmeyen bir güç tarafından (Allah'ın bir hikmeti olarak belirtilmektedir) (K.2) temizlendiğine, bu dağı savaş zamanı şehit olan 8-10 kadar ak sakallı erenin koruduğuna inanılmaktadır. Yörükler, burada namaz kılıp dilek tutarlar (K.4, K.6, K.11).

Süt Dedesi: Taşkent'in Balcılar kasabasında bulunan ziyaret yerlerinden biridir. Genel olarak sütü çekilen kadınların sütlenmek için gittikleri bir yer olmasına rağmen, hayvanlarının sütü çekilen Yörükler tarafından da ziyaret edilen yerlerdendir. Keçilerin sütünün azalmasına "süt gitmesi" denilmektedir. Süt gitmesine uğrayan sürüler, Yörüklerce bu alana getirilerek yatırılmaktadır. Yörüklere göre, bu alana gelen keçileri yatırmak istemeseler de hayvanlar kendiliğinden yatmaktadır. Daha sonra, hayvanlardan biri haricinde hepsi kalkar. Sadece bir keçi, kendiliğinden uyumaya devam eder. Alanda en son kalan bu keçi, orada kesilerek eti dağıtılır. Etinden yemek yapılarak da insanlara verilebilir. Bunun yapılması halinde, hayvanların sütünün tekrardan geleceğine inanılır (K.4, K.6, K.11). Bu uygulama, günümüz Yörükleri arasında unutulmaya başlanmış ya da uygulanmaz olmuştur.

⁵¹ Eski Türk inanç sisteminde de çok yüksek olup Gök Tanrı'ya yakın oldukları için dağlar, kutsal mekânlar olarak görülmektedir (Ögel 2010: 423-464). Eski Türkler dağların Tanrı makamı olduğuna inanırlar. Türgeş ve Çiğil Türkleri yakınlarındaki bir dağı Tanrıların makamı sayarlar. Yüksek dağ tepeleri göklere yakındır. Yer Su ruhlarının en özgün göstergesi dağlardır. Şamanist Türklerde dağ tapıncı Göktanrı tapmayla ilgilidir. Hunlar eski Yurtlarında Hanyoan dağına her yıl Göktanrıya kurbanlar keserler (Bozkurt 1995: 21).

Semerkandı Türbesi: Bu türbe; Mut'tan Gülnar'a giden yolda, Zeyne'dedir. Türbenin hikâyesini Yörükler şöyle anlatır: “Adamın biri semer dikermiş, sığır çobanıymış bu adam. Onun güttüğü sığırlar yavrularıyla karışık yayılmış, ama yavrular emmezmiş anasını. Bütün süt köylüye kalırmış. Köylü hayret edermiş buna. Demişler ki çoban bize bu iyiliği yapıyor, biz de onun ekinini deriverelim. Köylü birikmiş, toplanmış. O da semer dikermiş. Köylü onun ekinini dererken susuz kalmış bir gün. Su istemişler adama bulsun diye, adam da “Su, filan yere vardı. Ordan aştı beri yönlü geliyor.” demiş. Köylü kızmış öyle şey olur mu diye, orağı çeken herifin üstüne varmış. Adam, elindeki çuvaldızı semerin ağacına bir batırmış, ilk önce kan akmış semerden, sonra su fışkırmış. Şimdi hâlâ o ağacın gövdesinden akıyor su. Yılın bir günü, cumartesi günü kan akarmış çeşmeden. Oranın ismi de bundan dolayı Semerkandı olmuş.” (K.31, K.45).

Yörükler arasında, Semerkandı Türbesi'ni ziyaret edenlerin her türlü hastalığına şifa bulabileceğine inanılır.

Sarıköz Tekkesi: Sarılık hastalığının tedavisi için Yörükler, Konya'nın Hatunsaray ilçesinde bulunan Sarıkız Tekkesi'ne gitmektedirler. Tekkenin yakınındaki kulübede bir miktar kaynak su bulunmaktadır. Hasta olan kişiler bu suda yıkanır ve böylece hastalıktan arınıldığı düşünülür (K.11).

Avdan Tekkesi: Konya'nın Akören ilçesinin Avdan beldesinde bulunan bu tekkeye, akıl hastaları ve ruhsal sıkıntıları olanlar gelmektedir. Tekkenin etrafında üç kez dolanılıp toprağına dil sürülerek şifa umulur. Rahatsız kişinin tekkede uyutulması rahatsızlığının tedavi olacağı inancıyla gerçekleştirilir (K.6, K.11).

Sarıkeçili Yörüklerinden birinin gidip tedavi olmasını anlatan mülakat metni tekkede yapılan uygulamaları belirtmesi açısından önemlidir. Olay Yörüklerin ağızıyla şu şekilde gerçekleşmiştir:

Bizim bir kız vardı Yörüklerden, başına bişe oldu onun. Doktora gitti bulamadılar bir çare. O da Avdan'a bir gidiyim demiş. Avdan'a gider. Ben de gördüm, ben de gittim, şöyle bir yatırlar var, mezarlar var, dışında tel var. 3 sefer kulhu allahu ahat okuyarak gidiyon, 3 sefer dolanıyon, ordan toprak alıp yalıyon 3 gün yalıyon. Oraya gittim geldim diyor. İzin Allahın şükür rabbim kayboldu gitti. Avdan'a gidip iyi olan çok insan var. Bu sene biri dedi. Valla yürüyemeyen biri geldi diye. Genç de bişey. 3 günde sağlam oldu gitti dedi. Bazı yer türbeliyse, tekkeliyse hastalığı geçiyor (K.11).

3.2.2.6. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

Sarıkeçili Yörükleri arasında canlı varlıklara ilişkin inanışlar yanında cansız varlıklarla ilgili de pek çok inanış mevcuttur. Bunlar genellikle çok sık kullandıkları araç- gereç ve malzemelerle ilgilidir. Aşağıda belirtilen inanışlardan çoğuna Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde rastlanılmaktadır.

Yörüklerde, çocuğa ayna gösterilmez. Eğer çocuğa ayna gösterilirse, çocuğun çatlayacağına inanılır.

Ekmek yapımı sırasında kadınlar hamuru açarken eğer parmakları hamura takılırsa, hamuru yırtarsa ya da hamurda bir parça sıçrama olursa, bu, misafir geleceğine yorumlanır.

Çay süzeksiz bir şekilde doldurulduğunda bardağa düşen ve çayın üzerinde duran ufak çay çöpleri sayısınca misafir geleceğine inanılır. Çöplerin uzunluğu da misafirlerin boyuna ya da kalacağı süreye işaretir.

Ayak tabanının kaşınması, tabanların eskitileceğine yani yürüyerek uzun bir yola gidileceğine işaret eder. Bu yolculuk, planlanmamış bir yolculuktur. Bazen de hayvanlardan birinin kaybolması dolayısıyla onu aramaya gidileceğine işaretir.

Sağ elin gidişmesi (kaşınması), o kişinin eline para geçeceğine, sol elin gidişmesi ise o kişiden para çıkacağına işaretir.

El ve ayak tırnaklarının birlikte kesilmesi, boy abdesti almaya sebep olur. Bu yüzden, el ve ayak tırnakları birlikte kesilmez, ayrı ayrı günlerde kesilir. Kesilen tırnaklar etrafa saçılmaz, orta yere atılmaz. Bir poşette biriktirilip poşetin ağzı bağlanarak bir kayanın/taşın altına bırakılır. Bu davranış, öldükten sonra herkesin kendisine ait tırnak ve saçlarını toplayacağına inanmalarındandır. Bu sebeple, tırnaklar kendilerinin bulabileceği bir kayanın altına bırakılır. Öbür dünyada tırnaklarını kürek yerine kullanacaklarına da inanırlar.

(K.2, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38).

3.2.2.7. Belli Zaman ve Günlerle İlgili İnanışlar

Yörükler arasında, günlerin uğurlu ve uğursuz olanları vardır. Her Yörüğün kendisine özel uğurlu ve uğursuz günü olduğu gibi, genel olarak tüm Yörükleri kapsayan özel günler de vardır.

Özellikle salı günleri Anadolu genelinde “Salı sallanır” deyimini ile ifade edildiği gibi, Yörükler için de sıkıntılı bir gün olarak bilinir. Bu gün yapılan işlerin yarım kalacağına, iş sırasında aksiliklerin çıkacağına inanılır. Salı günü Yörüklerin yapmadığı işler şunlardır: Isdar⁵² dokunmaz, çul çözülmez, kuzluk (ağıl) yapılacaksa yapılmaz, duvar örülmez, özellikle göçe çıkılmaz, yolculuk yapılmaz, davar kırkımı yapılmaz, yurt değiştirilmez ve zorunlu olmadığı sürece çarşıya gidilmez. Bir gelenek olarak ocakta biriken kül, salı günleri dışarıya atılmaz.

Yörüklerde, cuma günleri mübarek gün olarak bilinir. Bu gün, Yörükler için bayram günü gibidir. Çarşıya bu gün gidilir; ihtiyaçlar bu gün alınır. Cuma günü yapılmayan işlerin başında çamaşır yıkanması gelmektedir. Buna özellikle dikkat edilir. Cuma günü ölümlerin dua beklediğine, o gün ölünün ailesinin yaptığı iyi ve kötü şeylerin ona ulaşacağına, çamaşır yıkarlarsa dua yerine çamaşırın kirinin ölüye ulaşacağına inandıklarından cuma günü çamaşır yıkamazlar. Bunun dışında cuma günü mecbur kalınsa bile göçe çıkılmaz. Hayvan kırkımı yapılmaz. Salı günü kırkım yapılmamasının sebebi, o gün yapılan işlerin yarım kalacağına inanılmasıdır. Cuma günü ise, cuma namazı için Yörükler sabahtan yıkandığından ve çarşı/ pazar alışverişi için merkezlere gittiğinden kırkım yapılamamaktadır.

Tırnaklar, cuma günü kesilmez. Bunun sebebi, o gün çamaşır yıkanmamasıyla aynıdır. Genel olarak kirden arınma işi cuma gününe bırakılmaz. Cuma günü yaş odun da kesilmez ve yakılmaz.

⁵² Isdar: Halı, kilim vb. şeyler dokunan tezgâh (Der. S. 2009: 2490).

Kerahet vakitlerinde uyumak, hoş karşılanmaz.

Öğleden sonra, başka bir çadıra ya da eve acı olarak nitelenen maddelerden (soğan, sarımsak, acı biber, sigara vs.) verilmez. Bunların öğleden önce verilmesinde bir sakınca yoktur. Aynı şekilde eve/ çadırın içine, pazardan alınan mallar öğleden sonra konulmaz. Dışarıda bekletilip sabah konulur. Ayrıca “un, tuz, et, yağ” gibi ürünler kendilerine ait olsa bile öğleden sonra çadıra konulmaz.

(K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.2.2.8. Rüya Görme ile İlgili İnanışlar

- Yörükler arasındaki yaygın inanişâ göre, rüyasında gülen çocukları melekler güldürmektedir.⁵³
- Rüyada süt veya beyaz çaput görülmesi, ölüye işarettir. Rüya gören kişinin o gece bir akrabasının ölmüş olabileceğine işaret olarak algılanır.
- Rüyada köpek ve kurt görmek, jandarma ile ilişkilidir. Rüya görenin kendisinin ya da yakın bir akrabasının jandarmalık bir işi olacağına, bir olaya karışacağına ya da jandarma tarafından tutuklanacağına işarettir.
- Rüyada yılan görmek, genellikle uğurlu sayılır. Ancak kara yılan görmek, kişinin haram mal yediğine yorumlanır.
- Rüyaların tersine çıktığı düşünülür. Rüyada tatlı yenirse acıya, para kazanılırsa para kaybedeceğine işarettir.
- Rüyada silah patlatılması, büyük bir haber duyulacağına işarettir.
- Eşek, keklik, bit gibi hayvanları rüyada görmek, tasa ve üzüntüye işarettir.
- Rüyada dişin çıkması, ölümle ilişkilendirilir. Alt diş çıkarsa kadın, üst diş çıkarsa erkek akrabalarından birinin öleceğine inanılır.
- Rüyada öldüğü görülen kişinin uzun ömürlü olacağına inanılır.

⁵³ Eski Türk inanç sisteminde kadın ve çocukları koruduğuna inanılan Umay adlı bir Tanrıça vardır. Eski Türklerle göre, Umay'ın çocukla beraber olduğunun işareti, çocuğun uykudayken gülmesidir (Çoruhlu 2010: 41).

- Rüyada yaş üzüm yenilirse yağmur yağacağına işarettir.
 - Rüyada balık tutmak, bir yerlerden para geleceğine, para kazanılacağına veya herhangi bir kismete işarettir. Tutulan balık başkasına verilirse, veren kişinin cebinden para çıkacağına işarettir.
 - Bulanık çay görmek iyi değildir. Kötü bir olay olacağının işaretidir.
 - Rüyada *tülü deve* görmek, Azrail'e işarettir. Rüyada deve tarafından kovalanmak da kötüye işarettir.
 - Rüyada tavşan kesmek, kesenin kendisinin ya da ailesinden birinin öleceğine yorumlanır.
 - Rüyaları anlatmak iyi sayılmaz. Anlatılan rüyaların iyiye bile kötüye çıkacağına inanılır.
- (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28).

3.2.2.9. Nazar İnancı

Nazar⁵⁴ değen hayvanlara ya da insanlara nazardan kurtulmaları için uygulanan en yaygın yöntem, kurşun dökmektir. Bir insana ya da hayvana nazar değip değmediği, ilk kez kurşun döküldüğünde dökülen kurşunun içerisinde “kelle” olarak tabir edilen topakcıklar oluşursa anlaşılır. Nazarı kaldırma yöntemi ise, kelle kopuncaya kadar 3 kez ya da 7 kez kurşun dökmektir. Tek sayılar adedince kurşun dökülmesi makbuldür. Genellikle 3 ya da 7 defa kurşun dökülür ve eğer hâlâ kelle kopmadıysa o gün bir daha kurşun dökülmez. Başka bir gün tekrar kurşun dökülerek nazar kaldırılmaya çalışılır.

Çaltı ağacının ince dallarından 3-5 cm'lik parçalar kesilir ve isteğe göre boncuklarla süslenerek hayvanlara asılır. Bu işleme, Yörüklerin çocukları arasında “çıtlık dizmek” denir. Düzülen bu çaltının, hayvanları nazardan koruyacağına inanılır. Bu düzeneğin en etkili olanının, horoz ya da tavuk sesi duymamış yani yabani çaltı bitkisinin dalları olduğuna inanılır.

⁵⁴ Türk kültüründe nazarla ilgili inançlar için bkz. Çıblak 2004: 103-125; Öztürk 2005; Bayrı 1955: 1107-1108; İnan 1963: 3138; Westermack 1961.

Resim 19: Hayvanları nazardan korumak için asılan çaltı, aynı düşünceyle araçlarına da asıldığını gösteren fotoğraf.

Pek uygulanmayan fakat nazarı önlediğine inanılan bir yöntem de köpek dışkısından ufak bir parçanın, çaputun içine konulup bir muska gibi hayvanların boynuna asılmasıdır.

Kaynak kişilerin söylemekten çekindiği bir diğer yöntem ise, etek tıraşının kollarının bir çaputa konulup hayvana asılmasıdır. Bu yöntemin nazarı önlemede en etkili yöntem olduğu belirtilmektedir. Bunu yapan ailelerin olduğu fakat utancından kimsenin bunu yaptığını söyleyemeyeceği de Yörükler tarafından belirtilmektedir.

Var olan nazarı kaldırmak ve nazar eden kişinin cinsiyetini öğrenmek için kullanılan bir başka yöntem şöyledir: Bütün halinde, toza dönüştürülmemiş bir parça şap, hayvanın üzerinden -işlemi yapan kişi biliyorsa “ihlas süresini” de okur- 3 kez dolandırılır. Sonra o şap, çadırdaki yanmakta olan ateşin köz kısmına/ harlanmayan kısmına bırakılır. Orada eriyen şap erkeğin cinsel organına benzerse nazarı yapan kişinin erkek olduğu, değilse kadın tarafından nazara uğranıldığı çıkarımı yapılır. Bu işlem sonrasında da var olan nazarın kalktığına inanılır (K.4).

Nazar, göz değmesi ile olduğu gibi söz ile de gerçekleşmektedir. Bu konuda mülakatlarımızda elde edilen bilgi şu şekildedir:

Şimdi mesela davarı hastalığa karşı aşıliyoruz biz. Davarı aşıladık mıydı -mesela çiçek aşısı, ciğer aşısı gibi- kendi kendine, “aşı dutmuş” demicen. Hiç seslenmicen yani. Aşının düttüğü belli olur. Aşı dutmuş dersin bozuluyor, kayboluyor. Ben bi aşılattım, keçi tamam iyi oldu. 4-5 gün geçti hiç keçi hastalanmaz oldu. Bizim bir arkadaş geldi bir yerden. Bakıverdi keçilerin kuyruğuna. “Nerden aşıladın bacanak” dedi. Kuyruğundan dedim. Bak aşı dutmuş dedi. Önü geri keçi hastalandı, mahvetti. Göz götürmezmiş, söz de götürmezmiş (K.4).

Keçi süt verirken bir kişinin “maşallah” demeden “Ne kadar çok süt veriyormuş.” demesi keçinin sütünün kurummasına sebep olursa, bunu diyen kişinin nazarının kuvvetli olduğuna inanılır.

Birine yoğurt ya da süt verirken, nazardan ve göz değmesinden korunmak için sütün/yoğurdun içine külsüz bir kömür ya da yeşil bir ot atılır. Yörükler bunun sebebini şu şekilde açıklar: “Yoğurt ya da süt, adama güzel gelir de adam iç geçirerek o mala bakarsa nazar değer. İç geçirerek bakmasın diye dikkatini dağıtacak bir şeydir kömür. Kömür yoksa yeşil bir ot da olur. Külsüz bir kömür olmasının sebebi de yemeği pisletmemesi içindir.” (K.24, K.41).

Sarıkeçili Yörükleri arasında büyüye/ tılsıma hâlâ inanılmaktadır. Özellikle açıklanamayacak derecede huyu değişen insanların üzerine tılsım yapıldığına inanırlar. Bununla ilgili olarak, evlenince ailesine asileşen ve aileden kopmak isteyen bir Yörüğün başından şöyle nakledilmiştir:

Ona tılsım yapılmış. Bir hocaya tılsım yaptırıyon, okutturuyon. Çekilsin babasının yanından gitsin diye. Bi de şu var çekemeyen taraf olur. Kızı diyelim ki iki kişi ister bi kişi alır. Öte taraf çekemez tılsım yaptırır. Şimdi bunu ne doktor bilir, ne sen bilirsin, ne de ben bilirim. Bunu bakımcıya götürecen, hocasına götürecen, okutturacan. Cinciler var. Bu cincilerden adamını bulabilirsen yaptırırsın. Bulamazsan gittiği yere hizmet etsin dursun orda. Ama kaç sene çeker, ne olur bilinmez. Mümkün değildi burayı terk edip de gitmesi. O çocuğun bekariken ki ağzının tavrıyla şimdiki tavrı çok değişik. İster istemez şüpheleniyorsun (K.35).

Çocukların kafasına geçirilen ve Yörükler arasında ismi terlik olan berelerin üzerine çocukları nazardan koruma için deve boncuğu ya da yılan kemiği dikilir. Bu uygulama Yörükler arasında devam etmemektedir. Fakat hala çocukların kafasına geçirilen bereler çok renkli, göz alıcı kumaşlardan dikilmektedir.

Resim 20: Çocukların başına takılan terliğe örnek.

3.2.3. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar

Bayramlar, kökenlerini grup hayatından alan kolektif bir olgu olarak, takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan, çok amaçlı ve çok işlevsel yapılara sahip kültürel aktivitelerdir. Bu özellikleri ile bayramlar, bir toplumun ulusal kimliğini oluşturmada ve pekiştirerek sürdürmede kullandığı güç kaynaklarının en önemlisidir. Bayramlar milli ve dini duyguların, inanışların pekiştirilmesi, taze ve canlı tutulması gibi işlevsel yanlarının yanı sıra, topluluğun birlik ve beraberliğini sağlamada ve bunun bireylerin bilincinde yer etmesinde önemli rol oynamaktadır (Artun 2008: 225).

Murat Uraz; bayramların, salgın hastalıklar, kıtlıklar ve büyük zelzeleler sona erdiğinde, savaşlardan zaferle çıkıldığında, sığır denilen avlar başarıyla bittiğinde, yılbaşlarında, meyve mevsiminde ve halkı ilgilendiren büyük büyüler bozulduğunda yapıldığını belirtmektedir (Uraz 1994: 238).

Bayramlar dini bayramlar ve milli bayramlar olarak tasnif edilmektedir. Mensup olunan dinin kabulleriyle kutlananları, dini bayramlar altında incelemek gerekir. Devlet ve millet olarak, milli hassasiyetler üzerine önemli dönüm noktalarının anıldığı bayramlar ise milli bayramlar olarak bilinmekte ve kutlanılmaktadır.

Dini ve milli bayramlar dışında, önemli geçiş dönemlerinin de bayramlar başlığı altında incelenmesi gerekmektedir. İslamiyet öncesi inanç sisteminin kalıntıları ile kutlanan ya da İslamiyet'in kabulünden sonra kutlanılmaya başlanan ve bir kutsiyet içeren bu dönemler, günümüzde toplumun geneli tarafından bilinmekte ve çoğu hâlâ kutlanılmaktadır.

Sarıkeçili Yörükleri, göçer olmalarının ve çadır hayatı yaşamalarının bir sonucu olarak yerleşik hayat ile sınırlı bir iletişim içindedirler. Yaşadıkları/ çadır kurdukları yerler her ne kadar bir yerleşim yerine çok uzak olmasa da Yörüklerin yerleşim merkezlerinin dışında yaşadıkları söylenebilir. Bu sebeple, genellikle resmi kurumların tertip ettiği, akrabalık bağları dışında bir bağla, devlet/ millet olma bilinciyle toplanılan ve kutlanan milli bayramlara, Yörüklerin katılamadığı tespit edilmiştir.

3.2.3.1. Dini Bayramlar

Dini bayramlar olarak bilinen Ramazan ve Kurban Bayramı, Sarıkeçili Yörüklerince de bilinmekte, İslamiyet'in belirlediği çerçeveye uygun olarak kutlanmaktadır. Her iki bayram için yapılan hazırlıklar ve bayram gününe ait uygulamalar benzerlik göstermekle birlikte, var olan bazı farklılıkları gösterebilmek adına iki bayramı ayrı ayrı ele almanın yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Bilindiği gibi, Ramazan Bayramı öncesinde, Ramazan ayı dini bir yükümlülük olarak oruçla geçirilir. Yörükler, işlerinin ağır olması sebebiyle Ramazan ayı boyunca tutabildikleri kadar oruç tutarlar. Kaçırdıkları oruçları daha sonra tutma konusunda bir hassasiyetleri yoktur. Sahurda ve iftarda özel bir yemek yapmayıp normal zamanlarda yedikleri yiyeceklerden (patates, patlıcan, kuru fasulye, pilav, et ve sebze yemekleri vs.) tüketirler. Ancak bazı sahurda alışılmış yiyeceklerinden farklı olarak yerleşim birimlerinden temin ettikleri reçel, tahin gibi ürünleri de tüketirler.

Kandiller konusunda dini hassasiyetleri bulunan Yörükler, Ramazan ayına denk gelen Kadir Gecesi'nde dua etmeye ve namaz kılmaya özen gösterirler. Ayrıca, Ramazan boyunca yaş ağaç kesmekten de sakınırlar.

Yörükler, Ramazan Bayramı'ndan 1 hafta önce başladıkları bayram temizliğini en geç arefe günü bitirirler. Temizlik, çadırın içi ve dışının temizlenip düzenlenmesi ile kıyafetlerin yıkanmasını kapsar ve bu işler kadınlar tarafından yapılır.

Bayram günü yapmalarına imkân olmayacağı için birkaç gün önceden -bayramda yetecek kadar- ekmek pişirmek dışında, Yörükler, Ramazan Bayramı'na özel bir yemek veya tatlı (baklava, kadayıf, irmik helvası vs.) hazırlamazlar. Ancak Anadolu'nun diğer yerlerindeki kutlanış biçimlerinden farklı olarak Ramazan Bayramı için arefe günü bir keçi kesip civardaki 7 çadıra dağıttıkları görülür. Görüştüğümüz Yörükler, hemen her Yörük çadırının bu geleneğe uyduğunu ve kesilen keçinin adak niyetiyle kesildiğini belirttiler. Kesilen bu hayvan, adak niyetiyle kesilmiş olsa da bayram günü etini pişirip hem kendileri yer hem de misafirlerine yedirirler. Normal şartlarda adak niyetine kesilen keçinin etinden adağı adayan kişinin yiyemeyeceğine, yer ise yediğinin bedelini ödemesi gerektiğine inanırlar (K.1, K.2, K.4, K.11, K.35, K.41).

Yörükler arasında, bayram kıyafeti olarak özel bir giysi alınmaz ya da dikilmez. Sadece kıyafeti olmayan, kıyafet ihtiyacı olan bireylere giyecek bir şeyler alınır.

Yörüklerde Ramazan Bayramı kutlamaları önce aile içinde başlar. Geleneğe uygun olarak herkes en temiz kıyafetlerini giyer ve ardından kısa bir bayram töreni yapılır. Bu kısa törende, küçükler büyüklerin ellerini öper. Dağ başında para harcayabilecekleri bir yer olmadığından, çocuklara harçlık verilmez. Bunun yerine, yakındaki yerleşim yerlerinden bayramdan önce tedarik ettikleri şeker ve çikolatalar verilir. Daha sonra sadece aile reisleri, yakındaki çadırları ve -varsa- civar köylerden tanıdıklarını ziyarete giderler. Göçer olmalarından kaynaklanan merkeze uzaklık ve akraba çadırlar arasında mesafelerin fazla olması gibi sebeplerle aile bireylerinin hepsi bu ziyarete katılamamaktadır. Çadırdaki kalanlardan biri hayvanlara çobanlık ederken, diğerleri gelen misafirleri karşılar.

Yörükler arasında bayram, bir günde biter. 3 gün olan Ramazan Bayramı ve 4 gün olan Kurban Bayramı'nda, sadece ilk gün bayram havasında geçer. Kutlanılmayan diğer günlerin de bayram olduğu bilinir, fakat herhangi bir kutlama yapılmaz. Yörükler, diğer günlerde rutin hayatlarına geri dönerler.

Bayrama hazırlık süreci Kurban Bayramı'nda da Ramazan Bayramı ile aynıdır. Temizlik ve çadırın düzenlenmesi, yerlere yeni keçelerin, çulların serilmesi işi bayramdan bir gün önce kesinlikle tamamlanmış olur. Ancak bayram sabahında yaptıkları uygulamalar, Ramazan Bayramı'ndan farklıdır.

Bayram sabahında erkekler, en yakın yerleşim yerindeki camie bayram namazına giderler. Erkekler eve döndükten sonra, aile içinde kısa süreli bir bayramlaşma merasimi olur. Ardından evin reisi veya vekâlet verdiği kişi, İslami usullere göre kurbanı keser. İslami geleneğe uygun olarak Yörüklerde kadınlara kurban kestirilmez. Kadınların kurbanı, kocaları tarafından kesilir. Kocaları izin vermezse, kadınlar -kendi malı dahi olsa- kurban kesemez (K.4, K.17, K19, K.38).

Yörükler kesecekleri kurbanlık hayvana kendileri sahip olduğundan, kurbanlık hayvan alımıyla ve kurbanı kesmek için aracı birini tutmayla uğraşmazlar. Kurban bayramından önce hayvanın kesileceği bıçak biletilir. Hayvana, kesmeden önce tuz yalatılıp bolca su içirilir. Bu işlemi, hayvanın bağırsaklarını temizlemek için yaparlar. Kurbanı kesecek olan bireyin, hayvanları içerisinden önceden belirlediği bir keçiyi, bayram günü kendisi ya da vekili keser. Kesilen kurbanın etinden kavurma ya da yahni yapılarak gelen misafirlere ikram edilir. Kurban kesmeyen çadır ya da köy halkından tanıdıklara da kurban etinden yollanır.

Yörüklerin Ramazan ve Kurban Bayramı'nda İslami geleneğe uygun olarak kurban kestikleri gözlemlenmiştir. Her iki bayramda da kesilen kurbandan kendilerine bir miktar pay ayırır ve bu eti, bayramın ilk günü pişirip gelen misafirlere ikram ederler.

3.2.3.2. Nevruz

Nevruz, Farsça nev (yeni) ve ruz (gün) sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiş olup yeni gün anlamına gelmektedir. Eski İran takvimine göre yılın ilk günü ve ilkbaharın başlangıcıdır. Hayvancılıkla, tarımla uğraşan topluluklar için kışın bitip baharın gelmesi yapısal, işlevsel ve yeniden dirilişin sembolleşen başlangıcı olan, gece ve gündüzün eşitlendiği, doğanın uyandığı ve dolayısıyla üremenin başlangıcı olarak kabul edilen 21 Mart tarihi pek çok takvimde ve kültürde yılbaşı olarak kabul edilip

kutlanmıştır (Çobanoğlu 2000: 34). Bu gün geçmişten günümüze Türklerin de ortak bayramı ve baharın gelişinin simgesi olarak kutlanmaktadır.

Nevruz bayramının Anadolu'da Yörükler arasındaki kutlanması ile ilgili bilgi veren İsmail Onarlı (2003), Osmanlı ailesini çıkarmış olan Kayı Boyu'na mensup Karakeçili aşireti mensuplarının 21 Mart tarihinde Ertuğrul Gazi'nin türbesi etrafında toplandıklarını, burada şenlikler yaptıklarını, at yarıştıırıp cirit ve güreş sporları düzenlediklerini belirtmektedir. Aynı zamanda "Yörük bayramı" adıyla anılan nevruz bayramı Mersin-Silifke Bölgesi'ndeki Toros Yörük ve Türkmenlerinde "mart ipliği" adı ile bilinmektedir. Buradaki Yörükler nevruzda ulu ağaçlara bez bağlayıp yaylalara çıkarlar. Tahtacı Türkmenlerinde Nevroz "Sultan Nevroz" adı ile anılır, eski takvimlerde (Hicri) Mart ayını 9'unda kutlanarak yaylaya çıkılır. Bununla ilgili olarak halk arasında "Mart dokuzundan sonra dağlar misafir alır" deyişi söylenir. Bugün herkes yeni elbiselerini giyip, süslenerek mezarlıkları ziyaret ederler.

Sarıkeçililer arasında "sultan navruz" olarak adlandırılan nevruz, baharın gelişini simgelemektedir. Ancak Anadolu'nun pek çok yerinde görülen nevruz kutlamalarına (ateş üzerinden atlama, yumurta tokuşturma vs.) Sarıkeçililerde rastlanmamaktadır. Yörüklerle yaptığımız mülakatlarda nevruza dair şu bilgileri derledik:

Nevruzu bilir mi Yörükler?

Navruz baharın olur. Baharın geldiğine bir simgedir, yani baharın geldiğine işaretir. Sultan navruzda, navruz kutlaması olur diyorlar da, biz dağda ne edeceğiz. Edecek bi şey yok ki. Adağı yok, sadakası yok, bi şeyi yok. Bizde kutlama filan olmaz. Öyle ateş filan da yakmayız (K.17, K.19).

3.2.3.3. Hıdırellez

Türk halk inançlarına göre Hızır, ölmezlik sırrına ermiş bir peygamberdir. Hızır, Tanrı'nın yeryüzünde dolaşan güçlü ve yardımsever elçisidir. Hızır'ın darda olanların yardımına koştuğuna inanılır. 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece ve sabahında Hızır'ın yeryüzüne uğrayacağı, sıkıntıda olanlara yardım edeceği, dilekleri yerine getireceği inancıyla bütün Türk coğrafyasında benzer uygulamalar yapılmaktadır (Günay 1995: 3).

Hıdırellez, 6 Mayıs'ta yaşanan mevsim değişiminin başladığı gün olarak kabul edilir. Yörükler arasında önemli geçiş dönemlerinden biri olarak bilinen hıdırellezde, 3 gün

sürdüğüne inanılan mevsimsel bir değişim yaşanmakta, daha sonra kış sona ermektedir. 28 Nisan ile 6 Mayıs arasına denk gelen 8-9 gün içerisinde 3 gün süren bir soğuk ya da yağış beklenmektedir. Bu 3 günlük süre içerisinde bir günün çok şiddetli bir şekilde kendisini hissettireceğine inanılır. Bu yağış 3 gün sürebileceği gibi, 3 günde yağacak yağmurun bir günde de yağabileceğine ya da kendisini kuraklık olarak da gösterebileceğine inanılmaktadır. Hıdırellezde yağış olmaması, yazın kurak geçeceğine yorumlanır (K.1, K.2, K.4, K.5, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.44, K.45).

Yörükler, hıdırellezde yağacak yağmurun şiddetinden dolayı göçmezler. Bu konuda Yörükler arasında derlediğimiz bilgi şu şekildedir:

Yörükler hıdırelleze göre neyi belirler?

Kalacağımız yeri belirleriz. Önce bunu düşünmezlerdi. Buralarda çoğu yerde gün geçirmezdik, yani erkenden kıra çıkardık. Şimdi onu düşünerek ağır ağır gidiyoruz. Yukarda ne olur, odun yok bir şey yok. Yörük kısmı şimdi ayarlar kendi kendini, ona göre göçer. Kendisini o gün muhafaza edecek bir yeri önceden ayarlar (K.33).

Yörüklerin yayla göçü sırasına denk gelen bu mevsimsel dönem atlatılmadan sahil bölgesinden yukarılara doğru çok fazla ilerlememeye özen gösterilir. Bu davranış, yaşayacakları soğuğu ve yağışlı havayı düşük rakımlı yerlerde daha rahat atlatmak için alınan bir tedbirdir.

Bu sürece girilirken, Yörükler göç sırasında olsalar dahi hemen konarlar. Göç konalgaları, hıdırellez girmeden en korunaklı olana göre ayarlanır. Hıdırellez atlatılana kadar da konulan korunaklı konalgadan göçe kalkılmaz.

Yörükler arasında, hıdırellezle ilgili bazı inançlar da canlılığını korumaktadır. Hıdırellezde yağan yağmurun bereketli olduğuna, o gün yağan yağmurun suyundan süte maya niyetiyle çalınırsa sütün yoğurda dönüşeceğine, yağan yağmurun suyundan içilirse içene şifa ve bereket vereceğine inanılır (K.1, K.2, K.4, K.5, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20).

Yörükler arasında dağ keçisi olarak bilinen geyiklerin hıdırelleze girilirken kuzuladıklarına inanılır. Yörüklerin gözlemlerine göre, keçiler de bunu hıdırellezde yaşanacak olan soğuk ve yağışı atlatmak için yapmaktadırlar (K.18, K.19).

Yörükler, kendilerini olumsuz etkileyebileceğinden dolayı, hıdırelleze çok önem verirler. Fakat Yörükler arasında hıdırellez ile ilgili törensel bir davranışa ya da uygulamaya rastlanılmamıştır. Hıdırelleze verdikleri önem, kendilerini yağıştan ve soğuktan korumak için alacakları tedbirden ileri gelmektedir.

3.2.3.4. Adak-Kurban-Saçı

Yörüklerle göre kurban ve adak arasındaki en önemli fark, yılın herhangi bir zamanında adak adanabildiği halde, kurbanın özellikle belirtilmediği sürece Kurban Bayramı'na has bir ritüel olmasıdır. Bununla birlikte, Kurban Bayramı dışında kesilen hayvan “adak” edildiğinde, etinden yenilememektedir. Adak olarak kesilen hayvanın eti, 7 aileye dağıtılır. Eğer aile kesilen hayvanın etinden yemek isterse, yediği etin o günkü fiyatını da para olarak bir fakire vermek zorundadır (K.4).

Yörükler, adak verme ile ilgili çoğu uygulamanın hocalar tarafından kendilerine öğretildiğini belirtmektedirler. Kimi uygulamalar ise atalarından öğrenerek kuşaklar boyunca aktarılmış olan bilginin ürünüdür (K.4, K.33, K.35, K.36).

Yörükler arasında; bir dileklerinin kabul olması istendiğinde, kız ya da erkek çocuk isteyen ailelerin ahdetmesi üzerine, bir hastalıktan kurtulmak için ya da kurtulunduktan sonra adak olarak hayvan kesilir. Kesilen hayvanın eti, yakın civarda bulunan 7 çadıra ya da köy halkına dağıtılmaktadır.

Hayvan kesilirken okudukları dua şu şekildedir:

Euzu billahimineşşeytanirracim, bismillahirrahmanirrahim. Allah'ım bu hayvanı, gelmiş geçmişlerin rahmetine, sıhhatine say. Bizi kazalardan belalardan koru. Bismillah, Allahu Ekber, deyip kesersin. Hayvanı keserken dilin neye dönerse onu dersin (K.20).

Kurban olarak kesilen hayvanın etinden yenilebildiği halde, adak olarak kesilen hayvanın etinden yenmez. Adaklık hayvanın etinden yedi aileye/ ocağa dağıtılır.

Etinden yenilirse bile yenilen etin parasal karşılığı bir fakire/ hayır kurumuna verilir (K.4).

Kadınların kurban kesmesi gerekiyorsa bile bu vazifeyi onun adına kocası halleder. Burada koca, kurban kesiminde karısından vekâlet alır. Vekâlet alma işlemi sözlü bir şekilde 3 defa “Vekilin olup kurbanını keseyim mi?” ya da “Vekâletini veriyor musun?” sorusuna “Vekâletimi veriyorum.” cevabı alınarak gerçekleştirildikten sonra kurban kesilebilir. Bu işlem sadece karı-koca arasında geçerli değildir. Kurban kesemeyen, kesmesini bilmeyen birisi de aynı şekilde vekâletini verip başka birine kurbanını kestirebilir (K.4, K.11, K.12, K.18, K.33).

Sarıkeçili Yörükleri arasında bir diğer adak ritüeli ise, çocuklar tarafından yapılan “adak çağırma”dır. Her hafta cuma günü, birlikte göçen obaların/ çadırların ufak çocuklarınca yapılan adak çağırma ritüeli, Yörüklerin anlatımıyla şu şekildedir:

Bizim çocukluğumuzda 7-8 yaşındaykına cuma akşamı, ala şeker, leblebi, lokum menşurdu. Her evden ikişer, üçer uşak olur en azından. Anam rahmatlık bir leblebi katar, üzüm katar, ala şeker katar çanağa, gideriz. Öbür evin çocukları da katar gelir, ev başına herkeş eli çanaklı işte adak çağırın bakıyım. Na hal çağrılacak bu? Onu oturur yeriz. Yedikten sonra dibinde acığı kalır. Halka şeklinde kolkola atarız. Alalalalah, alalalala, allahallahallah deriz. Çakalın uluştuğu gibi. Ta öbür yandan duyarlar. Ne ediyor onlar? Adak çağırıyorlar. Cuma günü yani ölümlerin ruhları için, gün batmadan olacak tabi. Öğlen yer içer, gideriz. Alanda yapılır. Herkeş eli çerezli gelecek. Leblebi, alaşeker, üzüm. Haftadan haftaya her cuma. Sadece ufak çocuklar. Dua ederler ebelerin, dedelerin, anasının, babasının ruhuna. Gün batasıya kadar orda bekler, giderdik(...)Orda böyle otururlar, yemek getirirler, dua okuturlar. Çocukları birlerler, çocuklar dua bilmedikleri için Allah Allah dedirtirlerdi. Ama onlar şimdi kalktı. Şimdi öyle bir şey yapsan çocuklara mantıksız geliyor. Bu ney diyor deli işi gibi. Ama o bir adak yerine geçiyordu. Perşembe gün verirsın, cuma günü sevap olur, derler (K.20, K.33).

“Adak çağırma” ritüelinde çocukların kullanılması, onların günahsız olmasından ve edecekleri duanın yaratıcı tarafından daha çok kabul göreceğine inanılmasındandır. Burada adak, ailelerin çocuklara verdiği şeker, lokum, kuru üzüm ve leblebi türünden yiyeceklerdir. Bu hediyelerle sevinen çocukların edecekleri duanın, hediye verenlerin ölmüşlerine gideceğine inanılmaktadır. Çocukların “Allah, Allah, Allah” şeklinde tekrarladıkları kelime, dua olarak geçmektedir. Sadece Allah denilme sebebi, başka dua bilmemelerindendir.

Bu ritüelin birlikte göçen çadırların buluş çağına ermemiş tüm çocuklarına yaptırılması, daha küçük yaşta çocuklara topluluk bilincini aşılması açısından önemlidir. Bir şekilde birbirine akrabalık bağıyla bağlı olan her Sarıkeçili Yörüküne çocukluktan itibaren bir topluluk olma, aynı soya mensup olma bilinci de bu şekilde sağlanmış olmaktadır.

Yörükler çocuklara has olan “adak çağırma” ritüeline çok önem verdikleri halde hem bir arada göçemediklerinden, hem de çocukların okula gitmeleriyle birlikte yaşadıkları değişimin etkisiyle bu ritüeli garipsediklerinden, adak çağırma artık yapılamamaktadır (K.20).

Adak yerine geçen bir diğer uygulama ise, kimi Sarıkeçili Yörükleri tarafından bilinen ateşin üzerine tereyağı koyup eritmek suretiyle etrafa kokusunu yayma işlemidir. Bu işlemin de ölümlerin ruhuna bir adak yerine geçtiğine inanılır (K.4).

3.2.3.5. Askere Gitme

Türk toplumunda erkek bireylerin çocukluktan çıktıklarının en önemli işaretlerinden biri, askerliği yapmış olmaktır. Anadolu’da askere gitmeyene kız verilmemesi, askerden çürük raporu almanın utanç sebebi sayılması, askerde ölmenin şehadet olarak algılanması ve askere gidecek çocuklara annesi tarafından kına yakılması, askerliğe verilen değeri belirtmektedir.

Askere gitmenin toplum içerisinde bu kadar önemli bir yere sahip olması, zamanla, beraberinde bazı uygulamaları da getirmiştir. Askere gidenlere “asker düğünü” yapılması, evlatların vatana kurban olarak gönderildiklerinin bir göstergesi olarak avuca ya da saçının bir bölgesine kına yakılması, uğurlamaya gelen her ailenin askere az-çok maddi bir yardımda bulunması gibi uygulamalar, bu geçiş döneminde tüm Anadolu’da uygulanan pratiklerdir.

Sarıkeçili Yörükleri arasında da bu uygulamalardan çoğu devam etmekte, askere uğurlama töreninin başlangıcı ve bitişi arasındaki süreç şu şekilde yaşanmaktadır:

Sarıkeçili Yörükleri arasında askerlik çağı gelen çocuklar, askere gitmeden bir ay önce serbest bırakılırlar. Onlara artık iş buyurulmaz. Birbirinden haberdar olan askerlik çağı gelmiş gençler, son bir aylarını genellikle birlikte geçirir, dost ve akraba çadırlarını birlikte ziyaret etmeye giderler. Ayrı çadırı olan ağabey, abla, amca, dayı gibi yakın akrabaların yanında birer-ikişer gün yatılı olarak kalıp son bir ayı gezerek geçirirler. Çadır ziyaretleri sırasında, gezilen çadırlardan helallik isterler.

Gençler askere gitmeden bir gün önce, askerin ailesi, çağırabildiği kadar komşu ve akraba çadırların aile reislerini çağırır. Askerde başına bir şey gelmemesi için, bir keçi “adak” niyetiyle kesilerek etinden gelen misafirlere yemek verilir. Bununla birlikte, yakın bir yerleşim yerinin cami hocası çağırılarak Kuran ve dua okutulur. Bazı Yörüklerin Mevlid okuttuğu da görülmektedir.

Askeri uğurlamaya gelen çadır reisleri, askere “uğurlama parası” olarak bir miktar cep harçlığı verirler. Az ya da çok, her gelen, kesinlikle bir miktar para verir.

Gitmeden önce askerin eline kına yakmak da bir gelenek olarak kendini göstermektedir. Yörükler, bunu, oğullarının vatana kurban gitmesini istedikleri için yaptıklarını belirtmektedirler. Ancak kına yakma geleneği, tüm Sarıkeçililer tarafından yapılan bir uygulama değildir.

Askeri uğurlarken arkasından su dökülmekte ve bu işlem yapılırken “Gittiğinle geldiğin bir olsun, su gibi git gel, su gibi gittiğin geldiğin yerleri yar git” (K.8, K.15, K.18, K.20) gibi deyimler kullanılmaktadır.

Sarıkeçili Yörükleri arasında yakın geçmişe kadar, askeri uğurlarken adak kesilmeyip askerlik dönüşünde kesildiği halde, günümüzde askere gitmeden önce, asker dağıtıma geldiğinde (dağıtımda gelmezse kesilmez) ve askerden döndüğünde olmak üzere üç kez adak adanır, keçi kesilir. Kesilen keçiden yapılan yemekle ilgili derlediğimiz bilgi şu şekildedir:

Yörük Sarıkeçili’yse yemekte keçi keser, et verir. Etten başka bir yemeği olmaz Yörüğün. Eti de katkılı pişirmez, sade pişirir Yörük. Eti kavurma, kemiği haşlama yaparlar. İkisi bişer. Akşamdan nohudu ıslar suyla. Sabahla yahniyi, kemiği kıyar ince ince eti de. Nohutlu yahni yapar. Nohutlu yapmazsa sade kemiği bişirir, bi de etini soyar kıyar, kavurma yapar (K.18).

Yörüklerin çadırlarının bulunduğu mekânları dikkate alırsak asker uğurlamada çalgılı eğlencelerin yapılamaması daha anlaşılır bir hal alır. Bununla birlikte, Yörükler arasında hoca çağırıp dua okutmak her halükarda yapılan bir gelenektir.

Asker uğurlaması genel olarak çadırdan yapılır. Evden çıkarken askerin arkasından su dökülmesi de bir gelenektir. Bu gelenek, gurbete gidecek olan ve yolu gözlenen herkese uygulanmaktadır. Askere gidecek olan genç, şehirlerarası otobüs seferlerinin olduğu bir yola ya da otogara, ağabeyi ya da babası tarafından bırakılarak uğurlanmış olur.

Dağıtımda ya da askerlik dönüşünde ise çadırı, askere giden genç kendisi bulur ve eve gelir. Günümüzde cep telefonlarının yaygın kullanımı sebebiyle dağlık bölgeler ve telefonun çekmediği yerler dışında her Yörüğe telefonla ulaşılabilir. Bu sebeple, askerlik dönüşünde çadırın yerini bulmak daha kolay bir hal almıştır.

Asker ziyareti, Yörükler arasında uygulanmamaktadır. Fakat askere giden çocuk, yakın bir şehirde askerlik yapıyor ise, imkânı olan Yörüklerin yemin törenine katıldığı belirtilmektedir (K.12).

Sabit bir meskeni olmadığı halde, Yörüklerin de bağlı bulundukları bir ikametgâh adresleri mevcuttur. Bu adres, çoğu Yörük için, kış yurdunun bulunduğu ilçelerdeki muhtarlıklardır. Bahar ve yazın gelen mektuplar, ancak Yörükler yayladan indiklerinde ellerine ulaşabilmektedir. Asker mektupları da önceden bu şekilde iletilebilmekteymiş.

Toplumumuzda telefonun yaygınlaşmadığı zamanlarda önemli geleneklerden biri olan asker mektupları, günümüzde pek görülmemektedir. Haberleşmek isteyen Yörükler, bu ihtiyaçlarını telefonla gidermektedirler.

3.2.4. Halk Bilgisi

3.2.4.1. Halk Hekimliği

“Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle, doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne” halk hekimliği denilmektedir (Boratav 1999: 122). Sedat Veyis

Örnek'in tanımına göre ise *halk hekimliği*; gelenekten gelen adet, inanma ve deneysel bilgilerden beslenen, hastalığın teşhisinde, kullanılan bazı ilaç ve metotlarda rasyonel bilgilere dayanmakla birlikte temeli batıl inançlara ve majik düşüncenin ilkelerine dayanan; hastalığın sebepleri hakkındaki görüş, düşünce ve tedavi için kullanılan metotların tümüdür (Örnek 1981: 105).

Özünde biraz gözlem, biraz tecrübe, biraz da büyü barındıran halk hekimliğine, maddi imkânların yetersiz olduğu veya o hastalığın tedavisine dair modern tıptan ümidin kesildiği durumlarda başvurulur.

Gözlem ve tecrübe yoluyla elde edilen halk hekimliği bilgileri, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiş ve bir bakıma modern tıbbın temelini oluşturmuştur. Ancak günümüzde eğitim seviyesinin yükselmesi ve modern tıbbın topluma kendini kabul ettirmesi, halk hekimliğinin “koca karı yöntemleri” olarak anılmasına sebep olmuştur.

Halk hekimliği konusunda kendisine danışılan ve pek çok hastalığın tedavisini bilen kişilere “ocaklı, orçumlu⁵⁵, ebe kadın” gibi isimler verilir. Orçumlu kişiler kadın veya erkeklerden çıkabilir; ancak kadınların daha orçumlu olduğuna inanılır. Bu kişiler, tedavi edecekleri hastalığı ya geçirmiş olur ya da önceden bu konuda ocaklı olan kişilerden el alarak bu vasma ulaşırlar.

Yörükler, hastalandıklarında ilk olarak doktora başvururlar. Gerekli görüldüğünde hastaneye de yatarlar. Buradan bir sonuç alınamadığında ise, -son çare olarak- o hastalığı tedavi ettiğine inandıkları hocalara, eli yenli (orçumlu) insanlara veya ocaklara müracaat ederler. Bu durum, günümüz Yörüklerinin geleneksel tedavi yöntemlerinden ziyade, çağdaş tıba öncelik verdiklerini göstermektedir. Bunda, Yörükler arasında eğitim seviyesinin artması önemli bir etkidir. Diğer bir etken ise, ulaşım imkânlarının gelişmesine paralel olarak şehir merkezleri ile bağlantının daha kolay sağlanabilmesidir.

Günümüzde Yörüklerin, bir hastalığa yakalandıklarında tedavi için izledikleri yol şöyledir: İlk olarak doktora gidilir ve gerekiyorsa hastanede yatılır. Hastanede bir

⁵⁵“Orçumlu” kelimesi “1. Elinden iş gelmediği halde kendini usta gibi gösteren. 2. Sağlam adam.” (Der. S. 2009: 3289) şeklinde tanımlanmakla birlikte, Yörükler arasında bu kelime “halk hekimi, ocaklı kimse, elinden birden fazla iş gelen insan” anlamlarında kullanılmaktadır (K.2, K.17, K.19).

özüm bulunamazsa, hastalığın ne olduğu anlaşılamazsa “hoca” diye tabir edilen, genellikle dini vazifelerini yerine getirdiği düşünölen kişilerin, çoğunlukla da imamların yanına gidilerek hastalığın maddi bir sebeple mi yoksa nazar, sihir/ büyü dolayısıyla mı olduğu öğrenilir. Hoca, hastalığın tedavisi için teşhisini koyar ve koyduğu teşhise göre türbenin, ocaklı insanın adını veya tedavide kullanmaları gereken ilacı söyler. Genellikle hoca, okuyup üfleyerek tedavi etmeye çalışır. Bunu “Allah için yapıyorum” diyenler, yaptıkları karşılığında para almazlar. Buna rağmen Yörükler, hocaya, “eli yenli olsun” (iyileştirici olsun) diye bir miktar arlık (para) verirler (K.4, K.11, K.40, K.45).

Kimi hastalıkların tedavisinde kendisine başvuruılan hocalarla ilgili sözlü kaynaklardan elde ettiğimiz kayıtlardan biri şu şekildedir:

Hoca, cinci veya Allah için çalışan olarak 2 türdür. Allah için yapan hocalar geçmişini ve 2-3 gün içinde başına ne gelebileceğini görebilir. Cinci hocalar ömrünün sonuna kadar başına ne geleceğini söyleyebilir. Çünkü ona cinler söylüyor. Yeşillik olmayan yerde yeşillik var edebilir, ölmüş davarı mezardan çıkarıp süründürebilir. Genelinde bunlara cinci diyoruz. Yörükler Allah için uğraşanları tercih eder. Zaten cinci mi, Allah için mi yaptığını muskadan anlarsın. (K.40).

Yörükler arasında, büyü ile uğraşmak kötü sayılmaktadır. Kendi soylarına konduramadıkları bu işi Yörükler arasından yapanlar için, onların aslen Yörük olmadığını belirten “soyu abdal, abdal yurdunda bulunuk, aslen Yörük değil” (K.40, K.41, K.42, K.44, K.45) gibi tanımlamalarda bulunurlar. Yörükler, büyü ile uğraşanların dinsiz olduğuna, yapanın da yaptırının da dinden çıkacağına inanırlar.

Halk hekimliğinin tanımını ve Yörüklerin hekime başvururken izledikleri yolu belirttikten sonra, şimdi, Yörükler arasında bilinen ve kimi zaman hâlâ başvuruılan tedavi yöntemlerini de içeren hastalıklardan bahsedeceğiz.

Öncelikle bitkisel veya hayvansal ürünlerle tedavi olunan hastalıkları ve bunların geleneksel tedavi yöntemlerini ele almak istiyoruz:

Koyun Otu-Kekik Otu: Yörükler, üşütmeye bağlı oluşan mide ağrısı için, koyun otu dedikleri bitkiyi kaynatarak suyunu içler. Bunun yanında, kekik otunun suyu da mide ağrısı için kullanılan bitkisel ilaçlardandır.

Papatin (Papatya) Çiçeği: Kaynatıp çayını içerler. Grip gibi soğuk algınlıklarında kullanılır (K.44).

Taze Yeşil Kozalak: Öksürük ve üşütme için, yaş çam ağacından topladıkları küçük çam kozalaklarını ezerek kaynatıp suyunu içerler. Suda kaynatıldıktan sonra biraz bekletilince şurup kıvamını alan bu ilaç, bronşite ve nefes darlığına da iyi gelmektedir (K.18).

Soğan: Emzikli (çocuğuna süt veren) kadınların sütü, çoğunlukla, görüp de yiyemedikleri yiyecekler sebebiyle çekilir/ azalır. Bu sebeple Yörükler, emzikli kadının yanında bir şey yediklerinde, mutlaka ona da bir parça yedirmeye çalışırlar. Bundan başka, Yörükler arasında bugün uygulanmayan fakat bilinen bir yöntem de, sütü azalan kadının, sütünün artması için kuru soğanı döverek omuzlarına sarmasıdır (K.2, K.4, K.12).

Pişmiş Soğan: Genellikle ele batan diken, çalı, odun kıymığı gibi şeylerin cımbızla çıkarılamadığı durumlarda, bu kıymıkları vücuttan atabilmek için kıymığın girdiği yerin üzerine pişmiş soğan sarılır. Bazen soğanı kaynatırken yanına katran ya da sabun doğradıkları da olur. Bu tedavi yöntemi hâlâ kullanılmaktadır (K.12).

Isırgan Otu: Kaynatılıp içilirse ayaklarda oluşan mantara iyi geldiğine inanılmaktadır. Bu tedavi yöntemi, bugün hâlâ uygulanmaktadır (K.44).

Sarı Çam: Konuşamayan çocukların dilini açmak için, suyun içine sarı çam dalı koyup biraz beklettikten sonra bu suyu çocuğa içirirler. Bununla ilgili Yörükler arasında, çok konuşan kişiler için kullanılan “Sarı çam suyu mu içtin?” (K.2) şeklinde bir de söz öbeği vardır.

Boğaz Ağrısı: Bulaşıcı bir hastalık olmayıp, tedavisi için doktora başvurulmaz. Yörükler, bu rahatsızlığı tedavi etmek için, deve yününe bir miktar yağ sürüp bunu ağrıyan yere bağlarlar. Bu tedavide devenin yününün kullanılmasında, devenin hamaylı bir hayvan olduğuna inanılmasının payı büyüktür (K.37, K.38).

Sızı/ Yel Hastalığı: Bu hastalık, romatizmayı andırır ve genellikle insanların eklem yerlerinde görülür. Sızı ya da yel dedikleri bu rahatsızlığa yakalananlar, rahat hareket

edemez hale gelirler. Bunun tedavisi için, soğan pişirilip kat kat doğranır. Soğuduktan sonra üzerine katran ilave edilerek dövülür. Macun kıvamına geldikten sonra da bir beze sürülerek ağrıyan yere sarılır. Bu şekilde, sızının/ yelin geçtiği görülür (K.11, K.18).

Sarılık Hastalığı: Yörükler arasında, sarılık olan kişi korkutulursa, onun sarılıktan kurtulacağı inancı vardır. Bu sebeple, hasta kişinin haberinin olmadığı bir anda, korksun diye ona aniden bir tokat atılır. Bunun korkusuyla kişinin iyileşeceğine inanılır.

Sarılık hastalığını tedavi edeceğine inanılan bir diğer uygulama ise şu şekildedir: Sarılığa yakalanan kişi, bir akarsu ya da pınara idrarını yapar. Daha sonra, idrarını yaptığı yerin daha aşağısındaki bir noktadan biraz su içer. Bu yöntemin sarılığı tedavi edeceğine hâlâ inanılmakta, fakat bu yöntem Yörükler tarafından bugün uygulanmamaktadır (K.4, K.11, K.18).

Arpacık: Enfeksiyon sebebiyle göz kapağının kenarında oluşan küçük çıban/ sivilce, arpacık olarak adlandırılır. Bu rahatsızlığın tedavisi için Yörüklerden derlenen bir uygulama şu şekildedir: Gök boncuk (nazar boncuğu) ateşte ısıtılarak göz kapağının kenarında çıkan arpacığa değdirilir. Bu işlem sonucunda arpacık iyileşmektedir. Tedavide kullanılan aracın nazar boncuğu olması ve tedavi ettiği hastalığın gözde çıkması arasındaki ilişki, nazarı değdiren aracın göz olmasıyla bağlantılıdır (K.11, K.18).

Büzmece: “Yeni doğmuş çocukların topuklarında çıkan bir çeşit yara” olarak tanımlanan bu rahatsızlığın tedavisinde Yörükler koyun ya da keçi keserek içkembesini boşaltıp çocuğu bu içkembenin içerisinde 5-10 dakika bekletme yöntemini uyguladılar. İçkembenin içinde kalan sıvının rahatsızlığı tedavi ettiği düşünülür (K.4).

Köstemek: Yürümesi geciken ya da yürürken dengesini sağlayamayan, ayağı birbirine dolanan çocukların bu rahatsızlığını geçirmek için, çocuğun iki ayağı ipe birbirine bağlanır, sonra bağlanan bu ip kesilir. Bu işleme “köstemek” denir. Köstemek yapıldıktan sonra, çocuğun ayağının bağının çözüleceğine, yürüyemeyen çocukların da yürüyeceğine inanılır. Kösteme işi; yürümesinde problem olmayan, uzun yollar yürüeyebilen, seri insanlara yaptırılır. Bu işlemi ayağı “kıvrak” kişilere yaptırmalarının

sebebi, çocuğun kösteği kesen kişiye benzeyeceğine inanmalarıdır. Köstemek, iki yaşına geldiği halde yürüyemeyen çocuklara yapılmaktadır.⁵⁶ (K.1, K.4, K.11, K.18)

Bu hastalıkları/ rahatsızlıkları ve tedavi yöntemlerini belirttikten sonra, şimdi de, ocağı olan ya da ocaklı ebeler tarafından tedavi edilen hastalıkları/ rahatsızlıkları ve bunların tedavi ediliş şekillerini sıralamak istiyoruz:

İlancık (Yılancık) Ocağı: Yılancık hastalığı, Yörüklerin inancına göre, ölmüş bir yılan dokunan sineğin ardından insanlara konmasıyla bulaşmaktadır. Bu sebeple Yörükler, bir yılan öldürdüklerinde onu toprağa gömerler. Fakat bir yılanın -kafası ezilmiş, koparılmış olsa dahi- tam olarak ölebilmesi için en az bir gece yıldızı görmesi gerektiğine inanan Yörükler, öldürdükleri yılanı gömerken kuyruk ucunu toprağın dışında bırakırlar. Aksi takdirde, yılanın öcünü almak için tekrar canlanıp kendisini öldürmeye çalışan aileye musallat olacağına inanırlar.

Bu hastalığa yakalanan insanların kemiklerinde şiddetli ağrılar başlar. Yılancık olan kişi, bitkin bir hale gelir. Hastalık tedavi edilmediği takdirde, ilerleyen dönemlerde hasta kişi yerlerde sürünecek hale gelir. Hastalığa “yılancık hastalığı” isminin verilmesi bundandır (K.1, K.2, K.4, K.11, K.18, K.41).

Yörüklerle yaptığımız görüşmelerde, bu hastalığın birkaç farklı şekilde tedavi edildiğini gördük:

1-) Ermenek yolu üzerinde bulunan yılancık ocağı, yatır ya da türbenin olmadığı sadece taşların olduğu bir yerdir. Yılancık hastalığına yakalananlar, buraya gelerek yanlarında getirdikleri süt dolu şişeyi taşa çalarlar ve sonra orada bir müddet uyurlar. Dökülen sütün kokusuna, taşların arasındaki yılanlar gelir. Bunlar, insanlara zarar vermeyen küçük yılanlardır. Tedavi için gelen kişide eğer yılancık hastalığı varsa, kişi orada uyurken, döktüğü sütün yılanlar tarafından içildiği, yılanların uyuyan kişinin üzerinden ona zarar vermeden geçtiği ve bu sayede kişinin uyandığında yılancıktan kurtulduğu görülür.

⁵⁶ Türkiye'de yürümeyen çocukları yürütmeye ile ilgili gelenekler için ayrıca bkz. Acıpayamlı 1973: 357-365.

2-) Gülnar yakınlarında bulunan ocaklı bir kadın sayesinde yakalandığı yılanlık hastalığından kurtulan Musa Gök, kadının uyguladığı tedavi yöntemini şu şekilde anlattı: “Benim devamlı başım ağrıyordu. Kadın beni gördü, sende yılanlık hastalığı var, ben bunu kıyacım dedi. Okumaya başladı. Bayağı uzunca bir dua okudu. Sonra esneye esneye ağlamaya başladı, sıkıntı sardı kadını. Sonra beni böyle bıçağın tersiyle kıydı. Yılanlığı kıydı yani.” (K.32).

Ocaklı biri tarafından tedavi edilen yılanlık hastalığına bir diğer örnek ise, Cemal Candan’ın başından geçen şu olaydır:

Yılana bir sinek konarmış, o sinek insana konarsa bulaşmış. Benim koluma çıktı. Böyle tutuldu kolum. Ben de kıydırmak istedim, Gülnar’a geldim. Amcam iyi kıyardı. O tabanından yılanlık geçirmiş. Çok acılı geçirmiş hem. Onunki topuğundan çıkmış, kemikten. Ben de kıydırmaya gittim. Onu bıçağıla kesiyor gibi kıy kıy yapar ocaklı kişi. Kulhu okur, kıyar sonra. Beni de kıydı Halil. Unutuvermişim. Ulen kolum acıyordu benim aman geçmiş. Hastalık yılanlıksa ocak kıydığında geçer amma değilse bilmem. Tepeden tırnağa 3 sefer yapar. Ocaklı kişi yılanlık olanın üstüne kırmızı bez örter. Bıçakla böyle et kesiyor gibi kıyar. Hastalık geçer o zaman (K.4).

3-) Küçük salyangoz kabuğuna benzeyen ve Yörüklerin “ilancık taşı” dedikleri taşla da bu hastalığın tedavi edildiği söylenmektedir. Yörükler arasında, yılanlık taşı hasta kişinin ağrıyan yerine değiştirildiğinde eğer taş yapışırsa, kişinin yılanlık hastalığına yakalandığı anlaşılmış olur. Hastalığa yakalandığı anlaşılan kişinin ağrıyan yerine taş birkaç kez yapıştırıldığında hastalığın tedavi olduğu düşünülür.⁵⁷ (K.4).

⁵⁷ Cemal Candan ile yaptığımız mülakatta, yılanlık taşı ve bu taşla yapılan tedavi yöntemine dair şu bilgilere ulaştık:

“Yılanlık ile ilgili ne bilirsiniz?

Mesela dişi sızladı, o ilancık oluyor. Bir adam Mut’ta diş çektirmeye geldim, dedi. Ağzını açtım. Mermi gibi diş çatır çatır, hemşerim senin endeği dişin ilancık. Get bi ilancık ocağı bul gel, endeğini söktürme, dedim. Kardeşim ilancık ocağı var mı diye sor memlekete köy köy dolaş dedim. Vardır arkadaş, ilancık ocağı var. Veyat bunun ilancık daşı da var dedim. İlancık varısa tenine hõyle ettiğin zaman, mesela dizim ağrıyor, o ilancık taşı oraya yapıyor. Bazı evde olur o daştan. Bizim komşuda varıdı da bakamamış, ölmüş daş. Bir daş içinde böcü gibi bişey. Gözükmüyor ama canlı oluyomuş, enikliyormuş da Allah tarafından. Daş böyle baktığın zaman yassıca bir şey, sallangoz tipinde az bi kıvraklık var. İlancık hastalığı varısa o daş yapıyor. Hastalık ilancık değilse dutmuyor o daş da. Başka bi hastalık var demek. Ocaktan geçer ama ocak yoğunsa ilancık taşından da geçiyor/ iyileşiyor. O zaten yapışır yapışır salar kendini. Ondan sonra ilancığı iyi olur. İlancık değilse zaten yapışmıyor.

Bu taştan nerede var?

İşte zamanında ebeden dedeye kadar kalmış. Babalarından kalma o daş. Mekke’de mi Medine’de mi bir yerde, heralde hacca gittikleri bir yerde oluyor. Bizim Mehmetcangilde varıdı, bakamamışlar öldürmüşler daşı.

Kaç yıl yaşar o taş?

Dalak Ocağı: Bu hastalık, kişinin dalağında oluşan bir acı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Hastalığın tedavisinde, ocaklı insanlara başvurulur. Dalak hastalığının tedavisi şu şekildedir:

Önce, hasta olan kişi yere uzanır ve başında birisi bekler. Sonra ocaklı kişi, eline bir balta alarak hasta ve başında bekleyen kişinin yanına gelir. Burada sözlü bir ritüel gerçekleşir:

- (Hastanın başında bekleyen kişi) Nerden geliyon?
- + (Ocaklı kişi) Dalak dağından geliyom.
- (Hastanın başında bekleyen kişi) Dalağı kesebilin mi?
- + (Ocaklı kişi) Kesme değil öte yana bile geçerim.

Bu konuşmanın ardından ocaklı kişi, baltayı havaya kaldırıp vuracak gibi yapar. Bu işlem, 3 kez tekrarlanır ve her seferinde aynı sözler söylenir. İşlem sonucunda dalak hastalığı tedavi edilmiş olur (K.4, K.11, K.18).

Temre Ocağı: Temre ocağına, ele bulaşan bakteriler sonucu meydana gelen temre rahatsızlığının tedavisi için başvurulur. Ocaklı kişi, temreye yakalanmış kişinin yara olan/ ihtihaplı olan eline birtakım dualar okuduktan sonra üzerine kalemle yazılar yazar. Bu şekilde hastalığın tedavi edildiğine inanılmakta ve bu uygulama hâlâ Yörükler arasında varlığını korumaktadır (K.4, K.12).

Kengi Hastalığı (Romatizma): Vücudun hareket etmesini sağlayan kaslar, kemikler, eklemler ve bu yapıları birleştiren bağlarda ağrı ve hareket kısıtlılığına, bazen de şişlik ve şekil bozukluğuna neden olan hastalıklara genel olarak kengi (romatizma) adı verilmektedir⁵⁸. Ancak Yörükler arasında -sadece- kalça kemiğinde oluşan ve kişide bel ağrısına sebep olan ağrılar/ sızılar “kengi” adıyla anılmaktadır. Bu rahatsızlık, ağrının bulunduğu yerin “eli yenli” kişiler tarafından bıçağın ters yüzüyle 3 çarşamba ya da 3 cumartesi kıyılmasıyla (kesiyormuş gibi yapmak) tedavi edilir (K.4).

Bulgur Püskürmesi: Çocuklarda görülen bu rahatsızlık, kendini sivilceye benzer kırmızı yaralarla göstermektedir. Bu hastalığın üzüntüden olduğuna inanılır. Hastalanan

Arpa unu yemiş, arpa ununun içine çıkılıyorlar onu, katıyorlar bi keseye, içine de unu koyup çıkılıyorlar. Kararana kadar büyüyor, yüzük kadar bişey. Şimdi arasan o daştan bulaman, nereden bulacan? Sallangoz tipli, deliği topak, az yukarı.” (K.4).

⁵⁸ <http://www.romatizmam.com/romatizmanedir.html> (22.03.2012).

çocuklar acıdan yerinde duramaz ve sürekli ağlar. Orçumlu kişi/ ebe kadın, bu rahatsızlığa yakalanan çocukların yaralarını, ağzına aldığı bulguru püskürterek tedavi eder. Burada ön koşul, bulguru püskürten kişinin hasta ile kan bağıının olmamasıdır.

Göbek Düşüklüğü: “Göbek kayması, göbek çıkması” gibi isimleri de olan bu rahatsızlık, göbekte anormal bir şişlik veya eğrilik şeklinde kendini gösterir. Yörükler, bu rahatsızlığın doktorlar tarafından bilinmediğini, bunu tedavi etmek için eli yenli bir kişinin göbeği yerine koyması gerektiğini belirtirler. Rahatsızlığın, ortaya çıktığı ilk zamanlarda fark edilip müdahalede bulunulursa daha kolay atlatılacağı söylenmektedir. Göbek düşüklüğünü tedavi etmek için izlenen yollardan biri, birbirine yakın iki ağaç dalını tutarak kolların üzerinden üç kez takla atmak, diğer bir yol ise göbeğe yakı yapmaktır (K.4, K.11, K.18, K.21).

Bu hastalıklar/ rahatsızlıklar dışında, bir de tedavisinde hamaylı olduğuna inanılan devenin kullanıldığı rahatsızlıklar vardır:

*Deve öksürüğü*⁵⁹, *aydaş hastalığı* ve çocukların yürüyememesi -köstemekte de aynı rahatsızlık giderilmeye çalışılmaktadır- gibi rahatsızlıklarda hasta çocuklar, devenin önünden dolandırılmak şartıyla yan cepheden, devenin ayaklarının arasından 3 kez geçirilir. Bu işlem sırasında, çocuğu devenin altından geçiren kişi -biliyorsa- İhlâs Suresi’ni de okur.⁶⁰ Bu ve benzeri işlemlere Yörükler arasında uğrasa/ tılsım denir.

Altını ıslatan çocukların bu rahatsızlığını geçirmek için, çift hörgüçlü erkek develerin kuyruğundan bir parça yün alınır ve bu yün, çocuğun yastığına dikilir.

⁵⁹ Bu rahatsızlık kendini kuru bir öksürük olarak belli etmekte, bir zaman sonra kişinin nefesinin kesilmesine yol açabilmektedir.

⁶⁰ Devenin altından geçirerek tedavi etme yöntemine örnek olarak Yörüklerden derlenen bilgi şu şekildedir: “*Deve için mesela bir çocuk hasta olur, insan hasta olur, hamaylı yaparlar takarlar ya iyi olsun diye hastalık, o gibi deveye de hamaylı derler yani. Çocuk altından geçti mi ufak çocukların hastalığına şifa oluyor. Bizim Konya yöresinde ben katerle göç gelirken beni salmadılar ya iki saat oyaladılar amanın çocuk varmış köyde. Arlık veriyorlar, üzüm desen doldu çıktı heybelerin gözü. “Yav ben gidecem devem yoruldu.” diyom, “Allah aşkına ne olur kardaşım duruver şunu geçiriverelim.” diyorlar. İyi olur yani çocuğu altından üç sefer geçirdin mi çocuk iyi olur hastalığı varsa. Çocuk yatmaz uyumaz öyle eder böyle eder. İyi gelir ona.*” (K.4).

Bu arada, vücutta görülen bazı ağrılarda ve kanser tedavisinde -eskiden- ayı ödünden⁶¹ yapılan ilaçların kullanıldığını, ancak günümüzde bu tedavi şekline Yörükler arasında rastlanılmadığını da belirtmek isteriz.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan hareketle, Yörüklerin, tedavisinde geleneksel yöntemlere başvurdıkları hastalıkları şu şekilde tasnif edebiliriz:

- Bitkisel veya hayvansal ürünlerle tedavi edilen hastalıklar
- Ocağı olan ya da ocaklı ebeler tarafından tedavi edilen hastalıklar
- Bir türbeye gidilerek tedavi edilen hastalıklar
- Hamaylı olduğuna inanılan devenin kullanıldığı rahatsızlıklar

Daha önce de belirttiğimiz üzere, Yörükler, hastalandıklarında ilk olarak doktora başvururlar. Buradan bir sonuç alamadıklarında ise, son çare olarak, geleneksel tedavi yöntemlerine müracaat ederler. Bu yüzden, bilindiği halde uygulanmayan, artık unutulmaya yüz tutan pek çok geleneksel tedavi yöntemi vardır. Bunların uygulanmama sebebi, eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak modern tıbbı olan güvenin artması, geleneksel tedavi yöntemlerini uygulayabilecek bilgiye sahip kişilerin azalması ve bu yöntemlerin kesin sonuç verme garantisinin olmamasıdır.

3.2.4.2. Halk Veterinerliği

Anadolu halkının veteriner olmadığında, veterinerlere ulaşamadığı zamanlarda ya da veterinerlere gitmek istemediğinde hayvanlarını hastalıklardan korumak veya hayvanlarını tedavi ettirmek için başvurdıkları uygulama ve pratiklerin tümüne halk veterinerliği denir (Artun 2008: 206).

Halkbilimi içinde *halk bilgisinin* ana başlıklarından biri olan *halk veterinerliği* alanında çalışmalar oldukça sınırlı ve yetersizdir. Bu alanda çalışmaların eksik ve yetersiz olmasının belli başlı sebeplerini gözlemlerimize dayanarak şöyle sıralayabiliriz:

- Halk veterinerliği kapsamında derlenen malzemelerin yetersizliği,

⁶¹ Öd: Safra (TS 2011: 1835).

- Bu alanda derleme yapacak derlemecilerin *veteriner hekimlik* bilgisine sahip olmamaları,
- Derlenen malzemenin halk veterinerliği kapsamına alınması gerekirken “hayvanlarla ilgili inançlar” olarak değerlendirilmesi,
- Bu alanda sınırlı sayıda yapılmış olan çalışmaların veteriner hekimler tarafından yapılmış olması ve onların da yaptığı inceleme ve derlemelere halkbilim penceresinden bakmamış olmaları vs.

Bu topraklarda yüzlerce yıldır göçer yaşamlarını sürdüren Sarıkeçili Yörükleri de geçimlerini hayvancılıktan kazanmaktadırlar. Hayatlarının merkezinde yer alan hayvancılık, yüzlerce yıllık tedavi/ sağıltma bilgisini edinmelerini ve bu bilgi birikimini kuşaklar boyu yeni nesillere aktarmalarını sağlamıştır.

Yörüklerin hayvancılığı düşünülünce başta koyunculüğün geldiği söylenebilir. Ancak Türk göçbeleri Anadolu’ya geldiğinde coğrafi nedenlerden dolayı keçi beslemenin de yaygınlaştığı kaydedilmektedir. Keçi beslemenin 17. yüzyıldan sonra giderek yaygınlaştığını, hatta bu durumun yaşanan konutlara da etkisini gösterdiğini ve keçe çadırlar yerine kıl çadırlar kullanılmaya başlanıldığını görmekteyiz. (Doğan-Doğan 2005: 82)

Bugün, Sarıkeçili Yörüklerinin en çok beslediği hayvan keçidir. Bu sebeple diğer hayvanlara ait hastalıkları ve bu hastalıkların tedavi işlemlerini çalışmamıza dâhil etmeksizin, sadece keçi hastalıkları ve bunların tedavi yöntemleri üzerinde duracağız.

Gözlemlerimiz neticesinde bazı hastalıkların hem oluşumunu hem de geleneksel tedavi yöntemlerini tespit ettik. Bazı hastalıkların ise sadece oluşumu ve sebepleri hakkında malzeme toplayabildik. Bu sebeple oluşum ve tedavi aşamalarına ulaşabildiğimiz keçi hastalıklarını öncelikli olarak anlatacak, sadece adını ve oluşum aşamasını tespit edebildiğimiz keçi hastalıklarını ise incelememizin sonunda vereceğiz.

Ayrıca bu hususta bilgi verirken *veteriner hekimliğin* koyduğu tanı ve tedavilerden çok, Yörüklerin geçmişten getirdikleri geleneksel bilgileri esas alacağız.

Bir yılın farklı aylarında toplam 28 günlük sürede, katılımcı derleme yöntemiyle elde ettiğimiz sözel ve görsel malzemeleri incelediğimizde Sarıkeçili Yörükleri arasında hâlihazırda bilinen/ uygulanan tedavi yöntemlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a-) Tabak/ Şap: Bütün çift tırnaklı hayvan türlerinde görülebilen bulaşıcı ve öldürücü bir hastalıktır. Özellikle hayvanın ağız içi, tırnak ve memelerinde yara şeklinde kendini gösterip sonradan akıntılı iltihap halini alır. Sığır, koyun ve keçiler bu hastalığa çok çabuk yakalanırlar. Tabağa yakalanan hayvan ayağa kalkmakta zorlanır, yürüyemez hale gelir ve tedavi edilmezse ölür. Bu yüzden Yörükler tabaktan çok korkar. Bu hastalıkla ilgili Cemal Candan şu önemli bilgileri aktarmaktadır: “*Hayvanın tırnağının arasında iltihap çıkar, patlar, keçi topal olur yürüyemez. Ağzında derileri kavlanır, hayvan yayılamaz. Tabak hastalığı derler buna.*” (K.4).

Bu hastalığın yaratılışı ile ilgili Yörükler arasında mitolojik bir anlatı vardır. Bu konuda derlediğimiz anlatı ise şöyledir:

Bazen öyle derler öteden beri. Bütün hayvanlara hastalık verecek olmuşlar, tabak artmış, fazla gelmiş. Bunlar bir sürü hastalığı; ciğer ağrısını almış, çiçeği almış, sızıyı almış, yeli almış. Sıra tabağa gelmiş. Onu da tırnağının arasına kıştırıyım, gidiyim demiş. İşte şimdi tabak, tırnağının arasından çıkar (K.4).

Resim 21, 22: Ağız yara olan oğlağın tedavi edilmesi.

Tedavisi: Bu hastalıkta hayvanlara, Hicaz’dan getirilmiş bir tabakla tedavi uygulanmaktadır. Yörüklerle göre, tabağın Hicaz’dan gelmiş olması şarttır. Yörüklerin bilgi ve inancına göre diğer tabaklar tedavide işe yaramaz ve kullanılmaz. Hicaz’dan

gelen bu tabak dar bir geçide konulur ve hayvanların tabağın üstünden geçmesi sağlanır. Bu sayede tabak hastalığının geçtiğine inanılmaktadır. Ancak günümüzde Yörükler arasında tabakla sağaltma yöntemi kullanılmamaktadır.

Burada hastalığın ismiyle, tedavide kullanılan aracın ismi aynıdır ve bu dikkat çekicidir. Kullanılan tabağın nakışlı olması ve keçilerin tabağın üzerinden geçirilmesi neticesinde hastalıktan kurtulmaları, *tabak hastalığının* tedavisinde nazardan korunmayla ilgili bir pratiğin uygulandığını göstermektedir.

Hastalığı şapla da tedavi ettiklerinden, bu hastalığa “şap hastalığı” da denmektedir. Şapla yapılan tedavi ise, şap ile tuzu karıştırarak hayvana yalattmak, yara olan yerlere toz halindeki şapı dökmek şeklinde yapılır.

b-) Meme Hastalığı: Hayvanların memesinde, sağımdan ve dikenli ağaçların çizip yırtmasından dolayı enfeksiyon oluşur. Bu rahatsızlıkta, hayvanın memesi dokunulamaz şekle gelir, memede uçuk ve iltihaplanmalar görülür. Burada oluşan enfeksiyon, süt sağımı dolayısıyla sağım yapanın ellerinden diğer hayvanlara da bulaşır. Hastalık tedavi edilmezse kendiliğinden iyileşmeyip her yıl tekrar eder. Bu konuda Cemal Candan’dan derlediğimiz bilgi şöyledir: “*Bazen davarların biciğinde⁶² yara çıkar. O da bulaşıcı bir hastalık. Bir tanesinde olsun hepsine bulaşır.*” (K.4).

Tedavisi: Meme hastalığını tedavi etmek için, kesilen bir keçi kellesinin gözü oyulup çıkarılır. Gözün içindeki su, bir kaba boşaltılır. İçine kına da konulup karıştırılır. Oluşan macun kıvamındaki kına, yaraya sürülür ve bunun faydalı geleceğine inanılır. Bu uygulama şu an kullanılmasa da Yörükler arasında hâlâ bilinmektedir.

Geçmişte kullanılan bu tedavi yöntemi yazın uygulanmaktadır. Kışın ise aynı hastalıkta, yaranın üstü ateşte kızdırılmış bir şişle yakılır. Yakmadan hemen önce memeye ya bal ya da püse⁶³ sürülür. Sonra kızgın demirle o yara yakılır. Bu uygulama hakkında Yörüklerin bilgisi şu şekildedir:

Yaktın mıydı o yara bir daha olmaz. Ama yakmazsan ertesi sene bir daha çıkar. Kışın iyileşir. O yara kavlıyor, oğlak emmiyor, el değmiyor ya, iyileşiyor. Yazın yine sağım zamanında elin değsin gene çıkar. Onu kaybetmek için o yarayı

⁶² Bici: Meme, meme başı (Der. S. 2009: 681).

⁶³ Püse: Çamların çırallı yerlerinden elde edilen siyah katran (Der. S. 2009: 3503).

yakacan. Memesinde yara olmayanı da iki memenin arasına şöyle kızgın demiri basıp çekecen. Fazla durdurmayacan, korkutacak kadar yakacan. O da bir daha olmaz gayrı, onu siler. (...) Bazı adamın eli yenli oluyor onun elinden çabuk iyi oluyor hayvan. Yakmaya herkes yakar da eli yenli biri yakınca daha iyi oluyor. Yaka yaka alışmış da oluyor o kişi. Yakmadan önce püse ya da bal sürersen daha iyi oluyor. Çıt diye bir ses çıkması lazım yakınca. Bu yanıktan tedavi oluyor hayvan. Ama yanmazsa her sene tekrar çıkıyor (K.4).

Şamanizm’de de ateşin temizleyici yönü önemli bir yer tutmaktadır. Yörükler arasında rastlanan bu uygulamanın, Şamanizm’in bir kalıntısı olduğu söylenilebilir. Ateşin temizleyici/ kötülüklerden arındırıcı etkisine tarihten bir örnek verecek olursak; VI. yüzyılda Batı Göktürk hakanına gelen Bizans elçileri, ateşler arasından geçirilmişlerdir. Bu tören, elçilerle gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak adına yapılmıştır (İnan 1976: 43).

c-) Sızı: Keçinin dizlerinde görülen bu hastalık, romatizmayı andırır. Yörükler bu hastalığın bulaşıcı olduğuna inanırlar. Ancak sızı, ölümcül bir hastalık değildir. Yılın herhangi bir döneminde bu rahatsızlığa rastlamak mümkündür. Sızı hastalığı, hayvanın sürüyle hareket etmesini engelleyecek seviyeye genellikle ulaşmaz. Belirtileri; hayvanın topallaması, yerden kalkarken zorlanması, sürü ile birlikte hareket edememesi ve sütünün azalmasıdır. Bununla ilgili Ali Bacak’tan derlediğimiz bilgi şöyledir:

Ona sızı diyorlar, yel diyorlar. Biri sızı, biri yelmiş onların. Zaten bir hastalığa yedi türlü derler. Tam sızı olan hemi südünü çeker hemi topal olur. Yel olan sade südü çabuk kurutur, topalı az olur. Yel, süte çok müdahale eder. Süt kesilir, kaybolur (K.2).

Resim 23, 24: İbrahim Bacak sızı için iğne yaparken.

Tedavisi: Tedavi işlemi veterinerden alınan penisilinle⁶⁴ yapılır. Penisilin enjektörle rahatsız olan bölgeye enjekte edilir. Yörükler bu hastalık için enjektörü kendileri kullanırlar. Bunun eğitimini almamışlardır. Sadece deneme yanılma yöntemiyle en iyi sonucu nasıl alacaklarını keşfetmişlerdir. Mesela hayvanın ayağında bir sakatlık varken iğneyi boynundan vurmalarının sebebini şu şekilde açıklamaktadırlar: “*Boyunda damarlar daha çok olduğu için şifa kana daha hızlı yayılıyor ve hayvan daha çabuk iyileşiyor.*” (K.2). Yörükler, bu yöntemi başka bir yerden öğrenmediklerini, tamamen kendi buluşları olduğunu belirtiyorlar. Ancak, iğnenin vurulacağı yer tam olarak belirli bir nokta değildir. Hayvanın boynunda herhangi bir yere, içinde penisilin olan iğneyi enjekte ederler.

Bu hastalıkla ilgili artık uygulanmasa da çoğu Yörük tarafından hâlâ bilinen ve geçmiş çok eskilere dayanan bir yöntem daha vardır:

Sızı zaten 7 sene getmez. Zaten yelsiz sürü olmaz derler. Arka ayak topalladı mı sütü çok kuruyor. Ön ayak topalladı mı az kuruyor. Ama ondan bir kurtulursa acayip etleniyor hayvan. O sızıyı da anca anca toprağı delecten. Dere yatağının aşağı engin oluyor ya ordan bir önel (oyuk) açacan. Hayvan sığacak şeklinde o delik yapılır. Davarı buradan geçirecen. Davar o delikten geçti miydi birini tutup kesecen. Oraya bir sırık çakacan 6-7 metre, köpek ulaşamıcağ. Cığerini oraya

⁶⁴ Bu hastalıkta daha çok Tetraplex marka penisilini kullanırlar.

asacan. O ciğer kurur gider, kuş kurt yer. O sızı da baya geçer yani. Yüzde doksan onun tedavisi de o yani (K.4).

ç-) Çiçek: Çiçek adı verilen bu hastalık, sivilce veya yara olarak tanımlanabilir. Hayvanın bedeninin her yerinde çıkabilen bulaşıcı bir hastalıktır. Komşunun sürüsünde bu hastalık varsa, diğer bir sürü o sürünün içine karıştığında, onun tuzladığı taşı başka bir keçi yaladığında, teknesinden su içtiğinde ya da hastalıklı keçi ile çiftleştğinde hemen bulaşır. Çiçek hastalığı, grip kadar bulaşıcıdır.

Bu hususta Yörüklerden derlenen bilgi şu şekildedir:

En kötüsü Allah korusun çiçek. Bu çiçek, yaz devrinde oldu muydu yaralar sinekleniyor, sineklenmese de o vücut sinek konmuş gibi gıcıklanıyor. Hayvan kaçıyor, durmuyor. Buna yakalanınca gider, o ağaçtan o ağaca, o daştan o daşa (K.18).

Tedavisi: Bu hastalığın tedavisinde artık uygulanmayan fakat Yörüklerce bilinen ve tedavi edeceğine hâlâ inanılan bir uygulama vardır:

İlk evveli hangi keçi hastalanırsa onu kesecen. Beynini, gözünü, dalağını, ciğerini, bir pay bağırsaktan, etinden, kellesinden, demir/ bakır bir kaba -biz helkeye de bakır deriz, bakıra da bakır deriz- kavanoz, laylon kovalara o hasta keçinin malzemelerini katacan. O orda 2 gün durur. Onun içine 7 çeşit renk ipek iplik katarlar. 2-3 gün durur. O leğendeki tam kokacak, tam olgunlaşacak. Ondan sonra, bir yorgan iğnesinden daha ufak bir iğneye 7 çeşit ipeği takacan. Keçinin kulağının bir yanından sokup bir yanından çekecen. O zaman iplikteki sudan kulağındaki deliğe mikrop geçiyor. O aşıyor. Ya kulaktan yapacan, ya kuyruğunun içindeki tüysüz yerden bir yandan bir yana geçirecen. O suyu kaıyor delikte. Hepsine yapıyon. Tam kokacak ama ham olmayacak. O zaman tam mikroplaşıyor. Onunla aşılama yapıyon. Çiçek ve ciğer ağrısına yapılıyor (K.4).

d-) Kıl Kurdu: Ülkemizde koyun ve keçilerin mide ve bağırsaklarında oldukça sık görülen bir hastalıktır. Hayvanların dışkıları ile dışarı çıkan parazit yumurtalarından kurtçuklar (larvalar) çıkar. Bu kurtçukların bulunduğu otları yiyen hayvanların mide ve bağırsaklarında parazitler gelişmelerini tamamlarlar ve bu organlara yerleşirler. Hastalanan hayvanlarda halsizlik, iştahsızlık, zayıflama, kansızlık ve ishal görülür.

Tedavide, etkili ilaçlar kullanılırsa, hastalık ortadan kalkar. İlaçlama, mevsime, hayvanların yaşına, parazitin en yoğun olduğu zamana göre yapılır. Ayrıca, koruyucu olarak da ilaçlama yapılabilir. Parazitle mücadelede, hayvanların besili ve bakımlı

olmalarının da önemi büyüktür. Kıl kurdu teşhisi veteriner hekimlerce kolayca yapılabilir.⁶⁵

Hayvanların bu hastalığa yakalanma sebebinin Yörükler, yaz gününde çayıra yatmalarına bağlamaktadırlar:

Kıl kurt dediğimiz, ciğer borularında çıkar. Böyle kırmızı kırmızı kurt olur solucan gibi. İnce ince iplik gibi olur. Ciğer borularında olur. O davarın ferini keser, canını keser, zarar eder. Hayvan, yazınki çayırın kurusunun üstüne yattı mıydı, kuru ottan alıyor bu hastalığı (K.24).

Tedavisi: Kıl kurdu; kekik yağı ve diken ardıcının yağıyla tedavi edilir. Diken ardıcının katranı çıkarılıp hayvanın burnundan dökülür. Tedavide kullandıkları katran, çok zor elde ettikleri bir maddedir. Bu katranı hayvanın boğazından veya burnundan dökerler. Burnundan dökmenin daha tesirli olduğuna inanırlar. Ayrıca gök taşı veya çini taşı dedikleri şapa benzer maddeyi eritip hayvanın yaladığı tuza katarak da bu rahatsızlığı geçirdikleri görülür. Bu tedaviler neticesinde hayvanın iyileşip iyileşmediğini anlama yöntemini Cemal Candan şöyle anlatır:

Kıl kurtlu davarın gözü çöküverir. Şu yivler⁶⁶ içine kaktırırverir. Ölmüş kelle gözü gibi. Bakarsın “bu davarda kıl kurdu var” dersin. Bunlar yürüyemez, yokuşu da çıkamaz. Aynı benim sigara içip yokuşu çıkamadığım gibi. Zayıflar, bir de öksürür. O kıl kurtları orda gıcıklandırıyor. Öksürür, oradan belli olur kıl kurdu olduğu. Onları (yukarıda bahsettiğimiz ilaçları) döktün müydü davar hem düzeliverir hem de canlanır. Hayvan eski tipinden daha düzelir gayrı. Karınsız olur. Yufka yufka olur, bedene salmaya başlar (K.4).

e-) Bel kurdu: Keçilerde görülen ve onların verimlerinin düşmesine sebep olan bir hastalıktır. Keçinin sırtında oluşan bu kurdun sebebi -Yörük bilgisine göre- sinek ısırığıdır. Virüs taşıyan sineğin keçiyi topuğundan ısırması sonucu hayvana bulaşan bakteriler, bir süre sonra vücutta kurtçuklar oluşturur. Bu kurtçuklar, birkaç ay sonra hayvanın sırt bölgesinde toplanır ve hayvanın sırtında ufak delikler açarak buralardan iltihap akmasına sebep olur. Bu hastalık, ilkbaharda görülen sineklerin ısırması sonucu oluşur ve eylül ayında belirgin hale gelir. Bu sineklerin olmadığı yıllarda hastalığın da görülmediğini belirten Cemal Candan, bel kurduna dair şu bilgileri verir:

⁶⁵ http://www.tarimkutuphanesi.com/KOYUN_VE_KECILERDE_IC_VE_DIS_PARAZITLER_00182.html (25.03.2012).

⁶⁶ Yiv: 1. Yara izi. 2. İz. 3. Girinti, yarık (Der. S. 2009: 4824).

Bel kurdu, davarın belinde oluşur. Bu kurt bir sinekten meydan alıyor. Bahar geldi miydi davar sineklenir, pusar, böyle ormanlara sokulur. O sinek topuktan ısırır. Davarı topuktan ısırıyor mıydı, oradan bir madde bırakıyor herhalde. Bel kurdu ondan meydan alıyor, bir sinekten meydan alıyor. Nisanın 1-8'inde başlar o sinek çıkmaya. Hayvanı ısırıyor mıydı davarda kurt yapar. Bu kurt, Eylül'ün 20'sinde filan hayvanın beline çıkar. Bu aylarda tam büyümüş olur. 94'te burada bir kış oldu, poyraz oldu. Sızak deriz biz, -daşın deliklerinden su akası yer- oraları dondurttu. 15 gün buz kaldı. O sinek o zaman bir kat kırıldı. Davarda da bel kurdu azaldı. (...) Bel kurdunun bir zararı da yok. Anca keçinin belinin kalitesini düşürüyor. Deriyi deliyor. Ordan ihtihap gibi bi şi çıkıyor (K.4).

Tedavisi: Bu hastalığın geleneksel bir tedavisine rastlamadık. Hastalık, veterinerden aldıkları ve birçok farklı hastalık için de kullandıkları Üvemek adlı ilaçla tedavi edilmektedir: *“Üvemek diye bir ilaç var. Onu vurdun muydu belindeki kurt ölür. Bazen hayvanın beyninde filan da kurt olur, bu ilaç onu da öldürür. Arka kurdunu da öldürüyor, bitini de öldürüyor.”* (K.4).

f-) Uyuz: Koyun ve keçilerde kaşıntıya ve tüylerin dökülmesine sebep olan bir hastalıktır. Uyuzu, uyuz böceği denilen çok küçük parazitler deri altına yerleşerek meydana getirir. Deri altında kanallar açarak, orada yaşarlar. Döllenmiş dişi böcekler yumurtlar, bu yumurtalardan yeni böcekler çıkar. Böylece parazitler çoğalır. Deride kızarıklık, kabuklanma ve kıvrımlı bir görünüm oluşturur. Uyuz hastalığında bir hayvandan diğerine bulaşma çok kolay olur.⁶⁷ Bu hastalığa dair, Hasan Bacak'tan derlediğimiz bilgi şöyledir:

Davar uyuz olur böyle, her tarafı kaşınır. Kabuk bağlar, deri bildiğin taş gibi olur, yara bağlar. Hayvan devamlı kaşınır. Uyuz, davarı hastalandırır. O kadar zayıflatır ki ayağına çalı deyse düşer. (...) Bu hastalık esas yaz ve güz aylarında hayvanlar su bulmazsa oluyor. Sıkıntıdan uyuz olur derler. Bu hastalık bulaşıcı. Hayvanın sidiğinden atlar. Birinde bu olsun hepsini batırır (K.17).

Tedavisi: Uyuza yakalanan hayvanlar, önce diğerlerinden ayrı bir yere alınır. Daha sonra veteriner hekimlerin tavsiyeleri doğrultusunda alınan toz halindeki ilaçlar, püskürtme yoluyla hayvanların üzerine serpilir. Bir süre sonra kaşıntı ve yaraların geçtiği görülür.

⁶⁷ http://www.tarimkutuphanesi.com/KOYUN_VE_KECILERDE_IC_VE_DIS_PARAZITLER_00182.html (25.03.2012).

Uyuzda kullanılan yaygın bilimsel yöntem bu olmakla birlikte, Yörüklerin bu yöntemi kullanmayıp atalarından öğrendikleri geleneksel yöntemleri kullandıkları görülür. Bu hususta, elde ettiğimiz veriler şöyledir:

Püseyile davarın iç yağın doğrar, bir kaba kor, eritirsin. Sonra bunu başka bir kaba süzersin; yağ orda donar. O don yağı, onun içinde hıfz edersin. Olur ya ilazım olur yani. Kullanmayacağın bir demir kabın içinde, o yağı katrana katarsın. Orda ikisini erittin de karıştırdın mı durulaşır gayrı. O uyuzu, katranla yağlarsın. Yağ olmasa zaten katran davara yapışır kalır. Çıkamaz da. Ondan bir çul parçasıyla -mala deriz ona- çulu katrana beledip de böyle bacaklarına, uyuz olan yerlerine süreriz. Çulu o yaraya kaldırtıra kaldırtıra sürtecen ki o kabukları filan döksün. Böylece tedavi ederiz. (...) Babamgil şöyle derdi: “Uyuzdan kurtulan geçiyi yazın da nadasa yatırılmış gırmızı toprağa yatıracan, davar nasıl etleniyor bir bak gayrı sen” derlerdi. Ama böyle çayır, sert mert olmayacak. Yumuşak tozlu bir yere denk getirecen yatağı (K.4, K.19).

g-) Kireç: Bu hastalık -Yörüklere göre- sarıtken/ azgan denilen bitkiyi yiyen hayvanlarda görülür. Bir hayvanda kireçlenme olması durumunda, o hayvan idrarını yapamaz ve ölür. Kireç hastalığı için Cemal Candan şu bilgileri verir:

Sarıtken/ azgan kireç yapıyor, davarın sidiğini durduruyor. Hele şimdi marta doğru bu bahar suyu yörüdü müydü, şura davar işesin “buraya ayrıanı kim dökmüş” dersin. Böyle davarın gittiği yerde bembeyaz, ayrıan dökük gibi kireç çıkıyor. Bazen de idrarı durdu muydu öldürüyor. Bu azgan tikenini yiyince oluyor. Onu yiyince o azganın içindeki su, kireç yapıyor. Bazen kireç erkeğin idrarında kalıyor. Bazen böbrekten geçemiyor. Bunda erkek davar çok ölüyor (K.4).

Tedavisi: Yörükler kireç hastalığının tedavisinde veteriner hekime başvurmayıp bu hastalığı kendilerinin hazırladığı ilaçlarla tedavi ederler. İlaç yapımında özellikle soğan kabuğu ve kandak otunu kullandıkları görülür:

Soğan kabuğu döküyo, kandak otu diye bi şe var onu döküyo. Soğanın kuru kabuğunu, kırmızı kabuğu, haranıda kaynatıp boğazına döküyo. Bazen o fayda ediyor hafif olana. Zaten daş gibi olana bir şey fayda etmiyor. İdrarda sidiklik şişiveriyor patlıyor. Erkek davarın ucunda olursa şöyle kireci elinle yumuşatıyor çıkarıyor. Ama geride olunca ne yapsan faydasız (K.4).

ğ-) Veba: Bu hastalık, Yörüklerin bilgisine göre kendisini “yavru atma” şeklinde gösterir. Bu hastalık hayvanın ciğerlerini vurur ve hastalıklı hayvanın ümüğünün⁶⁸ altı şişer. Bu hastalığı hayvanlar ateşli geçirirler. Yörükler, bu hastalığı geçiren hayvanın, insanların geçirdiği grip hastalığıyla aynı tepkileri verdiğini belirtmektedir. Hayvanın aşısı yapılmadığı takdirde her yıl nüksedebilen bir hastalıktır.

⁶⁸ Ümük: Soluk borusu, gırtlak (Der. S. 2009: 4067).

Tedavisi: Yörüklerin veba için özellikle uyguladıkları bir tedavi yöntemi yoktur. Veba hastalığı için veterinerden yardım alırlar. Yerleşik hayata henüz yeni geçmiş olan Sarıkeçili Yörüklerinden Mehmet Bacak bu konuda şöyle söyler: “Bizim kendi yaptığımız bir ilaç yok. Veterinere varıp söylüyoruz. Veteriner gelip bakıyor, ‘bunda veba hastalığı var, buna aşı yapacam’ diyor ve aşığı yapıyor.” (K.25).

h-) Genleme: Hayvanların kene ısırması sonucu yakalandıkları bir hastalık türüdür. Bu hastalık, genellikle davarın aynı yerde üst üste iki yıl kışlamasıyla ortaya çıkar. Bu yüzden hayvanların bir önceki yıl kışladığı yatağa yurt kurulmaz. İki yıl üst üste aynı kışlağa yurt kurulmamasına sebep olarak bölgedeki ormansal alana zarar vermemek gösterilse de asıl gerekçe, hayvanların bu hastalığa yakalanmasını önlemektir. Bu hastalıktan korunmak için Yörüklerin yurt değiştirmesine “sala” denir (K.12, K.19).

ı-) Delibaş:⁶⁹ Köpek dışkısıyla keçilere bulaşan ve onların merkezî sinir sistemini (beyin, beyincik, omurilik soğanı) işlemez hale getiren bir hastalıktır. Hastalıklı köpeklerin dışkısı ile enfekte olan meralarda otlayan koyun ve keçiler bu hastalığa yakalanır. Hastalık öldürücüdür. Yörükler genellikle delibaş olan hayvanı hem yemez hem de birine yedirmezler. Ancak, delibaş hastalığının yiyene kötü bir etkisi olmadığını düşündüklerinden, hayvan kendini öldürmeden onu kesip, ucuz bir fiyata yakınlarında bulunan bir köye ya da kasabaya sattıkları da olur (K.24, K.25).

i-) Şerit: Hayvanların yanı sıra, insanlara da çok kolay geçebilen bir hastalıktır. Köpeklerin bağırsaklarında yaşayan küçük bir şerit bu hastalığa sebep olur. Bu şeritler dışkı ile dışarı atıldığında, etrafta bulunan otlara bulaşır ve bu otları yiyen keçiler şerit hastalığına yakalanır. Bu hastalığa dair Cemal Candan ve İbrahim Bacak’tan şu bilgileri elde ettik:

Bu da kurt gibi bir şey, böyle bağırsakta oluyor. Saat kordonu gibi, ktır ktır bir şey oluyor, baya da uzun oluyor. O hayvanın dışkisından belli oluyor. (...) Oğlak ana rahminden almış şeridi. Anası çamurda ıslak gübrede geziyor ya, şerit ondan (dolayı) anasında çok fazla oluyor. (...) Tırnaktan gelen bir hastalık bu. Gübre yaşıyor, ıslanıyor, suyla yağmurla bir cıvıdı mı, hastalık tırnaktan hayvana geçiyor (K.4, K.19).

⁶⁹ Delibaş: 1. Koyunları oldukları yerde, döndüre döndüre öldüren bir hastalık. 2. Huysuzluk yapan hayvan (Der. S. 2009: 1410).

Yörükler arasında tespit edebildiğimiz keçi hastalıkları bunlardır. Bu noktada, Yörüklerin hayvanlarını hastalıktan korumak için uyguladıkları bazı inanç ve davranışları da vermek istiyoruz:

- Yörüklerde komşunun davarının geçtiği yerden davarını geçirmemek önemli bir uygulamadır. Bu davranış, bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için yapılır.
- Yabancı bir sürünün sulandığı yerde keçinin kendiliğinden sudan uzak durduğunu belirtmektedirler. Davar illa ki sulanacaksa başka bir sürünün kokusunun olduğu yerden davarlar su içmediğinden, davarların var olan kokuyu almalarını önleyip su içmelerini sağlamak için suya *dirge*⁷⁰ dökerler. Suya dökülen *dirge*, yabancı hayvanların kokusunu dağıtıp keçilerin sulanabilmesini sağlamaktadır.⁷¹
- Hastalıklı olduğunu bildikleri sürülerin sulandığı yerde -başka bir imkân varsa- hayvanlarını sulamazlar. Yörüklere göre hastalık, en kolay su başlarında bulaşmaktadır. Bu pratiği aynı zamanda keçiden öğrendiklerini de belirtmektedirler.
- Sarıkeçili Yörükleri ilaç vurulmuş malın etinin farklılaştığını, bu sebeple ellerinden geldiğince davara ilaç vurmamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda hayvanların düşük yapmasının sebebini de, doğal olmayan besin maddelerine bağlarlar.⁷²
- Yörükler ‘*Yananın altında dert durmaz.*’ derler. Bu sebeple çoğu hastalıkta yakarak tedavi etme işlemini uygularlar. Örneğin deliren bir hayvanın başının ortasına kızmış bir demiri “t” şeklinde bastırırlar. Bu şekilde iyileşirse iyileşeceğine, başka bir şeyin ona fayda etmeyeceğine inanırlar (K.1, K.2, K.4, K.5, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26,

⁷⁰ Dirge: Çam püsesinden çıkarılan katrana verilen isim.

⁷¹ Konu ile ilgili kaynak kişinin ifadesi şu şekildedir: “*Koyunun su içtiği yerden davar su içmez. Kendisi içmez yani. Sevmez davar koyunun kokusunu. Zaten yabancı koku varsa yine içmez su. Öncesinde başka bir davar sürüsü içtiyse yine belki ölmeyecek kadar içer ama koyun içtiyse o sudan içmez.*”(K.40)

⁷² *Şimdi bizim bu davara küspe veriyor. Küspeyi yemezse süt yok. Ama o küспенin de zararı var mala belki bilmiyoruz. Oğlaklar ölüyor, bırakıyor ediyor. Küspe zarar veriyor. Hangi asit var, ne var ne maddesi var bilmiyoruz. O maddenin biri hayvanlara zarar veriyor. Bunun etini südünü yiyor. Ben davara Üvemek vurmuyom. Üvemek diye bir ilaç var bu bel kurdu, arka kurdu için onları kırıyor öldürüyor. Üvmeği vurduğün etin tadı olmuyor. Bir de Formon vuruyorlarmış. Biz Formon vurmuyoruz da o Formon’u vuranın eti hiç yenmiyor* (K.36).

K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.44, K.45).

Hayvan zehirlendiğinde uygulanan pratikler ise şunlardır:

- Kulağını, uç tarafından keserler.
- Tuzlu ayran yapıp içine sarımsak ezerek bunu zehirlenen davarın boğazından dökerler.
- Bu zehirlenme dağda olursa ve başka bir imkân yoksa eskiden beri sürdürdükleri bir uygulama olarak süt sağıp zehirlenen davarın boğazından dökerler.
- Beyaz toprağı, suyla çamur haline getirip hayvana içirirler (K.1, K.2, K.4, K.5, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.44, K.45).

Yaptığımız tetkikler neticesinde, Sarıkeçili Yörüklerinin, keçi hastalıklarının tedavisinde hem veteriner hekimlerden yardım aldıklarını hem de geçmişten beri uygulanagelen geleneksel tedavi yöntemlerini kullandıklarını tespit ettik.

Gözlemlerimize göre, veteriner hekimlerden/ modern tıptan faydalananlar, genellikle yeni nesildir. Yörükler arasında geleneksel tedavi işlemleri bu sebeple unutulmaya başlanmıştır. Uygulamada yok denecek kadar az seviyelere inen geleneksel tedavi işlemlerine, yine de Yörükler arasında hâlâ inanılmaktadır.

Halk veterinerliği ile ilgili bilgi veren kaynaklarda hastalıkların tedavisinde uygulanan işlemler için farklı tasnifler verilse de tasniflerin ortak noktası büyüsel/ inanç merkezli işlemler ve pozitif bilimler merkezli işlemler olarak belirtilebilir.

Pertev Naili Boratav, hayvan sağlığını koruma ve hastalıkların tedavi işlemlerini pozitif bilimler terazisinde ele alıp genel anlamda bir tasnif yaparak uygulamaları üç ana başlıkta gruplandırır:

1. Tümüyle akılcı yöntemler,
2. Tümüyle büyülek işlemler,
3. Büyülek ve akılcı katışık işlemler (Boratav 1999: 129).

Muhtar Kutlu (1987a) *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık* adlı eserinde ise hayvan hastalıklarının tedavisinde uygulanan işlemler ve pratikleri şu üç başlıkta toplar:

1. Din ve büyü ile ilgili olan işlemler,
2. Halk veterinerliği kapsamına giren işlemler,
3. Tıbbi tedavi kapsamına giren işlemler (Kutlu 1987a: 100).

Boratav ve Kutlu'nun tasnifi ışığında ve araştırma verilerimize göre Yörükler tarafından kullanılan yöntemler doğrultusunda hastalıkları ve tedavi yöntemlerini üç başlık altında tasnif etmeyi yerinde bulduk:

1. Büyülük işlemler
 - a. İyileştirdiğine inanılıp uygulanan işlemler
 - b. İyileştirdiğine inanılıp günümüzde uygulanmayan işlemler
2. Tıbbi tedavi merkezli işlemler.

Bu tasnif, Yörüklerin hastalıklara ve tedavi işlemlerine nasıl baktıklarını vermesi açısından önemlidir.

Uzun zamandır süregelen Sarıkeçili Yörüklerini yerleşik hayata geçirme denemeleri, son dönemde daha yoğun ve planlı bir şekilde uygulamaya konulmaktadır. Günümüzde yerleşik hayata geçme/ geçirilme sürecine girmiş olan Sarıkeçili Yörüklerinin asıl sermayeleri ve göçer olmalarının sebebi olan hayvancılıklarının bu yerleşme sürecinde, ya yok olacağını ya da en alt seviyede devam edeceğini öngörebiliriz. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte hayvanlarla ilgili uygulamalar ortadan kalkmaya ve bu sebeple unutulmaya başlayacak, bundan dolayı da asırların verdiği bilgi ve birikim yeni nesillere aktarılamayacaktır. Bu yüzden, öncelikli derleme alanına giren bu kültürel yapının belirli bir alanını henüz tam olarak unutulmadan kayıt altına almış olduk.

3.2.4.3. Halk Takvimi

İnsanoğlu yaşam süreci içerisinde yüz yüze olduğu doğa olayları karşısında değişimleri algılayarak zaman kavramını geliştirmiş; bu değişen ve belirli aralıklarla kendini yineleyen (tekrarlayan) zamanı da dilimlere ayırarak, kendi üretim biçimi içerisinde anlam kazanan günbilgisini oluşturmuştur. Böylece geleneksel tür yaşamın gereklerine koşut olarak nitel ve nicel özelliğiyle işlerlik

kazanan günbilgisi, doğanın nesnel gerçekliğiyle insanoğlunun düşüncesi arasındaki diyalektik ilişkilerinden doğan bir kültür (yaşam biçimi) olmak durumundadır (Balaman 1983: 51).

Göçer bir hayat süren ve göç zamanlarını mevsimlere veya doğa olaylarına göre belirleyen Yörükler için zaman kavramı ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü göçün sıhhatli geçmesi için, en uygun âni ve mevsimsel şartları gözetmek zorundadırlar. Bunu yaparken uzun süreli deneyim ve bilgi birikiminin ürünü olan *halk takvimine* başvururlar. Yörükler, özellikle bazı doğa olaylarının (yağmur, kar yağması gibi) ve mevsimsel değişikliklerin zamanını bu takvime göre belirlerler.⁷³

Yörükler arasında önem verilen ve halk takvimine alınabilecek belirli zaman dilimleri şu şekildedir: Zemheri (karakış), hamsin, cemile (cemre), kocakarı soğuğu, sultan navruz, kızıl issi (sayılı sıcak), sittı sivri (hıdırellez).

Yörükler arasında halk takviminin nasıl işlediğine dair derlediğimiz bilgiler şu şekildedir:

Sarıkeçili halk takvimi ve meteorolojisi üzerine yaptığı araştırmasında Emine Başuğur, Sarıkeçililerde bir yılın; sayılı, bahar, yaz ve güz olmak üzere dört bölüme ayrıldığını belirtir. Bu ayrıma günümüz Sarıkeçilileri arasında rastlanılmamıştır. Sayılı, karakış ile aralıkta başlar. Karakış 12 gün, zemheri 40 gün, hamsin 5 gün, karıya kazık yaktıran 3-7 gün, kocaya sakal üttüren 1 haftadır. Karıya kazık yaktıran ve kocaya sakal üttüren şubat ayı içerisinde yer alır (Başuğur 1996: 144).

Günümüzde Sarıkeçililer arasında kullanılan “Korkma zemherinin kışından, kork hamsinin beşinden.” şeklindeki söz öbeği, bu tarihte yaşanan soğuğu belirtmektedir. Ayrıca, hamsin olarak adlandırılan ve Şubat 1-5 arasını kapsayan tarihin içerisinde bir günün çok soğuk geçtiği söylenmektedir. Hamsin için “Zemheri dayımın hatırı olmasa ocakta kaynayan tarhana çorbasını dondururum; onun hatırını saydığımdayım yapmıyorum.” dediği söylenir. Bu söz de hamsinde yaşanan soğuğun şiddetini belirtmek için söylenmektedir.

⁷³ Yörüklerin belirli günlere dair inançları “Belli Zaman ve Günlerle İlgili İnanışlar” adlı başlıkta ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Aralık ayının 10-12'si gibi başlayıp Ocak ayının sonuna kadar 40 gün sürdüğü belirtilen zemheri de diğer soğuk mevsimlerdenidir. “Karakış” olarak adlandırılan soğuk mevsimin aralıkta başladığı ocak ayının sonuna kadar sürdüğü söylenir.

Bu konuda mülakatlarımızda elde ettiğimiz veri şu şekildedir:

Ocak ayında zemheri var, karakış var. Aralığın 10-12'sinde girer karakış. Ocak ayının sonuna kadar sürer. 40 gün filan sürer. Zaten bu sahilin kışı Aralığın 15'inde başlıyor. Şubatta hamsin var. 1-5 arasında. Hamsin çıktı mıydı ilk cemile geliyor, sonra orta cemile, son cemile. Bunlar da 7'ser 8'er gün. Ne yapar 3 tane 8 gün; 24 gün oluyor. 5 de hamsin diyelim, işte 30 gün yapıyor. 9 gün de mart var. Mart gönlüm olursa 9 çekerim, gönlüm olmazsa 30 çekerim demiş. Bazı iyi gider Mart 15'inde çıkar. Sayılı kış 16'sında çıkar derler. Aynı cemile gibi, hamsi gibi, kara kış gibi bunlar gibi. 16 Mart dedi miydi kış çıkar derler. İşte orda Mart'ın gönlü olmazsa 9'u 30 yapıyor (K.1, K.2, K.4, K.45).

Kızıl İssi/ Eyyam-ı Bahur (Sayılı Sıcak): Yörükler arasında *kızıl issi* şeklinde yer alan, Anadolu'da genellikle *eyyam-ı bahur* adıyla bilinen ve Temmuzun 15'i ile Ağustosun 15'ini kapsayan bu dönem, *sayılı sıcak* olarak da adlandırılmaktadır. Bu tarih, Yörükler arasında hayvanların sağlığını koruyabilmek için önemlidir. Yörüklerin inancına göre 30 gün süren bu sıcak günlerde, hayvanlar çok çabuk hastalanıp ölebilmektedir. Bunu önlemek adına, bu tarihlerde develer pek fazla oturtulmaz ve keçilerin kirkımı yapılmaz. 30 günlük süre içerisinde bir günün çok daha sıcak olduğu, insanların da -özellikle çocukların- o gün dışarıya çıkmaması gerektiği belirtilmektedir. Yörükler, kışın terleyen biri için “Kızıl isside mi kaldın n'oldu, niye terliyon.” derler (K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34).

Cemre (Cemile): Anadolu'nun hemen her yerinde “Şubat ayında birer hafta arayla havada, suda ve toprakta olduğu sanılan sıcaklık yükselişi” (TS 2011: 452) olarak tanımlanan cemre ile ilgili Yörükler arasında da aynı tanımlamalar geçerlidir. Yörükler cemrenin suya düştüğünü, su kurbağalarının nehirlerle bıraktığı zincir şeklindeki yumurtalardan anlarlar.

Sitti Sivri (Hıdırellez): Mayıs ayının 21-23'ü arasında 1 gün çok soğuk geçer. Yörükler o gün yaşanan soğuğa *sitti sivri* adını verirler.

(K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.2.4.4. Halk Meteorolojisi

Yörükler, hava tahminlerinde hayvanların hareketlerinden çıkarımda bulunmaktadır. Buna örnek olarak derlenen bilgiler şu şekildedir:

- İki dişi keçinin tokuşması (kavgaya tutuşması) havanın soğuyacağına işarettir. Bununla birlikte, iki keçi tokuşurken yanlarına başka bir keçinin daha gelmesi, soğğun uzun süreceğine yorumlanır.
- Hayvanlar otlatılırken/ güdülürken çebiçlerden birinin ön ayakları pek oynamadan arka ayakları üzerinde sağa sola zıplaması, havanın soğuyacağına işarettir.
- Tilkinin pavkırması⁷⁴ ve ağaçkakanların görülmesi, kışın geldiğinin işaretidir.
- Normal zamanlarda develer, genellikle yüzleri yokuş aşağı gelecek şekilde oturmaktadır. Ayaklarının yapısından dolayı bu yönde oturmaları, kalkarken onlara kolaylık sağlamaktadır. Ancak alışılmışın aksine develerin yokuşun yukarisına bakacak şekilde oturmaları, yağışın işaretidir. Bir deve kış aylarında silkindiği zaman, bu hareketi de kar yağacağının işareti sayılır.
- Develer, kış yurduna vardktan sonra kendilerine uyumak için belirledikleri yerde Martın 9'una kadar kendiliğinden oturmaktadır. Develerin kış boyunca kendiliğinden oturdukları yataklarını değiştirmeleri, kışın bittiğinin işaretidir. Yörükler bu günün 9 Mart olduğunu belirtmektedirler. Hatta Mart ayının 9'unda kışın bitmesi ile ilgili Yörükler arasında "Mart, gönlüm olursa 9, gönlüm olmazsa 30 çekerim demiş." şeklinde bir ifade de yer almaktadır.
- 13-16 Mart arasında turna ve leylekler göçe başlamaktadır. Yörükler, turnaların göçe başladığı günlerde mutlaka yağış olduğunu belirtirler.
- Yörükler arasında, doğadaki türlü sesleri taklit edebilme yeteneğine sahip olduğu söylenen alakabak kuşunun, oğlak gibi melemesi, at gibi kişnemesi veya halı dokuma tezgâhının sesini taklit etmesinden 4-5 gün sonra yağmur yağacağı inancı vardır. Bu kuştan 6-7 tanesinin bir araya gelmesi de kışın geleceğine işaret sayılır.

⁷⁴ Pavkırmak: Ulumak, ürümek, yorgunluktan solumak (kurt, çakal, tilki, köpek vb. hayvanlar). (Der. S. 2009: 3415-3416).

- Yörükler arasında, göçe kalkan her canlının beraberinde yağmur getireceği inancı vardır. Yörükler, kurak aylarda bile göçmeye başladıklarında mutlaka yağmur yağdığını söylerler ve bunu göçe başlamalarına bağlarlar. Yörüklerle yaptığımız mülakatlarda bu konuyla ilgili şu bilgileri derledik:

Turnalar buradan geçtiği zaman kış gelir. Ordan güzün göçtüğü zaman da kış gelir. Nasıl oluyor anlamıyorum. Göçlerin kışı oluyor arkadaş. Biz buradan göçüyoruz, kış oluyor bak. Bu göçebenin bir kışı var arkadaş, göçmenin bir kışı var. Yörük şimdi bir göçsün baharın, kurakta gider kurakta. Yörük göçtü müydü hemen bir yağmur, bir fırtına. Güzün Gülnar il sınırına geldik mi (Konya/ Seydişehir'den Aydıncık'a) yağmur yağar. Buradan (Aydıncık'tan Konya'ya) göçerken de yağmur yağar (K.4).

- Doğayla iç içe yaşayan Yörükler, doğada duydukları, gördükleri her olaya bir anlam yüklerler. Mesela, plastik şişelerden kendiliğinden çıkan pat, çat gibi seslerin her saat başında tekrarladığına inanılır.
- Sabah gün doğumunda, bulutun içerisine girip çıkarak doğan güneş, yağışın habercisidir. Birkaç gün içerisinde havanın soğuyup yağışın gelmesi beklenir.
- Yörüklerin kişisel tecrübeleri de havanın durumu hakkında yorum yapmalarına vesile olmaktadır. Buna örnek olarak Yörüklerden Cemal Candan, yazın yayla olarak kullandığı Seydişehir mevkiinde, leyleklerin gündüz yayılıp öğleden sonra (akşama yakın bir saatte) 3-4 tanesinin aynı ağaca konmasını, ertesi gün yağmur yağacağına (yaz yağmuru) yormaktadır.
- Ayın etrafındaki halede⁷⁵ 7 tane yıldızın görülmesi, yağış geleceğine işarettir. 7 yerine 5-6 yıldızın görülmesi ise, yağışın olmayacağına, günlerin kurak geçeceğine işarettir.
- Güneşin etrafında hale oluşması, yine yağışın habercisi sayılmaktadır.
- Güneş ışığının bulutun bir yerinde ampül gibi yanması, 2 gün içerisinde havaların soğuyacağına ve o yönden mutlaka bir yağışın geleceğine yorumlanır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

⁷⁵ Hale: Ayın çevresinde görülen ışık halkası, ağıl, ayla (TS 2011: 1031).

3.2.5. Halk Mutfağı

Bir toplumun sahip olduğu kültürel değerler ve yaşam biçimi, yeme-içme alışkanlıkları üzerinde etkilidir. Yaşam biçimlerinin değişmesi, doğal olarak beslenme kültürünün de değişmesine sebep olmaktadır (Güler 2010: 24).

Türk mutfağının en belirgin özelliği; et, un ve hayvansal gıdalara dayanmasıdır. Bu mutfak, özellikle Türklerin Anadolu'ya göç etmesinden sonra birtakım etkileşimlerle zaman içinde çeşitlenmiştir. Ayrıca Türk mutfağının en önemli özelliklerinden biri, yemeğin pişirilme şeklidir. Tencere yemeği adı verilen, eskiden kömür ateşi ve bakır tencere kullanılarak yapılan ve asıl malzemesi soğan, et (özellikle kuzu eti) olan yemeklerin Türk mutfağında önemli bir yeri vardır (Kut 2002: 215).

Mutfak kültürü, beslenmeyi sağlayan yemek, yiyecek, içecek türleri ve bunların hazırlanma, pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini; buna bağlı mekân ve ekipmanı, yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve uygulamalardan oluşan bir bütünlüğü ve kendine özgü bir kültürel yapıyı ifade eder⁷⁶ (Şenesen 2011: 169).

İslamiyet'in, Türk mutfak kültüründe pek çok uygulama ve geleneğin doğmasına vesile olduğu bilinmektedir. Yemek yenildikten sonra sofranın duasının yapılması, yiyecek-içecek kültüründeki değişimler hep İslami etkinin bir sonucudur.

Yaşamlarının göçe dayalı olması ve hayatlarını hareket halinde sürdürmeleri Yörüklerin gelişmiş bir mutfağının oluşmasını engellemiştir. Yaşadıkları göçer yaşamın bir sonucu olarak yanlarında çok fazla eşya taşımayan/ taşıyamayan Yörüklerin mutfağı da buna göre şekillenmiştir. İhtiyaçlarını karşılayan ve yaşam biçimlerine en uygun yemekleri tercih etmek zorunda olan Yörüklerin mutfağı -hayvancılıkla uğraşmalarının etkisiyle- yoğun olarak et yiyecekleri, unlu mamüller, tahıl ve kuru bakliyat üzerine kuruludur.

Sarıkeçililerde yemek sofrasına oturmanın bir düzeni/ adabı vardır. Günümüzde bu kurallara pek uyulmadığı gözlenmekte ve geleneksel yaşamı daha iyi bilen belirli bir yaşın üzerindeki Yörükler, bu durumdan yakınmaktadır. Günümüzde uyulamayan sofranın düzenine göre, Sarıkeçililerde yemek sofrasına ilk önce evin reisi oturmakta ve özellikle sofrada ekmeği ilk olarak evin reisi bölmektedir. Bu durumla ilgili Yörükler arasında şöyle bir inanç mevcuttur. Ekmek yapılırken pişen ve kenara alınan ekmeklerden ilki

⁷⁶ Türk mutfak kültürü ile ilgili ayrıca bkz. Ersoy 2002: 222-229; Duvarcı 2002: 230-235.

evin reisi/ sahibi tarafından yenilmelidir. Bu ekmeği başkasının yemesinin haram olduğuna inanılır ve ilk ekmek genellikle misafire dahi verilmez. Bu inancın sofraya düzenine de yansdığı, sofraya ilk olarak evin reisinin oturmasından ve ekmeği ilk olarak onun bölmesinden anlaşılmaktadır (K.12, K.26). Yörüklerde daha önce de ifade edildiği gibi evin reisi ailenin babasıdır.

Yörüklerde bazı mutfak eşyalarına Anadolu'daki yaygın kullanımdan farklı isimler verilmektedir. Yörükler sofraya “mendir”, tencere çeşitlerinin hepsine birden “haranı”, bardağa “kupa”, ibriğe “bardak”, leğene “dığan”, bidonlara “matıra”, metal helkelere “bakır” derler. Su konulana “su bakırı”, süt sağılana “süt bakırı” derler. Tencere yerine kullanılan haranı kelimesi, kullanılma şekline göre “yemek haranısı”, “yoğurt haranısı” gibi sıfatlarla anılır. Hatta tencere deyince çoğu Yörüğün anlamadığı, haranı deyince ise tüm Yörüklerin bununla tencerenin kastedildiğini anladıkları söylenir.

(K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

Yörüklerin yanlarında yiyecekleri uzun süre muhafaza edebilecekleri buzdolapları ya da soğutucular bulunmadığından yiyecekler gününbirlik yapılır ve tüketilir. Bozulma ihtimali bulunan et türünden yiyecekler, kavurularak birkaç gün daha muhafaza edilebilse de yapılan yiyeceklerin saklanabilecek türden olmadıkları gözlenmiştir. Yiyeceklerin açık havaya göre nispeten daha serin olan yer altında, üzeri naylonla kapatılarak saklandıkları da olur. Yörüklerin yemekleri muhafaza etmeleri ile ilgili kaynak kişilerden İbrahim Bacak şunları belirtmiştir:

Arkadaş biz eti muhafaza etmeyiz. Kemiğinden sıyırrız eti, kavurma yaparız, azcık dondurruz, bişti de dondu mu azcık hıfzedersin. Onu da güzel soğuk bir yere koymak lazım. Laylon poşedile toprağa gömersen azcık orada faydalı oluyor. Evin içinde muhafaza edecen. Üstünü örtecen, ıscak, hava almayacak. Zaten yaşatmayız biz onu, hemen yeriz yani. Kokmadan yemek lazım. Zaten bir keçi kessen yaz gününde onu yarına tüketirsin. Yarına da bi şi olmaz. Bugün kestik bir katını yedik mesela, yarına da kalsa artanı yarına kadar kokmaz yani. 3. güne hava ıscak olursa beklemez, hava soğuksa bekler de yaz gününe 2 günlük bi şi o. Kestiğin gün bir, ertesi gün iki. Nüfusu az olur adamın, tam sıyırrı etini kavurur, kavurma dayanır. Bişik kavurma dayanır. Tımar eder bir yere kor. Kemiğini de haşlama yaparsın. Kemiği de zaten az olur yenir yani. Dolap olmayınca mecbur yiyip kaybetmek yani (K.19).

Bu arada, Sarıkeçili Yörükleri, Türk kültüründe önemli bir yeri olan munbar/ karın yemeğini yemediklerini, kestikleri hayvanın karnını attıklarını belirtmektedirler.

3.2.5.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Sarıkeçili Yörükleri arasında -özellikle geleneksel yemeklerden- derleyebildiğimiz yemekler ve bu yemeklerin yapıları şu şekildedir:

Domatesli Pilav: Bu yemeğin yapımında bulgur, domates, tereyağı, soğan, yeşilbiber (yanlarında varsa), su ve tuz kullanılır. Önce soğan ve biber tereyağında kavrulur, üzerine domates eklenir. Bu şekilde kavrulmaya devam eder. Daha sonra üzerine bulgur eklenerek elde edilen harca -harcın oranına göre- su ve bir miktar tuz ilave edildikten sonra kaynamaya bırakılır. 15-20 dakika kaynatıldıktan sonra suyunu çeken pilav hazırlanmış olur. Anadolu'da yaygın olarak sebzeli pilav ismiyle bilinen bu yemeğe, tüm Sarıkeçililer domatesli pilav demektedirler.

Resim 25, 26, 27, 28: Domatesli bulgur pilavının hazırlanışı.

Yoğurt Çorbası: Bulgur ve ayran ile yapılan bu yemekte, önce bulgur suda haşlanır. Suyu çekilene kadar beklenir ve ardından başka bir kapta hazırlanan ayran, bulgurun üzerine taneleri kaybolana kadar dökülür. Böylece, yoğurt çorbası hazırlanmış olur.

Topalak: Bu yemeğin hazırlanışında hamur, bulgur, nohut, soğan, salça, kekik ve nane kullanılır. Nohut önceden haşlanır. Yağda kızartılan soğanın üzerine salça ile birlikte nohut eklenir. Daha sonra, önceden hazır hale getirilen, içinde bulgur, soğan ve un bulunan hamur, ufak ufak topak hale getirilerek nohutun üzerine konur. Üzerine bir miktar su eklenir ve bir süre daha birlikte kaynatılarak hazırlanır. Kış yemeği olarak yapılan topalak, sıcak havalarda yapılmamaktadır.⁷⁷

Köfte/ Topça: hazırlanırken kullanılan malzemeler, bulgur, kırmızı et (keçinin baldırından), soğan, salça ve baharatlardan (nane, biber) oluşmaktadır. Keçinin arka baldırından alınan et elde kıyılır. İçerisine 1 adet soğan doğranır. Ardından etin miktarına göre bulgur konulur. Bir miktar salça ve baharat eklenir. Ardından temiz bir taşla (dere taşı) ya da tahtayla malzemeler dövülerek harç kıvamına getirilir ve avuçta topak halde parçalanır. Bu işlemin yapıldığı sırada başka bir kazanda keçinin kaburga ya da döşünden alınan kemikli et haşlanmaktadır. Buradaki et haşlanınca topak hale getirilen harç da kazana atılıp bir müddet daha birlikte haşlanılır ve yemek hazırlanır.

Keşkek: Yörüklerin özellikle düğün yemeği olarak bilinen keşkek (Oğuz 2010: 68) aynı zamanda asker uğurlamalarında da yapılmakta olan özel gün yemeği olarak bilinmektedir. Keşkek değirmende yarıdırılmış buğday ile yapılmaktadır. Dövme buğday haşlanır. Ardından yağda kızartıldıktan sonra üzerine bir miktar su eklenir ve su çekince keşkek hazır hale gelir.

Yahni: Yörüklerin en özel yemeklerindendir. Özel günlerde, kutlamalarda, düğünlerde ya da kurban kesimlerinde sıkça yapılmaktadır. Et, salça, kıvı biber, tuz, isteğe göre nane eklenilerek yapılır.

⁷⁷ Topalağın yapılışını Fadime Candan şu şekilde anlatmaktadır: “Un katarız azıcık, içine biraz bulgur koruz. Biber, soğan doğrarız. Böyle aynı ekmeğe ektiğimiz hamur gibi yoğurursan, öyle topalaklı deriz. Şöyle elinin içinde ovalarsın tesbih gibi bi şe. Onu işte bulgur koyarsın. Un, soğan, duz, biber. Yoğurursun işte höyle höyle. Hamur gibi olacak. Onu öyle koparıp suyun içine atarız. Çorba yaparız güzel. Yağını, soğanını, tuzunu katarız. Topalak deriz buna.” (K.11).

Kavurma: Yahni ile birlikte Yörüklerin en çok yaptığı et yemeğidir. Yörükler bir hayvan kestiklerinde bu hayvanın etinin büyük bir bölümünü kavurma olarak tüketirler. Tören yemeklerinden biri olan kavurma, düğünlerde, asker uğurlamalarında ya da imece yapıldıktan sonra gelenlere ikram sırasında hayvan kestiklerinde etini kavurma yaparlar. Kavurma, aynı zamanda etin saklanması için uygulanan bir metottur. Et, kavurma haline getirilerek bozulması önlenir ve birkaç gün kullanılacak şekilde bekletilebilir. Kavurmada et, kuşbaşından biraz daha küçük doğranarak yapılır.

Öküz Helvası/ Pekmez Helvası: Pekmez helvası olarak bilinen bu tatlı çeşidine Sarıkeçililer *öküz helvası* demektedirler. Un, yağda kızartılır, üzerine orantılı bir şekilde pekmez ilave edilir. Malzemeler hamur kıvamına gelecek şekilde ayarlanmakta, bu kıvam yakalandığında ve un kızarmaya başladığında helva hazır olmaktadır.

Hoşaf: Elma, erik, üzüm, kayısı kuruları ile yapılabilmektedir. Haftalık alışverişlerini yaptıkları sırada aldıkları bu ürünleri genellikle Ramazan ayında hoşaf olarak kullanmaktadırlar. Hoşaf, tok tutucu ve susuzluk hissini giderici özelliği için yoğun olarak Ramazan ayında tercih edilmektedir.

Ekmek Dağarcığı: Keçi derisinden yapılmaktadır. Deri yüzüldükten sonra eyleme işleminden geçirilir. Ekmeklerin muhafazasında kullandıkları bu ürün, ekmeğin uzun süre taze kalmasını sağlamaktadır.

Süt Üretimi: Otlar tazeyken süt cıvık ve yağsız olur. Bu sebeple kış aylarında çıkan süt, Yörüklerin kullanımı için elverişli değildir. Bu mevsim aynı zamanda kuzulama dönemi olduğu için süt, yavruya bırakılır. Yörüklerin sütü en verimli kullandıkları mevsim, yaz aylarıdır. Temmuz-Eylül arasını kapsayan bu dönem Yörüklerin yaylalarda -göçe nispeten- sabit durumda bulundukları zamanlardır. Bu üç ayda sağılan süt, peynir yapılır ve satılır. Sütün sağıldığı bu dönemde az da olsa oğlağa hâlâ süt verilmekte, Ağustos ayına girildiğinde ise yüğrümenin başarılı olabilmesi (dölün tutması) için oğlak süttten tamamıyla kesilmektedir. Sütün sağılabilmesi için alındırık dedikleri bir düzenek kurarlar. Bu düzenek ile tüm aile keçileri bir noktaya toplamakta, sağılacak keçilerin sağımı yapılmakta, hasta olan keçilere ise ilaç vurulmaktadır.

Resim 29: Alındırık düzeni ile süt sağımı yapılırken.

Resim 30: Alındırık düzeni ile süt sağımı yapılırken.

Yağ Üretimi: Yörükler yemeklerinde kullandıkları yağı kendileri üretmektedir. Yazın süt sağım zamanında sütler yağından ayrılmakta, bu ayırım sırasında elde edilen yağ,

dondurulup yıl boyunca yemek için kullanılmaktadır. Geçmişte yağ üretimi yanlıkta⁷⁸ yapılırken günümüzde el makinelerinde üretim yapılmaktadır.

Keçilerin sütünün belirli bir kısmı yağından ayrılır. Bu işlem son 50 yıldır makine ile yapılmaktadır. Bu işlem sayesinde sütün içinden yağı arındırılır ve yağsız süttten peynir yapılır. Çıkarılan yağ da yemeklerde kullanılır. Sarıkeçililerde yağ üretiminde izlenen yol şu şekildedir:

Sağılan sütler kovalara doldurulur. Ardından tencerede ısıtılarak yağın ayrılması kolaylaştırılır. Soğuk olan sütün yağından ayırlamayacağını, bu sebeple ısıtarak ayırdıklarını belirtmektedirler. Günümüzde sütü yağdan ayırmak için kullandıkları süt makinesi, basit bir yapıya sahip olup el gücü ile çevirilerek kullanılmaktadır. Makinenin üzerindeki kaba dökülen süt, yağdan ayrılır ve yağ başka bir kaba dökülür. Kapta biriken yağlar biraz bekletilerek soğumaya bırakılır ve ardından plastik bidonlara konulur. Yağlar bidonlara doldurulurken içine bir miktar tuz serpilmiştir. Bidonun dolmasına yakın bir daha tuz serpilir ve bidon kapatılarak buzhaneye yollanır. Yörükler ürettikleri yağın kısa dönemde yiyebilecekleri kadarını küçük bir bidona doldurur ve yanlarında bırakırlar. Diğerlerini ise kışın ihtiyaç duyana kadar buzhanede bekletirler. Özel olarak biri istemediyse yaptıkları bu yağı satmazlar.

⁷⁸ Yanlık: Deri ya da tahtadan yapılmış yayık (Der. S. 2009: 4173).

Resim 31: Sağılan süt yağından ayrılırken sağım sırasında kovaya karışan yabancı maddelerden arındırmak için tencerenin üzerine bir bez konulmaktadır.

Yoğurt: Yemeklerin yanında sıklıkla bulundurulanan yoğurt, sütün pişirilip soğutulmasından sonra damızlık (önceden yapılmış yoğurt) dedikleri maya ile yapılmaktadır. Yanlarında damızlık yoğurt kalmadıysa ve etrafta isteyebilecekleri bir komşuları yoksa limon ile de mayalama yapabilmektedirler.

Peynir Yapılışı: Sarıkeçilerin yaptığı peynir orta sertlikte ve küçük gözeneklidir. Rengi hafif sarıya yakın beyazdır. Sağılıp yağından ayrılan sütün sıcaklığı 30 dereceye ayarlanır. Yerleşim yerlerinden aldıkları peynir mayasının 1 kaşığı 5 kaşık su ile sulandırılır. Daha sonra sulandırılan bu maya 7 litrelik süte 3 çorba kaşığı konacak şekilde ayarlanır. Maya, sütü 1 saatte pıhtılaştıracak şekilde hazırlanır. Süte yavaş yavaş ilave edilir ve süt karıştırılır. Sütün üzeri kalınca bir bezle kapatılır. Oluşan pıhtılaşma, elle ya da sopayla parçalanır. Pıhtı süzülürken bez torbalara aktarılan sütün içerisine ot katılabilir. Pıhtı, otlarla birlikte torbalara doldurulduktan sonra torbanın ağzı kapatılarak 3-4 saat süzölmeye bırakılır. Hazırlanan peynir kalıplar halinde kesilir.

Deri içerisinde saklanan peynir için deri özel olarak bir işleminden geçirilmektedir. Deri yüzüldükten sonra tuzlu yoğurtla çiğ derinin içerisi bolca sıvanır ve deri katlanarak bir hafta boyunca bekletilir. Bu şekilde deri, kokusundan ve acı tadından arındırılmış olur. Bir hafta sonra sürülmüş olan tuzlu yoğurt derinin üzerinden su değdirmeden bıçakla kazınır. Kullanıma hazır hale gelen derinin içerisine kalın bir sopa yardımıyla peynirler basılıp sıkıştırılır. Ardından ağzı bağlanıp serin ve soğuk bir yere konur. Genellikle soğuk hava depolarına verilen bu peynirler 2-3 ay sonra kış aylarında kullanılacağı zaman depolardan alınır. Bu işlem ile ilgili Yörüklerden alıntıladığımız cümleler şu şekildedir:

Taze bastığın peynirin tadı olmaz. Baharın erken basarsan, haziranda basarsan eylül-ekime kadar dursun. Kasımda yemeye başlarsın. Ama biz süt az yağlansın diye Ağustos içinde yapıyoruz. Ağustosun birinde başlarız Kasımın onunda-on beşinde biter. Üç buçuk ay sonra olgunlaşır, tatlı olur (K.4).

Peynir yapardık. Mesela davarı sağırsın peynir yaparsın. Böyle sıkarsın (sütü), eğlenmiş bir derinin içine erkeriz bir hafta. Bir hafta oldu muydu götür pazarda sat. Taze peynir olarak satıyoruz. Hindi mesela kesenin içine sıkıyoruz. Topak topak oluyor böyle lahana gibi. Onu deriye koruz, bir hafta o derinin içinde durdururuz. O deri onu besler fazla ısıtmaz. Biz peynire keçe örteriz. Bizim buzdolabı keçedir. Keçe olmasa, başka çul-çapıt sıcak tutar. Keçeyi örttün mü serin olur (K.4).

Böyle bir deri, peynir basacağımız deriyi biz böyle tam temizleriz. Yoğurdu bi kaba koruz, içine birçok duz atarız. Tam çoraklaşır böyle deniz gibi. Duzu fazla olur yani belki dilini deydiremen o duzun kuvvetinden. O yoğurdula o tuzu karıştırırız bulanmaç gibi, o deriye sıvarız. Böyle gatlar, gatlar goruz. Bir hafta o deri o tuzlu yoğurdula eğlenecek, tadlanacak. Ondan sonra ters döndeririz deriyi. Su değdirmeden bıçağıla o yoğurdu sıyırırız. Tam sıyıldın mıydı şöyle burnunu dayadın da çektin mi hiç kokmaz. Böyle ederisek çiğ çiğ, pis pis kokmaz. Sanki katıklanmış bir peynir gibi kokar. Duzlu yoğurt onun hamlığını gideriyor. Deri kokuluğunu gideriyor. Ona peynir basarsın (K.5).

Bu işleme *çorlama* denir. Yazın *sayılı sıcak* olarak bilinen *kızıl issi* döneminde deri çorlanmaz. Bu dönemde çorlanan derinin tutmayacağı, koku yapacağı söylenir.

Resim 32: Çorlama işleminden geçirilen deriye örnek.

Resim 33: Çorlama işleminden geçirilen deriye örnek.

3.2.6. Çocuk Oyunları

Dilimizde birçok farklı anlamı bulunan oyun, *Türkçe Sözlük*'te “yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence” olarak tanımlanmaktadır (TS 2011: 1830).

Oyunu “Çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin -günlük geçim didinmelerinden ayırabildikleri boş zamanlarında- herhangi bir üretim çabasını ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylem.” (Boratav 1999: 232) olarak tanımlayan Boratav, tüm dünyadaki masalları kapsayacak şekilde geliştirilen tip kataloğu çalışmalarından esinlenerek milletlerarası oyun kataloğunun da yapılabileceğini belirtir. Bu amaçla oyunları bir sisteme göre kümelemeye çalışmıştır.⁷⁹

Çocuk, zamanının büyük bir kısmını oyunla geçirir. Doğumu izleyen günlerde ortaya çıkan oyun ihtiyacı, çocuk büyüdükçe biçim değiştirerek sürer. Oyun; öğrenme, yaratma, deneyim kazanma, iletişim kurma ve yetişkinliğe hazırlanma aracıdır. Oyun sırasında çocuk pek çok şeyi kendi kendine deneyerek öğrenir. Çocuğu geleceğe hazırlayan bir etkinlik olarak oyun, çocukların neşe kaynağı olma, yaratıcılığı geliştirme, başarıyı tanıma fırsatı verme gibi vasıflar kazanmasına ve sosyal hayata hazır hale gelmesine yardımcı olur (Şimşek 2005: 175).

Belirli bir geleneğin yaratması ve taşıyıcısı olan çocuk oyunu, aynı zamanda iletişimin kültürel biçimlerinden biridir. Bu kültürel iletişim ortamında, sözlü ve sözsüz iletişim söz konusudur. Bu nedenle çocuk oyunları, donmuş ve belirli bir dönemin kalıntısı olan ürünler değil, canlı, zamana ve mekâna göre sürekli değişen ve gelişen yaratmalardır. Bu iletişim ortamında kültürel birikim tanınır, denenir ve benimsenir (Özdemir 2006: 453).

Çocuk oyunları Türk insanının ortak kültürel değerlerinden biridir. Bu yönüyle birleştirici bir etki yaratan çocuk oyunları, ideolojik ayrımcılığa karşı da en etkili araçlardan biridir. Türkiye'nin hemen her yerinde küçük farklılıklara rağmen aynı türden oyunların oynandığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan aynı kültürel dokuya ve motiflere sahip olan toplumda çocuk oyunlarının birleştirici niteliğinin varlığı yadsınamaz (Özdemir 2006: 256).

⁷⁹ Boratav'ın yapmış olduğu tasnif için bkz. Boratav 1999: 235-237; ayrıca dünyada ve Türkiye'de çocuk oyunlarının tasnifi için bkz. Özdemir 2006: 86-100.

El becerisi kazandıran, dürüst olmayı belleten, lider olma bilinci aşılayan, çevresindeki malzemeleri oyuna dönüştürmeyi öğreten, birlikte yaşamaya ve ekip çalışmalarına alıştıran oyunlar genel olarak *çocuk oyunları* kapsamına girmektedir. Yörükler arasında derlediğimiz oyunlar şunlardır:

Çelik Oyunu: Oyun için 70 cm uzunluğunda bir değnek ve 25 cm uzunluğunda bir çelik (kısa değnek) hazırlanır. Oyunun oynanacağı alan ve atışın yapılacağı mandak taşı belirlendikten sonra sırayla oyuncular mandak taşının yanından sopayla çeliğe vurup yerden havalandınca tekrar vurarak karşısına aldığı rakip oyunculara doğru yollar. Diğer oyuncular, havadayken çeliğe vurmaya çalışır. Çelik havadayken vurabilen kişi, bir sayı alır. Rakip oyuncular çeliğe vuramadıklarında, ebe oyuncu vurduğu çeliğin gittiği yerden mandak taşına doğru çeliği fırlatıp çelikle taşı vurmaya çalışır. Rakip yine atışı engellemeye çalışır. Oyuncu çeliği taşı vurabilirse, attığı yerden taşı doğru çeliğin boyu ölçüsünde dokuz defa sayar. Dokuzdan sonra “dokuz-dıkız” denilir ve bir puan alınır. Çelik oyununda puanlı atışlar olarak geçen artistik vuruşlarla atışlar da yapılmaktadır. Atışın zorluk derecesini arttıran bu atış şekli ile oynayan yarışmacı, atışı yapabilirse bir puan fazladan almaktadır. Bu atış şekline örnek olarak Ramazan Candan’ın verdiği poz, daha açıklayıcı olacaktır:

Resim 34, 35: Ramazan Candan çelik oyununu gösterirken.

G*t Kazma (Çelik Oyunu): Çelik oyununun farklı bir versiyonu olan bu oyun en az 3, en fazla 5 kişi ile oynanmaktadır. Oyunda her bireyin kendisine belirlediği dar bir dairesel alan vardır. İlk olarak oyunu başlatacak kişi, elindeki çeliği diğer oyunculara doğru atar. Kendilerine doğru gelen çeliğe oyunculardan herhangi biri vurabilirse, hemen çeliği atanın alanını kazmaya başlarlar. Yolladığı çeliğe vurulan kişi, çeliğin gittiği yere doğru koşarak en hızlı şekilde diğer yarışanlardan birisinin alanına doğru çeliği geri fırlatır. Yolladığı çelik yarışmacılardan birinin alanına girerse kazmayı bırakırlar ve bu sefer alanına çelik giren kişi diğer oyunculara atar. Oyun sonunda, alanında en az çukur kazılan kişi oyunu kazanır. En fazla çukur açılmış olan kişi ise oyunu kaybeder (K.9).

Karanı Çeliği: Adından da anlaşılacağı üzere karanlıkta oynanan bir oyun olan karanı çeliği, yazın güneş battıktan sonra oba gençleri arasında oynanmaktadır. Oyun, merkez olarak kabul edilen mandak (büyükçe bir kayadan seçilir) ve ağaçtan düzülen çelik ile oynanmaktadır. Hava kararınca başlanılan oyun, mandağın yanından çelik ile vurulan ufak sopanın (Yörükler çomak kelimesini kullanmıyorlar) gittiği yerden bulunmasına dayanır. Oyun, oyuncuların cesaretini sınamakta ve karanlıkta hareket edebilme kabiliyetini geliştirmektedir (K.26, K31, K.37, K.40).

Pelit/ Yüsük Oyunu: Anadolu’da “yüsük oyunu” olarak bilinen bu oyun, Yörükler arasında pelit oyunu olarak adlandırılmaktadır. 8 adet pelit kabuğuyla oynan bu oyunda oyuncular eşit sayıda iki gruba ayrıldıktan sonra, yazı tura ile oyuna başlayacak taraf belirlenir. Kabuklardan birinin altına rakibe göstermeden ufak bir taş konur. Saklanan taşı bulmak için rakip oyuncuların 3 hakkı vardır. Oyuncular 3 hakkında da taşı bulamazsa, bulamayan tarafa ceza verilir. Bu ceza, kaybeden tarafa 3 farklı şekilde sunulur. Bunlar “Kömür mü süseceksin?”, “Tıraş mı olacaksın?”, “Bizleri hop mu edeceksin?”dir.

Birinci seçenekte, kömür yemek kaşığı yardımıyla ibriğin üzerine konulur ve cezaya düşen kişi bu kömürü burnuyla düşürmeye çalışır. İkinci seçenek tercih edildiğinde, eşeğin semerinin altına koydukları keçeyi oyuncunun boynuna bağlarlar. Çam pürüğü, ardıç dalı, süpürge, ot vb. sivri bitki parçalarından oluşturdukları bir demedi suya batırıp oyuncunun suratına sürerler. Jilet olarak da tahra kullanırlar. Bu şekilde oyuncuya bir acı verilmiş olur. Üçüncü seçenekte ise yanan oyuncu, diğer oyuncuları belirli bir

mesafeye kadar sırtında götürüp getirir. En sevilmeyen oyunlardan biri, yüzük oyunudur. Bu oyunda istemeden de olsa rakipler birbirinin canını fazla yakabilmekte ve oyunda husumetler çıkabilmektedir (K.10, K.12, K.26, K.29, K.40, K.45).

Tura Oyunu 1: Bu oyun, hızlı hareket edebilme kabiliyeti isteyen bir oyundur. Aksi takdirde -oyun kuralları içerisinde olmak şartıyla- rakip oyuncudan, sürekli darbe alınmaktadır. Rakibe vurmak için kullanılan başörtüsü, kıvrılarak kayış şekline getirilmiş olup çözülmemesi için uç kısmına bir de düğüm atılmıştır. Bazen rakibin canını daha fazla acıtmak için, bu kısma ufak bir taş yerleştirildiği de olur.

Karşılıklı 3'er kişi ile oynanan bu oyunda, oyuna hangi tarafın başlayacağı yazı-tura atılarak belirlenir. Yazı-turayı kazanan taraf, rakibi sınama hakkını kazanır. Rakip oyuncular, ufak bir taşı karşı tarafa göstermeden ellerinde saklarlar. Oyuncu sayısına göre tahmin hakkı bulunan bu sınamada, -örneğin 3'er oyuncu ile oynanıyorsa 3 seferde taşı bulmalı- taşı bulabilirlerse vurmaya yazı-turayı kazanan takım, bulamazlar ise diğer takım başlar. Her bir oyuncunun eline 3 defa vurulur. Eğer oyuncu elini açmazsa, kaba etine ya da sırtına da vurulabilir. Eline vurulurken kayışı tutabilirse vurma hakkını rakibinin elinden alır. Oyuncular yorulana kadar bu oyun devam eder (K.10, K.12, K.26, K.29, K.40, K.45).

Tura Oyunu 2: “Yağ satarım, bal satarım” oyununa benzeyen bu oyun, mendil yerine tura ile oynandığından Yörükler arasında tura oyunu olarak bilinmektedir. Halka şeklinde oturan oyuncuların arkasına, ebe tarafından eldeki tura bırakılır. Arkasına tura bırakılan kişi, ebe bir tur atmadan ebeyi yakalamaya çalışır. Yakalayamazsa ebeyi sırtında bir tur taşıma cezasına çarptırılır. Yakalayabilirse bu sefer ebe, kendisini yakalayan oyuncuyu bir tur sırtında taşır (K.10, K.12, K.26, K.29, K.40, K.45).

Saklambaç: Bu oyunda ebe, yaşı ya da kabiliyetiyle öne çıkan bir oyuncunun avucunda sakladığı taşı bulanlardan seçilir. Ardından bir taş/ ağaç belirlenir ve ebe burada genellikle 20'ye kadar sayarak diğer oyuncuların saklanmasını bekler. Daha sonra saklanan oyuncuları bulmaya çalışır ve gördüğü oyuncudan önce belirlenen taş/ ağaca değerek o oyuncuyu söbeler. Bütün oyuncular söbelendikten sonra ebeye yakalanmadan taş dokunup söbelenmekten kurtulanlar bir kenara ayrılır. Söbelenenler ebenin görmediği bir yerde, şahit tuttıkları birinin parmaklarını seçerler. Her bir oyuncu farklı

bir parmağı seçer. Ebe için de bir parmak belirlenir. Şahit, ebenin yanına gelerek seçilen parmaklardan birini göstermesini ister. Ebenin gösterdiği parmak kime aitse, yeni oyunda ebe o kişi olur. Ebe kendine ayrılan parmağı seçerse, yeni oyunda ebe yine kendisi olur (K.10, K.12, K.26, K.29, K.40, K.45).

Körebe: Çocukların çokça oynadığı oyunlardan biri olan körebe oyununda, önce bir ebe seçilir. Ardından ebenin gözü çemberle (yazma) sıkıca bağlanır. Belirli bir mesafe içinde, genellikle düz bir alanda oynanan bu oyunda ebeye yakalanmadan etrafında dolanılır ve ufak darbelerle ebeye vurulur. Ebe kendisine vuranlardan birisini yakalamaya çalışır. Yakaladığı kişi ebeye dönüşür. Oyun, ebeyi komik durumlara düşürme üzerine kuruludur (K.9, K.10, K.12, K.24, K.26, K.29, K.40, K.45).

Kayış Kızdı: Saklambaç oyununun biraz farklı bir versiyonu olan *kayış kızdı* oyununda ebe seçimi yapıldıktan sonra bir taş belirlenir. Ebe, bu taşa yumularak yirmiye kadar sayar. Bu sırada diğer oyuncular etrafta saklanırlar. Bu oyunun saklanbaçtan farkı, ebenin elinde bir kayış ya da palaska ile oyuncuları araması ve bulduğu yerden taşın bulunduğu noktaya kadar kırbaçlamasıdır. Burada oyuncular, dayak yemeden taşa ulaşmaya çalışırlar. Taşı elledikten sonra, ebe dayağı keser. En son oyuncuya kadar devam eden bu süreç, son oyuncunun da taşa ulaşmasından sonra sona erer. Son kalan kişi ebeye dönüşmektedir (K.9, K.10, K.12, K.24, K.26, K.29, K.40, K.45).

Kızgın Taş: Bu oyun ateşte ısıtılan avuç içi büyüklüğünde bir taş ile oynanır. Oyuna katılan bireyler eşit sayıda iki gruba ayrıldıktan sonra ateşte ısıtılan taş, oyuncular görmeyecek şekilde bekletilirken uzak bir noktaya atılır. Sonra oyuncular taşları teker teker kontrol ederek ısıtılmış taşı bulmaya çalışırlar. Taşı bulan kişi, taşı belirlenen bir noktaya doğru rakip oyunculara kaptırmadan getirmeye çalışır. Rakip oyuncular taşı bulanı fark edip taşı elinden alırlarsa oyunu onlar kazanır. Taş belirlenen noktaya getirildikten sonra “söbe” denir ve söbe diyen takım bir puan alır. Oyuncular yorulana/sıkılana kadar oyun devam eder (K.1, K.9, K.10, K.12, K.20, K.24, K.26, K.29, K.30, K.31, K.40, K.45).

Deve Kurdu: 7-25 yaş arasındaki herkesin oynayabileceği bir oyun olan deve kurdu oyunu, hayvan taklidine dayanan ve develer ile göçen Yörüklerin göçünün tiyatral bir şekilde sahnelenmesine olanak sağlayan bir oyundur. En az 6-7 kişi ile oynanan bu

oyunda oyuncuların bürünecekleri karakterler özel bir seçimle belirlenmeyip herkese bir görev verilir. Bir kişi çoban, bir kişi eşek, bir kişi kurt, geri kalanlar ise deve olur. En önde eşek, ardından develer gelecek şekilde sıralanan oyuncuları çoban çeker. Kurt ise serbesttir ve develeri teker teker sürüden kopararak kurda dönüştürmeye çalışır. Burada amaç çobanın kurdu develerden mümkün olduğunca uzun süre uzak tutmasıdır. Kurdu dokunmasıyla develer sürüden koparak kurda dönüşmektedir. Kurt dokunduktan sonra sürüden henüz kopmadan develere çoban tarafından dokunulabilirse, develer kurda dönüşmez ve sürü eksilmemiştir olur. Develer bittikten sonra en son eşek de kurda dönüştürülür ve bütün kurtlar çobanın üzerine çullanarak oyunu bitirirler (K.1, K.9, K.10, K.12, K.20, K.24, K.26, K.29, K.30, K.31, K.40, K.45).

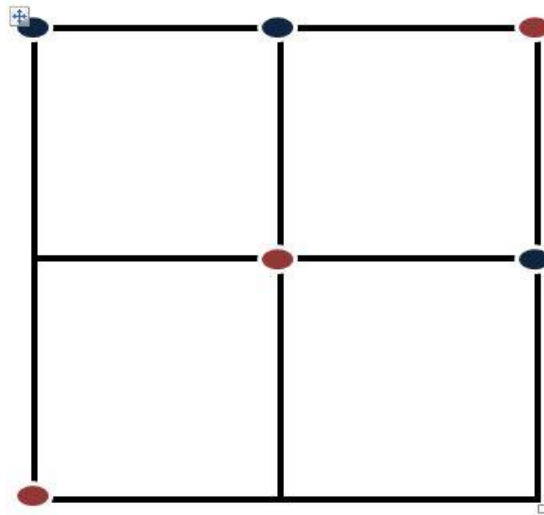
Uzun Atlama: Beceri oyunlarından sayılabilecek olan uzun atlama oyunu, oynayanların becerikli olmasını gerektiren, aynı zamanda oynayan kişilerde atlama becerisini geliştiren oyunlardan biridir. Bu oyun, oyunun zorluk derecesine göre arttırılabilen bir mesafeden, ellerini dizlerine dayayıp öne doğru eğilen oyuncunun üzerinden atlanarak oynanır. Eğilen oyuncu, başını atlama sırasında gelebilecek diz darbelerinden, kollarıyla da koruyabilmektedir. Atlama çizgisini geçerek atlayan ya da atlarken eğilen oyuncuya değen kişiler, oyunda “yanmış” olur. En uzak mesafeye atlayan kişi oyunu kazanır (K.1, K.9, K.10, K.12, K.20, K.24, K.26, K.29, K.30, K.31, K.40, K.45).

Mandak Daşı: Yörüklerin en sevdiği oyunlardan biri *mandak daşı* oyunudur. Bu oyunda, belirlenmiş bir atış mesafesinden, 20-30 metre kadar uzağa dikilen taşlar düşürülmeye çalışılmaktadır. Her oyuncu için en az bir taş, hedef olarak atış çizgisinin karşısına dizilir. Burada amaç, diğer oyuncuların taşını düşürebilmektir. Rakiplerden birinin taşını düşüren kişi, ödül olarak taşını düşürdüğü kişinin sırtına biner. Taşı düşürülen kişi, ceza olarak atış çizgisinden hedefin bulunduğu yere kadar sırtındaki oyuncuyu taşır (K.1, K.2, K.9, K.10, K.12, K.20, K.24, K.26, K.29, K.30, K.31, K.40, K.45).

Kibrit Oyunu: Kibrit kutusuyla oynanan bu oyunda, dikdörtgen küp şeklinde olan kibrit kutusunun yüzeylerine meslek isimleri yazılır. Havaya atılan bu kibrit kutusunun köşelerinde yazılı olan hırsız, hâkim, jandarma ve ormancıdan hırsızın yazılı olduğu yüzeyi üste denk getiren oyuncunun eline ceza olarak sopayla vurulur. Diğer

mesleklerin bir etkisi yoktur. 3-4 kişi ile oynanabilen bu oyunda amaç, yüzeye hırsız denkle getirmeden oynamaktır (K.2, K.9, K.10, K.40, K.45).

Üç Taş: İki kişi ile oynanan bu oyunda, oyuncular 3'er adet taş sahiptir. Oyun düz bir yüzeye ya da kaya üzerine çizilen karenin dikey ve yatay şekilde bölünmesiyle oluşan şeklin kesişim noktalarına taşların konulmasıyla oynanır. Oyuna başlayan oyuncular sırayla taşlarını köşelere birer birer koyarlar. Burada rakipler avantajlı duruma geçecek şekilde hamlelerle taşlarını yerleştirirler. Daha sonra oyun başlar ve oyuncular birer hamle yaparak taşları bir çizgi haline getirmeye çalışırlar. Taşlarını düz bir çizgi haline ilk getiren oyuncu, oyunu kazanır (K.2, K.9, K.10, K.40, K.45). Aşağıdaki şekilde kırmızı taşlar düz bir çizgi haline getirilmiş ve oyunu kırmızı taşlara sahip oyuncu kazanmıştır:

Dokuz Taş: Üç taş oyunuyla aynı kurallara sahip olan bu oyunun üç taştan farkı, taş sayısının her oyuncu için 9'ar adet olması ve oyunun oynandığı çizgi sahasının bir kare daha büyük olmasıdır. Oyuncular 3'er taşla oyuna başlayıp her düz çizgi safhasına geldiklerinde kenarda bekleyen 6 taştan birini eksiltmiş olurlar. Kenarda bekleyen 6 taş ilk hangi oyuncuda biterse, oyunu o oyuncu kazanmış olur (K.2, K.9, K.10, K.40, K.45).

Çit Kap: Genellikle kızların oynadığı bir oyun olan "çit kap" oyunu, karşılıklı 2 kişi tarafından oynanmaktadır. 15'er adet ufak ve düzgün taşla sahip olan taraflar, yerden

avuçlarına aldıkları taşları önce havaya atıp ellerinin tersinde tutmaya çalışırlar. Elin tersinde tutulan taş sayısı 2’den fazla olmak şartıyla tekrar havaya fırlatılıp düşürmeden elin içiyle tutulmaya çalışılır. Tutulan taş sayısınca karşı taraftan taş alınır. Taşı biten oyuncu, etraftan taş toplamaya gider. Buna “taş dilendirmek” denilmektedir. Oyunun isminin “it kap/ çift kap” olma sebebi, oyunun ana kuralının elin ters yüzünde en az iki taş durdurabilmek olmasındandır (K.28).

3.3. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan hayatını etkileyen, yönlendiren ve içinde geleneksel, törensel ve insanı/ toplumu korumaya dayalı pratikleri barındıran yaşamsal dönemlere *geçiş dönemi* denilmektedir.

Her biri kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılan başlıca üç önemli geçiş dönemi “doğum, evlenme ve ölüm”dür. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek 1977: 131).

3.3.1. Doğum

Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum; hayatın başlangıcı, soyun devamı ve aile olabilme üzerindeki etkisinden dolayı toplum tarafından en önemli süreçlerden biri olarak görölmektedir. Bu dönemin sağlıklı atlatılabilmesi ve dünyaya yeni gelen çocuğu hayatta tutup büyütebilme, doğumu yapan anneyi yaşayacağı sağlık sorunlarından ve nazardan koruyabilme adına doğumun öncesinde ve sonrasında birçok geleneksel uygulamada bulunmaktadır. Bu geleneksel uygulamaların yanında günümüzde tıbbi uygulamalara da yaygın bir şekilde başvurulduğu gözlenmiştir.

3.3.1.1. Doğum Öncesi

3.3.1.1.1. Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma

Sarıkeçili Yörüklerinde doğum öncesinde, hamile kalamayan kadınların gebe kalabilmek, kısır olan kadın ya da erkeklerin kısırlığını gidermek adına başvurdukları geleneksel işlemler ve yollar şu şekildedir:

- Tedavi için “*ebe garı*⁸⁰”lara başvurulur. Bu kişiler, doğum konusunda kendisini geliştirmiş, kimi zaman da “el almış” olarak adlandırılan ocaklı kişilerdir. Genellikle bu kişiler “yedi türlü baharat” dedikleri bir bitki karışımı yaparak bunu kadının göbeğine sararlar.
- Çocuğu olmayan aileler, türbe ziyaretlerinde bulunurlar. Adak olarak bir kurban adanır ve eğer çocuk doğarsa bu adak kesilerek 7 çadıra/ aileye dağıtılır.
- Hamile kalıp çocuğunu düşüren kadınlara tıbika cininin musallat olduğuna inanılır. Bu rahatsızlığa yakalanan hastaya “tıbika olmuş” denir. Bu durumda cinlere karşı muska yazabilen hocalara başvurulur. Hoca bu kişilere hamaylı (muska) yapar. Tıbıkaya yakalanan kadının çocuğunun doğsa bile kırkı çıkmadan öleceğine inanılır. Bu sebeple tıbika olan kadınlar, önceden hocaya görünüp muskalarını yaptırırlar.
- Bir kadının çocuğu kırkı çıkmadan veya bir yaşına basmadan ölürse, yeni doğan çocuğu da aynı akıbeti yaşamasın diye 7 evden birer parça ip alır. Bu ipler birbiriyle karıştırılıp “belek ipi” olarak tek parçada örülür. Sonra yeni doğan bebek, örülen bu ip ile belenir/ kundaklanır. Bu işlemle bebeğin ölümünün engelleneceğine inanılır.

(K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

“Gülenin başına gelir.” (K.5) sözünden hareketle, Yörükler arasında kısır kişilerle alay edilmez; onlara gülünmez ve bu kişiler hor görülmezler. Bu kişiler için “Allah ona da bir evlat nasip etsin.” şeklinde dua ederler. Ayrıca Yörükler, çocuğu olmayan kişiler için “kısır” sıfatını da kullanmamaya özen gösterirler. Hakaret anlamı taşıdığını düşündükleri kısır kelimesinin yerine “çocuksuz, çocuğu olmuyor” gibi sıfatları kullanırlar.

⁸⁰Ebe garı: Kocakarı, nine, bilgiçlik taslayan (Der. S. 2009: 1652).

3.3.1.1.2. Gebelikten Kurtulma

Sarıkeçili Yörükleri arasında gebelikten kurtulma ile ilgili geleneksel bilgi ve uygulamalar şu şekildedir:

- Gebe kalmayı engellemek adına uygulanan doğum kontrolü ile ilgili Yörüklerden derlenen bilgi, genel olarak Yörüklerin konu hakkındaki düşüncesini yansıtmaktadır. Bir mülakatta Sarıkeçili Yörüklerinden bir aile grubuna sorulan soru ve alınan cevap şu şekildedir:

Doğum kontrole nasıl bakarsınız?

Dünyaya gelmemiş bir şeyi engellemek günah değildir diye düşünüyorum. Günah olsa bu kadar hoca var, onlar bu kadar yaygınlaştırmazlardı. Aile planlaması var. Demek ki günah değil arkadaş. Yalnız soy-sop da devam etmeli. En az 4-5 çocuk da olmalı diye düşünüyorum (K.17, K.19).

- Yörükler arasında uygulanmasa da çocuğunun olmasını istemeyenlerin uygulayabileceği bir yöntem olarak karamık⁸¹ kökünün kaynatılıp içilmesi gerektiği belirtilir. Bunun yanında katırın tırnağını sıyırıp suya katarak yutmanın da çocuk sahibi olmayı engelleyeceği inancı vardır. Buna gerekçe olarak, katırın yavrulayamaması gösterilmekte, tırnağını yiyene/ yutana katırın bu özelliğinin geçeceği belirtilmektedir.
- Hamile kaldıktan sonra düşük yapmak isteyen kişiler doktora başvururlar. Bu işlemi kendi başına halletmek isteyen kadınlar, yüksek bir taştan atlarlar. Yörüklerin çocuk düşürmeye/ aldırmaya sıcak bakmadıklarını, aksine daha fazla çocuk sahibi olmak istediklerini belirtmek gerekir.
(K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

3.3.1.1.3. Gebelik Dönemi

Sarıkeçili Yörükleri arasında gebelik dönemi ile ilgili geleneksel bilgi ve uygulamalar şu şekildedir:

⁸¹ Karamık: Saçma büyüklüğünde meyveleri olan dikenli bir bitki, çalı (Der. S. 2009: 2651).

- Yörükler arasında hamile kadınlara verilen isimler “yükklü, üzeri yükklü, ağır, üzerli” şeklindedir.
 - Kadınlar, hamile kaldıklarını *anaeli/ ana halinin*⁸² kesilmesi/ adet kanamasının gecikmesinden anlamaktadırlar. Toy/ yeni gelinler bu durumu kocasına ve kaynanasına haber vererek hamile kaldığını duyurmuş olur.
 - Hamile kadına yük taşıtılmaz, ağırlık kaldırmasına izin verilmez. Günlük hayatta içme suyunu çadıra taşıyan kadına hamileyken, ağırlığından dolayı su taşıtılmaz.
 - İlk kez hamile kalan kadının hamileliğinde yüzünde çiller oluşmaktadır. Hamile kadın, başına bağlı olan çemberin/ dastarın ucuyla doğumdan hemen sonra yüzünü silerek yüzündeki çillerden kurtulur.
 - Hamile kadınlar, çirkin veya korkacakları şeylere bakmamaya özen gösterirler. Bu kaçınma, hamilelik sırasında bakılan şeylerin çocuğun şekline etkide bulunacağına inanılmasındandır. Doğduktan sonra birine ya da bir hayvan çeşidine benzeyen çocuklar için “Annesi hamileyken o kişiye/ o hayvana çok bakmış, onu tanımış.” denir.
 - Yörükler hamilelik sırasında çocuğun cinsiyetini tahmin edebildikleri halde kıyafet olarak bebek için herhangi bir hazırlık yapmazlar. Doğmamış çocuğa hazırlık yapılmamasının sebebini, çocuğun doğumundan sonraki 40 güne kadar/ kırkı çıkana kadar yaşayacağının kesin olmamasına, kırklı kadın ve çocuğun mezarlarının açık durduğuna (her an ölüm ihtimali bulunduğu) bağlamaktadırlar. Doğum için hazırlık yapılmaması ile ilgili Yörüklerin söylediği “Doğmadık taya torba dokunmaz.”, “Bitmemiş hasıla⁸³ patoz⁸⁴ aranmaz.” şeklinde dikkat çekici iki atasözü bulunmaktadır. Bu atasözleri, Yörüklerin düşünce yapısını vermesi açısından önemlidir.
- (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

⁸² Ana hali: Kadınlarda aybaşı, âdet, kirlenme (Der. S. 2009: 249).

⁸³ Hasıl: Yeni başak tutmaya başlamış yeşil ekin (Der. S. 2009: 2298).

⁸⁴ Patoz: Harman dövme makinesi (TS 2011: 1901).

3.3.1.1.3.1. Aşerme

Boratav “gebeliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen bir hal” olarak tanımladığı aşermenin, aslen “aş yeme”den geldiğini ve bu biçimiyle yiyecek şeylerden tiksime anlamını barındırdığını belirtmektedir. Deyimin daha sonra anlam değişmesine uğrayarak “yükli kadınların kimi yiyecekleri canının çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” anlamında kullanıldığını belirtmektedir (Boratav 1999: 146).

Anadolu’da hamile kadınlar aşermeye başlayınca her istedikleri yerine getirilmeye çalışılır. Sarıkeçili Yörüklerinde de bu uygulama devam etmekte, hamile kadının umduğu/ aşerdiği yiyecek bulunmaya çalışılmaktadır.

Hamile kadınların aşerme döneminin en yoğun şekilde ilk hamilelik döneminde yaşandığı ve genellikle bir yiyeceğe aşerildiği inancı vardır. Aşerilen yiyecek canlı bir keçinin kesilip etinin yenilmesi olabilirken, soğan, bal, limon, helva vb. çok çeşitli yiyeceklerden biri ya da bir yemek çeşidi de olabilir.

Hamilelikte aşerme dönemi olduğu gibi, Yörükler arasında “yerme dönemi” (K.4) denilen bir dönemden de bahsedilmektedir. Aşerme ile aynı dönemleri kapsayan yerme döneminde hamile kadın, bazı şeylerden tiksinti duymaya başlar. Örneğin ateşin dumanı, yemeğin içerisinde yer alan yağ, sütün/ yoğurdun tadı veya kokusu gündelik hayatta mide bulantısına sebep olmazken yerme döneminde olabilmektedir.

3.3.1.1.3.2. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini

Hamile kadınlar, özellikle ilk çocuklarında ya da üst üste kız çocuğu doğurduktan sonra erkek bekledikleri durumlarda, doğumdan önce çocuğun cinsiyetini öğrenmek isterler. Bu öğrenme isteği, modern tıbbın kullandığı ultrason cihazının henüz kullanılmadığı dönemlerde tahmin ve yorumlama yoluyla giderilmekteydi. Görülen bir rüya, hamile kadının karnının şekli, ağırlığı veya kadının aşerdiği yiyeceklerden çocuğun cinsiyeti tahmin edilebilmektedir.

Sarıkeçili Yörükleri arasında doğum olmadan herhangi bir hazırlığın yapılmadığını daha önce belirtmiştik. Yörüklerin, bu tutumları sebebiyle pek fazla önem vermedikleri cinsiyeti tahmin etme hususunda derleyebildiğimiz bilgiler şu şekildedir:

- Hamile kadının “yükü ağırsa” çocuğun erkek olduğu anlaşılır. Yükünün ağırlığını ancak hamile kadın fark edebilmektedir. Bazı durumlarda hamile kadınların “su ikizi” denilen karında fazla su birikmesinin verdiği yanılgıya kapıldıkları ve tahminlerinin tutmadığı görülür.
- Hamile kadının karnı öne doğru sivri ya da yukarıda duruyorsa erkek çocuğun, aşağı doğru ya da geniş bir şekilde duruyorsa kız çocuğun doğacağı düşünülür.
- Eskiden kızının olmasını isteyen kadınlar gök boncuk, oğlunun olmasını isteyenler ise tesbih tanesi yutarlarmış.
- Yiyecek olarak yenilen ürünler, cinsiyetin değişiminde etkide bulunmaz. Fakat genel olarak tatlı yiyecekler yiyenin oğlu olacağına, ekşi yiyecekler yiyenin ise kızı olacağına inanılır.
- Oğlan ve kız çocuğunun sancıları da farklı olmaktadır. Hamile kadının sancısı sırtına vuruyorsa bebeğin oğlan, kasıklarına vuruyorsa çocuğun kız olduğu düşünülür (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

3.3.1.2. Doğum Sırası

Hamilelik döneminde ağır işler yaptırılmayan kadınlar, doğumun yaklaştığı günlerde sıklıkla yürütülür. Bu dönemdeki kadınların özellikle oturtulmadığı, yürümeyen kadının doğumunun çok zor geçeceği belirtilmektedir. Hamile kadını yürütebilmek için, aile göç sırasında değilse, iki ağaç arasına ip bağlanır ve kadının buraya tutunarak yürütmesi istenir. Bu işlem, doğumun kolay geçmesi ve daha az sancılı olması için yapılmaktadır.

Günümüzde hastanede doğum yapmak yaygınlaşmış olsa da Yörükler, genellikle çadırdaki doğum yapmaya devam etmektedirler. İlk kez doğum yapacak kadının yanında tecrübeli birileri bulundurulur. Bu, genellikle kaynana ve yakın komşulardan yaşlıca bir ebe kadındır.

Yörükler, doğum sırasında kadının yanına tanımadıkları birini çağırmamaya özen gösterirler. Bu tutumun sebebi, kadının yabancı kişilerden çekinip doğumunu zora sokmasından korkmalarıdır.⁸⁵

Çadırdaki yapılmasına karar verilen doğumda bir aksilik çıkarsa ve doğum gerçekleşemezse, hamile kadın hastaneye götürülür. Bu durumda Yörükler, yerleşim yerlerinden uzak olan çadırlarından hastaneye ulaşabilmek için yol kenarına kadar kadını ağaç dallarından yaptıkları sal ile taşırlar. Daha sonra, arabayla hastaneye götürürler.

Kadınların doğumda zorlanmasının sebebi sorulduğunda, bunun, kadının işlediği bir günah ya da hata sebebiyle olmadığını, ırsıyla ilgili olduğunu belirtmektedirler.

Doğumda hamile kadına yardımda bulunan/ doğumu yaptıran kişiye *ebe* denir. Sarıkeçililer arasında doğum olayı mahremiyetini korumakta, yabancı ebelere doğum yaptırtılmamaktadır. Bunun sebebi, yabancılardan utanmaları ve doğan bebeğin, doğumda çocuğu kaldıran kişiye çekeceğine inanmalarıdır. Bu sebeple -çadırdaki doğumlarda- huyunu bilmedikleri kişilere ebelik yaptırmazlar.

Sarıkeçililerde doğan çocuğun kendisini kaldırana çekeceği inancına verilen önemden dolayı, elinden iş gelmeyen, tembel, çok konuşan ve kavgacı kadınlara ebelik yaptırmaz. Kendindeki kötü özelliğin farkında olan kadınlar da çocuğun bu kötü huyları almaması için bilinçli olarak çocuğu kaldırmazlar. Hamilenin başında bekleyen, doğan çocuğu kaldıran kişilere “çeken” denir.

Doğumu yaptıran kişiler genellikle ya çok yakın akraba ya da kaynana olduğundan, bu kişilere para verilmez. Hususi olarak ebe çağırılmayıp, ilk doğumda acemi olan hamile kadının korkmaması için, 3-4 çocuk doğurmuş tecrübeli bir kadın yanında hazır bulunur. İlk çocuktan sonraki hamileliklerde tecrübe kazanan kadınlar, doğumu tek başına da yapabilmektedir.

⁸⁵ Doğum sırasında kadını rahat bırakmanın doğumu kolaylaştıracağı yönünde mülakatlarımızda elde edilen bilgi şöyledir: “*Evde doğuracaksa gidip bir ebe çağırılmaz mı? İzdirap eder diye çoğu vakit çağırılmazlar. Kadın çekinir diye çağırılmazlar çoğu vakit yabancı adamdan. Şimdi söz gelimi beyinden çekinmez, beyine “uzak gitme benim yanımdan” der. Bazen bir keçi olur takip ettin miydi hiç kuzulamaz. Sabah kuzulayacak olsun takip ettin mi kuzulamaz. Davar bile kaçır adam baktık sıra.*” (K.28).

Geçmişte ciddi rahatsızlıklarda/ hastalıklarda bile modern tıbbı/ doktora pek başvurulamayıp ebelerle ya da halk hekimliği metodlarıyla tedavi olunmaya çalışıldığı halde, günümüzde tedavide öncelik modern tıbbı verilmektedir. Bu değişim; öncelikle göç araçlarının deveden traktöre/ kamyonete dönmesiyle, bunun sonucunda değişen mekân algısı sebebiyle araçların girebileceği yerlere/ yola yakın mevkilere konmalarıyla ve tüm bunlarla birlikte eğitim seviyesindeki artışla gelen bilinçlenmeyle sağlanmıştır. Bu sebeple doğumdan sonra -evde doğum yapılmış olsa dahi- çocuğun zorunlu aşılarını vurdurmaya özen göstermektedirler.

Özellikle doğum sırasında ve sonrasındaki 40 günde hamile kadın ve çocuk mümkün olduğunca kimseye gösterilmez. Bunun sebebi “Göz götürmez, hemen nazar değer.” şeklindeki inançlarındandır.

Doğum, çadırda ya da çadıra yakın bir yerde yapıldığından ve yabancı birilerinin doğum sırasında etrafta bulundurulmamasına özen gösterildiğinden doğumu müjdeleme geleneği ve bu geleneğin gerekliliği olarak müjde getirene hediye/ para verilme âdeti bulunmamaktadır. Doğum sırasında hamilenin başında bulunan “ebe, çeken ya da kaynana”, doğumun haberini kocaya “Gözün aydın, oğlun/ kızın oldu; Allah analı babalı büyütsün.” ifadeleriyle verir.

Doğum olduktan sonra çocuk hemen annesinin kucağına verilir. Çocuğun kırkı çıkana kadar kimseye gösterilmemesinin yanında çocuk öpülmez ve kimseye de öptürülmez. Bu davranış da çocuğu nazardan ve bulaşabilecek hastalıklardan koruma adına yapılmaktadır.

Doğumdan sonra çocuğa ilk süt, birkaç saat sonra verilmektedir. Burada da ilk kez doğum yapan kadınlar yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Çocuğa süt emdirirken hamile kadına kaynanası yardım etmektedir (K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.19, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

3.3.1.3. Doğum Sonrası

3.3.1.3.1. Göbek Kesme, Bebeği Yıkama, Tuzlama

Doğumda bebeğin göbek bağı bir bıçakla kesilir. Daha sonra bu bıçak yıkanıp bebeğin kundaklandığı/ belendiği ipe kırkı çıkana kadar bağlanır. Bu süre içerisinde kundağa bağlanan bıçak başka bir işte kullanılmaz. Bu bıçağın bebeğin silahı olduğuna, bebeği nazardan ve şeytan çarpmasından koruduğuna inanılır. Kırk günün sonunda bıçak tekrar yıkandıktan sonra kullanılabilir.

Doğumda, anneyle göbek bağı kesilen çocuğun göbeğinin üzerinde bu bağdan bir parça kalır. Bu parça, kuruyup düşene kadar bebeğin göbeğindedir. Göbek bağından kalan bu parçanın bebeğe verdiği rahatsızlığı gidermek, bağı daha kolay ve acısız bir şekilde düşmesini sağlamak için tereyağı ve çam püsesinin birlikte ısıtılmasıyla elde edilen macun bebeğin göbeğine bir bez yardımıyla koyulur. Bu işlem bebeğin karnında sancı oluşmasını engellemek için kırkı çıkana kadar her gün yapılmaya çalışılır.

Doğumdan sonra bebek yıkanmadan tuzlanır. Bu tuz, bir gün sonra yıkanır ve çocuğun kırkına başlanır. Doğum yapan kadın da doğumdan sonra kaynanası ya da ebe kişinin yardımıyla yıkanıp üzerini değiştirir.

Doğumdan sonra daha hafif doğum sancılarıyla gelen plasentaya Sarıkeçililer “son” demektedirler. Son’un gelmesi gecikirse kadında sancı başlar. Bunu gidermek için, ardıc pınarının dallarından koparıp ateşte ısıtır ve kadının göbeğine buğulama yaparlar. Bu şekilde 8-10 defa ısıtılıp kadının göbeğine uygulanan buğulama ile hem sancının geçmesi hem de son’un gelmesi sağlanmış olur.

Doğum evde yapılacaksa ve hava şartları da uygunsa genellikle çadırın içi kullanılmayıp yakındaki korunaklı ağaçlık bir yer seçilir. Doğum çadırda gerçekleşirse doğumdan sonra çadır yıkılıp başka bir yere kurulur. Doğumun yapıldığı yerde uyunmaz.

Doğumdan sonra çocuğun yıkanması, Yörükler arasında 40 gün boyunca her gün tekrarlanmaktadır. Doğumdan sonra ilk önce tuzlu suyla yıkanan çocuk, daha sonra sabunla yıkanmaya başlanmaktadır (K.3, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41).

Resim 36, 37: Kırkı çıkmamış bebek kırklanırken her gün yıkanmaktadır.

3.3.1.3.2. Lohusalık ve Lohusa Ziyaretleri

Yeni doğum yapan kadına lohusa/ lohusalı kadın denir. Doğumdan sonraki özellikle ilk 40 gün kadın ve çocuk her türlü tehlikeye açık ve korumasızdır. Bu dönem için “Kadının ve çocuğun mezarı açık durur.” şeklindeki inanç, beraberinde kadını ve çocuğu korumaya yönelik pratikleri doğurmuştur. Özellikle “kötü gözlerden”, nazardan korumak, kırk karışımını engellemek, aydaş hastalığından korumak adına kimseyle görüşmemeye özen göstermek bu dönemde alınan en önemli tedbirlerdir (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

Lohusalık döneminde kadınların sadece çocuğuyla ilgilenmesi beklenir. Bu sebeple ağırlık kaldırılmaz, ağır işler yapmalarına izin verilmez; istedikleri yiyecekler ve ihtiyaçları azami ölçüde karşılanmaya çalışılır.

Sarıkeçililer, hususi olarak lohusa ziyaretinde bulunmazlar. Bu, çocuğu ve anneyi gelebilecek hastalıklardan ve nazardan korumak için alınan bir tedbirdir.

3.3.1.3.3. Kırk Basması

Doğum yapan bir kadının kırkı çıkmadan, başka bir kırkı çıkmamış kadınla karşılaşması durumunda, doğumu önce yapan kadının çocuğu aydaş hastalığına yakalanmakta, sonra

doğan çocukta herhangi bir rahatsızlık görülmemektedir. Bu rahatsızlık, Yörükler arasında “kırk basması, kırk karışımı, kırk karışıklığı, aydaş” gibi isimlerle ifade edilmektedir. Aydaş hastalığına yakalanan çocuğun tedavi edilmediği takdirde öleceği inancı vardır. Hastalık kendisini kemik erimesi şeklinde göstermekte, Yörüklerin tabiriyle hasta çocuk kuruyup ölmektedir.

Birbiri yerine de kullanılan ve tam olarak ayrımı yapılamayan aydaş hastalığı ve kırk karışıklığı arasında şöyle bir fark mevcuttur. Aydaş hastalığı doğumdan önce yakalanan bir rahatsızlıktır. Yeni doğum yapan bir kadın çocuğunu emzirdiği sırada tekrar hamile kalır ve çocuğuna bu sırada süt verirse (bu süte, irkinti sütü denilir) çocuk aydaş hastalığına yakalanır. Kırk karışımında ise kırklı kadınların karşılaşması durumunda rahatsızlanma söz konusudur. Her iki durumda da uygulanan tedaviler benzer olduğundan, hastalıkların ismi de karışmış/ birbiri yerine kullanılır olmuştur.

Bu rahatsızlığın oluşmaması için alınan önlemlerin başında kırklı kişinin çocuğunu kırkı çıkana kadar kimseye göstermemesi gelmektedir. Bunun yanında, karşılaşan kırklı kadınların birbirlerine üzerlerindeki iğneyi vermesi, iğne değiştirmeleri de kırk karışımını önlediği düşünülen bir uygulamadır. Kırkı karışan kadınlar, birbirlerinin çocuklarının bezini çalarak kırk karışımından kurtulmaya çalışırlar. Çalınan bu bez ile kundaklanan çocuğun, kırk karışımından etkilenmeyeceğine inanılır.

Çocuğu olan kadınların birbirini görmesi ya da aynı muhitte bulunmaları sebebiyle yakalandıkları kırk karışımında kocaların da etkisi bulunmaktadır. Kırklı çocuğa sahip iki babanın karşılaşması da çocuklarda kırk karışımına sebep olmaktadır. Kırk karışımına sebep olan bir diğer olay ise, bir ölünün kırkı çıkmamışken kırklı kadının o evden birileriyle konuşması ya da o eve uğramasıdır.

Bu rahatsızlığa yakalanıldığında ise, uygulanan birkaç tedavi yöntemi mevcuttur:

Kırklı kadınlar yakın mevkilerde konaklarsa, birbirlerinin çocuklarının bezini çalmaya çalışırlar. Bir kadının çocuğunun bezi çalınır da diğer çocuğa sarılırsa bezi çalınan çocuğun kırka yakalanması muhtemeldir. Diğer çocuk ise bu şekilde hastalığa yakalanmadan korunmuş olur.

Diğer bir korunma veya tedavi yöntemi ise, büyüklük bir işlemdir. Aydaş olan çocuk, yeni doğmuş bir köpek yavrusunun -10/ 15 günlük olması tercih sebebidir- üzerinde *eli yenli, orçumlu* bir kadın tarafından yıkanır. Burada, çocuk yıkanırken çocuktan akan suların köpek yavrusunun üzerine dökülmesi gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde, çocuğun kırk basmasından kurtulacağına inanılır.

Konya'nın Botsa Güneydere köyündeki Aydaş Tekkesi'ne gidilerek de aydaştan kurtulmaya çalışılır. Aydaş olan çocuk, tekkenin yakınında yatırılır ve orada 2 rekât namaz kılınır. Hasta olan çocuğun uyutulduktan sonra namaz kılınırken ağlaması umulur. Çocuğun ağlaması, hastalıktan kurtulduğuna işarettir.

*Aydaş aş*ı pişirmek, aydaştan kurtulmak için yapılan bir ritüeldir. Çok cılız bir ateşle yanan ocağın üstüne içinde sadece su olan boş bir kazan koyulur. Aydaş aşını pişiren kadın/ ocak karı, ateşin başında bekler. Gelen, geçen kişiler “Ne bişiriyon?” diye sorar. Ocak karı da “Aydaş aşı bişiriyom.” der. Bu ritüel, 3 farklı kişinin sorması ve her defasında “Aydaş aşı bişiriyom.” cevabını alması sonucu son bulur. Bu sırada 7 farklı evden/ çadırdan alınan un ile bir hamur yapılır ve bu hamurdan yufka açılır. Yufka sacda pişirilir ve ortası bebeğin geçebileceği şekilde kesilir. Aydaş aşı pişirilirken her defasında çocuk bu hamurun içerisinden geçirilir. Daha sonra obada bulunan kişilere çocuğun içinden geçtiği bu hamurun kenarlarından yedirilir. Bu şekilde çocuğun aydaştan kurtulduğuna inanılır. Bununla birlikte “aydaş aşı pişirmek”, Yörükler arasında deyim halini almıştır. Ocak çok cılız bir şekilde yakıldığında “Aydaş aşı mı pişiriyorsunuz? Ateşi biraz harlayın.” derler.

Diğer bir yöntem ise çocuğun yol ayrımında yıkanmasıdır. Orçumlu kişiler tarafından yapılan bu işlemde çocuk, ikiye ayrılan bir yol kenarında yıkanır. Ardından çocuğun tüm elbiseleri oraya atılarak çocuğa yeni elbiseler giydirilir. İşlem tamamlanınca orada bulunanlar arkalarına bakmadan oradan ayrılırlar. Tedavinin geçerli olması, kimsenin arkasına bakmamasına bağlıdır.

Doğumdan sonraki 40 gün içerisinde anne, bebeğinin yanından ayırmaz. Özellikle bu dönemde, yalnız bırakılan bebeği cin çarpacağına inanılır. Bu sebeple bebek, belendikten sonra, anne sırtında taşınır (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

3.3.1.3.4. Kırklama

Lohusa için yapılan son tören “kırklama” törenidir. Kadının doğum yapmasından kırkinci güne kadarki dönemini ifade eden lohusalıkta kadın ve çocuğu kötü ruhlardan ve gelebilecek hastalıklardan koruma adına yapılan işleme *kırklama* denilmektedir.

Sarıkeçililerde kırklama işlemi şu şekilde yapılmaktadır: Daha önce ifade ettiğimiz gibi Sarıkeçili Yörüklerinde bebek kırkı çıkana kadar her gün yıkanmaktadır. Bu yıkama işlemi sadece bebeğin ve eşyalarının yıkanması için özel olarak ayrılan bir ibrikle yapılmaktadır. Etraftan toplanan kırk adet küçük taş bir bezin içerisine dikilerek bu ibriğe konulur. Yıkama sırasında içerisinde taşların bulunduğu bu bezin kaybolmaması için bez bir iple ibriğe bağlanır. Çocuk bu ibrikle kırk gün boyunca her gün yıkanır. Kadının ya da çocuğa ait eşyaların yıkanması da bu ibrikle yapılır.

Lohusa kadınların tehlikeye açık olduklarına ve bu tehlikenin kırklanana kadar devam ettiğine inanılır. “Lohusanın mezarı, kırk gün açıktır.” sözü, bu inanın açık bir ifadesidir (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

Kırklı kadınların 40 gün boyunca temiz olmadıklarına inanıldığından, kocaları yanlarında yatmaz ve bu sürede ilişkiye girmenin günah olduğuna inanırlar. Yine aynı sebepten, kırklı kadınların yapacağı yemeğin yenmeyeceğine inanıldığından -mecbur kalınmadığı sürece- bu kadınlara yemek yaptırılmaz. Bu inanç günümüzde geçerliliğini yitirmeye başlamış olsa da yaşı ilerlemiş Yörüklerin bulunduğu çadırlarda bu uygulama devam etmektedir (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

40 günün sonunda kırklama işlemi, kadının ve çocuğun tüm kirli eşyalarının yıkanmasıyla son bulur. Kırkinci gün (mekânın uygun olmadığı durumlarda kırkbirinci gün de olabilir) evdeki her birey yıkanır ve temiz eşyalar giyer. Kırklamanın yapıldığı ibrikteki su; evdeki eşyaların üzerine, çadırın üzerine, evdeki bireylerin üzerine, hayvanların üzerine ve yakın komşuların çadırlarının üzerine serpilir. Bu işlem ile birlikte anne, çocuk, ev halkı, yakın komşular, çadır/ ev ve hayvanlar lohusanlığın kötü etkisinden arındırılmış olurlar. Bu arındırma işlemine de yine “kırklama” denir (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

Yörükler arasında kırkı çıkmamış çocuğu öpmemek de önemli bir gelenektir. Kırklama işlemi tamamlanıp saçı saçıldıktan sonra çocuk öpülmeye başlanır.

Erkek çocukların kırkı 30 günde de çıkabilirken, kız çocukların kırkı 40 gün sürmektedir. Kırklama işleminde yirminci gün “kırk yarısı” olarak geçer. Kırk yarısında da kırklama işleminin sonunda yapılan genel temizlik ve saçı saçma işlemi yapılır; fakat çocuğun ve kadının kırklı durumu devam eder.

Kırkı çıkmadan çocuk kimseye gösterilmez. Özellikle de muayyen günündeki kadınlara gösterilmez. Eğer gösterilirse, çocukta sivilce çıkacağına inanılır.

(K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.3.1.3.5. Çocuk

3.3.1.3.5.1. Uygulamalar, Kaçınmalar

Çocukluk dönemiyle ilgili uygulama ve kaçınmalar hakkında, çalışmamızdaki muhtelif başlıklarda bilgiler yer aldığından -tekrara düşmemek için- burada diğer başlıklarda yer almayan bilgi ve uygulamalara değineceğiz.

Çocuğun tırnağı, bir yaşından önce kesilmez. Daha erken tırnağı kesilen çocuğun hırsız olacağına inanılır. Kesilen tırnaklar, ortalık yere atılmayıp bir taşın altına bırakılır. Bu davranış, kesilen tırnak ve saçın öldükten sonra toplatılacağına inanılmasından ileri gelmektedir. Bu sebeple kesilen tırnak ve saç, bulunabilecek, belirgin bir taşın altına konulur (K.20).

Geleneğe göre kız çocuklarının saçı, 5-6 yaşına kadar kesilmez. Aslında eskiden daha büyük yaşlara kadar kızların saçının kesilmediği ve kesilmeyen saçları korumak için saçların örüldüğü görülürdü. Ancak günümüzde kız çocuklarının 5-6 yaşlarında okula gidecek olmaları, bu geleneğin değişmesine ve saçlarının daha erken kesilmesine sebebiyet vermektedir.

Kesilen saç, genellikle -tırnağın aksine- bir taşın altına konulmayıp eşyaların bulunduğu çuvalların en altında saklanır. Taşın altına koyulan saçın bulunduğu yere yılan yuva yaparsa saçın sahibinin başının ağrıyacağı inancı vardır. Yine kesilen saçın bir kuş tarafından yuvada kullanılmasının da baş ağrısına sebep olduğuna inanılır. Bu inanışlar, saç, kesildiği halde canlıymışçasına ve hâlâ insana bağlıymışçasına bir anlam yüklendiğinin göstergesidir.

Çocukların ya da kadınların saçı taranırken, kopup tarakta biriken saçlar ateşte yakılır. Saç kıllarının ortalık yere atılması, tuhaf karşılanır ve bu davranıştan kaçınılır.

(K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

3.3.1.3.5.2. Kundak/ Belek Hazırlama

Resim 38, 39, 40, 41: Beleğin hazırlanış sırası ve şekline örnek.

Yörüklerde, ev işlerindeki rolü gereği kadının bebeğini yanında bulundurması gerekmektedir. Buna çözüm olarak kadınlar, çocuklarını sırtlarında taşırlar. Bebeğin bir keçe içerisine yukarıdaki şekilde olduğu gibi sarılıp ardından kollar yardımıyla bağlanmasına *belemek* denilmektedir. Beleğin işlevi; bebeği korunaklı ve düz bir şekilde tutmak, bu sayede annenin sırtında rahatlıkla taşınabilmesine imkân sağlamaktır. Gün içerisinde birçok işle uğraşan kadın, yeni doğmuş çocuğunu yanında bu şekilde taşıyabilmektedir.

Kırklı dönemde bebeğin beleğindeki kolana makas ya da bıçak bağlanmaktadır. Bu kesici aletlerin bebeği şeytandan koruduğuna inanılır (K.3, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.18, K.28, K.39, K.41, K.42, K.43).

3.3.1.3.5.3. Ad Koyma

Çocuğun doğumundan sonra önemli ritüellerden biri de ad koyma merasimidir. Sarıkeçili Yörükleri arasında ad koyma merasimi ile ilgili elde edilen veriler şu şekildedir:

Çocuğa ad vermede aileyi yönlendiren farklı gelenekler mevcuttur. Kimi zaman büyüklük işlevinden dolayı doğmayan çocuğu yaşatma adına Yaşar; başka bir çocuk

istenmediğinde Soner, Dursun, Durmuş, Durali; art arda kız çocuğundan sonra erkek çocuk istendiğinde Döne, Döndü gibi isimler tercih edilmektedir.

Yörükler, doğuma kadar çocuğun cinsiyetini kesin olarak bilmediklerinden, doğumdan önce isim belirlemezler. Doğumdan sonra ise, çocuğun isminin hemen verilmesine özen gösterirler. Ad vermede aile, söz hakkını çocuğun anne/ babasına bırakır. Anne/ baba bir isim belirlemediyse bu hak erkeğin babasına verilir. Aileden ayrılmayan evli erkek hâlâ babasına bağlı olduğundan genellikle ailede, babasının verdiği ad kabul edilir. Ataerkil yapıya sahip olan Yörükler arasında çocuğa genellikle erkeğin dedesinin ya da babaannesinin ismi verilmektedir. Neslin devamını sağlama adına özellikle ölmüş ataların, dedelerin isimleri tercih edilir.

İsim verirken çocuğun kulağına ezan okunması geleneğine Yörükler arasında kısmen uyulmaktadır. Yerleşim yerlerine yakın bir konakta dünyaya gelen çocuklar için hoca çağırılarak Kuran/ mevlid okutulur. Yerleşim yerlerinden uzak konaklarda dünyaya gelen çocuklar için ise genellikle hoca çağırılmaz. Çocuğa isim verilirken hoca çağırıldığında, çocuğun hem sağ hem de sol kulağına hoca tarafından ezan okunur. Sonra 3 defa ismi söylenir. Böylece çocuğun adı konmuş olur. Çocuğun doğumu için adak adandıysa isim konulduktan sonra kurban kesilir. Kurban olarak Yörükler keçilerinden birini keserler. Çocuğun ismini koyan kişi, çocuğa ya bir altın takar ya da bir davar verir.

Yeni doğan bebeklere verilen isimler mutlaka akrabalarından birinin ismi olur. Bu manada geleneğe bağlıdırlar. Genellikle verilen isimler, ülkemizde de yaygın olarak kullanılan isimlerdir. Yörükler arasında, “yeni moda” diye tanımlanabilecek isimlere hemen hemen hiç rastlanmaz. Çocuğun, kimin ismini aldıysa ona çekeceği inancı vardır. Bu sebeple, çocuklarına isim verirken genellikle iyi insanların isimlerini tercih ederler.

(K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.29, K.30, K.31, K.33, K.34, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44).

3.3.1.3.5.4. Diş Hediği/ Diş Börtmesi

Çocuğun dişi çıkınca buğdaydan börtme⁸⁶ yapılır ve komşulara ikram edilir. Diş börtmesi/ diş bulguru denilen bu uygulamada, kaynatılan buğdaylardan 7-8 tanesi iğne yardımıyla ipe dizilir ve çadırın girişinde bir yere asılır. Bu uygulama, büyüklük bir işlem olup çocuğun dişlerinin sağlıklı ve sağlam bir şekilde çıkması için yapılmaktadır.

Çocukların süt dişi, “Kuzu dişi gibi ak olsun, köpek dişi gibi pek olsun.” denilip çadırın üstüne atılır. Bu dilekle, çocuğun dişlerinin kuzu dişleri gibi beyaz, sağlamlıkta da köpek dişleri gibi sağlam olması beklenir.

Diş çıkarırken acıdan ağlayan çocuğun acısını dindirmek ve dişi daha kolay çıkarmasını sağlamak için çocuğa soğan çiğnetilir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.3.1.3.5.5. Sünnet

Toplumumuzda erkek çocukların “erkekliğe adım atma” ritüellerinin başında gelen sünnet, toplumda dini bir gereklilik olarak yapılması zorunlu kabul edilen bir uygulamadır.

Sarıkeçililer arasında çocukların sünneti için belirli bir yaş yoktur. Buna rağmen çocuklar, okul çağına gelmeden sünnet ettirilir. Genellikle aradan çıkarılacak bir iş olarak görülen sünnet düğünü, bazı aileler tarafından “Heves edenlerin isterse yaptığı bir şey.” olarak tanımlanmaktadır. Aile, iş yoğunluğu ve maddi imkânları ne zaman uygun olursa, sünneti o zaman yaptırır. Günümüzde, çocuğun sünnetinin doğumdan hemen sonra hastanede yapıldığı görülür. Önceleri bu hadise, çadırdaki gerçekleştirilmiş. Çocuklar seyyar sünnetçiler/ abdallar vasıtasıyla sünnet ettirilmiştir.

Sünneti düğünlülük yapmak isteyen aileler, genellikle çocuklarını 3-7 yaşları arasında sünnet ettirirler. Sünnet düğünü yapmak için bu yaşları seçmelerinin nedeni, çocuğun

⁸⁶ Börtme: Suda kaynatılmış ve içine nohut, badem, üzüm katılmış buğday (Der. S. 2009: 772); Anadolu köylerinde haşlamak için kullanılan kelime (Ögel 1978: 343).

düğünü hatırlamasını istemeleridir. Sünnet düğününde yiyecek olarak keçi kesilip etinden yahni yapılır.

Günümüzde tedavi için ilk başvurulacak yer hastane olduğundan, sünnet için de bu alanda uzman bir hekim çağırılır. Ancak eskiden, sünnetlerin abdallara yaptırıldığı söylenmektedir. Sünnet olan çocuğa, yara iyileşene kadar fistan giydirilir. Bu arada, doğuştan sünnetli olan çocuklara *kudretten sünnetli* denilmektedir.

Sünnet günü yapılan geleneklerin başında, sünnet edilecek çocuğu kaçırmak gelmektedir. Düğüne gelenlerden biri eğer çocuğu kaçırabilirse, çocuğun geri alınabilmesi için o kişiye fidye (para, içki vs.) verilmelidir.

Anadolu'nun genelinde yaygın olarak bulunan ve kan bağı dışında akrabalığı sağlayan kirvelik, Sarıkeçililer arasında yoktur. Fakat Sarıkeçililer arasında bu görevi üstlenen birileri de muhakkak sünnette bulunur. Sünnet olacak çocuğun babası dışında birinden seçilen “çocuğu tutan kişi”ye, elinin uğurlu gelmesi için arlık olarak bozuk para verilir. Buna *el arlığı* denilmektedir. Burada tutan kişiye özellikle bozuk para verildiği, kâğıt paranın bir etkisinin olmadığı belirtilmektedir. Sünnet sırasında çocuğu babasının dışında birinin tutmasının sebebi, “El cana meyillidir.” deyişinde anlam bulur. Bu deyiş, babanın istese de çocuğunu tutamayacağı, canının acıyacağı anlamına gelmektedir.

Sünnetle ilgili, mülakatlardan elde edilen bir bölümü burada örnek olarak vermek istiyoruz:

Sünneti nerede yaptırırsınız?

Şimdi doktor, sağlık ocağı kesiyor, ilacını veriyor. Eskiden doktora kim gidecek, gitse doktordan nasıl gelecek?

Sünnet için düğün yaparlar mı?

Biz onu becerip yapamayız, yapılır da imkân yok. Adamı nerden toplayacam da düğün edecem? Eskiden yemek verirdiler, şimdi doktora götürüp kestirip geliyorlar. Evveli abdal gelirdi bak, çocuk sünnet etmeye. Bir peynir bişirirler bizim Yörükler yaz devri olursa. Kış olursa katmer ederler, dani⁸⁷ bişirirler. Haliyle yaz devresinde fazla sünnet ederler. Kışın soğuğuyla azar diye ayazda sünnet etmezler. Zaten abdal yanında sazıyla, cümbüşüyle gelir; iki saz, türkü, bir muhabbet. İşte çocuğu da sünnet eder geçer gider (K.4).

⁸⁷ Dani: Pişmiş buğday (Der. S. 2009: 1362).

3.3.2. Evlenme

İkinci büyük geçiş dönemi olan evlenme, erkek ve kadının aile kurmak için nikâhla birleşmesi, ev bark kurması olarak tanımlanabilir. Öncesi ve sonrasındaki işlemler göz önüne alınınca evlenme, bünyesinde pek çok geleneksel uygulama barındıran, kızın ve erkeğin birlikte sosyalleşmesini sağlayan ve toplum tarafından aile kurumunun temeli olarak görülen önemli bir süreçtir.

Evlenme, iki gencin hayatını birleştirmesiyle gerçekleşir. Kadına ve erkeğe yeni bir rol kazandıran evlilik ile birlikte aile olabilmenin ilk adımı atılmış olur. Evlenen gençler, anne ve baba olmak için toplumun ilk olarak öne sürdüğü şartı yerine getirmiş olurlar. Evlilikle birlikte, aileler arasında yeni akrabalık bağları da kurulmuş olur (Artun 2008:157).

Toplumların ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri ve gelenekleri evlenme biçimlerini etkilemektedir. Her toplum ya da grup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini yeğlerken, yapısına aykırı düşecek olanları da önlemeye çalışmaktadır (Örne 1977: 185).

3.3.2.1. Evlenme Biçimleri

Kültürel değişimlerin daha etkin görüldüğü büyük kentlerde kadın ve erkeğin doğrudan tanışıp anlaşıarak yaptıkları evlilikler giderek yaygınlaşırken, gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde hâlâ “görücülük, görücü usulü ile evlenme” hâkim durumdadır. Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadının önceden belirlenen ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip hem kızı yakından incelemeleri hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Bu usul ile evliliklerde; evlenecek kız ve erkekten çok ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi rol oynamaktadır (Örne 1977: 185-186). Yakınlık derecesi değişiklik göstermekle beraber tüm Sarıkeçili Yörükleri akrabadır ve birbirlerini tanımaktadır. Dolayısıyla Yörüklerin görücü usulünü uygulaması, kız isteme pratiğini yerine getirme adına yapılmaktadır.

Görücü usulüyle yapılan evliliğin yanında, Anadolu'nun en yaygın evlenme biçimlerinden bir diğeri olan kız kaçırma yoluyla evlenme de Yörükler arasında oldukça yaygındır. Bu yolla gerçekleşen evlilikler, Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden önce de uygulanmaktadır. İnan, ritüelin geçmişini ve yaygınlığını şöyle açıklar:

Kız kaçırma ile evlilik, birçok Türk topluluklarında da görülen evlenme şeklidir. Eski Türklerden itibaren bu tür evliliğe rastlanır. Yakut boylarında kız kaçırma gidecek gençler, şaman tarafından bir ayin yapıldıktan sonra çıkarlar. Şaman, atların çevresine kımız saçar, kırk kötü ruhun adlarını söyleyerek, bu kötü ruhlara karşı gençlerin korunması için Tanrı'ya dua eder. Altaylılarda kız kaçırma, kızın rızasıyla hatta anne ve babasının onayı ile olur. Kız kaçırıldıktan sonra delikanlıların arkadaşları çalı çırpıdan otağ hazırlarlar. Gelinle güvey, bu otağda üç gün kalırlar. Bunlara dışarıdan ateş verilmez, ateşlerini çakmak taşıyla yakarlar (İnan 1995: 166).

Genellikle başlık parasını veremeyen/ vermek istemeyen erkeklerin başvurdukları yol olarak bilinen kız kaçırma olayında, kız ya zorla ya da kendi isteğiyle kaçırlır. Daniel G. Bates, Güneydoğu Yörüklerinin evlenme adetleri üzerine yaptığı çalışmasında kız kaçırma olayını gerek berdel gerekse erkeğin psikolojik durumu bağlamında yorumlar:

Sınırlı maddi imkânları olup evlendirebilecek kız kardeşleri olmayan ailelerin erkek çocukları muhtemel bir geç evlilikle yüz yüze kalırlar. Kaçırma, erkek çocuğun babasının maddi imkânının hiç olmadığı ya da oldukça sınırlı olduğu durumlarda başvuru bir çözümdür (Bates 1974: 277).

Sarıkeçililerdeki kız kaçırma usulüyle evliliklerin asıl sebebi, başlık parasını vermemek değildir. Zira Sarıkeçili Yörüklerinde başlık yoktur. Onların arasındaki kaçırma usulüyle evliliklerin hemen hemen tamamı, kızın ve erkeğin anlaşması ile gerçekleşmektedir.

Sarıkeçili Yörükleri arasında doğu ve güneydoğuda uygulanan berdel⁸⁸ usulü evlilik yoktur. Berdelin batıdaki karşılığı olan “denişik” Yörükler arasında uygulansa da, kural olarak evlenen iki ailenin eşit hukuka sahip olmasına dayanan berdelin kuralları uygulanmaz. Yörüklerde amaç, kız veren ailenin oğlunu da evlendirebilmesidir. Genellikle kaçırma usulü evlilikler yaygın olduğundan, ilk evlilik olduktan sonra (kaçırılarak evlenildiyse diğer aile de kaçırmaz, isteme usulüyle evlenildiyse diğer aile de ister) ailelerde birbirine uygun bir çift daha varsa, çapraz bir şekilde ikinci bir evlilik

⁸⁸ Berdel: a. hlk. Ailenin kız ve erkek çocuğunun diğer ailenin kız ve erkek çocuğuyla karşılıklı olarak aynı zamanda evlendirilmesi (TS 2011: 311).

daha yapılır. Kız isteme âdetinin çok gelişmediği Yörükler arasında “denişik” usulü evlenmenin yaygın olması da doğaldır.

Kız istemeye giden aile, gideceği aileye önceden bir kızını vermişse onu koz olarak kullanır. Bu pazarlık, genellikle ilk evlilik anında yapılır ve sözler kesilir. Bu uygulamalar geçerliliğini devam ettirse de öncelik, kız ve erkeğin isteğine bağlıdır. Yörükler arasında uygulanan denişik’in doğudaki berdelden en büyük farkı, bireylerin özgür seçimidir.

Sarıkeçili Yörükleri arasındaki en yaygın evlenme biçimleri olan kaçırma usulüyle evlenme şu şekilde yapılır:

Erkek, kıza yakın bir akraba bulup aracı olmasını ister. Aracı kişi, kızın özelliklerini ve varsa isteklerini erkeğe, erkeğin isteklerini de kıza iletir. Eğer kız da erkek de isteklere ‘evet’ derse bir müddet telefonla görüşülür. Bu görüşmeler genellikle gizli saklı yapılır ve aileler bilmez. Kısa bir flört döneminden sonra, eğer kız isteme usulüyle evlenmek istiyorsa, bu isteğini erkeğe iletir. Kız isteme işlemi için erkek niyetini anne ve babaya belirtmekten çekinir. Öncelikle ya kız kardeşi aracılığıyla annesine ya da direkt olarak annesine açılıp iznini almaya çalışır. Anne kızı uygun bulursa, durum babaya da iletilir. Babanın da onayı alındıktan sonra ya ailenin büyüğü niyetini karşı tarafa açıklar ya da bir aracı bulunarak kızın ailesinin ağzı aranır. Bu şekilde kız isteme işlemi başlamış olur. Eğer kızın ailesi vermeye yanaşmıyorsa ve kız da oğlanla evlenmeye hâlâ niyetliyse kaçma yolu seçilir.

Sarıkeçili Yörüklerinde -daha önce de belirttiğimiz gibi- her aile bir şekilde akrabalık bağıyla birbirlerine bağlıdır. Bu sebeple, Sarıkeçililerin kendi arasında yaptığı her evlilik, akraba evliliği olarak adlandırılabilir. Buna rağmen birinci dereceden akrabalar (amca, dayı, hala, teyze çocukları) arasındaki evlilikler pek hoş karşılanmayıp, daha çok ‘evliliklerle kurulan uzak akrabaların’ çocukları arasından eş seçimi yapılmaktadır. Yakın akrabalar arasındaki evliliklerden kaçınmanın sebebi, doğacak çocukların sakat doğma riskinin yüksek olmasıdır.

Sarıkeçililer, tek eşli evlilikler yapmaktadır. Yörüklerle yapılan tüm mülakatlarda çok eşli evliliğin yasak olması ya da kötü sayılması ile ilgili herhangi bir ifade yer

almamaktadır. Buna rağmen eşi hayatta olan erkeğin yeniden evlendiğine/ ikinci bir evlilik yaptığına rastlanılmamıştır. Tek eşliliğin istisnası, ancak karı/ kocadan birinin ölümüyle gerçekleşmektedir.

Sarıkeçili Yörüklerince “emiş” olarak ifade edilen ve Balaman’ın (2002) “sonradan kazanılan düzmece akrabalık türleri” listesine aldığı sütanneliği, sütkardeşliği ile kurulan akrabalık, çocuklar arasındaki evliliğin önüne bir yasak koyar. Bu yasağın Kuran tarafından konulduğunu belirten Yörükler, bu yüzden çocuklarına annesi dışında bir kadının sütünü vermemeye özen gösterirler.

Bu konu ile ilgili mülakatlarda elde edilen bilgi şu şekildedir:

Bizim şeriatımızda emiş var. O da düşmez. Yazıya göre, dinimize göre Kuran-ı Kerim yazmış, düşmez. Emiş, mesela sen şimdi bizim Fadime’yle (karısı) emiştin. Babangül Fadime’den kız da alamıyor, kız da veremiyor. Ama emişden öncekiler evlenebiliyor. Süt aşağı akar, derler. Emiştikten sonrakiler evlenemez. Kardaş oluyolar onlar (K.4).

Kocası ölüp dul kalan kadınlar, kayınbabalarının evinde kalmazlar. Bu kadınların ve varsa çocuklarının bakımını babası, kardeşi, amcası, kayını ya da kayınbabası üstlenirse evlenme zorunluluğu yoktur. Aksi takdirde kadın, ya yeniden evlenme yolunu seçer ya da babasının yanında yaşamına devam eder. Dul kadınların anne-babası hayattaysa yeniden evlenmelerine ancak onlar izin verebilir. Dul kadın, kayınbabasının yanından gelin gönderilmez.

“Süt aşağı akar.” lafından hareketle, Yörükler arasında, dul kalan kadınların nikâhı kocasından küçük olan kayınlarından biriyle kıyılabilirdiği halde, kocasından büyük kayınıyla nikâhı kıyılamamaktadır. Bu davranış/ kaçınma, İslamiyet’in getirdiği bir kural olarak bilinmekte ve uygulanmaktadır.

Sarıkeçili Yörükleri arasında iç güveyisi olarak evlilik, yaygın olmamakla birlikte mevcuttur. Bir özdeyiş olarak varlığını devam ettiren ve kötü bir durumu ifade eden “İç güveyisinden halliceyim.” ifadesi, Yörükler tarafından da bilinmekte ve iç güveyisine yüklenen anlamla örtüşmektedir. Genellikle erkek çocuğu olmayan kız babaları, kızını vermek için ilk olarak iç güveyiliğini şart koşar. En az 3-4 kişiye ihtiyaç duyulan konargöçer yaşamın devamlılığı için gerekli olan bu muhafaza etme biçimi, durumu bilen damat adayları tarafından olumlu karşılanırsa evlilik gerçekleşebilir.

Gelin veya damattan birinin Yörük, diğerininse yabancı (köylü/ şehirli) olduğu durumlarda, bu çiftlere melez anlamında *çandır* denilmektedir. Çandırdan doğan çocuklara da *gırma* (kıрма) denilmektedir. Çandır, safkanın bozulması anlamına gelmektedir. Bu sebeple yakın geçmişe kadar Sarıkeçili Yörüklerinin kendilerinden olmayanlara kız vermeyip kız da almadıkları belirtilmektedir. Bu geleneğin günümüzde çocukların okuması ve televizyon izleyebilmesi, yerleşik yaşamla daha fazla iletişime geçebilmesi gibi sebeplerle değiştiği, özellikle kızların köylülerle evlenmeye başladığı gözlemlenmiştir.

Genellikle çocukların eş bulmakta zorlanmaması ya da dost/ akraba iki ailenin var olan gücünü gelecekte muhafaza etme isteğiyle yapılan beşik kертmesine Yörükler arasında rastlanılmaz. Bu şekilde evliliklerin geçmişte kaldığını, günümüzde kimsenin kızını/ oğlunu böyle evlendirmedeğini belirtirler.

Son dönemde yerleşik hayata geçişin hızlanmasının ardından Yörükler arasında düğün yapmak yaygınlaşmaya başlamıştır. Düğün zamanları, hayatlarının diğer tüm safhaları gibi göç merkezli tanzim edilmektedir. Göç sırasında düğüne katılamayacağı için düğünler kış göçünün sonunda kışlağa yerleştikten sonra başlayıp, baharda yaz göçüne çıkılana kadarki sürede yapılmaktadır.

Evlenmede yaşanan problemlerin başında, sistemli bir kız isteme âdetinin olmaması gelmektedir. Bu durum, bireylerin zamanında evlenememesini ve dolayısıyla kaçırma usulüyle evliliklerin yaygın olmasını da beraberinde getirir. Sarıkeçililerin eş olarak Yörüklerle evlenmeye özen göstermelerinin sebebi, yaşadıkları konar-göçer hayat tarzını muhafaza etme isteğindendir. Bu isteği zorunlu kılan etmen ise, yerleşik yaşamda büyüyen bir kızın konargöçer olarak hayatını devam ettiremeyecek olmasıdır. Bu yüzden, dışarıdan kız alınmaz. Fakat son dönemde kızların yerleşik hayata geçerek daha rahat bir hayat sürme isteği, yaygınlık kazanan bir değişimdir. Bu sebeple kızlar, yerleşik hayattan erkekleri de tercih edebilmektedirler.

(K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.3.2.2. Evlilik Çağı/ Yaşı

Medeni Kanun'a göre Türkiye'de evlilik yaşı 18'dir. Gençlerin evlilik çağına geldiklerini gösteren çeşitli belirtiler vardır. Bu belirtiler ve yaş aralıkları kıza ve erkeğe göre farklılık arz eder. Kızın ev işlerinde sorumluluk üstlenmesi ve bir evi idare edebilir duruma gelmesi, evliliğe hazır olduğunu gösteren önemli belirtilerdendir. Erkeklerde ise askerliğini yapmış olmak, evin sorumluluklarını üstlenmek ve bir evi geçindirebilecek kadar gelire sahip olmak, o kişinin evlenebilmesi için gerekli ölçütlerdir. Bu sebeple erkeklerin evlilik yaşı genellikle 20-25'tir. Kızların evlilik yaşı ise 15-20 yaş arasındır.

Günümüzde evlenme yaşları biraz daha yukarılara çıkmıştır. Bunun sebebi, bilinçlenmeden ziyade evlenecek eş bulma sıkıntısı yaşamalarındandır. Nispeten, okul okuma oranlarının artmasının da bunda etkisi büyüktür.

Yazın Ağustosta oğlaklar ve yaşlı davarlar satılır. Evin bir yıl boyunca geçimini sağlayacak asıl para, bu dönemde ailenin eline geçer ve aile, maddi bir ferahlığa erişir. Evlilik gibi olağandışı masraflar ancak bu dönemde karşılanabildiğinden, Yörük düğünleri hayvan satımı bitip (ağustos) kışlağa yerleştikten sonra ve yaylaya göçten (nisan) önceki süreçte yapılır.

3.3.2.3. Evlilik Aşamaları

3.3.2.3.1. Evlilik Öncesi Aşamaları

Evlenmeden önce, gerek aileler gerekse gençler evlilik için hem bazı hazırlıklar yaparlar hem de evlenecekleri kişilerle ilgili araştırmada bulunurlar. Eş seçiminde fiziksel, ahlaki ve maddi durumlar göz önünde bulundurulur. Bu aşamada evlenme çağına gelen erkek ve kızın kendisini ailesine göstermeye başladığı, bazen sırf evlenebilmek için huzursuzluk çıkardıkları görülür.

Kız ve erkekler; birbirlerini çeşme/ pınar başında, düğünlerde veya yolda davar sürerken/ davar güderken görürler. Erkek, beğendiği kıza ulaşmak için kıza yakın ve onu iyi tanıyan birini elçi olarak seçer. Günümüzde telefonun yaygınlaşmasıyla birlikte kız ve erkeklerin iletişim kurabilme olanakları artmış ve kolaylaşmıştır. Yakın geçmişe

kadar kız ve erkeğin iletişim aracı, seçilen aracı kişi iken günümüzde bu ihtiyaç telefonla sağlanmaktadır. Erkeğin kızla irtibata geçmesini sağlayan, genellikle kızın akrabalarından (amcasının/ dayısının kızı veya amcasının/ dayısının hanımı) biridir. Aracı kişi, kızın ve erkeğin isteklerini ve özelliklerini birbirlerine ileterek ilk irtibatı sağlamış olur (K.1, K.2, K.44, K.45).

Oğlunu evlendirecek olan Sarıkeçili Yörükleri, eve gelecek olan gelinin uğurlu/ uğursuz olduğunu anlamak için ekmeği pişirip çuvalın üzerine bırakırlar. Sulandırmadan 3 gün bekletilen bu ekmeğin kırılmaması, gelecek olan gelinin *kademli* (uğurlu) olduğuna işaret sayılır. Ancak gevreğin kırılması durumunda, kızın uğurlu gelmeyeceği anlaşılır ve o kızı istemekten vazgeçerler. Bu ritüel, günümüzde uygulanmamaktadır.⁸⁹ (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.3.2.3.1.1. Kız Beğenme ve İsteme

Görücülük, daha çok şehir ve kasaba ortamlarının bir göreneği olarak belirmektedir. Günümüzde köy çevrelerinde, ailelerin ve evlenme çağındaki gençlerin birbirlerini tanımasında, oğlan tarafının kız istemeye gitmeden önce ilk bilgileri edinmesinde pek sorun yaşanmadığından, görücülük ile kız isteme töreleri birbiriyle kaynaşmış durumdadır. Aynı köyde veya aynı mahallede yaşayan gençler ve aileleri zaten birbirlerini gördükleri ve tanıdıkları için, bu çevrelerde görücülüğe gitmek yerine, doğrudan düdürcülüğe gidilmektedir. Geleneğin devam ettiği yerlerde kız görmeye kadınlar gider. Bu kişiler oğlanın anası ile yakın akraba ve yaşlı kadınlardır. Kadınlar, öncelikle kızın güzelliği ve törelere uygun davranışları üzerinde dururlar. Daha sonraki aşamalar, kızın ve ailesinin soruşturulmasıdır. Bu arada kız tarafına da düşünme süresi

⁸⁹ Bu uygulama ile ilgili Cemal Candan'dan derlediğimiz bilgi şu şekildedir: “*Kız uğurlu gelsin diye bir uygulama yapılır mı?*

Gevreği/ yufkayı (ekmek) pişirip şora (şuraya) devenin çuvallarını çizeriz (sıralarız). Oraya çuvalın üstüne koruz gevreği. Bir, iki, üç gün müsaddeyle. Tabi gevrek ekmeği sulanmadık olacak. Orada girilmezse, o kız uğrumuza iyi geliyor. O ekmeği girilirse “Ulen bize gelen kademsiz.” derler. Bunu kızı alacağına niyet ettiğinde yaparız. Oğlangil yapar. Bu bir kadem, denerlermiş o zamanlarda. Yahu işte bir gevrek ekmeği alalım, filanın kızını alcaz, istemeden evvel bir gevrek atalım. 3 gün kırılmazsa tamam, bu kız uğrumuza yaradı. Uğurlu bu kız. Alalım, istiyelim, kaçıralım neyse. Girilirse, istemeyiz. Bu kademsiz, bunun geldiği yer batır, ayağı kademsiz. N’olur kademsiz olunca. Yahu işte geçi üremiyormuş, oğlak ölüyormuş, deve üremiyormuş, ölüyormuş. İşte şu oluyor, bu oluyor, hasta oluyor.” (K.4).

tanınmış olur. İki taraf karşılıklı olumlu değerlendirmeye varınca, görücülerin işi sona ermiş olur (Boratav 1999: 172-173).

Çadırın tek söz sahibi olan babanın yanında, kız istemede anne de devreye girer ve babadan daha önemli rol oynar. Aile reisi her ne kadar son sözü söyleyen taraf dahi olsa gelecek olan gelin, kaynanasıyla yaşayacağından annenin de fikri alınır ve söylenmese de asıl kararı, oğnanın annesi verir.

Evlenmek isteyen erkekler bu isteğini ebeveynlerine açıklayabilirken, kız çocuğunun böyle bir hakkı yoktur. Fakat kız çocukları, istemedikleri biriyle de evlendirilmezler. İstemeye gelen olursa ve aile de kızı vermeyi uygun bulursa, kızın fikri sorularak karara varılır.

Eş seçiminde dikkat edilen hususların başında; seçilecek kızın hızlı, işbilir biri olması ve Yörük kültürünü bilmesi gelmektedir. Bununla birlikte ailesinin ve kendisinin kötü bir üne sahip olmaması, adının önceden başka bir erkekle anılmaması, kızın erkekle anlaşabilecek biri olması gibi durumlara da önem verilir. Kız tarafının aradığı özellikler ise, kendilerinden birinin erkeğin ailesiyle herhangi bir anlaşmazlık/ husumet yaşamaması, erkeğin evini ayırdığında kendisine yetecek kadar mala/ hayvana sahip olması, erkeğin kötü alışkanlıklarının olmaması (içki içmek, hayvanlarına sahip olamamak vs.) gibi şartlardır.⁹⁰

Obada bir oğlan bir kızı sevdiğinde, bunu ilk olarak annesine veyahut bir arkadaşına söyler. Geçmişte erkek evlenmek istediğini annesine, babasına direkt olarak söyleyemezken günümüzde bu durum değişmiş ve erkeğin tercihi öncelikli hale gelmiştir. Anne/ babanın rızası alındıktan sonra sözü geçen, sözü dinlenen bir bey bulunarak kız istenir. Kız evinde “Allah’ın emrine geldik.” denilince ziyaret sebebi anlaşılır.

⁹⁰ Konuya dair yaptığımız mülakatlar, Yörüklerin geçirdiği değişim hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir: “**Yörükler evlenecekleri kızda/ oğlanda ne gibi özellikler ararlar?**

Şimdi eskiler bizde kalmadı, niye kalmadı gönül işine döndü bu işler. Eskiden aileye varıyorsun nasıl, namusuna düşkün mü, eli ayağı temiz mi, dinine dönük sadık mı? Örneğin herkes oruç tutup namaz kılamaz ama yine de o yoldan çıkmamak gerekir. Namazını ayda da olsa bir kıl, cumana git. Hırsızlık yapma, birine yalan söyleme. Adamda bu tip şeylere çok dikkat ederler yani.” (K.12).

Sarıkeçililerde kız istenmeden önce erkek tarafı, hem kız tarafına niyetini belli etmek hem de ağız araması yapmak için bir aracı gönderir.⁹¹ Genellikle aracı kişi erkeğin dayısı/ amcası olur. Aracı kişi “Hayırlı bir iş için kapınızı çalsak nasıl olur?”, “Bir gün evinize bir çayınızı, kahvenizi içmeye geleceğiz.” türünden istek ve sorularla kız tarafının niyetini öğrenir. Kız ailesinden olumlu yanıt alınırsa bu sefer kızı istemeye erkeğin babası, annesi ve hatırı sayılır bir kişi ile gidilir. Genellikle ilk istemede kız verilmez. “Kız evi naz evidir.” ifadesi burada anlamını bulur. Erkek tarafı kızı almaya niyetliyse, 2-3 kez istemeye gidebilir. Kız hâlâ verilmiyorsa ve kızın kendisi evlenmek istiyorsa, kızla oğlan anlaşarak kaçarlar.⁹²

Kız istemede “Allah’ın emriyle, Peygamber’in kavliyle oğlumza senin kız Ayşe’yi istemeye geldik.” (K.23) denir. Kızın babası da genellikle buna karşılık olarak “Ailecek bir program yapalım, kızımıza soralım, gönlü var mı yok mu?” (K.23) der. Bu ilk görüşmeden sonra oğlan tarafına bir hafta sonra haber iletilir. Cevap olumlu olacaksa kız tekrar istenir. Genellikle yakın akraba olunmadığı durumlarda, kız, ikinci istemede de verilmeyip üçüncü istemede verilir.

3.3.2.3.1.2. Söz Kesimi/ Nişan

Kız isteme olumlu sonuçlandıktan sonra nişan ve düğün tarihlerinin belirlendiği, kız babasının kızı için istedikleri üzerinde anlaşıldığı aşama *söz kesimi*dir. Yörükler arasında söz kesimi nişan ile birleştirilmekte, nişan için ayrıca bir tören yapılmamaktadır.

⁹¹ Ali Rıza Yalman Elbeyli Yörükleri arasında bu aracı kişiye “vasıta” dendiğini belirtmektedir (Yalman 1977: 29)

⁹² Konu ile ilgili Cemal Candan ile mülakat metni şu şekildedir: “**Kız istemede usul nasıldır? Yörükler kızı nasıl ister?**

Kızı hiç görmeden de istemeye geliniyor da ille de önceden görülüyor kız. Komşu olunuyor, aileler birbirini biliyor. Zaten oğlanın annesi kıza bi ağız yoklaması yapar. “Kızım seni istesek nasıl olur? Gelin mi, olur mu bu iş?” der. Kız da oğlandan hoşlaşır gibiyse, “Tamam istesenez olur, babam verirse olur” der. O zaman isteyelim derler. Olmazsa kaçırabiliriz. “Baban vermiyor ne yapcaz. Sen kaçır mısın Ayşe, Fatma” neyse. Tamam, bugün gelin gidelim. O gün varırsın o da bi yere çıkar. Haydi bakalım toz ol. Kızla oğlan bir müddet dağda dolandır, eve gelmez. Başka bir yere gider. Oğlan tarafı kızın babasının yanına bir arkadaş gönderir sulhçu olarak. Kız tarafı şartlarını söyler. Kıza şu kadar zinet yapılacak, şu kadar mal verilecek. Bu şekilde sulhçu sayesinde anlaşılmış olur.” (K.4).

Söz kesiminden sonra gelen aşama ise *nişandır*. Nişan töreni genellikle kız evi tarafından düzenlenir. Nişan elbisesini giyen kıza, kayınvalidesi ile oğlanın yakınları tarafından “takı” adı verilen ziynet eşyaları takılır. Daha önceden alınmış olan yüzükler, bir aile büyüğü tarafından kalıplaşmış söz ve dilekler eşliğinde âdet olduğu üzere adayların sağ ellerinin yüzük parmaklarına takılır. Gelen misafirler de çeşitli ikramlarla ağırlanır (Örnek 1977: 193).

Yörüklerde kız istendikten sonra söz kesilirken nişan yüzüğü takılır. Söz kesme işlemi aynı zamanda nişanlanma vazifesi görür. Oğlan tarafı kız istedikten sonra davar keser, yemek verir. Nişan, kız evinde yapılır.

Nişanda takılan yüzükler, karşılıklı olarak alınmaktadır. Kızın yüzüğü erkeğin ailesi tarafından, erkeğinki ise kız babası tarafından alınmaktadır.

“Ağız tatlısı” olarak ifade edilen bir tatlı yenilerek nişan töreni tamamlanır. Tatlı yeme merasimi, kız ailesinin tercihi ile ya sadece aile arasında ya da yakın komşuların çağırılmasıyla gerçekleştirilir.

Yörüklerde nişanlı kalma süresini, kız babası belirler. Genellikle bu süre çok uzatılmaz; 3-4 ay sonra düğün yapacak şekilde aileler kendini ayarlar. Nişanda yüzükten başka oğlan tarafı isterse ve imkânları varsa bir bilezik ya da bir kolye de takılabilmektedir. Bu, erkek tarafının maddi durumuna ve isteğine bağlıdır.

Yörüklerde başlık parası geleneği geçmişte “kızın ağırlığı” adıyla alınmaktayken, günümüzde bu gelenek mevcut değildir. Bunun yerine kızlarının hakkını koruma adına kız istenirken, kızlarına takılmak üzere istedikleri ziynet miktarını şart koşarlar. Günümüzde kız için istenilenler en az 50 keçi ve 11 altındır. Deveye sahip olan aile sayısı yok denecek kadar azaldığından deve istenilmemektedir. Geçmişte istekler arasında, en az bir deve de bulunurmuş (K.17).

Bir düğünde kıza takılan ziynet, sayı/ fiyat olarak Yörükler arasında her aile için bir ölçüt sayılır. Daha az altın takmak ayıplanacağından veya kız babası tarafından kabul edilmeyeceğinden, her aile en az o dönemde diğer Yörük düğünlerinde takılan altın kadar takı takmaktadır. Yörükler düğünde takılan altınları satmayıp gelinin boynunda

bırakırlar. Takılan altınlar, gelinin hakkıdır (K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38).

3.3.2.3.1.3. Düğün Hazırlıkları

Sarıkeçili Yörüklerinin yerleşik hayata geçiş sürecinde yaşadıkları en önemli sosyal değişimlerden biri, düğün adetlerinde görülmektedir. Görüşme ve gözlemlerimizden elde ettiğimiz tespitlere göre, Yörükler arasında en yaygın evlenme geleneği, kaçırma usulüyle evliliklerdir. Eğer aileler barışıp anlaşmazsa, bu tür evlilikler düğünsüz yapılır.

Kız, isteme usulüyle alınmışsa düğün yapmak şarttır. Evliliğin düğünlü yapılacağına karar verildikten sonra düğünün tarihi, nerede ve hangi günler yapılacağı kız tarafıyla birlikte karara bağlanır.

Yörükler günümüzde düğün davetiyesi olarak kart bastırmaktadır. Geçmişte bu kartların yerine sabun, havlu ya da mendille davetiye yapılırmış. Bir hediye ile yapılan geçmişteki bu davetiyelere *oku*; okuyu dağıtan kişilere ise “elçi” denilmektedir. Elçiler verdikleri okuların yanında düğünün tarihini ve yerini sözlü olarak çadırlara iletirler. Düğün davetiyeleri basıldıktan sonra oğlanın babası, erkek kardeşlerinden biri ya da her bölgeden ayrı ayrı vakti olan/ müsait olan akrabalarından birileri okuları (davetiyeleri) dağıtarak düğünü haber verir.

Geçmişte *oku* dağıtıcısının/ dağıtıcılarının çadırlara ulaşamadığı durumlarda okular, birbirine yakın konaklamış obalardan birisine verilerek dağıtılmaktadır. Her oba, yakınında bulunan çadır sayısınca *oku* alır ve diğer çadırlara ulaştırır. Günümüzde ise cep telefonlarının yaygınlaşmasıyla birlikte fiziki olarak ulaşılamayan kişilere cep telefonu ile haber verilmektedir.

Genellikle evlilik için kullandıkları “Kız yükü, tuz yüküdür.” atasözünden hareketle düğünde harcanan masraflar erkek tarafına aittir. Düğün yerine başka şehirlerden ya da bölgelerden araçlarla taşınan Yörüklerin araç kirasını da düğün sahibi verir. Bu araçlar, genellikle getirilecek olan Yörüklerin bulunduğu bölgedeki temsilci kişilerce tutulur.

Yörüklerde düğün yemeği olarak adet, kısır davar kesmektir. Etinin fazla çıkması istendiğinden ve düğün sahibinin üretimdeki mallarını eksiltmek istenmemesinden dolayı kısır davar kesilir. Ailenin durumuna, gelecek insan sayısına göre 8-10, bazen 15 davar kesilebilmektedir. Geleneksel Yörük düğünlerinde görülen bu adet, günümüzde düğünlerin düğün salonlarında yapılmasından dolayı uygulanamamaktadır. Günümüzde daha çok nohutlu-etli pilav, etli ekmek ve türünden yiyeceklerin dağıtıldığı gözlenmiştir. Bu değişimin sebebi, Yörük olmayanlarla evlenmede aranabilir.

Geleneksel Yörük düğünlerinin 3 gün sürdüğü, hazırlıkların buna göre yapıldığı belirtilmektedir. Günümüzde geleneksel düğün adetlerini yerine getirmeye çalışan Yörükler bulunsa da, düğünler genellikle tek günün akşamında yapılmaktadır.

(K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.3.2.3.2. Düğün Aşamaları

3.3.2.3.2.1. Kına Gecesi

Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden biri de “kına gecesi”dir. Kına gecesi, gerdekten bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır. Kız kınası kadar yaygın olmasa da damada da kına yakıldığı görülmektedir (Örnek 1977: 194).

Kına gecesine erkeğin annesi, kız kardeşleri, komşu çadırların kadınları ve kızın kız kardeşleri ile annesi katılır. Kına gecesi, gelen kadınların gelini evliliğin havasına soktuğu, düğün için süsledikleri ve rahatça eğlendikleri özel bir süreçtir.

Yörükler arasında günümüzde düğünlerin tek gecede yapılması, kına gecesinin kalkmasına ya da düğün gecesinde temsili olarak kısa bir sürede yapılmasına sebep olmuştur. Bir gece önce kına gecesi düzenlenmediyse bile gelinin eline kına yakılır. Düğün günü kına gecesinin ritüelleri kısaca sergilense bile gelin ve damada kına yakılmaz.

Gelinin başına, kına yakılmadan önce, kırmızı al atılır ve tepsi gelirken “Kınayı getir aney” türküsü söylenir. Kına, gelinin eline kaynanası tarafından yakılır. Gelinin avucuna kına yakılırken, kınanın üstüne mutlaka bir altın konulur. Eğer eline altın verilmezse, gelin nazlanıp avucunu açmaz.

Geline kına yakıldıktan sonra tepside her biri dağıtılmak üzere hazırlanmış avuç içi kadar kına toprakları misafirlere verilir. Kına yakılırken kızlar ve kadınlar gelinin etrafında türküler söyleyerek oynarlar. Derlediğimiz bir kına türküsü şu şekildedir:

Kız anası, kız anası
Var mı bunun öz anası
Kız kınayı yaktırmıyor
Yanına gelsin anası

Kız anası, kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası, kız anası
Hani bunun öz anası (K.41).

Yalman (1977), *Cenupta Türkmen Oymakları*’nda Toroslarda yaşayan Elbeyli Türkmenlerinin kına gecelerinin yalnız kadınlar arasında yapıldığını ve kadınların kendi aralarında eğlendiklerini belirtir. Bazı kına gecelerinde özellikle Yörüklerin kına gecesinde erkekler de bulunur. Yalman bu tesbitine gerekçe olarak Yörüklerin “Biz kadın erkek daima bir arada yaşarız, birbirimizden korkumuz yoktur.” ifadesini alıntılar. Kadın ve erkekler beraber olarak kına gecelerinde birtakım türküler söyleyerek eğlenirler (Yalman 1977: 29).

Sarıkeçili Yörüklerinin kendi içlerinde akraba olmaları, birbirlerinden çekinmemelerini sağlamaktadır. Ancak günümüzde kadın ve erkekler arasındaki haremlilik-selamlık anlayışı, Yörükler arasında da yaygınlaşmış ve bu da düğün adetlerine yansımıştır. Günümüzde, kadın ve erkekler -düğün salonda olsa bile- karışık oturmamaktadır.

3.3.2.3.2.2. Düğün

Evlilik için yapılan tüm hazırlıkların uygulandığı en belirgin aşama olan düğün, aynı zamanda “evlenme” geçiş döneminin en önemli aşamasıdır. Evliliğin gerçekleşmesi, kutlanması ve topluma duyurulması anlamını taşıyan düğün, hem evlenenler hem de evliliği kutlamaya gelenler için çeşitli törenler ve ritüeller barındırmaktadır.

Toplum, kitlesel olarak yapısını korumaya ve devam ettirmeye dayalı uygulamaları destekleme dürtüsüne sahiptir. Toplumun devamlılığı için evliliklerin gerçekleşmesi ve korunması gerekmektedir. Bu sebeple aslında toplumun kendi yapısını muhafaza etme dürtüsüyle yapılan uygulamalar, nesillerin devamlılığıyla sosyal normları, büyüklük işlemleri ve ritüelleri doğurmuştur.

Yaşam biçimleri sebebiyle toplumsal değişimi daha yavaş yaşamış olan, bünyesinde çok eski inanç ve pratiklerin kalıntılarını barındıran Yörüklerin düğünlerinde geleneksel uygulamalara hâlâ rastlanılmaktadır. Fakat günümüz iletişim imkânlarının yarattığı etki alanı ve bu etki alanının en ücra topluluklara kadar ulaşabilmesi sebebiyle, değişimin hızı artmış, kayıt altına alınmayan geleneksel işlemler uygulayıcılarının ölmesi ya da geçirilen değişim ile birlikte yok olmaya yüz tutmuştur.

Sarıkeçili Yörüklerin düğünlerinin yapısını ve günümüzde uygulamaya devam ettikleri geleneksel işlemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Geleneksel Yörük düğünleri salı günü başlayıp perşembe akşamına kadar ya da cuma namazı sonrası başlayıp pazar öğleden sonraya kadar sürmektedir. Geçmişte düğünlerin bu kadar uzun sürdürülebilmesi, düğünün bir alanda yapılması ve ailelerin ekonomik düzeyinin daha elverişli olmasıyla sağlanabilirken günümüzde düğünler salon tutularak tek gecede yapılmaktadır. Bu gece genellikle cuma, cumartesi ya da pazar günlerinden biridir.
- Düğünden 2-3 gün önce gelinle damadın hem imam nikâhı hem de resmi nikâhı kıyılır. İmam nikâhı, kına gecesinde de kıyılabilir.
- Damatlığı kız tarafı, gelinliği erkek tarafı alır.

- Düğünde yapılan para ve altın takma işlemine, Yörükler arasında *arlık, uğur parası, geline bir atkı*⁹³ gibi isimler verilmektedir.
- Takı olarak geline neler verileceği kız isteme faslında belirlenir. Kızın babası kızını verme şartı olarak altın ve davar miktarını söyler. Traktörün olmadığı zamanlarda (develerle göçülürken) bu sayı genellikle 50 keçi 1 deve iken günümüzde bu istekler daha çok kıza takılacak ziynet eşyası ile sınırlanmıştır.
- Bayrakçı, düğünü yöneten, gelen misafirlerle ilk olarak ilgilenen, düğün yemeğini belirleyen, düğün bayrağını diken ve koruyan kişidir. En önemli görevi, düğün bayrağını kimseye kaptırmamaktır. Bunun yanında, düğünde kesilecek hayvan sayısını belirlemek ve misafirleri yönetmek de bayrakçının işidir. Bayrakçının söyledikleri, düğün sahibi tarafından yapılmak zorundadır. Yörüklerde bayraktar/ bayrakçı olarak genelde damadın kardeşi, amcası, dayısı ya da akrabalarından işbilir bir kişi seçilir.
- Damadın sağdııcı, yakın bir arkadaşı olur. Sağdıçılık geçmişte pek bilinmese de günümüzde yerleşik hayattakilerle etkileşim sebebiyle damatların bir de sağdııcı olmaktadır. Damadın sağdııcı, damadın yanında bulunur ve onun ihtiyaçlarıyla ilgilenir.
- Gelinin giydirilip süslenme sürecinde ve oğlan evine/ çadırına teslim edilene kadarki sürede yanında bulunan kişilere “yenge” denilmektedir. Düğün yerine gelene kadar gelinin sorumluluğu yengeye aittir. Gelin düğün yerine gelene kadar kaçırılırsa (fidye/ ödül almak için gelin kaçırılır) bedel, yengeye ödetilir. Bir bakıma gelinin sağdııcı olan yengeler, boşanmış kadınlardan (o sırada tekrar evlenmiş olsa dahi) seçilmez. Bu kaçınma, gelinin başına da aynı şeyin gelmemesi adına yapılmaktadır.
- Yakın geçmişe kadar Yörük düğünleri geleneksel bir şekilde yapıp düğün çalgısı olarak dığan⁹⁴ ve kaval ile birlikte “boğaz”⁹⁵ çalınırmış. Günümüzde düğünler salonlarda yapılmakta ve düğün çalgısı olarak orkestra tutulmaktadır.

⁹³ Düğünde yapılan yardımın “geline bir atkı” olarak adlandırılma sebebi, gelinin yeni geldiği yere mal ile girmesini istemelerindendir. Burada amaç, gelini korumak ve rahatlatmaktır.

⁹⁴ Dığan: Bakır kazan, karavana (Der. S. 2009: 1450-1451).

⁹⁵ Boğaz çalmak: Yörüklerle özgü bir müzik edası olan boğaz, parmakların boğaza vurulması ya da boğazın titretilmesiyle sese yön vermeye dayanır (Bkz. Boğaz çalan, Der. S. 2009: 727).

- Düğünlerin yerleşik yaşamdan uzak mevkilerde ve geleneksel bir şekilde yapıldığı zamanlarda gelin çadıra girdikten sonra kimseye gösterilmezmiş. Bunu sağlamak adına çadır önüne nöbetçi dikilirmiş.
- Günümüzde düğün kıyafeti olarak erkek takım elbise, gelin de beyaz gelinlik giymektedir. Geçmişte Yörükler özel olarak giyindiklerinde saya⁹⁶ isimli giysiler giyermiş. Geleneksel giyimlerde gelinin başına keçeden dikilen ve üzerinde gümüş paralar olan fesler geçirilirmiş.

Resim 42: Gelinin başına takılan fese örnek

- Düğün yemeğini kadın ve erkekler ayrı sofralarda yerler. Ayrı bir yer yoksa önce erkekler, daha sonra kadınlar yemeğini yemektedir.
- Yörükler, düğünlerini mevlitli olarak da yapmaktadırlar. Bazı aileler düğünlerini çalgılı yapmayıp camiden hoca çağırarak Kuran okuturlar. Bu tür düğünlerde, düğün esnasında hem yemek pişirilerek misafirlere ikram edilir hem de Kuran okutulur. Mevlitli düğün, diğer düğün adetleriyle beraber yapılsa bile müzik çalınmaz.

(K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

⁹⁶ Üç etek olarak da bilinen bir kadın entarisidir. Üç etek tabiri, entarinin belden aşağı kısmının üç ayrı yaprak, dilim halinde yapılmasından gelmektedir. Şalvar üstüne giyilmektedir, üç parçadan oluşması hareket kabiliyeti açısından avantaj sağlamaktadır, ön ve yanlarda bulunan yapraklar kaldırılıp, bellerdeki kuşak veya kemere sokularak kullanılmaktadır (Koçu 1969: 236).

3.3.2.3.2.3. Gelin Alma/ Gelin İndirme

- Geçmişte gelinler, baba evinden ata bindirilerek alınırken günümüzde bu uygulama sona ermiş ve gelin, baba evinden, hususi olarak kiralanan arabalarla alınmaya başlanmıştır.
 - Gelinin beline, kız olduğunun işareti olarak kırmızı bir kuşak bağlanır. Eğer bir kadın daha önce evlilik yaşadıysa (ayrılmış da olabilir, kocası ölmüş de olabilir) tekrar evlendiğinde bu kuşak bağlanmaz; yüzü beyaz/ kırmızı örtüyle örtülmez. Kuşak, kızın babası ya da en büyük abisi tarafından bağlanmaktadır. Kuşağı bağlayan kişi, uğurluk parası olarak geline para verir.
 - Yeni geline en güzel kıyafetleri giydirilerek göç sabahında deve çektirilir. Bu uygulama, uğurlu hayvanlardan sayılan devenin uğurunun geline geçmesi adına yapılmaktadır. Aynı zamanda görsel bir şölen halini alan göç kervanının daha da güzelleşmesi sağlanmaktadır.
 - İmam nikâhı kıyıldıktan sonra baba evinden alınan kız, yanında kadınlarla birlikte çalgıların da eşlik ettiği bir toplulukla at üzerinde kendi evine/ çadırına getirilir. Çadırın yanına geldikten sonra damat, atın üzerindeki kıza saç olarak çerez ve bozuk para serper. Çocuklar serpilen çerezleri ve bozuk paraları toplar.
 - Gelin, ata binmek ya da attan inmek için “söyletmelik” ister. Oğlanın babası tarafından verilen altın, keçi ya da bir miktar para *söyletmelik* olarak adlandırılmaktadır.
 - Attan indikten sonra çadıra girmeden önce geline kapı önüne konulan su helkesi/ tası teptirilir. Gelinin teptiği helke ters dönerse gelinin dul kalacağı veya yüzünün kara olacağı düşünülür. Gelin atın üstünde giderken atın pislemesi de aynı anlamda yorumlanır.
- (K.24, K.25, K.26, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.3.2.3.2.4. Çeyiz

Evlilik geleneğinde önemli bir yeri olan çeyiz, pek çok Asya ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de aile kurumunun oluşturulması sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de çeyiz geleneğinin çok eskilere dayandığı görülmektedir. *Türkçe Sözlük*’e göre çeyiz, Arapça “cihaz” kelimesinden gelmekte ve “gelin için hazırlanan türlü eşya” anlamını taşımaktadır. Ayrıca çeyiz, kız evlatlarının baba evinden beraberinde götürdüğü bir miktar eşya olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel anlamıyla çeyiz, evlenecek kız veya ailesi tarafından el emeği, göz nuru dökülerek hazırlanan tekstil ürünlerini ifade eder (Özbağı 2002: 143).

Göçebe yaşamlarının etkisiyle yanlarında fazla eşya taşıyamayan Yörüklerin geleneksel anlamda çeyiz kültürü gelişmiş değildir. Geçmişte, deve üzerinde taşınan ve göçer yaşam için gerekli olan çadır, kap-kacak ve çuvallar dışında eşyaya sahip olmayan Yörükler, günümüzde yarı göçebeliğe yaklaşmanın verdiği imkânlar ölçüsünde ve göç araçlarının yük taşımaya daha müsait olması sebebiyle taşınmaz eşyalar da edinmeye başlamışlardır.

Bu değişim, günümüzdeki evliliklerde kısmen kendini göstermeye başlasa da çeyiz olarak kızın yanında getirdikleri; giysi çuvalı, kıyafetleri, namazlası ve -dokuduysa- çullarıdır. Kerim Karadayı ile yaptığımız görüşmede, Yörüklerde çeyizin olmadığını ifade eden şu cümlelere tesadüf ettik:

Çeyizi kim yapar, nasıl yapılır? Neler yapılır?

Çeyiz diye bi şe yok. Biz çeyiz yapmayız. Çuvalları kız kendi evinde yaptıysa düğün olduktan sonra yaptıklarını getirir. Yapmazsa sonra geldiği yerde yapar. Anası, babası verir.

Kızın anası, babası ne verir ya da kızın kendisi çeyiz olarak ne getirir?

Çeyiz olarak güzel nakışlı bir alaçuval, namazla, altına yazacak bir yer çulu koyarlar. Zaten çuvalı kendisi dokumuştur, dokumayı bilmiyorsa anası dokumuştur veyahut da bilene dokutur. Onun bir alaçuvalı olacak. Bir çamaşır çuvalı, asbab çuvalı olacak. En azından hiç yoksa bir tane asbab çuvalı olacak. Ala heybesi olur güzel. Ona bi şe konmaz, bulunmalık o olacak. Çarşıya bazara gittiğinde eskiden o ala heybeyle giderlerdi, o töre geliyor. İşte şu benim gelinlik heybem, şu benim gelinlik namazlağım, şu benim gelinlik çuvalım, şu benim belime bağladığım gelinlik kuşağım. Yastığı da dokurduk biz. Yastığın yere gelen yeri nakışsız olurdu. Kafamızı kuduğumuz yer nakışlı olurdu. Koç boynuzu, anahtar, kıvrım bıtırak derler bu yanışlar olurdu (K.4, K.11).

- Kız evinin, çeyiz olarak yorgan ve döşek hazırladığı da görülür.

3.3.2.3.3. Düğün Sonrası

“Evlenme” geçiş döneminin son aşaması olan düğünden sonra, evlenen çiftin topluma yeni bir aile olarak kabul edilmesi adına bazı pratikler uygulanmaktadır. Yeni gelinin aileye alışması, ilk kez konuşması, aile ziyaretleri ile kurulan yeni ailenin tanıtılması gibi pratikler düğünden sonra bağların sağlamlaşması ve devamlılığı adına uygulanan önemli pratiklerdir.

Sarıkeçili Yörüklerinde, ayrı çadır tutacak olan evlilerin çadırları önceden dikilmiş ve oğlanın baba yurduna yakın bir mevkide düğünden önce kurulmuş olur. Ayrı bir çadır kurulmayacaksa yeni çift, 3-4 gün kadar ayrı bir yerde geceler. Gündüzler diğer aile bireyleri ile ortak yaşanır. Evlilikler genellikle kış yurdunda yapıldığından ayrı bir çadır kurmayacak olan evlilerin barınmasında problem yaşanmaz. Bunun sebebi kış yurdunda çadır ve manar olmak üzere en az iki barınak bulunmasıdır. Yeni evli çift, ilk günlerini ayrı bir çadırdaki geçirir. Ayrı bir çadır kurma imkânı olmayan ya da kurmak istemeyen aileler, yeni evli çift için hususi olarak ev kiralayabilir. Evliliği takip eden birkaç gün “cicim ayı” olarak ifade edilir ve yeni evliler bu dönemde yalnız bırakılır.

“Evimize hoş geldin, uğurlu/ kıdemli gelesin.” diye kayınbaba, gelin için bir keçi keser. Etraftaki komşular çağırılır ve bir yemek verilir. Ayrıca Kuran okutulur.

Gerdek sabahında, yeni gelin kayınbabasının elini öper. Yörüklerde el öpen geline bir keçi vermek, görenek haline gelmiştir.

Gerdekten sonra, gelin oğlanın baba evinde “konuşmalık” alana kadar konuşmaz. Konuşmalık olarak oğlanın babası bir davar ya da bir miktar para verir.

Gerdekten bir gün sonra erkek tarafının akrabalarına el öpmeye gidilir. Bu geziler, 2-3 gün sürer. Sonra bir gün dinlenip 4. gün gelin tarafına el öpmeye gidilir. Kızın annesi, amcası, dayısı ve yakın akrabaları/ yakında olan komşu akrabalarına el öpmeye gidilir.

Ailelerin desteğiyle yeni çadır kurulup belirli sayıda hayvan verilerek yalnız başına göçebilecek şekilde ayrılmalar olabildiği gibi genellikle yeni evli çift, erkeğin kardeşlerinden biri evlenene kadar ya da en az bir yıl boyunca baba çadırıyla hareket eder. Bu tespitimizi destekler nitelikte şu bilgiler derlenmiştir:

Evlenenin çadırı hemen olmaz. Birkaç sene bekletirler. Yeni gelin biraz hizmet edecek kaynanaya kayınbabaya. Onun da bir malı var, hissesi var. O da çalışacak yardım edecek. Öyle gelinin elinden bir tas su içilecek yahu. Memur gibi al, git olmaz. Valla bizim Osman Ağa vardı, kardaşıyla birlikte kaldı. Askere oğlu gitti geldi, öyle ayrıldı. Beraberlerdi. En fazla onlardı. Çok itaatlı, birbirine hürmetliydiler (K.19).

3.3.3. Ölüm

Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde de birçok inanç, adet, töre, tören, ayin ve kalıp davranışlar kümelenmektedir.⁹⁷ Ölüm çevresinde kümelenen ve ölü ile toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, ölünün öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, ölenin geri dönüşünü önlemek ve ölenin yakınlarının bozulan ruh hallerini sağaltmak adına üç ana grupta kümelenebilir (Örnek 1977: 207).

3.3.3.1. Ölüm Öncesi

3.3.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm korkusuyla tedirgin olan halk, alışlagelmişin dışındaki birtakım olay ve davranışları, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişimleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi sayar (Örnek 1979: 15). Hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, bozulmaları, uçuşları, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki hareketleri, ölüm habercisi olarak kabul edilmekte; uğurlu veya uğursuz olarak sayılabilmektedir. Bu gibi hareketleri görenler birtakım tedbirler almaktadırlar.

⁹⁷ Ölüm ve ölümlle birlikte toplumun uyguladığı davranışlarla ilgili bkz. Örnek 1979.

Yörüklerde bir devenin bozulmaya başlaması, kötü bir olaya işarettir. Bu, ya develerden birinin öleceğine ya da o evden bir cenaze çıkacağına yorumlanır. Durduk yere köpeklerin uluması da iyi karşılanmaz; kara haber işareti olarak yorumlanır. Bu olaylarla karşılaşan Yörükler, hemen bir kurban kesip kan akıtma yoluna giderler. Bu şekilde akıtılan kanın, aileden birinin ölümünü engelleyeceği düşünülür (K.4).

Çadırın üzerine karakuşun ya da baykuşun konması, çadırın üzerinde dönmesi/görülmesi ve gece ötmesi, o çadırdan bir ölünün çıkacağına yorumlanır. Bunu önlemek için kurban kesilmekte ya da kuru soğan dörde bölünüp “Umduğun bu olsun.” diyerek çadırın üzerine atılmaktadır. Kan akıtmak ve soğan atmak, gelebilecek belaları önleme adına yapılır (K.24, K.28, K.41, K.44).

Yörükler, yeni doğan çocuğa ayna göstermemeye dikkat ederler. Bu, çocuğun ayna gördüğünde çatlayıp öleceğine inanmalarındandır (K.41).

Köpeğin yere sırtüstü yatıp sağa sola dönmesi, bir hayvanın öleceğine işaret sayılır.

Yörükler göçer yaşamın bir gerekliliği olarak yıl boyunca (kış yurdunda ve yazın 1-2 ay hariç) hareket halindedirler. Bu sebeple yaşlanan ve artık yürüyemeyecek olan kişiler, yerleşik yaşama geçmiş akrabaların yanına gönderilir. Kızın ya da gelininin yanında imkân elverdiğince hastaneye gidilerek ölüm zamanı beklenir (K.26, K.28).

Yörükler, özellikle çadırdaki yaşlı biri olduğunda -tedbiren- yük çuvallarından birinin en altında kefen bulundururlar. Günümüzde de her ailenin bulundurmaya özen gösterdiği bu kefen, dağ başında ya da yerleşim yerlerinden uzakta yaşayan Yörüklerin karşılaşabilecekleri bir ölümüne tedbirsiz yakalanmama adına aldıkları bir önlemdir.

3.3.3.2. Ölüm Sırası

3.3.3.2.1. Ölüm Anında Yapılan İşlemler

Daha önce de belirttiğimiz gibi yaşam koşulları sebebiyle, yaşlanan kişiler, yerleşik hayattaki bir akrabanın yanına yerleşmektedirler. Bu bakımdan daimi bir hareket hali yaşayan Yörüklerin ölüm döşeğine gelmiş olan büyüklerine çadır koşullarından daha iyi

imkânlar sağlama adına böyle bir yol izledikleri söylenebilir. Buna rağmen imkânı olmayanlara ya da beklenmedik bir hastalıkla ölüm döşeğine düşen kişilere çadırda bakılır. Öleceği anlaşılan kişilerin yanında akraba ya da komşulardan biri bekler. Cami hocası çağırılıp dua/ Kuran okutulduğu görülmekle birlikte ölüm olayı gerçekleşene kadar genellikle camilerden hoca çağırılmaz.

Ölüm döşeğinde yatan bir kişinin öldüğü, gözlerinin açık kalmasından ve damarlarının atmamasından anlaşılır. Ölümü gerçekleşen kişinin hemen gözleri kapatılır. Beklenildiği takdirde gözlerinin açık kalacağı söylenir.

Yörüklerin “Hocalardan öğrendik.” dedikleri bir diğer uygulama ise şöyledir: Ölümü gerçekleşen kişinin yakası yırtılır, ayak başparmakları bitleştirilip bağlanır, çenesinin açık kalmaması için bir bez yardımıyla çene, ölünün kafasına bağlanır (K.26, K.28).

Yüzü açık bırakılmayan ölünün göbeğinin üzerine keskin bir alet (bıçak, makas) konulur. Bu uygulama Yörükler arasında “İmanını bana verirsen su getirecem sana dermiş şeytan, o yüzden bıçak korlar ölünün üstüne.” (K.37) şeklinde anlatılmaktadır. Aslında Yörükler arasındaki bu inanış, yüzyıllar önce de Türkler arasında yaşamaktaydı. Eski Türkler demiri kutsal sayarlardı. “Kötü ruhları kovduğuna inanılan demir, (bu yüzden) yüzyıllarca yeni ölmüş insanların bekletilen cesetleri üzerine konulmuştur.” (Çoruhlu 2010: 36). Yörüklerin bu davranışı, -farkında olmadan yapsalar bile- demirin kutsal sayıldığı geleneğinin hâlâ varlığını koruduğunun işaretidir.

Ölünün başında, -yıkayıp gömülene dek- komşu veya akrabalarından birileri nöbetleşe bekler. Ölünün şeytana ruhunu satmaması, kötü ruhlara kendisini kaptırmaması adına, başında bekleyen kişiler, aynı zamanda üzerine bıçak koyarak ölünün kendini savunmasını da sağlamaya çalışırlar (K.26, K.28).

Gün içinde ölüm olduğunda, ölü bekletilmeden en yakın mezarlığa gömülür. Bu süreç cenazenin yıkanması, kefenlenmesi ve namazının kılınmasından sonra gömülmesiyle tamamlanır. Ölümü gerçekleşen kişi, ilk ezana yetiştirilmeye çalışılır. Sabah ölen bir kişi öğle ezanına, öğleyin ölen bir kişi de ikindi ezanına yetiştirilmeye çalışılır. İkindiden sonra ölen kişilerin cenazesi akşam gömülmeyip ertesi günün sabahında gömülür. İkindiden sonraki vaktin “pis vakit” olduğu belirtilmekte, bu vakitlerde

ölülerin gömülmesi durumunda pis olarak gömülmüş olacaklarına inanılmaktadır (K.26, K.28).

Ölüm hadisesinin duyurulması işi, akrabalar tarafından yapılır. Yakın mevkide konmuş olan akrabaların katılımıyla cenaze namazı kılınır ve ölü gömülür (K.26, K.28).

3.3.3.2.2. Defin Hazırlığı/ İşlemi

Bir ölüm gerçekleştiğinde Yörükler ilk iş olarak yakın civardan bir cami hocasını çağırır ve dua/ Kuran okuturlar. Çadırdaki önceden bulundurulmuş kefen çıkarılır. Ölüm konusunda tecrübeli olan cami hocasıyla birlikte ya Yörüklerin yaptığı sal ile ya da camiden getirilen tabut ile cenaze yıkanacağı ve kefenleneceği yere getirilir.

Ölünün kişisel temizliği yapıldıktan sonra, kadın/ kız cenazesini kadınlar, erkeğin cenazesini erkek hocalar yıkamaktadır. Ölünün yıkanması karşılığında hocaya bir miktar para verilmektedir. Yörükler arasında bunu ifade etmek için “Deli deliyi, imam ölüyü sever.” (K.1) şeklinde bir söz vardır. İmamın ölüyü sevmesi, kazanacağı paradandır.

Erkeklerin kefeni “izar”, “kamis” ve “lifafe” (Albayrak 2006: 88) olmak üzere üç parçadan, kadınlarınki ise buna ek olarak başörtüsü ve göğsü kapatan parçalarla birlikte 5 kattan oluşur.

Ölü yıkanıp kefenlendikten ve cenaze namazı kılındıktan sonra, tabutla mezara götürülür. Tabutun taşınması, sevap sayılır. Gömme esnasında, cenazeye gelenler sırayla mezara toprak atarlar. Mezar kapandıktan sonra -isteğe göre- gelenler mezara 3 tas su döker.

Ulaşım imkânlarının bu kadar gelişmediği zamanlarda, ölümler, Yörüklerin bulunduğu mevkiye en yakın mezarlıklara gömülürken, günümüzde akrabalarının yoğun olarak bulunduğu Karaman’a defnedilmek üzere cenazelerin taşındığı görülmektedir.

Ölü tabuta yerleştirildikten sonra, tabutun üzerine kendilerinin dokudukları kilimleri ya da ala çuvalları örterler. Kilim ya da çuval yoksa tabut battaniyeyle örtülür (K.26, K.28).

Ölü gömüldükten sonra imam mezarın başında “talkın⁹⁸” çağırır. Bu aşamaya kadar, ölen kişinin öldüğünün farkında olmadığına, talkın çağırılırken imamın ismini söylemesi üzerine başını “sapıtma taşına” çarparak öldüğünü fark ettiğine inanılır (K.4, K.26, K.28).

Ölü gömüldükten sonra, Yörüklerin mezar başında yaptıkları bir ritüele rastlanmamıştır. Klasikleştiği üzere dualar okunur, Kuran okutulur, kadınlardan ağıt yakanlar olur (K.1, K.2, K.4, K.5, K.11, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.44, K.45).

3.3.3.3. Ölüm Sonrası

Ölü gömüldükten sonra, ölünün ruhunu rahatlatmak ve aileyi yaşadığı travmadan kurtarmak adına yemek vermek, mezar ziyaretinde bulunmak, sadaka vermek gibi uygulamalarda bulunmaktadır.

Ölü ziyaretine gelenler “Emir Allah’ın emri; Allah sabır versin.” şeklinde başsağlığı diler, tesellide bulunurlar.

Acılı ve yaşlı olan ölü evinde ilk günler yemek pişirilmez, kazan kaynamaz. Bu noktada ilk günler evin yemeği komşular tarafından sağlanır. Komşuların verdikleri bu yemekler bir yandan toplumsal dayanışmanın güzel bir örneğini gösterirken, diğer yandan ölümün ölü evindeki yiyecek ve içecekleri bozduğu inancına dayanmaktadır (Örnek 1977: 222) Sarıkeçililer, bu yemeğe *acı yemeği* demektedirler.

Ölü yemeği olarak adlandırılan ve ölünün arkasından -sevabının ölüye yazılacağı düşüncesiyle- 7, 40 ve 52. günlerde yemek dağıtılmaktadır. Ölünün “yılı” dolunca da

⁹⁸ Talkın: Ölü gömüldükten sonra mezar başında imamın dinsel sözler söylediği kısa tören (Der. S. 2009: 3817).

yemek verilir. “Burada ne verirsen, ölü orada onu yer.” sözünden hareketle, dağıtılan yemekler ölüyü rahatlatmak adına yapılmaktadır.

Yörükler geçmişte ölü yemeği olarak kestikleri bir hayvanın etinden yaptıkları kavurmayı dağıtırlarken, günümüzde genellikle etli ekmek yaptırıp dağıtmaktadırlar.

Kırkı çıkan ölünün mezarının üzerindeki otlar, çalılar toplanır. Bu çalılar ölünün gömüldüğü gün mezarın üzerine bırakılmaktadır. Kırkı çıkan ölünün mezarının üzerindeki çalılar (kırk çalısı) alınmadan ölünün ruhunun bu dünyadan gidemediğine inanılmaktadır.

Anadolu’da yapılan en yaygın ölüm sonrası ritüel, ölünün kırkını çıkarmaktır. Bu güne kadar ölünün yası tutulur, ruhun ailesinin yanında olduğuna, gezebildiğinde inanılır. Bu sebeple, ölüyü üzebilecek şeyler yapmaktan kaçınılır. Genellikle süslü şeyler giyilmez, eğlencelere gidilmez, nişan ve düğün yapılmaz.

(K.1, K.2, K.4, K.5, K.11, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.44, K.45).

3.4. MİMARİ YAPI

Mimari yapı denilince akla ilk olarak insanların korunma ve barınma ihtiyacıyla yaptıkları barınaklar gelmektedir. Göçebe bir hayat yaşayan Yörükler, barınma ihtiyaçlarını çok eski dönemlerden beri -yaşanılan coğrafyaya, beslenen hayvana ve farklı soylara göre değişiklik gösterse de- çadırlarla sağlamışlardır. Göçebeler, taşınabilir konutlara ihtiyaç duyarlar. Bunun sebebi, yıl boyu göç ederken sahip oldukları her şeyi yanlarında taşımak zorunda olmalarıdır. Mimari yapı başlığında, çalışma grubumuzu oluşturan Sarıkeçili Yörüklerinin kullandığı ve kara çadır/ kıl çadır isimleri ile anılan çadır türünün yine kendilerine has 5 direkli olanı incelenecektir.

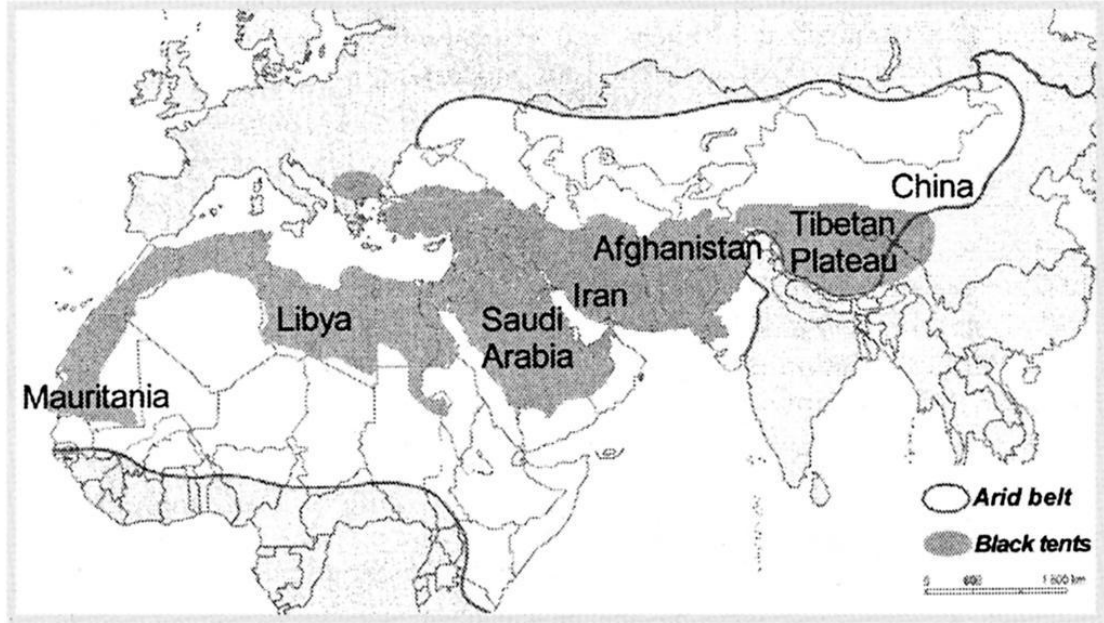
Türk göçebeleri, Orta Asya’dan başlayan göçleri sonucu Anadolu’ya gelince coğrafi zaruretlerden dolayı koyunculuktan davar besiciliğine geçmiş, keçe çadırları terk edip kıl

çadırlarda/ kara çadırlarda oturmaya başlamıştır (Eröz 1991: 93). Geçirilen bu değişim, Anadolu'da kendilerine çizdikleri göç yollarının ve konakların keçe çadıra elverişli olmamasından kaynaklanır. Ayrıca Yörükler çadırlarını, besledikleri hayvanların yünü/ kılı ile ürettiklerinden, keçi beslemeye başlamaları da bu değişimi tetiklemiştir.

Angela Manderscheid (2001: 154) “The Black Tent in Its Easternmost Distribution: The Case of the Tibetan Plateau” adlı çalışmasında kara çadırın Atlantik okyanusu kıyılarından Tibet platosunun doğu kenarlarına kadar olan bölümdeki göçebeler tarafından taşınabilir ev olarak kullandığını belirtmektedir. Manderscheid, aynı eserinde bütün kara çadırların yaygın olarak şu özelliklere sahip olduklarını da belirtir:

- Kara çadırlarda yaşayanlar aynı zamanda dokuyuculardır. Sadece kendi çatılarını, duvarlarını ve evlerini dokumazlar; evdeki mobilyaların birçoğunu da dokuyarak yaparlar (Faegre 1979: 10).
- Çadır; örülmüş, birbirine dikilmiş siyah iplerden meydana gelir.
- Çadırların var olması, uygun yün verebilecek hayvanların sağlanmasıyla mümkündür. Keçi yününün/ kılının tercih edilmesinin sebebi, bu kılların gerekli uzunluğa ve sağlamlığa sahip olmasıdır.
- Göçebelerin ulaşımında deve, hecin devesi ve Tibet sığırı kullanmalarının sebebi, çadırın (diğer eşyalarla birlikte) ağır olmasıdır.
- Çadırların siyah rengi hayvan yününün doğal rengi yüzündendir; ayrıca çadırlar siyaha boyanmış da olabilir.
- Çadır gerilebilir bir yapıdadır; çadırın ağırlığı ve yoğunluğu birkaç sırt üstüne dengelenmiştir.

Manderscheid, kara çadırın kullanıldığı ülkelerin haritasını Feilberg'in (1944) eserinden faydalanarak şu şekilde aktarmaktadır. Kara çadır; Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Arap ülkeleri, Avrupa (Çingeneler), Türkiye (Yörükler ve Kürtler), İran, Afganistan, Pakistan ve yayılabildiği kadar doğu Tibet platosunda kullanılmıştır. Feilberg'in haritası, kara çadırın kullanıldığı ülkelerin 20. yüzyılın başındaki durumunu resmetmiştir:

Resim 43: Feilberg'in (1944) 20. yüzyılın başında kara çadırın kullanıldığı yerleri gösteren haritası (Manderscheid 2001: 154).

Kara çadırın Mezopotamya'dan geldiği/ yayıldığı varsayılmaktadır. Yayıldığı her yere ve iklim şartına adapte olabilen kara çadır, genellikle kurak ülkelere yayılmıştır (Faegre'den aktaran Manderscheid 2001: 154). Manderscheid, çalışmasının devamında çadırların yayılmasının sınırlı olmasının sebebini coğrafi ve fiziksel koşullara bağlayan Feilber'in düşüncelerini aktarır. Çadırın Mezopotamya'dan yayıldığı varsayımından hareketle göçebe Türklerin (Türkmen ve Yörükler) Anadolu'ya gelmeden önce de kara çadırı gördükleri/ kullandıkları açıktır. Çadır kelimesinin Farsça bir kökten geldiği, Türklerin Türkistan'dayken Tacikler vasıtasıyla bu kelimeyi Farslardan aldıkları belirtilir (Ögel 2000: 304). Bu bilgi, kara çadırın Mezopotamya'dan yayıldığı görüşünü doğrular niteliktedir.

Anadolu ve Orta Asya'da çeşitli sebepler ve işlevlerle hâlâ kullanılan çadır türlerini Taciser Onuk (1998: 18) şu şekilde sıralamaktadır:

- Basit örtü çadır
- Mahrutî (konik) çadır
- Alaçık-Çatma ev
- Yurt veya keçe çadır
- Topak ev
- Karaçadır-Kılçadır

- Tenefli çadır
- Şemsiye çadır
- Kumandan çadır
- Beşik çadır

Onuk, *Osmanlıda Çadır Sanatı* adlı eserinde sıraladığı bu çadır türlerinin biçimleri ve hangi topluluklar tarafından kullanıldıkları üzerine genel bilgiler vermekte, Osmanlı çadırlarına temel olduğu düşüncesiyle “kara çadırı” ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Sarıkeçili Yörüklerinin kullandığı çadır türünün de kara çadır/ kıl çadır olması sebebiyle bu bölüm çalışmamız açısından ayrıca büyük bir öneme sahiptir.

Eröz’ün (1966) ve Yalman’ın (1977) tespitlerine göre Anadolu’da göçerler üç tür ev kullanmaktadırlar. Bunlar; kara çadır/ kıl çadır, alaçık (keçe ev) ve topak evdir (derim ev).

Kara çadırın sadece korunma ve mülkiyet duygusunun bir tür maddi simgesi olmadığı, çevresindeki bir dizi manevi kültür unsuruyla bir bütün olduğu vurgulanmakta, kültürün yapısı ve sürekliliğinin tasvir ve tahlilinde önemli sonuçlara ulaşma adına çadırın bahsedilen kültürel değerlerle birlikte ele alınmasının önemi belirtilmektedir (Kutlu 1987b: 245)

Yörüklerin kara çadırı seçme sebepleri, yetiştirilen keçi türüne ve yaşanılan coğrafyaya göre belirlenmiş olsa da özünde farklı değişkenlere bağlıdır. Bakır’a (1995: 123) göre kara çadırın seçilme sebebi şunlardır:

- Çadırın ana malzemesini oluşturan kılların kolay sağlanması
- Yapım sistemi ve kurulmasının kolay ve kısa sürede olması
- Çadırı oluşturan elemanların katlanabilir olması
- Bünyesinde su tutmaması, çabuk kuruması
- Yükte hafif malzeme ile (50-70 kg) maksimum alanın örtülmesi.

Gerçekleştirilen zorunlu iskânlar döneminde konar-göçer Yörük aşiretleri sabit konutlara yerleştirilmeye başlanmış olsa da kanunun uygulanmasındaki güçlüklerden yararlanılarak sabit konutların yanında -yerleşmiş olmalarına rağmen- 1935’lere kadar

çadırlar kullanılmaya/ kurulmaya devam edilmiştir. Kaynaklarda bu çadırların yerleşik hayata geçen Kazdağı Türkmenleri arasında 1955 yılına kadar kullanıldığı belirtilmektedir (Beşirli 2005: 60). Yakın bir zamanda (2002) büyük bir çoğunluğu Karaman'da yerleşik hayata geçirilen ve çalışma kapsamımıza giren Sarıkeçili Yörüklerinin akrabaları da yerleştirdikleri toplu konutların yakınına hâlâ çadır kurmaktadırlar.

Beşirli, Kazdağı Türkmenleri arasında sabit konutlara nazaran çadırların tercih edilmesinin sebeplerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Çadırlar, sabit konutlara nazaran yapılması daha kolay ve ucuzdur.
- Çevreye, doğaya ve günlük koşullara sabit konutlardan daha iyi uyabilmektedirler.
- Sabit konutlara nazaran daha çabuk, kolay ve iyi temizlenebilmektedirler.
- Komşuluk ilişkilerinde geçimsiz komşulardan uzaklaşabilme ve zaman süreci içinde en iyi anlaştığı kişilerle komşuluk edebilme olanağını çadırlarla sağlamak çok daha kolaydır.
- Sabit konutlarda kullanılan sobanın da etkisiyle kişilerin daha çok hasta oldukları ve tembelliğe alıştıkları ifade edilmektedir.
- Gereksiz pek çok eşyanın sabit konutları doldurduğu, bu sebeple ailenin masraflarının arttığı, sabit konutların insanda hapis hayatı hissi uyandırdığı gibi sebeplerle çadır tercih edilmektedir (Beşirli 2005: 61; Erden 1982: 77-78).

Doğu Anadolu konar-göçer topluluklarından Şavak ve Beritan Aşiretlerinin çadırları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yapan Kutlu (1987b: 245); Şavak çadırının Beritan çadırına göre daha basit yapılı ve az gelişmiş olmasını Şavakların yarı-göçer olmasına ve çadırı sadece yazın kullanmalarına bağlamakta; Beritan çadırının daha gelişmiş olmasını da aşiretin barınak olarak sadece çadırı kullanmasına bağlamaktadır.

Kutlu, çalışmasında (1987b) Şavakların çadırı tek mekânlı, Beritanlıların ise çift mekânlı olarak kullandıklarını belirtmektedir. Sarıkeçili Yörüklerinin kullandıkları çadırların tek mekânlı olması, çadır etrafının -Beritan aşiretinde olduğu gibi- taşlarla çevrili olmaması gibi özellikleriyle daha çok Şavak aşiretinin kullandıkları çadırlara benzediği tespit edilmiştir. Yerleşik hayata geçiş sürecindeki Sarıkeçililer ile yarı-göçer

Şavak aşiretinin çadırları arasındaki bu benzerlik, Kutlu'nun "göçerlikten toprağa yerleşmeye doğru gidildikçe çadırda ve çadıra ait unsurlarda bir değişim olmaktadır" tespitiyle açıklanabilir.

3.4.1. Çadır Kurulumu

Çadır, kurulup sökülmesi zaman almayan, kolay taşınabilen ve iklim şartlarına uygunluk açısından kullanıldığı bölgede pek sıkıntı yaratmayan nitelikte bir barınaktır. Çadırın oluşumu, insanlığın konar-göçer yaşamına uygun barınma ihtiyacından doğmuştur. Bu açıdan sürekli bir hareket/ göç hali yaşayan Yörüklerle en uygun barınak, doğal olarak çadır olmuştur. Burada, Sarıkeçili Yörüklerinin kullandıkları kara çadırın kurulum ve yıkılma aşamaları resimlerle desteklenerek aktarılacaktır.

Hayatlarının merkezine pratikliği ve hızlılığı alan Yörükler, bu özelliklerini çadırın kurulup sökülmesinde de göstermektedirler. Yörüklerin kullandığı çadır, kolay ve hızlı kurulup sökülecek şekilde tasarlanmıştır. Genellikle bir çadırın kurulması yarım saati, yıkılıp toplanması da 20 dakikayı geçmemektedir.

Sarıkeçililerde bir çadırın kurulum aşamaları şu şekildedir: Öncelikle çadırın kurulacağı alan belirlenir ve belirlenen alanın zemini temizlenir.⁹⁹ Ardından önceden toplanılıp dürülmüş olan çadır, kapının geleceği yön dikkate alınarak yere serilir. Çadır çulu serildikten sonra çadır kolları/ ipleri biraz gevşek bırakılarak kazıklarla yere çakılır. Konulan mekâna göre ipler ağaçlara veya taşlara da bağlanabilir. Daha sonra ön direkten başlamak üzere orta direk, yan direkler ve en son arka direk çanaklara geçirilerek çadır kaldırılır. Ardından çadırın kollarındaki boşluklar gerdirilerek çadır sabitlenir. Bu aşamadan sonra çuvallar arka direğin hizasına sıralanır. En son aşama, çadırın etrafının örtülmesidir. Bu da gergi adı verilen parçaların sitiller yardımıyla sığıntilere tutturulmasıyla sağlanır ve çadır kurulmuş olur.

Çadırın kurulumunu yukarıda sıralandığı şekilde aşama aşama resmedecek olursak:

⁹⁹ Bu alanlar, genellikle korunaklı yerler ve -varsa- ağaç gölgelikleridir. Konulan yurtlar/ konaklar, geçmişten beri kondukları mevkilerde olduğundan bilindik yerlerdir. Bir mekânda daha önce konulduğu, ocak taşının görülmesiyle anlaşılır.

Resim 44: Katlanılmış çadır örtüsünün açılması

Resim 45: Çadır örtüsünün yönünün belirlenip yazılması/ açılması

Resim 46: Çadırın iplerinin bağlanması/ kazıkla yere çakılması.

Resim 47, 48: Çadırın direklerinin önden başlanarak yerleştirilmesi/ çadırın kaldırılması.

Resim 49: Çadırın kollarının gerdirilmesi

Resim 50: Çuvalların arka direğe sıralanması

Resim 51: Çadırın gergi kısmı sitillerle tutturulurken.

Resim 52: Göç sırasında yeni kurulmuş olup eşyaları yerleştirilmiş ve gergileri çevrilmiş bir çadır. (ön gergi henüz örtülmemiş)

Çadırın sökülmesi/ yıkılması, kurulmasına oranla daha basit ve kolaydır. Çadır kurulurken izlenen yolun geri sarımı şeklinde olan çadırın sökülmesi, şu şekilde gerçekleşmektedir: Önce sitiller toplanarak gergi boşa çıkarılır ve katlanarak toplanır. Ardından çadırın içindeki çuvallar ve yük malzemeleri toplanır. Daha sonra çadırın kolları gevşetilerek direklerin toplanması kolaylaştırılır. Ön ve arka direk alınarak çadır arkaya devrilir. Çadırın ön tarafında ocak bulunduğundan çadır her zaman arka tarafa devrilmektedir. Çadır devrildikten sonra diğer direkler de alınır ve çadır katlanarak toplanır.

Çadırın kurulumunda kadın ve erkekler birlikte görev almaktadır. Çadırın kurulum yönü kibleye, rüzgâra ve günün doğuşuna göre belirlenmektedir. Çadırın giriş yönünün kibleye ayarlanmaması, namaz kılan insanın yönünün giriş ile aynı yönde olan ocağa gelmemesini istemelerindendir. Bunun dışında çadırın kurulum yönü belirlenirken öncelikle çadırın eğime doğru kurulmasına, rüzgârın çadırın arkasına alınmasına ve sabah güneşinin çadırın içine girmemesine dikkat edilerek çadırın kurulum yönü belirlenir.

3.4.1.1. Yapı Malzemeleri ve İşlevleri

Çadırı oluşturan parçalar; asıl çadır olarak adlandırılan üst kısım/ çadır örtüsü, çadırı ayakta tutan direkler, çadırın etrafını örten gergi, sığinti (asıl çadır ile gerginin birleştirildiği ara örtü), sitil, çanak, kolan, örme olarak adlandırılan çadırın bağlandığı 4 ana 4 de küçük ipten oluşan kollar ve kolların sabitlenmesini sağlayan kazıklardır.

Çadır Örtüsü: Çadır, barınağı oluşturan parçaların tümünün ismi olarak kullanılmaktayken, Sarıkeçili Yörükleri çadır örtüsünü/ çadır çulunu da çadır olarak adlandırmaktadırlar. Sarıkeçililere göre çadırın ana unsuru çadır örtüsü/ çadır çuludur. Keçi kılından elde edilen iplerle el tezgâhlarında/ ıstarda dokunan kanatların dikilmesiyle oluşan çadır, günümüzde fabrikalardan hazır alınan kanatlarla imal edilmektedir. Elde dokunan çadırlar 8-10 yıl su geçirmediği halde fabrika dokuması çadırların su geçirdiği belirtilmektedir. Bu sebeple yağışlı günlerde ve özellikle kışın,

çadırın üzeri naylon brandayla örtülür. Yağmurun yağmadığı zamanlarda branda, çadırın arka kollarına doğru toplanıp bağlanmaktadır.

Resim 53, 54: Çadırın arka kollarında toplanılan brandaya örnek.

“El Sanatları” başlığındaki “Çadır” alt başlığında dikiminden bahsedileceği için, çadırın dikim süreci burada anlatılmayacaktır.

Direkler: Çadırı ayakta tutan parça olan direkler, kıl çadırı kullanan Yörüklerin ayırıcı özelliği olarak kendini göstermektedir. Direk sayısı 2, 3, 4, 5, 7 olabilen kıl çadırların direk sayısı fazla olanlarının aşiret reislerine ait olduğu belirtilmektedir. Hilmi Dulkadir; üç direkli çadır kullanan aşiretleri Yeniosmanlı, Honamlı, Karakoyunlu, Eskiyörükler, Karahacılı, Karatekeli ve Töngüşler olarak gözlemlediğini, beş direkli çadırı ise Sarıkeçililerin kullandığını belirtmektedir (Dulkadir 1997: 65).

Sarıkeçililerin kullandığı direkler, nadiren demirden olsa da genellikle odundur. Kalınlığı çanaklara geçirilecek kadar olan direkler farklı uzunluktadır. Orta direğin boyu 2 buçuk metreyi bulmakta, yan direkler orta direkten 20-25 cm, ön ve arka direkler ise 10-15 cm kısa kullanılmaktadır.

Resim 55: Çanağa göre yontulmuş direk.

Resim 56, 57: Direğin çanağa geçirilmesine örnek.

Gergi-Sığinti-Sitil: Çadırın yan yüzlerine *gergi* denilir. Gergi kelimesinin Türklerde çadırın eski ismi olan “keregü”den geldiğini daha önce belirtmiştik. Bu kısım, genellikle kendilerinin dokudukları kanatlardan oluşur. Yörüklerin dokudukları kanatlar daha geniş olduğundan 2 kanadın birleştirilmesi gergi için yeterli eni sağlamaktadır. Fadime Candan’ın söylediğine göre, eskiden Yörükler bu gergiye sitil derlermiş. Şimdi ise sitil

bu gergiyi çadıra iliştmek için kullanılan küçük tahta iğnelere denilmektedir. Eskiler, şimdi sitil denilen birleştirme aparatına ise “sölü” dermiş (K.11).

Çadır örtüsünün yan taraflarından sarkan parçaya *siğinti* denir. Siğinti, çadır örtüsüyle gergi arasında birleştirici ara parça işlevini görmektedir. Aynı zamanda çadırın havalandırılması da siğintinin gergi ve çadırı birleştirirken kapatamadığı aralarla sağlanır. Yörükler siğintiye “çadırın penceresi” demekte ve siğintiye pencere işlevi yüklemektedirler.

Resim 58: Çadır örtüsünün yanlarından sarkan siğintiye örnek.

Çadırın gergi ve siğinti parçalarını birbirine bağlayan ağaçtan yapılma iğneye *sitil* denilmektedir. Sitiller, Sarıkeçililerin göç yolları üzerinde bulunan ve daha çok Seydişehir taraflarında yetişen bir kısa ağacın dallarından yapılmaktadır. Kürt ağacı¹⁰⁰ denilen bu bitkiden yapılan sitillerin sağlam ve çadırı yıpratmayan bir yapısı olduğu belirtilmektedir. Yazın, sitili kürt ağacından yaparlar. Çünkü yazın kürt ağacının

¹⁰⁰ Bu ağaca Kürt ağacı isminin verilmesine şöyle bir açıklama getirirler: “Kürtler, inatçı ve genellikle dağlık alanlarda zor şartlarda yaşadıklarından güçlü olurlar. Bu ağaç da bir kez sitil haline getirilince kolay kolay kırılmaz. Bu ağaç da zor iklim şartlarında yetişir. Bu yüzden herkes buna Kürt ağacı der.” (K.19).

yetiştiği bölgelerde, Seydişehir ve Beyşehir dolaylarında gezerler. Kışın ise güneye indiklerinden kürt ağacının işlevini gören zeytin, pınar ağacı ve Mersin’in Mut ilçesinde yoğun olarak yetişen murt bitkisinden sitil yaparlar. Bu ağaç ve bitkilerin ortak özelliği, sitil yapımına uygun, fazla kalın olmayan fakat sert ve uzun dallar barındırmalarıdır.

Resim 59: İbrahim Bacak sitil dzerken.

Çanak, Kolan: adır uluna dikilen ve direklerin geçirildiği tahta yuvalara, Yörükler “anak” demektir. 5 direkli bir çadırdan 5 de çanak bulunmaktadır. Çanaklar, Yörükler tarafından ağaçlardan yontularak yapılmaktadır.

Resim 60, 61: Çadıra dikilmek üzere hazırlanmış çanaklar.

Çadır çulunun iç yüzüne dikilen ve hem çadır kanatlarının birbirinden ayrılmasını önleyen hem de çanakların dikildiği ara parçaya *kolan* denilmektedir.

Resim 62: Çadırın ortasından geçen ve orta direğin yerleştirildiği çanağın dikildiği parça olan kolan.

Kol-Çekecek-Kazık: Çadırı yere sabitleyen aksamlar olan kol, çekecek ve kazıklardan bir çadırın kurulabilmesi için 8'er adet kullanılmaktadır.

Çadırın 4 köşesinde ve orta noktalarında bulunan ve kol olarak adlandırılan ipler, çekecek yardımıyla kopmayacak/ çadırı eskitmeyecek şekilde gerdirilerek kazıklarla yere sabitlenmektedir. Çekecekler “U” şeklinde olup tahtadan yapılırlar. Kazıklar da genellikle tahta ya da demirden yapılmaktadır.

Resim 63: Tahtadan yapıma çekecek.

Çadırın ön, arka ve yanlarının ortalarından inen ipler, ana kollarıdır. Köşelerden inen ipler ise çadırın küçük kolları olarak adlandırılmaktadır. Çadırı asıl sabitleyen ana kollarıdır. Küçük kollar da çadırın iç hacmini genişletme ve çadırı dengede tutma gibi işlere yaramaktadır.

Çadırın kollarının yere sabitlendiği araçlara “kazık” denir. 8 kolu bulunan bir çadırın 8 çekeceği olduğu gibi 8 de kazığı bulunmaktadır. Yazın göç sırasında kazık için uygun alan bulmak, toprağın kuru olmasından dolayı zordur. Tahta çivilerin toprağı delemmediği ve kolların bağlanacağı ağaç veya kayaların olmadığı yerlerde, kollar “V” şekline sahip bir ağaç parçasına bağlanıp üzerine de kayalar konularak tutturulmaya çalışılır. Bu şekilde çadır ipi sabitlenmiş olur.

Resim 64: Hasan Bacak çadır kazıklarını çakarken.

Resim 65: Kazığın yere geçmediği kuru zeminlerde çadırın bağlarının bağlandığı ağaç dalına örnek.

Söven: *Derleme Sözlüğü*'nde bağ, bahçe çitlerinde kullanılan uzun kazıklar (Derleme Sözlüğü c: 10) olarak tanımlanan söven, çadırı genişletmek ya da rüzgârın çadırı sarsmasını engellemek için kullanılan sopalardır. Yörükler, boyu 1-1,5 metreyi bulan bu sopalara söven deme sebeplerini, bu sopalara vurulduğunda sopanın çıkardığı sesin söven bir insanınkine benzemesine bağlamaktadırlar.

Resim 66: Arka, yan ve ön cepheye çadırı genişletmek için yerleştirilen sövene örnek.

Resim 67: Ön gergiyi ocağın ateşinden korumak ve ocak alanını genişletmek için konulan sövenlere örnek.

3.4.1.2. Yapı Tipleri ve İşlevleri

Yörükler yazın ve kışın farklı sayıda yapılarda barınmaktadırlar. Hayatlarını çadırdan geçiren ve yıl boyunca sabit konutlarda oturmayan Sarıkeçili Yörüklerinin barınak olarak sadece kıl çadırı kullanmaları beklenirken, yerleşik hayata geçiş sürecinin etkisiyle Yörükler kışın kıl çadır ile birlikte manar olarak adlandırılan, tahta ve naylondan yapılmış evlerde -çoğu zaman tek mekânlı olup bazen mutfak kısmı ayrıldığı görülür- yaşamaya başlamışlardır.

Resim 68: Yan yana kurulmuş çadır ve manara örneği.

Yörüklerin kışın kurdukları manarlar, çadıra oranla daha korunaklıdır. Bu sebeple kışın, un ve yiyecek stokları manarda muhafaza edilir. Yapı olarak çadırın taklidi olan manarlarda ocak yerine soba kuruludur. Hem hava alacak açık bir tarafı olmadığından hem de yapı olarak naylondan olduğundan manarda ateş yakılamaz. Bu ihtiyaç soba ile giderilmektedir. Manarın iç yapısı (tek yapılı manarlarda) çadırın iç yapısıyla benzeşmektedir. Çuvallar, yataklık ve diğer eşyalar köşelere sıralanmaktadır. Yerleşik yaşama geçişte ara yapı olarak düşünebileceğimiz manar, Yörüklere çadır hayatında kullanmadıkları eşyaları kullanma imkânı da sağlayarak yerleşik yaşama geçiş sürecini kendiliğinden hızlandırmaktadır.

Resim 69: Mutfak bölümü ana bölümden brandayla ayrılmış manar iç görünümü.

Resim 70: Manarın içinden bir görünüm.

Günümüzde Yörükler kendileri ve hayvanları için yıl içerisinde çadır, manar, davarlar için çardak, oğlaklar için guzluk/ kuzluk (kuzuluk) olmak üzere dört tür yapı inşa eder ve kullanırlar. Çardak, kuzluk ve manar kışın kurulan ve kullanılan barınaklardır. Yazın oğlaklar için ağıl kuranlar olsa da genellikle çadırdan başka barınak kurulmaz.

Yörüklerin kışın kullandıkları manar ve çardağın kurulma zorunluluğu olmadığı halde oğlaklar için kuzluk kurulması bir zorunluluktur. Oğlakları soğuktan ve yağıştan

koruma vazifesi gören kuzluklar, nüfus sayısı az olan aileler tarafından da kurulmaktadır. Kışın ailede evli bireyler sayısınca geçici yapılar ya da çadırlar kurulurken göç sırasında ve yaylada aile bireylerinin tümü tek çadırda konaklamaktadır.

Kışın oğlaklar için kuzluk (ağıl) yapılırken diğer hayvanlar ise akşamları genellikle ya kurulan çardakta bekletilir ya da çadırın yakınında bir alanda kondurulur ve yemlenir. Bu dönemde çadırın yeri değiştirilmediğinden ve iklimin etkisiyle yeterince otlak bulunmadığından etrafta bulunan otlak alanlar hayvanları doyurmaya yetmez. Bu sebeple Yörükler, hayvanların yeterli besin alabilmesi için, onlara küspe¹⁰¹ temin ederler. Küspeye harcanan para, hayvan satımından kazandıkları paranın önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Resim 71: Etrafı tel örgülerle çavrilı, üzeri brandayla örtülü kuzluk.

¹⁰¹ Küspe: Hayvan yemi, yakacak ve gübre olarak kullanılan, yağı veya suyu çıkarılmış her türlü yağlı tohum ve bitki artığı (TS 2011: 1564).

Resim 72: Kuzluğun önünde oğlaklar aşılanırken.

Yörükler birkaç yılda bir kışlak değiştirirler.¹⁰² Bunun sebebi, aynı yerde üst üste birkaç yıl kaldıklarında verimsizleşen ve atıklar dolayısıyla kendini yenileyemeyen toprağın hayvanlara zarar verdiğini tecrübe etmiş olmalarıdır. Bu sebeple, bir yıl önceki mevkide kışlansa bile konaklamak için aynı nokta seçilmez. Bunun sebebini Yörükler şu şekilde açıklamaktadır:

Sala (boş bırakılmış) olan yerlere geçtiğimiz zaman eski yurdumuz kendini toparlar, öteki yıl da oraya konarız. Böylece 2 yurdumuz olur bizim. Bunu yapınca hayvanlar hasta olmaz. Önce herkesin böyle ikişer tane yurdu olurdu; ama şimdi ormanlık alanlar sıkıştırı sıkıştırı, dikim alanları derken yer kalmadı. Herkesin bir tane yurdu kaldı (K.40).

Evli çiftlerin ebeveynlerinin yanında rahatça hareket edememeleri sebebiyle kışın kurulan manarlar ya da küçük çadırlar, yazın -hava da müsait olduğu için- çiftlerin

¹⁰² Yıl içerisinde de yurt değişimi yapmalarının sebebini Cemal Candan oğlakların gelişimi ile bağdaştırmakta ve şu şekilde açıklamaktadır: “Şimdi aslında biz dölde bir yere daha taşınırız. Kışın bir yerde otururuz, davar kuzulamaya durdu mu yurdu başka bir yere değiştiririz. Kuytu bir yer olacak, dulda (korunaklı) bir yer olacak, ora gidecen. Şimdi aslında bu döl yurdunda oğlak az büyüdü müydü bu kuzluğu/ oğlağın olduğu yeri değiştireceksin. Buraya eten (doğum eşi) yurdu deniliyor. Oğlak çabuk gelişmiyor, çabuk ayaklanmıyor, tembel oluyor, yürüyemiyor. Göçünceye kadar bu döl yurdundan kıpramayalım var ya oğlak fazla ayaklanamaz. Kıvrak olamıyor yani. Döl yurdunu 1 ay sonra değiştireceksin. Değiştirdin miydi yürümesi kolaylaşıyor onun. Ama Nisan’ın 30’una kadar burda dur, hiç değiştirme yurdu, oğlak yürüyemez, gidemez, çabuk ayaklanamaz. Onun yürümesine ayaklanma denir. Oğlağın kıvrak olması için burda 1 ay durup, 1 ay sonra şuraya hemen bir kalkıp konmak gerekir. 50 metre 100 metre bir etrafa taşımak lazım çadırı. Başka bir kuzluk yapamaz. O zaman bu oğlak çabuk ayaklanır, yola çabuk gider. Ama kuzuladığı yerde göçünceye kadar durursa tembel oluyor.” (K.4).

hayvanlar arasında ya da açık havada yatabilmesi sebebiyle kurulmamaktadır. Yazın birden fazla barınak kurulmamasının diğer bir sebebi ise, hem sahip olmadıkları geçici arazilerde konaklamalarından hem de kurulan her bir çadır için fazladan güvenlik tehdidi oluşacağındandır. Bu konuda kaynak kişilerden Kerim Karadayı ile yapılan görüşmelerde elde edilen bilgi şu şekildedir:

Göçerken yazın bir çadırla göçeriz. Kışın ayrı olur, naylonla falan iki-üç tane çadır çakılır da göçerken bir çadır olur. Yaylaya göçerken yani. Kışın kaç kişi var, kaç aile varsa bu çadırda, o kadar ev olabilir ama yaz döneminde bir çadır olur. Adet böyle. Bir de bir çadır olmazsa o insanı avare eder. Niye avare eder. O zaman oraya da bir adam ilazım, onun yüklenmesine de bir adam ilazım. Birlikteliğin de bir anlamı kalmıyor o zaman. Kışın yeme içme yine burada olur, ana merkez burası olur, ama evler ayrı olur (K.23).

3.4.2. Çadır Düzeni

Sarıkeçili Yörüklerinde kullanılan kıl çadır tek mekânlıdır. Bütün eşyalar çadırın içerisinde bulunur ve Yörüklerin hayatı bu tek mekân üzerine kuruludur. Bu sebeple zaman içerisinde tüm Yörükler en işlevsel sıralamayı bulup -ufak farklılıklar olsa da- benzer bir şekilde çadır içerisinde bir düzen oluşturmuşlardır.

Sarıkeçili Yörüklerinin çadırlarını genellikle ebat olarak 6'ya 3-3,5 metre genişliğinde kullanıldığını hesaba katarsak 18-20 m²lik bir iç alana sahip olan çadırın çuvallar, mutfak eşyaları, yataklık, ocak gibi bölümleri çıkarıldığında yaklaşık 12 m²lik bir yaşam alanı kalmaktadır. Bu alanın ocaktan sonraki bölümüne hasır ya da kilim serilmekte ve üzerine -arka direğe yaslanılan çuvalların önüne- yün keçe serilmektedir.

Zemini bu şekilde ayarlanan çadırın giriş kısmı, tüm Sarıkeçili Yörüklerinde genellikle ön direğin sağ tarafı olarak belirlenmiştir. Fakat havanın durumu, çadırın yönü, konulan zeminin durumu gibi değişkenlere bağlı olarak ve sitillerle tutturulan gerginin her iki taraftan da açılabilmesi sebebiyle çadıra giriş soldan da yapılabilmektedir.

Resim 73: Ön direğin sağından girişe örnek.

Resim 74: Ön direğin solundan girişe örnek.

Girişin ön direğin sağından ya da solundan olması, çadır içerisindeki eşyaların dizilimini etkilememektedir. Alışlageldiği şekilde girişi sağ taraf olarak belirlersek çadır içerisindeki eşyaların ve ocağın dizilimi şu şekilde resmedilebilir:

Girişin hemen sağında yataklık bulunmaktadır. Buraya yatak malzemeleri istiflenmektedir. Girişin solunda ise ocak bulunur. Ocak, çadırın içerisinde, ön direğin önünde yer almaktadır. Ocak ile ön direğin arasında ocak taşı bulunur. Ocak taşı hem

ateşi sabit bir yerde tutup çadırın yanmasını önler hem de üzerinde yiyeceğin pişirildiği ateşin sacayağına destek olur. İçerisinde giysi eşyalarının, değerli eşyaların, kimi kuru yiyeceğin, unun ve şekerin bulunduğu alaçuvallar, kıl çuvallar ve un çuvalları arka direğin sağına ve soluna simetrik olarak istiflenir. Yataklığın karşısında ise yiyecek eşyalar ve kap-kacak bulunmaktadır. Mutfak eşyaları, kap-kacaklar yatağın hemen yanına da konulabilmektedir.

Sarıkeçili çadırının iç düzenini gösteren fotoğrafa bir örnek verelim. Aşağıdaki fotoğraf, genel olarak Yörüklerin çadır içi eşya dizilimini temsil etmektedir. Yukarıda söylediğimiz gibi ön direğin sağında yatak eşyaları, arka direğin önüne sıralanmış çuvallar, -devesi olan ailelerde- yatak eşyaları ile çuvalların arasında deve semerleri, yatak eşyalarının yanında mutfak eşyaları ve kap-kacak bulunmaktadır.

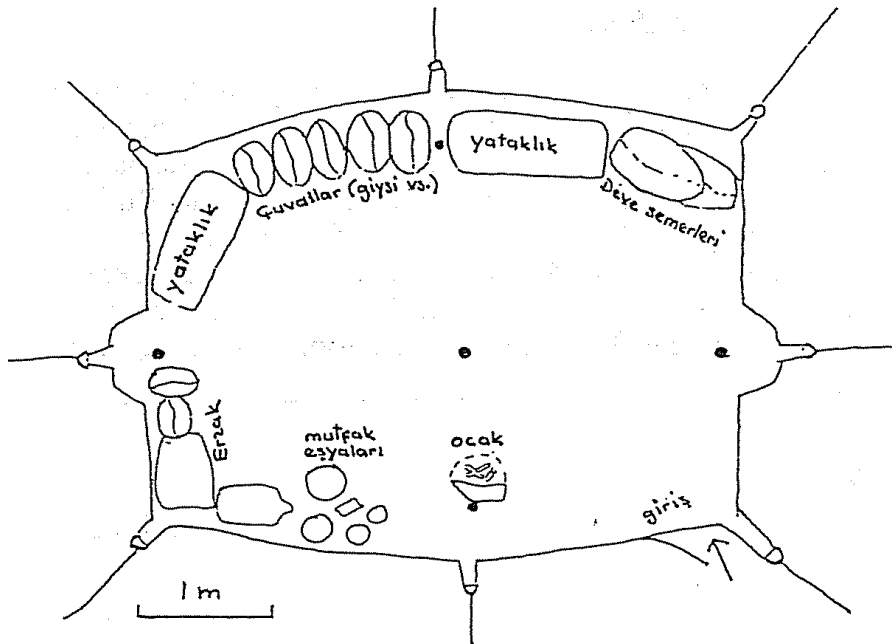

Resim 75: Ön gergisi alınmış çadırın önden görünümü.

Resim 76: Çadır içinde yataklık ve mutfak eşyalarının olduğu yan cephenin görünüşü.

Marcel Bazın'ın "Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti" (1994: 329) adlı makalesinde 1987'deki bir Sarıkeçili çadırının içini resmeden çiziminde yataklığın arkada çuvalların yanında sıralandığı görülmekte, günümüzde bu dizim şekline Yörükler arasında rastlanılmamaktadır.

Resim 77: Marcel Bazın'ın "Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti" adlı makalesinden 1987'deki bir Sarıkeçili çadırının içini resmeden çizim (Bazın, 1994: 329).

3.5. EL SANATLARI

El sanatları, bir insanın kendi elleriyle üretimde bulunduğu hobi veya aktiviteleri kapsamaktadır. Çoğu el sanatı, yüzyıllardan beri süregelen köklü bir geçmişe sahiptir. Göçebe bir hayat süren Sarıkeçili Yörüklerinde, el sanatları bakımından büyük bir zenginlik görülmektedir. Yörükler arasında mevcut el sanatları ürünlerine bakıldığında, onların yaşamlarında, bu tür uğraşların bir boş zaman etkinliği olmanın ötesinde, son derece işlevsel olan sanatların gelişip var olduğu görülebilmektedir. Bu bağlamda, Sarıkeçili Yörüklerinin belli başlı el sanatları göçer yaşamın temel ihtiyaçlarından olan "çadır, halı-kilim ve çuval" üretme etkinliğini içine alan dokumacılıktır.

3.5.1. Dokumacılık

Mektep, medrese görmemiş göçebe Türk kızlarının ibda edercesine meydana getirdikleri motiflerle müzeyyen halı ve kilimler, yükte hafiftir; ancak bir çuvalı doldurur. Fakat en modern şehirdeki, en mutena bir salonu ziynetlendirecek vasıfta, sanat değerindedir. Diğer dokumaları, motifli (yanışlı) çuvalları, süslü keçeleri, süslü çadırlarıyla, azıcık eşya içinde büyük bir maddi kültürü; ücra dağ başlarında, umulmadık yerlerde büyük bir manevi kültürü temsil ederler (Eröz 1991: 79).

Çadır yapımında ve yaşantısında kullanılan malzemelerin çoğunluğunu kendilerinin yapma zorunluluğu (Onuk 1998: 2), Yörükleri bir beceri ve sanata sahip kılmış; ağaç işleri, dokumacılık, keçecilik, işlemecilik ve diğer el sanatlarında geleneksel bir sanat birikiminin oluşmasını sağlamıştır.

Dokuma sanatı, Yörükler arasında usta-çırak ilişkisi içinde gelişmekte; bu ilişki ebeveyn ve çocuk arasında yaşanmaktadır. Dokuma işlerinde usta olan anne sahip olduğu bilgileri, yamacındaki kızına zaman içerisinde öğretmektedir. Yanışların (motiflerin) bir kalıp halinde öğrenilmesi ve kuşaklar boyu devam ettirilebilmesi bu sayede mümkün olmaktadır.

Yörükler bilmedikleri bir yanışı dokumalarında kullanmazlar. Bu durum yanışları bir kalıp halinde hafızalara yerleştirmek ve zamandan kazanmak için gereklidir. Davarın sağımı, kırkımı, döl alımı, çadırın kurulması, yiyecek hazırlama hatta davar otlatma gibi işlerle bütün günü meşgul geçen Sarıkeçili kadını bilmediği bir yanışı dokumasına yerleştirmez. Kadınların bildikleri yanışlar ise “sözlü hafıza” yoluyla asırlar öncesinden günümüze kadar getirilebilmiştir (Dulkadir 1997: 87).

Yörükler çadır, halı, çuval vb. dokuma ürünlerini “ıstar” adı verilen tezgâhta yaparlar. Özellikle kadınlara has bir iş olan dokuma sanatının, Sarıkeçili Yörüklerinin erkek bireylerince de kimi zaman icra edildiği gözlenmiştir.

Kışlakta oturma süresi, kadınlara zamanlarının bir kısmını dokuma işlerine ayırma fırsatını vermektedir. Keçi kılı kirmen ile eğrilerek ip elde edilir. Elde edilen ip, çeşitli dokumalarda kullanılmaktadır. Çadırın çatı şeridi (kolan ve siğinti) ve çullar (yakın geçmişe kadar çuvallar ve heybeler) çadırın girişinde veya açık havada kurulan ıstarda dokunmaktadır (Bazin 1994: 334).

Çadırın hemen yanına kurulan ıstara örnek olarak şu resimleri gösterebiliriz:

Resim 78: Istar da un çuvalu dokunurken.

Resim 79: Istarda un çuvalu dokunurken.

Resim 80: Gelin ve kaynana ıstarı dokumaya hazırlarken.

3.5.1.1. Çadır

Çadırların boyutları eşit olmasa dahi Sarıkeçili Yörükleri 5 direkli kara çadırı kullanırlar. Sağlam bir şekilde dikilen bir çadırın (özellikle kanatları kendileri tarafından dokunduysa) 15 yıla kadar dayanabildiği belirtilmektedir.

Sarıkeçili Yörüklerinde çadırın kısımlarının isimleri, diğer Yörük ve Türkmenlere göre değişiklik göstermektedir. Ön, orta ve arka direklerin isimleri aynı olmakla birlikte böğür direklerine “yan direk”, çadırın bağlarına genel ad olarak “kol” denilmektedir. Buna göre ön ve arka direklerden inen bağlara “orta kol”, yan direklerden uzanan bağlara “yan kol” denilmektedir. 4 adet daha kolu bulunan kara çadırın köşelerindeki kollara Sarıkeçililer “küçük kol” demektedir. Siyek “siğinti”, eşgele “çekecek”, sitiller de bütün olarak “gergi” şeklinde adlandırılmaktadır. Gergi kelimesinin Türkmenlerce çadıra verilen isim olan ‘keregü’den geldiği anlaşılmaktadır (Dulkadir 1997: 65; Eren 1984: 60).

Çadır dikiminde yardımlaşma çok önemlidir. Özellikle akrabalarından ve yakın komşulardan çağırılan 4-5 kişiyle çadır dikimi yapılır. Daha az sayıda kişiyle de çadır dikilebilir. Fakat çadırın daha sık ve düzgün olması için birkaç kişiye ihtiyaç duyulur. Çadır dikimine yardıma gelenlere bir ücret verilmez fakat hem çadırı kutsamak hem de gelenlerin gönlünü hoş etmek adına dikim günü bir davar kesilir. Kan akıtılınca çadırın daha bereketli olacağı inancı vardır. Çadır dikildikten sonra kesilen hayvanın etinden kavurma ya da yahni yapılır ve gelenlere ikram edilir. Dualar okunur, çadırın hayırlı ve bereketli olması istenir.

Çadır “kanat” adı verilen 60-70 cm eninde ve 6-7 metre uzunluğundaki 5 parçanın dikiminden oluşur. Günümüz Yörüklerinin hemen hemen tamamı fabrika dokuması aldığından 5 kanat kullanmaktadır. Kendilerinin dokudukları kanatlar fabrika dokumalarından daha “enli” olduğundan el dokumasından yapılan çadırlara 4 kanat da yetmektedir.

Sarıkeçililerin çadırlarının ebatları ailenin nüfus sayısına göre büyüyüp küçülebilmektedir. Yeni evli çiftler genellikle 5 metre uzunluğunda ve 3-3,5 metre genişliğinde çadırlarda -ki bu çadır içerisinde 16-18 m² lik bir alan demektir- otururlarken nüfus sayısı fazla olan ailelerin çadırlarının uzunluğu 7, genişliği de 4 metreyi bulabilmektedir. Bu da çadır içerisinde 28 m²lik alan demektir. Sarıkeçililerde 7 metreden daha uzun çadırlara rastlanılmaz.

Düz bir alanda yapılan dikim işleminde 5 eşit parça kanat yan yana konur. Her bir parçanın ucuna 3 çivi (toplamda 30 çivi) çakılır. Bu şekilde 5 parça yan yana dövülüp

gerdirilerek konur. Çivi çakılıp, gergin bir şekilde 5 parça yan yana dizildikten sonra dikim işlemi yapılır. Çadırın dövülmesi ve gerdirilmesi; sıkı olması, su almaması, dengeli olması adına yapılır. Dikimden sonra çadır ters çevrilerek ön, orta ve arka direk hizasına kolan dikilir. Kolanın işlevi, direklerin geçirildiği çanaklar çadır çuluna dikilirken çadırda su geçirecek delik açılmasını engellemektir. Çanaklar, kolanın çadır çuluna dikilmesinden sonra dikilir. Çadırın direklerinin yerleştirildiği yuvalara çanak denir. 5 direkli bir çadırda 5 çanak olur. Çadırın tüm dikim işleri, çadır yerdeyken yapılmaktadır.

Çadırın dikimi ile ilgili kaynak kişilerden İbrahim Bacak'ın anlatımı şu şekildedir:

Çadırı nasıl dikersiniz?

Şimdi 5 parça kanadı bir bir çakıyon oraya çivi ile düzüyon. Bir kişi de onun üstüne basıyor. İki kişi de bu ucundan o kazıkları takıyor çekiyor, iki kişi de şu altına direği tutuyor biri o yandan biri bu yandan. Bir kişi de vuruyor. 5-6 kişi lazım çadıra yani basit bir iş değil. Haydi o yana daş koyabilirsin amma ortasına kesin adam lazım.

Çadırı kaç paraya satıyorlar?

Bir, bir buçuk milyara satarlar. Sadece çadır örtüsünü. Biz çadır diye üst örtüye deriz. Kıyıları zaten 'in deliğinde bulamazsın'¹⁰³ yani. Ama biz bunu elimizde imal ederiz. Önemli olan çatı. Kıyısına fark etmez naylon da gerebilirsin ama çatısına olmaz. Öyle basit iş değil yani. Dövmezsen olmaz. Olur da olmaz yani.

Çadır için özel ustalar var mı? Sadece bu işi yapan ustalar?

Var tabi. Herkes dokuyabilir ama dikemez. Tecrübeli adam diker. Bu rastgele bir dikin değil. Çadır dikini derler bu işe. Bunun dikini baya özel bir dikin. Çünkü su salmayacak şekilde olması lazım.

Para verir misiniz diken kişilere?

Yok. Konşulara “gelin bir çadır var” dediğinde eli boşsa herkes gelir yani. Bizi çağırırsa biz de onlarınına gideriz. Bu işler böyledir yani. Hiç bi şey beklemeden o şeyde biz birbirimizin işini gideririz yani. Para almak vermek gibi bi şey yok bizde. Gelir yemeğini yer ayrıranını, çayını içer o ayrı şey. Temel atıldığında kurban kesilir ya o şekil bir çadır dutulduğunda biz de mal (keçi) keseriz. Çadır dutulup (kurulup) içinde yemek yenir. Kazaya belaya, her bi şeye karşı kurban kesilir. Hani yuva ya, ev olarak mutlaka bir kan akıtılır yani (K.19).

¹⁰³ İn deliğinde bulamamak: Kaynaklarda böyle bir deyme rastlanmamakla birlikte “hiçbir yerde rastlamamak; elde edememek; karşılaşmamak” anlamına geldiğini tahmin etmekteyiz.

3.5.1.2. Halı-Kilim-Çul

Sarıkeçili Yörükleri, çadırdaki yaşadıkları süre içerisinde (kışın manarda kullanıldığı görülmemiştir) yer döşemesi olarak keçe kullanılır. Yünden yapılan bu keçeler Yörüklerce Konya'dan hazır olarak alınmaktadır. Alınan keçeler çok renkli motiflerle süslü olup köşesinde ya keçe ustasının ya da keçeyi alanın adı yazılır. Yörüklerin çoğu sadece keçi beslediğinden koyun yününe sahip değildir. Fakat az sayıda yörükte rastladığımız koyunların yünleri keçe alımında takas edilebilmektedir. Keçe, yere serilen bir çulun üzerine serilerek kirlenmekten korunur. Yörükler eşyaların üzerini örtmek veya yere sermek için çokça çula sahiptirler.

Günümüzde Yörüklerin hazır dokuma, fabrika ürünü halılar satın aldıkları da gözlenmiştir. Özellikle kış yurdunda manarın içinde yere bu halılar serilmektedir.

Resim: Çadır içerisinde yere serilen keçe ve arka direğe sıralanan çuvalların görünümü.

Resim 81: Cemal Candan nakışlı kıl çuvalını tanıtırken.

“Nakışlı kıl çul” olarak adlandırılan dokuma çulun sağ kısmında “çifte yaybaşı” motifi, sol kısmında ise “kıvrımlı bıtırak” motifi kullanılmıştır. Ortadaki çizgi şeklindeki motiflere ise “mutaf” denilmektedir.

Bu çulun orta kısmı keçi kılından, yanışların yer aldığı yan kısımlar ise yünden yapılmaktadır. Günümüzde dokumalar doğal yün yerine “orlon” adı verilen suni yünlerle yapılmaktadır. Doğal boyama tekniklerinin zahmetli ve masraflı olduğu için uygulanamaması ve bu bilgiye sahip kişilerin giderek azalmasıyla yanışlar hazır olarak alınan yünlerle dokunmaya başlanmıştır.

3.5.1.3. Çuval

Sarıkeli Yörüklerinin yaşamlarını devam ettirebilecek düzeydeki tüm eşyaları aslen deve üzerinde taşınacak yükte, sayıda ve ağırlıktadır. Günümüzde yerleşik hayatta kullanılan malzemeler/ eşyalar hayatlarına girmiş olsa da traktörün olmadığı deve üzerinde göçün yapıldığı dönemlerde çadır dâhil olmak üzere tüm eşyalar develerin üzerinde taşınabilecek şekilde toplanmış. Günümüzde deve ile göçen aile sayısı yok denecek kadar azdır. Daha fazla eşya taşımaya olanak sağlayan motorlu araçlarla göçen Yörükler, doğal olarak yanlarında daha fazla eşya taşımaya başlamıştır. Böyle olsa da geleneksel yaşamlarını hâlâ devam ettirmeye çalışan Yörükler eşyalarını çuvallarda taşımakta ve muhafaza etmektedirler.

Göç sırasında Yörüklerin en gösterişli ürünleri develerin üzerine iki taraflı yüklenen çuvallarıdır. Çuvalların çok renkli ve gösterişli olmasını sağlayan şey, çuvalların üzerindeki “yanış” adı verilen motiflerdir. Asırların verdiği birikimle üst düzey bir motif dünyası meydana getirmiş olan Yörükler, bu motiflerini özenle diktikleri çuvallarına işlemektedirler.

Resim 82: Hasan Bacak'ın deve üzerine yüklemek üzere hazırladığı 2 kıl çuval (siyah beyaz/ yanışsız olanlar) 2 de ala çuval (renkli ve yanışlı olanlar).

Sarıkeçili Yörükleri arasında ala çuval, kıl çuval ve un çuvalı olmak üzere 3 farklı türde ve işlevde çuval bulunmaktadır. Çuvallar içerisine konulan eşyalara göre farklı renk, yün/ kıl ve desende dokunmaktadır.

Ala Çuval:

Resim 83: Farklı yanışlara sahip iki ala çuval.

Yukarıda yer alan iki ala çuvalın yanışlarını sırasıyla şu şekilde açıklayabiliriz:

Soldaki Çuval:

Resim 84: “Su” yanışı

Resim 85: “Danagözü” yanışı

Resim 86: “Karnıyarık” yanışı

Resim 87: “Karı boşatan” yanışı

Sağdaki Çuval:

Resim 88: Çuvalın en üstünde “kurbağalı yanış” bulunmaktadır.

Resim 89: “dana gözü” yanışı

Resim 90: “Harımzada” yanışı

Resim 91: “Kirmenli” yanış.

Yörüklerin eşyalarının yer aldığı çuvallar, ala çuvallardır. Çeyiz kültürünün -yaşam biçimleri dolayısıyla- pek gelişemediği Yörüklerde kızların en önemli çeyizleri rengârenk ve üzeri yanışlarla süslenmiş olan ala çuvallardır.

Ailenin büyüklüğüne ve ailedeki fert sayısına göre 8 adede kadar bulunabilen ala çuvallardan genellikle her ailede 2-4 adet bulunmaktadır. Çuvallar genellikle birer çift dokunmakta, diğer çuvallar da dâhil olmak üzere Yörükler tek sayıda çuval bulundurmamaktadır. Bunun sebebi, develer üzerinde 2’şer adet taşınan çuvalların eşit sayıda olma zorunluluğudur.

Ala çuvalın içerisine; tüm özel eşyalar, elbiseler, bezler, para ve ziynet eşyaları, misafir için ayrılan yorganlar konulmakta ve taşınmaktadır. Bir misafir geldiğinde yorganı, yastığı, battaniyesi ala çuvalda hazır bulunur.

Yeni kurulan çadırlar dışında belirli bir yaşı geçmiş ebeveyne sahip olan Yörüklerin hemen hemen tamamında kefen bulunmaktadır. Tedbir amaçlı bulundurulan bu kefen “çember” adı verilen başörtüsüne sarılarak ala çuvallardan birinin en altına konulur. Kefen, sadece ala çuvala konulmakta ve temiz kalması, ölümü hatırlatmaması adına ihtiyaç duyulana kadar yerinden alınmamaktadır.

2 eş ala çuval, aynı nakıştan olur. Diğerleri de kendi arasında aynı nakıştan olur. Hepsini aynıysa ikisinin üstüne iplikle isim nakşedilir. Mesela evin en büyük oğlu Ali ise ikisine Ali yazarlar; ya da Ayşe yazarlar.

Ala çuvalların kenarındaki kurpları da farklı nakışta olur. Genellikle bir çiftinde bıtırak (nakış ismi) diğerinde kelebek (nakış ismi) nakışları olur. Nakışlar farklıysa kurplara ayrı bir özen gösterirler. Önüne kırmızı, beyaz keçe dikerler.

Her bir genç kız, kafasına göre ayrı ayrı nakış yapar. Nakışlar, anneden kıza geçer.

Resim 92: Çuvallar develerin üzerine yüklenirken.

Kıl Çuval: Keçi kılından dokunan bu çuvallar, ala çuvala göre daha dayanıklı ve hacmen biraz daha büyüktür. İçerisinde kap-kacak ve erzak taşınan bu çuvallar, ağırlık olarak en fazla yükün taşındığı çuvallardır.

Kıl çuvalların ¹⁰⁴ üzerinde yanış bulunmamakta, atkılığı ve çözgülüğü kıldan oluşmaktadır. Çözgülüğe belli tinlerle konulacak renk çoğunlukla beyaz olur ve dikine bantlar halinde uzanır. Aynı şekilde argaçta da renkli ip kullanılırsa yatık bant halinde uzanır. Eğer kıl çuvallarda yanış kullanılacaksa basit olduğu için bıtırak, sinek, meneğ, şakka yanışları tecih edilir. Saman taşımada kullanılan kıl çuvalların daha büyük tiplerine ise “harar” denilmektedir (Dulkadir 1997: 83).

¹⁰⁴ Kıl çuvala konulan eşya ile ilgili Salim Gök şunları belirtmektedir: “Şimdi bir de hakiki kıl çuval var. Daha dayanıklı, içine soğanını, çayını, şekerini katabildiğin. Siyah olur, aynı anda arasından beyaz iplikler geçer. Şimdi göçüyorsun, altındaki de deve, traktör değil. Bu kıl çuvalların içine eşyalarını koyarsın. Aynı tür şeyleri aynı çuvala koyarsın” (K.40).

Un Çuvalı: Rengi beyaz olduğu için “ak çuval” da denilen un çuvalı, koyun yününden yapılmaktadır. Yanırsız olan un çuvalının aralarından siyah iplikle nakış geçmektedir. Develerin yüklenmesi sırasında en son deveye çadır, ondan bir önceki deveye ise un çuvalları yüklenmektedir.

Kıl çuvalların aksine un çuvallarının atkılığı ve çözgölüğü yün veya pamuktur. Yayalaya çıkıldığında çuvalın altına yassı bir taş, üzerine de “yük çulu” denilen bir örtü konulur. Un çuvallarının kendine özgü bir yanışı yoktur denilebilir. Diğer dokuma türlerinde olduğu gibi belli bir kalıp dâhilinde yanışlar tekrar edilmeyebilir. Çoğunlukla basit ve küçük ebatlı yanışlar tercih edilir. Bıtırak, sinek, şakka, meneğ, sığır sidiği yanışlarını çuval üzerine serpiştirilmiş halde her zaman görmek mümkündür (Dulkadir 1997: 83).

3.6. SÖZLÜ EDEBİYAT

3.6.1. Sözlü Şiir

Şiir, söz sanatlarının en eskisi olup edebî türler içinde özel bir yere sahiptir. Kendine özgü bir sesi ve yapısı vardır. “Şiirdeki yapı; ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin bir tema etrafında birleşmesiyle oluşur” (Aktaş 2009: 30) ve şiirin ortaya konduğu dönemde hüküm süren edebi zevk ve anlayış; şiirin yapısında kendini hissettirir.

Okuyucuda yoğun duygu hali ve heyecan uyandıran, söyleyiş ve ahenkle kendisini meydana getiren parçaları birleştiren, çağrışım ve duygu değerleriyle yeni ve farklı anlamlandırmalara imkân yaratan, yan anlam bakımından zengin metinlere şiir denilmektedir (Aktaş 2009: 27-28).

Okuyanda/ dinleyende yüksek his ve heyecanlar meydana getiren şiir, günlük konuşma dilinin ötesinde sembolik bir dille üretilir. Şiirin birincil özelliği, insandaki güzellik duygusunu harekete geçirmektir. Şiirlerde insana has duygu, düşünce, coşku ve heyecanlar başta olmak üzere, hemen her şey işlenebilir. Bu yönüyle şiir, hayatın pek çok yönünü içinde barındıran bir türdür.

Yaptığımız görüşmelerde, Yörükler arasında amatör olarak şiir yazan/ söyleyen kişilere rastladık. Bu kişilerin şiirlerinin çoğu, konusunu tabiat, sevgi, aşk veya günlük hayattan

alan basit şiirler. Ancak yine de içlerinde “Yörüklerin yaşam tarzlarına, özlemlerine, hasretlerine, beklentilerine” dair bazı ipuçları barındırmaları, onları önemli kılmaktadır:

Ne tarlamız var ne tapanımız
 Davarın peşinde kaldı kolu kırık sapanımız
 Genç iken ağırdı saçımız sakalımız
 Bir çizili tarlam olsa ahım kalmaz içimde (K.4).

Ağırlıklı olarak Cemal Candan’dan derlediğimiz şiir metinlerini -varsa- şiirlerin yazılış/ söyleniş hikayeleri ile birlikte burada vermek istiyoruz:

1

Bahar gelip tugguklar ötünce
 Ot çiçek yeşil yaprak açınca
 Gelinler kızlar kervanı göçü çekince
 Konak yerine varıp çadırını açıp tutunca
 Kömürde pişmiş çayını kahvesini içince
 Coşar gönül coşar

Bahar gelip koyun kuzu meleyince
 Gelinler kızlar kınalı parmaklarıyla un eleyince
 Eğlediği yufkayı yağa kaymağa dolayınca
 Coşar gönül coşar

Bahar gelip yurttan göçünce
 Koyunu, kuzuyu, kervanı yola çekince
 Konaklayarak enişi, yokuşu çıkınca
 Yayıkta çalkalanmış soğuk ayranı diz çöküp içince
 Coşar gönül coşar

Bahar gelip sular coşkun akınca
 Koyun kuzu eşmeğe yatınca
 Gevişlerken ağzında kekikler burcu burcu tütünce

Coşar gönül coşar

Bahar gelip sıcak çökünce
Koyunu, kuzuyu, kervanı yola çekince
Konaklayıp dost ehbabla bir fincan kahve içip sohbet edince
Coşar gönül coşar (K.4).

2

Şimdi Yörük aşiret göçer ya; işte Anadolu'da Konya'nın Hadim, Taşkent, Ermenek yaylalarında yaylayıp küz (güz) aylarında yavaş yavaş Gülnar'a sahile göçmeye gelirken ben de o zaman annemin üzerindeymişim:

Sürülerle yolda gelirken annemi dutar bir sancı
Ne ebe var ne de bacı
Ne iğne var ne de ilacı
Allah'ım sen acı
Vay garip anam vay

Doğum yeri Ermenek, Erik Deresi
Dağ başı vücudum taş çalı beresi
Tuz yerine toprak süresi
Vay garip anam vay

Doğmuşum ben 1943'te
Bilmem hayal mi bilmem ki düşte
Annem bütün dertlerini gizledi içte
Ne hastane var ne de ebe yok işte
Vay garip anam vay

Doğum ay tarihi 23 Ekim
9 ay 10 gün çok beylikti keyfim

Melekler çağırdı bana
 Hey bebek dünyaya çık
 Vücudum kızıl et apaçık
 Dağ başı saracak yok ki çar çapıt
 Vay garip anam vay

Yolda doğmuşum gelmişim
 43'te bakmışım dünyanın tadını
 3 gün sonra koymuşlar benim adımlı
 Annem nerde bulsun suyu sabını
 Annem Sarıkeçili bir Yörük kadını
 Vay garip anam vay (K.4).

3

Gülner'da doğdum ben 43'te
 Bilmem hayal miydi bilmem ki düşte
 Bütün dertlerimi gizledim işte
 Benim derdim hiç bir derde benzemez

Kimliğimde Mersin ili yazılı
 Dostların namına kuyu kazılı
 İçerimde türlü dertler dizili
 Benim derdim hiç bir derde benzemez

Çukur Asma köyüm Gülner kazam
 Söylesene Tanrım ne benim cezam
 Kaldırmam artık kurduğun tuzağam
 Benim derdim hiç bir derde benzemez

İsmim Yörük Cemal, soyadım deve çekmem
 Dostlar köprü kursa vallahi geçmem
 Derdim için ilaç verseler içmem

Benim derdim hiç bir derde benzemez (K.4).

4

Cemal Candan'ın göç üzerine yazdığı bir şiiri:

Gezmeyiz süste püste
Evelallah alaverede doğrulukta çıkarız üste
Yıllar aylar sağlıcakla bitse
Kısmetim helalinden çıksa
Ayırmasın tertip yaratan sevgimizi

Tertip 330 kilometre aramız
Allah vere de tükenmese paramız
Ağustos Eylüldür alı ver de sıramız
İkimizin de birdir sevgi sırrımız
Ayırmasın tertip yaratan sevgimizi

Bende deve var sende motor
Asla taşımayız katır
Benim yanımda vardır senin hatır
Arkadaşlık için yazılmış beş on satır
Gönlümüz sevinçle geçsin tıkr tıkr (K.4).

5

Aman tertip dost dost deyip
Sarıldık boyun boyuna
Çoban olduk davara, koyuna
Kurbanım tertip senin asaletin soyuna
Arz ettim varamadım senin köyüne
Bereketi bolluk versin senin evine
Yaratan ayırmasın sevgimizi

Bindim arabaya gelirim yel gibi
 Tertip seni tutmam el gibi
 Ömür gelir geçer seninle sel gibi
 Eyilik gider seninle
 Kötülük çöker kalır mil gibi
 Yaratan ayırmasın sevgimizi

Yeşil durur Manavgat'ın ormanı
 Temmuzda kaldırdın harmanı
 Sohbetir aşkın dermanı
 Arkadaşlık da bir aşk gibidir
 Yaratan ayırmasın sevgimizi

Aman tertip can tertip
 İkimizin aslına derler Sarıkeçili aşireti
 Evelallah özümüz doğru
 Sanki peygamber hazreti
 Bizden başka çeken olmaz
 Bu sevgi hasreti
 Yaratan ayırmasın sevgimizi

Sen Gülnarlı benimki Manavgat
 Evim var kat kat
 Aman tertip derim
 Bu yıl da mahsulünü bana sat
 Allah'ım vücudumuza versin sıhhat
 Ağzımızdan çıkmasın tat
 Dağda çadırda geçiyor benim hayat
 Yaratan ayırmasın sevgimizi

Canlıdır devesi gelir katar katar
 Yüce dağlara çadır açar

Tertibine veresiye mal satar
 Para gelesiye aradan 8 ay atar
 Yaratan ayırmasın sevgimizi

İkimizin köyüne yakındır denizi
 Görüşte verimiz hediyemizi
 Candan severiz birbirimizi
 Kötüler şöyle dursun
 Severim kalbi temiz
 Kıskanırlar bizim sevgimizi
 Elden çalmadık kazancımızı
 Yaratan ayırmasın sevgimizi

Tertip deyip çalışır terlerimiz
 Veresiye alır satar
 Dost yanında alını açık parlarız
 Pazarlıkta birbirimizi biraz zorlarız
 Dolandırıcı olanı kötü horlarız
 Yaratan ayırmasın sevgimizi

Tertip ekin eker motora sap atarım
 Mal alır mal satarım
 Aç gezer tok yatarım
 Doğruluktan ayırmasın Allah
 Doğruluktaandır benim hatırım
 Yaratan ayırmasın sevgimizi (K.4).

6

Lille kuyusuna kurulmuş altı saatlik bir pazar
 Gören maşallah desin değmesin nazar
 Güneş vurur toprak kızar
 Sazın sesini davul bozar

Gelecekte el ele içek Lille'nin suyunu

Sodul'a bağlıdır Lille'nin tapusu
 Şölene toplanmış içi hısım akraba kokusu
 Çocukların ağzında çitlekle kenger sakızı
 Gelecekte el ele içek Lille'nin suyunu (K.4).

7

Muhtar Ökkeş üzerine bir şiir:

Tahminle kilosu doksan, yüz
 Kişiliği tatlı, dil güler yüz
 Zayıf değil vücudu düpdüz
 Otururken bükülmez diz
 Bektaşi lafına güleriz hepimiz
 Hasetlik bilmez kalbi tertemiz
 Ökkeş Muhtar oldukça
 Evelallah yere gelmez sırtımız
 Mertoğlu merttir Ökkeş

Yörükler gelirler 5. ayda
 Ökkeş'e hile yaparlar ne fayda
 Üzülme Ökkeş gelecez 9. ayda
 Aşiretten yoktur Ökkeş'e hiçbir fayda
 Ökkeş'te kalır mertoğlu mertlik

Yörükler bilmez harman savurması
 Ökkeş'e yedirmezler bir saç kavurması
 Ökkeş bilmez bıyık kıvrması
 Yine de mertoğlu merttir Ökkeş (K.4).

8

Geçemedim coşkun çaydan

Bir binetim var acar taydan
 Bu âşıklık gelir soydan
 Yağar yağmur su akar saydan

Babamdan kaldı hatıra
 Okurken uğradım bu satıra
 Yardımcı olur zengin değil fakıra
 Kavgada verin sabıra (K.4).

9

Seydişehir, Gevrekli kasabasının Güvercinlik Yaylası'na varamayınca oraların şiirini söyler olmuş Cemal Candan. Orda yetişmiş, orda keçilerini gütmüş, gölgelerinde yatmış, karnını doyurmuş yani. Oranın da özgürlüğünü istiyor. Karşıda Oğlakçı köyü vardır, arada Darı Deresi diye bir su akar. Gözü de Gavur Gölü, Eklin Yaylası'ndan gelir. Gevrekli kasabasında Kabak Efe diye bir adam vardı. İşte eski Osmanlı efelerinden. 90 yaşında, daha bugün delikanlı sanırsın. Bir de Kamalı Efe, bir de Yaşar Efe:

Güvercinlik Yaylası'na yakındı Oğlakçı köyü
 Efe Mustafa'ydı bu köyün beyi
 Rahvan sekerdi tayı
 Sevgiler senin olsun Darı Deresi
 Özlerim seni

Eklin Yaylası'ndan gelir suyun gözü
 Bu suya bağlıdır herkesin özü
 Bu su söndürüyor yanan özü
 Özlerim seni Güvercinlik Yaylası

Darı Deresi'nin pırıl pırıl akan sularına
 Işıl ısl taşlarına, yeşil yapraklı ağaçlarına
 Vurgunam baygınam Darı Deresi

Darı Deresi'nde çoktur güvercin yuvası
 Sabah sabah Eklin Yaylası'ndan eser gelir havası
 Kabak Efe ile Kamalı idi Eklin Yaylası'nın ağası
 Özlerim seni Güvercinlik Yaylası

Geçi Kayası'nda bitmiş dört çam
 Kan düşse biter can
 Karadağ yüksektir Bostan Dağı'ndan
 Özlerim seni Güvercinlik Yaylası

Geç solar Mehlemlinin otu
 Çok lezzetli olur Karadağ'da yayılan malın eti
 Yağlıdır Güvercinlik'te yayılan malın sütü
 Özlerim seni Güvercinlik Yaylası

Güvercinlik Yaylası'na Yörükler çok çadır kurdu
 Güvercinlik ata, dede yurdu
 Yoktur çakalı, uluşur kurdu
 Güvercinlik, Sarıkeçili yurdu
 Özlerim seni Güvercinlik Yaylası (K.4).

10

Akar dereler davarlar sulanır
 Yağmur yağar çaylar bulanır
 Göçümüz Konya, Seydişehir üstünü dolanır
 Kara çadırım değerini biçilmez senin

Yüksek dağlara develeri yetişir
 Kayalarda keklikler ötüşür
 Sıra sıra dağlar birbirine bitişir
 Kara çadırım değerini biçilmez senin

Oğlak meler anasını arar
 Anası yavrusuna vermez zarar
 Yürük göçerken verir âni karar
 Kara çadırım değerini biçilmez senin

Yörük'tü adımız aşiretli kökü
 Sağlam olur çadırımızın ipi sapı
 Ne kar direr ne de tipi
 Kara çadırım değerini biçilmez senin

Nerede görsem bellidir develerimizin izi
 Gittikçe gider bulursa düzü
 Kesileceği an yaşlıdır gözü
 Kara çadırım değerini biçilmez senin

Niceleri malı sattı yaylaya çıkmaz oldu
 Kapandı yollar çeşmeler akmaz oldu
 Bitti develer yüklenip yıkılmaz oldu
 Kara çadırım değerini biçilmez senin

Döker ayrıları da yağları bulanır
 Katar katar develeri yolları dolanır
 Gide gide de yurd bulur konanır
 Ey kara çadırım değerini biçilmez senin (K.4).

11

Göçmek için önceden yurdu arar
 Zalim ormancılar zabıtını yazar
 Parası olmayanlar da buna kızar
 Duyun feryadımı duyun

Yükü yüklemek için develeri yıkar
 Gide gide Seydişehir'e çıkar
 O sürü ki dar yollarda bıkar
 Duyun feryadımı duyun

Yazmak için hazırdır defteri
 Bu yüzden çoktur Yörüklerin derdi
 Dilerim Allah'tan yardımcı olur orman şefleri
 Duyun feryadımı duyun

Daraldıkça yurdlar Yörüklük şanı gitti
 O yüzden de develerin nesli bitti
 Soruyom dostlar bu Yörükler size ne etti
 Duyun feryadımı duyun

Oyun gibi olmasa kışın üşürüz
 Bu et fiyatlarını neden düşürdünüz
 Bizleri neden yolumuzdan şaşırttınız
 Duyun feryadımı duyun

Neden gözü yaşlı bıraktınız bizleri
 Görmez olur bir gün gözleri
 Dilerim Allah'tan kurtara bizleri
 Duyun feryadımı duyun

Çok çile çektik yaşlıdır gözlerimiz
 O yüzden biraz kaba düştü sözlerimiz
 Kusura bakmayın dostlar özür dileriz
 Duyun feryatlarımızı duyun (K.4).

12

Orta Asya'dan gelmiştir bizim atamız

Anıyla şarıyla koskoca Yörük'tür adımız
 Konya Seydişehir'dir bizim yaylalarımız
 Yine de bitmedi Yörüklük hasreti

Geceleri babam çıkardı örüme
 Develerimiz gelir gözüme
 Kulak verin ey kardaşlar sözüme
 Yine de bitmedi Yörüklük hasreti

Nisan ayında göçler başlar
 Keçi oğlak hep birlikte zıplar
 Yayla yollarını rezillik kaplar
 Yine de bitmedi Yörüklük hasreti (K.4).

13

Halil poyraz oldu Güdüllü lodos
 Ben de oldum bahçede kanatlı bir pervane
 Estikçe dönderdiler beni her yöne
 Etiler beni derbeder, divane
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

Aşk, aşkın eşidir
 Kul değil Allah'ın işidir
 Aşkla birleşen
 Elbet biri erkek biri dişidir
 Bu emir Hakk'ın işidir
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

Kaçmış beş kardeşin bacısı
 Kalpten çıkmaz acısı
 Bana taş atar cahili hocası
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

Bir selam geldi uzaktan
 Nasıl kaçtın yedi kurulu tuzaktan
 Nasıl kurtuluruz bu savaştan
 Ayırmasın Mevla'm bu aşktan
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

Ben bir kurt oldum, sen de bir koyun
 Ya akraba ya da soyun
 Bize düşman oldu enişte, kayın
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

İstedim vermediler
 Yanan aşkım görmediler
 Fikrim nedir sormadılar
 Aşk dayağı sopadan üstün geldi
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

Hak'tan açılmıştır aşk kucağı
 Elbet yakacağız el ocağı
 Canlı cansız varlıklara bir sorun
 Bu bir sevgi sıcağı
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

Yaşım girdi yirmiye
 Başladı aklım ermeye
 Utanırım aşkı sormaya
 Başladı herkes bana taş vurmaya
 Kimsenin hakkı yok kalbim kırmaya
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

Beni çevirdiler sekiz katlı tel ilen

Düğün bayram ettirmediler el ilen
 Derdimi paylaştırmadılar açılmış gül ilen
 Günüm geçti bulanık sel ilen
 Kaderi ben yazmadım yazan Allah

Allah'ın emri ile Peygamber'in kavli ile
 El oğlu el kızıyla
 Yağmur yağmasın doluyla (K.4).

14

Yörüklerin yaylaya göçüyle ilgili şiir:

Nisan ayı yirmi üç
 Tugguklar söyler kalk göç
 Hökmeder gel şu yayladan bir su daha iç
 Ömrüm bundan sonra gel geç
 Ölürsem ahım kalmaz içimde
 Ne tarlamız var ne tapanımız
 Davarın peşinde kaldı kolu kırık sapanımız
 Genç iken ağırdı saçımız sakalımız
 Bir çizili tarlam olsa ahım kalmaz içimde (K.4).

15

Yaka bayırına, yeşil çayırına
 Kaynayan pınarına
 Harıl harıl akıp giden sularına
 Selamım var uçan turnalarla

Yaylaya çıkınca başlarız malları sağmaya
 Gelinler kızlar sıvanır yayık yaymaya
 Dolasaydım yufkayı kaymağa

Yaylalar serin senin havalar, özlerim seni (K.4).

16

Yörüklerin kıldan dokunmuş kara çadırı
Yöreden yöreye götürürler haberi
Konup göçmek midir kaderi
Yayla, sahil gider Yörükler

Çadırının sekizdir kolu
Gitdiği yayla yolu
Çadır kenarında süleri oldu
Uçup giden yürekleri

Beştir çadırının direği
Sevgi doludur yüreği
Yayla yolu uzundur süreği
Yayla, sahil gider Yörükler

Çadırın etrafı dört köşe gergi
Yörükler insanların merdi
Yerleşmekdir bunların derdi
Yayla, sahil gider Yörükler

Konya'nın ovası düzü
Gütmeğe giderler ineği, öküzü
Bol ekerler kavunu, karpuzu
Örtülü gezer gelini kızı (K.4).

17

Şu Gülnar'ın ayvasından narından
Yok toprağın varından
Silifke'nin yolu geçer Aney alanından

Korkarım Silifke'nin yalanından
Ben ilçemi özlerim

Gülner'im kaynar pekmez tavaşı
Arpacığın çam kokar havası
Buradan görünür Kıbrıs adası
Ben ilçemi özlerim

Taş ağırdır yöresi
Her havadan çalar töresi
Yöresine bakma cebinden kesilmez parası
Ben ilçemi özlerim

Gülner diye gülersiniz
Eyiyi, kötüyü ilerde bilirsiniz
Kendinizi çok varlıklı bilirsiniz
Ağırlığı çoktur Gülner'in
Ben ilçemi özlerim

Hemi yayla hemi kışla havası
Sınırı yeşil çam sahası
Sıra sıra var dahası
Ben ilçemi özlerim

Gülner'in dört taraftan gelir yolu
Ankara'ya uzanır hemen kolu
Yurdun dört bucağı memurla dolu
Ben ilçemi özlerim

Güçlüdür zihni bütündür beyni
Unutmaz ağasını beğini
Gözlem tutar asaletini soyunu

Ben ilçemi özlerim

Akıllı gir geçir yoktur deli

Biri birinden veli

Dört taraftan gelir yolu

Ben ilçemi özlerim

Nohutda sallarlar kalburu

Top giyerler şalvarı

Temiz gezer dulları

Çakır Deresi'nden gelir suları

Ben ilçemi özlerim

Her türden dikerler fidanı

Saf görme uyanıktır adamı

Çuvala basar getirir harmandan samanı

Ben ilçemi özlerim

Çobana gütdürmezler davarı

Tarlaya kat kat çekerler duvarı

Buğdayda dört tenekeye bir kile derler bilmez havayı

Çelikden kullanır tencere tavayı

Kullanmaz bakır kalayı

Budur işin kolayı

Ben ilçemi özlerim

Gülner'in üç köyü belediye

Bunlara çok gelir hediye

Zeyne'de yatır şıh, evliye

Hastamız, sârîmiz gider tedaviye

Ben ilçemi özlerim (K.4).

3.6.2. Türkü

Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad 'türkü'dür. (...) Türküyü (...) çeşitlemeleriyle, düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler diye tanımlıyoruz (Boratav 1982: 150).

Boratav'ın yukarıdaki tanımına karşılık Cahit Öztelli türküyü şöyle tanımlar: “Halkın iç âlemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en dikkate değer edebî mahsuller türkülerdir” (Öztelli 1953: 3). Halkın neşesi, derdi, hasreti, özlemi, sitemi, dünya görüşü, inancı vs. türkülerde hayat bulur. Pek çok türkünün, önce bireysel yaratım olarak ortaya çıktığı, daha sonraları sözlü kültür içinde anonimleştiği görülür.

Hâlihazırda göçer durumdaki Yörüklerde âşıklık geleneği yoktur. Ayrıca, gözlemlerimiz ve görüşmelerimiz neticesinde saz çalıp türkü söyleyen âşıkların olmadığını da gördük.

Yörüklerin iş yaparken veya “efkârlandıkları” anlarda söyledikleri türkülerin bir kısmı kendilerine ait olup, bir kısmı ise radyo veya televizyondan dinledikleri türkülerden oluşmaktadır. Aşağıda yer alan türküler türkü okunmadan önce icracının yaptığı açıklamalarla birlikte verilmiştir. Yaptığımız mülakatlarda, Yörükler arasında hâlâ yaşayan türkülerden şunları derleyebildik:

1

Şalvarlı Gelin

Akşam olur karanlığa kalırsın
Derin derin sevdalara dalarsın
Fistanlı gelin yallah, şalvarlı gelin billah öldürdün beni
Derin derin sevdalara dalarsın
Fistanlı gelin yallah, şalvarlı gelin billah öldürdün beni

Şu derenin alıcından burcundan
Bana gelsen ölür müydün acından

Fistanlı gelin yallah, şalvarlı gelin billah öldürdün beni
 Bana gelsen ölür müydün acından
 Fistanlı gelin yallah, şalvarlı gelin billah öldürdün beni

Tren gelmiş göl başında duruyor
 Anam beni gurbet ele yolluyor
 Fistanlı gelin yallah, şalvarlı gelin billah öldürdün beni
 Anam beni gurbet ele yolluyor
 Fistanlı gelin yallah, şalvarlı gelin billah öldürdün beni¹⁰⁵ (K.4).

2

1983'te yazdım bunu. Doğumumu anlattım bunda. Burda doğdu. Ermenek'ten gelirken doğdu, anası onu peştamala da sarıverdi. Sürüleri önüne sürdü, ilette evine. Sonra büyüdü, askere gitti. Onun türküsü bu:

İçel, Gülnar nüfusuna yazıldı adım
 Büyümüşem adım adım

¹⁰⁵ Sözü edilen türkünün tam metni şu şekildedir:

Akşam olur karanlığa kalırsın
 Derin derin sevdalara dalarsın
 Oy gelin gelin, sevdalı gelin, öldürdün beni

Beni koyup yâd ellere varırsın
 Sana zulüm bana ölüm değil mi
 Oy gelin gelin, sevdalı gelin, öldürdün beni

Bülbül ne ötersin yuvan mı yoktur
 Yoksa benim gibi sevdan mı çoktur
 Oy gelin gelin, sevdalı gelin, öldürdün beni

Sarı altın yaptırsam yârin boynuna
 Vallah güzellerin düşmanı çoktur
 Oy gelin gelin, sevdalı gelin, öldürdün beni

Odası toz olmuş dolabı duman
 Uyan kömür gözlüm uykudan uyan
 Oy gelin gelin, sevdalı gelin, öldürdün beni

Ellerin elime değdiği zaman
 İster ölüm olsun ister ayrılık
 Oy gelin gelin, sevdalı gelin, öldürdün beni

<http://www.sarki-sozleri.net/halk-turkusu-aksam-olur-karanliga-kalirsin-90> (22.03.2012).

Musa ile Emine idi atam
 Saçlarım kakülüm oldu tutam tutam
 Bingöl askerlik kıtam
 Sınıfım öz istihkam
 Bu vatan benim vatan

Bu vatan benim vatanım
 Bir nasihat edem sana
 Bu vatan benim vatanım
 Dokunma ülkeme yılan
 Fatih Sultan kurdu temel
 Önderim Mustafa Kemal
 Başta cumhuriyet Kemal
 Bu vatan benim vatanım

Her gelen geri çekildi
 Benim bayrağım dikildi
 Atamın kanı döküldü
 Bu vatan benim vatanım
 Yapma gerçeğin tersini
 Yine kırarım hırsını
 Daha dün aldı dersini
 Bu vatan benim vatanım

Cemal iş başa geldi
 Candan iş başa geldi
 Komünist savaşa geldi
 Bizinkiler coşa geldi
 Müslümanlar coşa geldi
 Bu vatan benim vatanım
 Müslümanlar coşa geldi
 Bizinkiler coşa geldi

Bu vatan benim vatanım (K.4).

3

Cemal Candan'ın radyodan duyduğunu söylediği bir türkü:

Bülbüle su verdim altın tasıla
Çok günlerim geçti kara yasıla
Ben seni sevdim bir hevesile
Az doldur sevdiceğim içemiyom ben
Sen benden geçtin amma geçemiyom ben¹⁰⁶ (K.4).

4

Dedemden kalma bir dolma tüfek var, çıktım bir baktım bizim ekinlerin içinde oğlaklar yayılıyor. Ulan sinire kaktım, kızdım, aşağı yola geldim. Bir daha baktım, iki çocuk bir kız oğlağı yola katmış alıp giderler. Şöyle kıza bir baktım, kızın tâ sırtından topuklarına kadar örtü var. Örtü ne diye merak ettim. Biraz daha yaklaştım. Dedim 'Hanım kız siz

¹⁰⁶ Sözü edilen türkünün tam metni şu şekildedir:

Bülbüle su verdim altın tasınan
Çok günler geçirdim kara yasılan
Ben seni severdim bir hevesilen
Başın pınar ayakların göl olsun

Az doldur sevdiğim içemiyom ben
Ne kadar yüz çevirsen (sevmesen de) geçemiyom ben

Kapalı çevremi el edip açmam
Ab-ı hayat olsan bir yudum içmem
Deniz ortasında olsan bir köprü
Boğulur denizde üstünden geçmem

Az doldur sevdiğim içemiyom ben
Ne kadar yüz çevirsen (sevmesen de) geçemiyom ben

Öte dön de ben görmeyim yüzünü
Yalanını duydum tutmam sözünü
Git eski dostuna söyle nazını
Benim naz çekecek halim kalmadı

Az doldur sevdiğim içemiyom ben
Ne kadar yüz çevirsen (sevmesen de) geçemiyom ben

http://turkuler.com/sozler/turku_bulbule_su_verdim_altin_tasinan.html (22.02.2012).

nerelisiniz, kimlerdensiniz?’ ‘Yörüklerdeniz!’ diye sert bir cevap verdi. ‘Nerden gelip nereye gidersiniz?’ diye sordum. ‘Yazın, Haldır Yaylası’na çıkarız; kışın da Anteli’de kalırız.’ dedi. O arada tarlayı götürse bile hiç gözümde yok. Şimdi bu sırtından topuklarına dökülen örtü ne diye merak ettim. Sırtından topuklarına dökülen örtü saçlarıymış. Her bir örüğün ucunda sarı hakik boncuk takılı. O da nazar değmesin diye takmışlar. Şöyle bir baktım, çok âşık da oldum o arada. Buna bir türkü söyleyom:

Andır kalbur derler yüğsek yaylaya çıkarız
 Çıkarız gittiğimiz yollar çayır çimendir
 Dağlar meşe yeşilliktir, meşe yeşilliktir
 Sular çay deresi akardır akardır
 Pınarların suları çok soğuk akardır
 Sevgilimizim yanımızda olsa ölüm gelir midir
 Çadırları kurarız pınar başına zevk-i sefamızı süreriz
 Zevk-i sefamızı süreriz
 Koyunumuzu, kuzumuzu birbirine katarız
 Develeri birbirine çatarız
 Oğlak keçiyi arka arkaya süreriz
 Çekeriz tüylüleri süreriz arkasından sürüleri
 Çıkarız yaylaya, çıkarız yayla soğuk sular başına
 Havaları soğuktur suları donuktur
 İçilmez içilmez ciğerini parçalar
 Güneşte dindirdikçe içmek zor olur
 Sevgimizi görmezsek meslek bize zor gelir (K.17).

5

Köylü uşaklarından duyuyorum bazen:

Develer gelir Mardin’den Mardin’den
 Düğür düğür¹⁰⁷
 Gel konuşalım gümbür gümbür

¹⁰⁷ Düğür: Gelin alayı (Der. S. 2009: 1625).

Senin oğlan benim kıza ne demiş
 At ilen dağa kaçalım demiş
 Öyle mi kızım
 Hayır babacığım demiş (K.17).

6

Çıktım saray köşküne
 Yanarım yar aşkına vay
 İstedim vermediler
 Vallah lillah aşkına vay

Yara beni yara beni
 Öldürür yara beni
 Ben yar için ağlarım
 Götürün yara beni¹⁰⁸ (K.4).

7

Horozum Türküsü

Horozumu uçurdular
 Damdan dama kaçırdılar

¹⁰⁸ Sözü edilen türkünün tam metni şu şekildedir:

Çıktım saray köşküne
 Yanarım yar aşkına (vay)
 İstedim vermediler
 Allah lillah aşkına (vay)

Yara beni yara beni
 Öldürür yara beni (vay)
 Ben yar için ağlarım
 Götürün yara beni (vay)

Oda senin oda senin
 Döşenmiş oda senin (vay)
 Ne istersin sevdalım
 Bir canım var o da senin (vay)

<http://www.turkuyurdu.com/ciktim-saray-koskune-6848.html> (23.02.2012).

Suyuna da pilav pişirdiler
 Yah bili bili bili bil
 Bili bili çilli de horozum kayboldu

Horozumun tüyü kara
 Sesi gider Üsküdar'a
 Düştük şimdi biz bir dara
 Yah bili bili bili bil
 Bili bili çilli de horozum kayboldu

Horozum da bekarıdı
 Akşamdan da yatarıdı
 Kırk tavuğa çıkarıdı
 Yah bili bili bili bil
 Bili bili çilli de horozum kayboldu¹⁰⁹ (K.4).

¹⁰⁹ Sözü edilen türkünün tam metni şu şekildedir:

Horozumu satamadım
 Kumbarama atamadım
 Bir kız alıp kaçamadım
 Oy bili bili bilibil bilibili bili
 Çilli de horozum kayboldu

Horozumu kaçırdılar
 Damdan dama uçurdular
 Suyuna da pilav pişirdiler
 Oy bili bili bilibil bilibili bili
 Çilli de horozum kayboldu

Horozumun tüyü kara
 Sesi gider Üsküdar'a
 Bugünlerde düştüm dara
 Oy bili bili bilibil bilibili bili
 Çilli de horozum kayboldu

Horoz değil katır idi
 Dağdan odun getirirdi
 Mahalleye yeter idi
 Oy bili bili bilibil bilibili bili
 Çilli de horozum kayboldu

<http://www.sarki-sozleri.net/cemal-karaelmas-horozumu-satamadim> (17.03.2012).

8

Yar adına n'adına
 Gülüm senin adına
 Sana bal kaymak derler
 Bakamadım tadına hey

Yar adına n'adına
 Gülüm senin adına
 Başına bir iş gelse
 Kim gider feryadına hey

Kirpitle lamba yakan
 Gülüm yüzüne bakan
 Kar beyaz gerdanıla
 Elinde altın tasan hey

Yar adına n'adına
 Gülüm senin adına
 Başına bir iş gelse
 Kim koşar feryadına hey (K.4).

9

Bâd-ı saba selam söyle o yâre
 Mübarek hatırı hoş mudur nedir
 N'ideyim yitirdim yar bulamam çare
 Mestane gözlerinde yaş mıdır nedir

O nazlı canana uğrasa yollar
 Bize mesken oldu kahveler hanlar
 Yârin meclisinde oturan canlar
 Hesap etsin aylar yıllar beş midir nedir

Emrah eder gam bülbülüm kafeste
Benim arzuhalim bildirin yre
Kendim gurbet elde gönlüm slada
Gitmiyor kervanım kş mıdır nedir¹¹⁰ (K.4).

10

Ah N'eyleyim Gönül Senin Elinden

Ah n'eyleyim gönül senin elinden
Her zaman ağlarım glemem gayri
Ben bıktım usandım elin dilinden
Terk ettim slaya dnemem gayri

Ey Ferrahi yandım yar ateşine
Neler gelir gariplerin başına
Ağlayarak gelme mezar taşına
Uyanıp da sana glemem gayri¹¹¹ (K.4).

11

Gece gündüz arıyorum
Uçan kuştan soruyorum
Aşkın ile ateş oldum
Su ver Leyla'm yanıyorum
Su ver Leyla'm yanıyorum

Aşkın ile ateş oldum
Aşkın ile ateş oldum
Su ver Leyla'm yanıyorum

¹¹⁰ Sözleri Erzurumlu Emrah'a ait olan bu türkü, pek çok sanatçı tarafından da seslendirilmiştir <http://www.turkuyurdu.com/bad-i-saba-selam-soyle-o-yare-2-8414.html> (15.03.2012).

¹¹¹ Sözleri Âşık Ferrahi'ye ait olan bu türkü, pek çok sanatçı tarafından da seslendirilmiştir http://www.turkuler.com/sozler/turku_ah_neyleyim_gonul_senin_elinden.html (15.03.2012).

Su ver Leyla'm yanıyorum

Yar elinden bade içtim
Görünmez dertlere düştüm
Vallahi ben benden geçtim
Su ver Leyla'm yanıyorum
Su ver Leyla'm yanıyorum

Billahi ben benden geçtim
Vallahi ben benden geçtim
Su ver Leyla'm yanıyorum
Ah su ver Leyla'm yanıyorum¹¹² (K.4).

12

Gel güzelim gidelim bizim yaylaya
Döne döne de bakan suna boyluya oy oy
Ardından ağlayan bizim köylüye
Doya doya da selam götür ey dostum oy oy

Gülzar'dan gidiyorum taş arası
Yaktı beni kaşlarının karası oy oy
Dayanamam güzel yoktur çaresi
Sertavul'da kolların dola boynuma oy oy

¹¹² İbrahim Tatlıses'ten dinlediğimiz bu türkü, Yörükler tarafından da bilinmektedir. Ancak kaynak kişimiz, türkünün ortasında bulunan şu bölümü okumadı:

Beyaz giydim karelendi
Ciğer parem parelendi
Deli gönlüm alevlendi
Su ver Leyla'm yanıyorum
Su ver Leyla'm yanıyorum

Deli gönlüm alevlendi
Deli gönlüm alevlendi
Su ver Leyla'm yanıyorum
Su ver Leyla'm yanıyorum

Mut'un yeşilleri (kayısıları) erdi m'ola
 O güzel de beni gördü m'ola oy oy
 Sertavul'dan gidiyorum sen de gel
 Avgan çimeninde kolların dola boynuma oy oy

Hacıbaba Dağı'nda konak ye(r)lleri vardır
 Benim çektiklerim ah ile zardır oy oy
 Gönül verdim alamadım sevdiğim
 Benim aşkım da o kara gözlü yardır oy oy

Yaylaya varınca kuralım çadır
 Yörüklerin zevki eskiden budur
 Güzel senin için ölem ben ölem
 Ordan içtiğimiz bir soğuk sudur oy oy (K.4).

13

Ey gül dalı gül dalı
 Oldum sana sevdalı
 Sana gönül vereli
 Aşkından oldum deli
 Saçları senden saç bağı benden
 Var git ey güzel küsmüşem senden

Gel güzel ağlatma beni
 Derde bağlatma beni
 Ben senin âşığının
 Bir kula satma beni
 Saçları senden saç bağı benden
 Var git ey güzel küsmüşem senden¹¹³ (K.4).

¹¹³ Sözü edilen türkü anonim olup tam metni şu şekildedir:

Ey gül dalı gül dalı

3.6.3. Ağıt

Ağıt; insanoğlunun ölüm karşısında duyduğu korkunun ve içine düştüğü çaresizliğin dışı vurumudur. Ağıtın amacı, yürekte biriken acıyı söze dökmektir. Genellikle kadınlar tarafından icra edilen ağıtlarda, ölen kimsenin kötü yönleri değil, aile içindeki rolü, sağlığında yaptığı iyilikler ve kalender davranışları -mübalağalı bir şekilde- anlatılır.

Şükrü Elçin ağıtı, “insanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler” olarak tanımlamaktadır (Elçin 2005: 290).

İnsanlığın ortak ıstırabını dile getirdiğinden ve yakılmasına kaynak teşkil eden duygular evrensel olduğundan, ağıt, hem eski toplumlarda hem de günümüz dünyasında hâlâ varlığını korumaktadır. Yörükler arasında da ağıt yakma geleneğine rastlanmaktadır. Ancak hem ölüm hadisesiyle karşılaşmadığımızdan ağıtın yakılabileceği bir bağlam oluşmamış, hem de kaynak kişilerin o günlere dönmesine sebep olup acılarını tazelediği için kaynak kişiler ağıt yakmaktan kaçınmışlardır. Bu sebeple yaptığımız mülakatlarda çok fazla ağıt örneği derleyemedik. Deleyebildiğimiz birkaç ağıt örneği sunlardır:

1

Cemal Candan'ın Buhran köyü sınırları içinde intihar eden oğluna yaktığı bir ağıt:

Konaklamak için develeri çökerdim Buhran düzüne

Oldum sana sevdalı
Gördüğüm günden beri
Sinem aşkınla dağlı
Saçları senden saç bağı benden
Var git ey güzel küsmüşem senden

Pancar pezik değil mi
Ciğer ezik değil mi
Ben sevdim eller aldı
Bana yazık değil mi
Saçları senden saç bağı benden
Var git ey güzel küsmüşem senden

<http://www.sozarsivi.com/anonim/ey-gul-dali-anonim/15134-sozleri.html> (10.02.2012).

Bir ateş düştü özüme
 Kurşunlar hap oldu gözüme
 Can benim can, kimse vurmasın dizine
 Ruhumdan selamım var Ayşe'm ile Zeynep'ime

Ekin ektim göremedim
 Gençlik kervanını süremedim
 Kapandı gözlerim yavru Zeynep'ime göremedim
 Ruhumdan selamım var Ayşe'm ile Zeynep'ime

Benim kanımı kurutan sabah güneşim
 Bahar gelip açılsın mor menekşem
 Mezar taşıma oturup ağlasın benim garip Ayşe'm
 Ruhumdan selamım var Ayşe'm ile Zeynep'ime

Yaslı gönlümün şirazesini bozuldu
 Benim alnıma bu kara yazı doğmadan yazıldı
 Mezarım da Karaman'a kazıldı
 Ayşe'm ile Zeynep'im öksüz ipliğine dizildi
 Tespih gibi elden ele çekerler m'ola

Anası:
 Unuttun mu anayı babayı
 O beyaz ellerine kandan mı yaktın kınayı
 Başıma zindan ettin yavrum yalan dünyayı

El benim kan benim
 Kimse üzülmessin can benim
 Çalıştım yoruldum helal olsun yemeğim
 Sizlere yadigâr olsun anam kanlı gömleğim
 Unutmayın elli ikinci yemeğim
 Sizlere emanet olsun garip bebeğim

Oğul:

Yaşlı gözleri
Vurmuş gendini tutmaz dizleri
Görüşmemiz mahşere kaldı ağlama annem
Ağlama anam, öldüm ağlama

Gençlik derman süremedim
Yavru Zeynep'im doya doya sevemedim
Bir çift sözüm varıdı onu da diyemedim
Huzuru mahşere kaldı ağlama
Annem ağlama, öldüm ağlama

Nasıl uymuşum şeytan sözüne
Bir kartal göründü gözüme
Buna sıkıttım kurşunlar
Döndü geldi kendimize
Bir çift sözüm vardı diyemedim
Kaldı mahşere ağlama anam
Ağlama anam, öldüm ağlama

Bitmez ki Âdem'in acı sözleri
Acı sözleri ağlatıyor bizleri
Vurmuş yiğit kendini tutmaz dizleri
Sözüm mahşere kaldı ağlama
Annem ağlama, yavrum ağlama (K.4, K.11).

2

Cemal Candan'ın oğluna yaktığı başka bir ağıt:

Bahçeye diktim elma ile badem
Yavrumun ismi Âdem

Kendi canına kıyar mı adam
 Hele nenni nenni
 Nasıl unuttun yavru bebeğini

Koşar yorulmaz, çalışmaya üşenmez
 Eller ne derse desin seven yiğit yârinden boşanmaz
 Yârim ile bakarız kaş kaşa
 Bu iş gelecekmiş başa
 Ben kendime sıktım kurşunu döşe
 Ayşe'm yavrumla sen çok yaşa
 Ağlamanın annemle babam boşa
 Kader, benim kader

Eylemeyin beni işimden
 Kimse ayıramaz beni eşimden
 Kendim sıktım kurşunu deldi girdi döşümden
 Hele nenni nenni
 Kimler avutsun yavru bebeğimi

Kamayı çaldım taşa
 Kesmedi çaldım boşa
 Ben ölüyorum Ayşe'm
 Yavrumla beraber yaşa
 Hele nenni nenni
 Kimler avutsun yavrum seni

Yayla sahil göçer konaridim
 Bi tek kardeşim Ömer'idin
 Ben senden sevgi umaridim
 İlk selamımı sana sunaridim
 Sana karşı içecek bir pınaridim
 Hele nenni nenni

Kimler avutsun Zeynep'imi

Annem babam beni bilmedi

Aktı gözyaşlarım silemedi

Ecel kapımı çaldı, kader hiç gülmedi

Silahı yorgan etdim kimse bilmedi

Oy kader, kader, kara kader

Ağlaman validemle peder

Ben öldüm Ayşe'm

Yavru Zeynep'im nere gider

Develeri suladım çeşmeden

Dostlar sarılmadı silah sıkıp düşmeden

Ecel çaldı kapıyı, çayına şeker katıp içmeden

Hele nenni nenni

Allah'a emanet ettim Zeynep'imi (K.4, K.11).

3.6.4. Ninni

Ninniler; uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir (Kaya 1999: 341).

Daha kısa bir ifadeyle ninni; annelerin bebeklerini sallayıp uyuturken veya ağladıklarında avuturken özel bir ezgiyle ve sade bir dille söyledikleri şiirlerin genel adıdır. Ninni söyleyen kadın, başkalarından duyduğu hazır ninni kalıplarını kullanabileceği gibi, o an aklına gelen sözlerden yeni bir ninni metni de oluşturabilir. İrticalen söylenen ninnilerde, annenin kaderinden şikâyet ettiği ve çektiği çilelerden dem vurduğu yaygın olarak görülür. Yani ninniler, söyleyenin o anki ruh halini de yansıtır.

Yaşadıkları göçer hayatın doğurduğu iş yoğunluğundan ötürü kadınlar çocuklarla fazla ilgilenemediklerinden, Yörükler arasında ninni söyleme geleneği yaygın değildir. Yörük

çocukları, genellikle kendi halinde, düşe kalka büyümektedir. Bugünkü Yörük kadınlarının ninni söyleme geleneğinden pek haberdar olmaması da, bu türün Yörükler arasında yaygın olmamasında önemli bir etkindir:

Çocuk ağladı mıydı ver memeyi emsin, uyudu muydu yatır yastığa yatsın. Bizde öyle nenni yapmazlar. Kendi uyur bebek. Başında nenni söyleyecek vakit yok ki. Ağlaya ağlaya uyur işte. Bizim Yörükler nenni söylemez; çünkü dağ başı, Yörük göçer üç arkadaş burda, bir arkadaş orda, iki ev burda. Nenni söylese de dadı (tadı) yok. Bi tek çocuk ağladığında, susturmak için konuşuruz; nenni yok bizde. Bi de eski kadınlar oturakta, köylü yerinde söylerlermiş nenniyi. Bi çocuk dünyaya geldi mi o çocuğa bi yakım yakarlarmış, ‘nenni de bebeğim nenni’ diye. Şimdiki kadınlar duymamış, görmemiş, bilmiyo böyle bi örfü; böyle bi adet var mı yok mu? (K.3, K.5, K.11, K.41).

Yaptığımız mülakatlarda, Yörükler arasında nadiren söylenen ninnilerden şunları derleyebildik:

1

İııııı nerden gelirsin
Melekler getirdi bunu buraya
Böyücek de böyücek
Ayşe’ın Fatma’ın böyücek (K.11).

2

Eeeeeee nenni çocuğum uyu bakım
Sana bi süt sağıp getiricem
Nenni bebeğim nenni
Sana oyuncak getirip vericem
Nenni bebeğim nenni
Fadime’ın böyücen geçimizi gütcen
Ebene su vercen, dedene su verip ekmek getiricen (K.11).

3

Nenni kuzum nenni,
Nen dedim kuzum uyutayım nenni (K.11).

3.6.5. Bilmece

Bilmecelerde, bir toplumun düşünce yapısının ve kültürünün yansımalarını görmek mümkündür. Bilmece, insanlara, düş ve düşünce gücüne seslenen kurmaca bir dünya sunar. İnsanları, olgular ve kavramlar arasında anlamsal ilgiler kurmaya sevk eder; onların bilgilerini, görgülerini, düş güçlerini, çağrışımlardan yola çıkarak bir sonuca varma yetilerini sınar.

Bilmece; çözüm bekleyen küçük bir sorunun, kalıplaşmış şiirsel bir şekilde ifadesinden meydana gelen bir sözlü edebiyat türüdür. Bu çözüm, çoğu zaman, metnin verilerinden yola çıkarak bulunması gereken nesneye ya da kavrama işaret eden bir kelimedenden ibarettir. Türk bilmeceleri bazen ‘Ol nedir?’, ‘Bil bakalım?’, ‘Bilen bilsin?’, ‘Ne derler?’ şeklinde bir soru cümlecği taşır. Fakat çoğu zaman soru, sadece ima edilir. Bilmecenin şekli ile çözümü arasında bazen uzaktan bazen yakından, fark edilmesi bazen kolay bazen zor bir ilgi vardır. Cevabı çözmeye çalışırken bir anlam ya da şekil ilgisinden yola çıkmak gerekir (Boratav-Başgöz 1974: 2).

Bilmeceler, genellikle uzun kış gecelerinde hoş vakit geçirmek için yetişkinler tarafından çocuklara sorulan veya çocukların kendi aralarında birbirlerine sordukları sorulardır. Çok eski çağlardan beri süregelen bilmece sorma geleneği, günümüzde Yörükler arasında da varlığını korumaktadır. Bu tespitimizi destekler nitelikteki Cemal Candan’ın ifadesi şu şekildedir: “Yazın iş olduğundan kış akşamları birinin evine toplanır, otururuz; ee bu sefer bilmece sormaya başlarız.” (K.4).

Bilmeceye giriş olarak kimi zaman şu söylenmektedir:

Develer katar katar
Zincirler/ çilbirler¹¹⁴ suya batar
Bunun düşünmecisi
Bunu kafadan atar (K.17).

Yaptığımız mülakatlarda, Yörükler arasında sıkça sorulan bilmecelerden şunları derleyebildik:

¹¹⁴ Çilbir: Yular (Der. S. 2009: 1213).

Ağaç başında kilitli sandık? (*kestane*)
 Allah yapar yapısını, demir açar kapısını? (*karpuz*)
 Arşın ayaklı, burma bıyıklı? (*tavşan*)
 Bili bilice burnu eğrice? (*nohut*)
 Bilmece bildirmece, el üstünden gaydırmaca? (*sabun*)
 Dağdan gelir seke seke, kara üzüm döke döke? (*keçi*)
 Dağdan gelir takla makla, aman abla gel beni sakla? (*kaplumbağa ya da sel*)¹¹⁵
 Dalında yeşil, çarşıda siyah, evde gırmızı? (*çay*)
 Ebemin yurdunda kara lök çökmüş kalmış? (*ocak taşı*)
 Gat gat döşek, bunu bilmeyen eşek? (*marul*)
 Karnı keçe, burnu pis? (*köpek*)
 Kuyruklu değirmen? (*at*)¹¹⁶
 Ödü yok (*deve*), g*tü yok (*kene*), gözü yok (*köstebek*)
 Pazardan aldım bir tane, eve geldim bin tane? (*nar*)
 Sallar topuzunu, söyler doğrusunu? (*kantar*)
 Sekmecikden sekiverdim, 150 yumurta döküverdim? (*ekmek bezesi*)
 Tatın dilinden kim anlar? (*anası anlar*)
 Tepesi aşağı, deve daşsağı, bunu bilmeyen Türkmen eşeği? (*kantar*)
 Yer altında yağlı gayış? (*yılan*)
 Yerden alır, gökte yer? (*deve*)
 (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.6.6. Tekerleme

“Vezin, kafiye, seci veya aliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hal ve hayallerin abartma, tuhafılık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu basmakalıp sözlere tekerleme denir” (Kaya 2007: 707).

¹¹⁵ Yörükler bu bilmecenin mantığını şu sözlerle açıklar: “Kaplumbağa dağdan takur tukur geliyo ya, ormanın içine giriyo, gizleniyo. Sakla demek, o demek.” (K.17).

¹¹⁶ Yörükler bu bilmecenin mantığını şu sözlerle açıklar: “At çok yer, değirmenle farkı yok, yani o kadar çok yer.” (K.2).

Tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirip, mantıkdışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır. (...) Bu özelliğiyle tekerlemeler, beklenmedik hayal oyunlarının boşanıvermesiyle şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için başvurulan bir çeşit söz cambazlığıdır (Duymaz 2002: 9).

Tekerlemeler, daha ziyade, çocukları eğlendirmek amacıyla uydurulmuş söz kümeleridir ve belirli bir konudan mahrumdurlar. Anlamsız, yarı anlamlı yarı anlamsız veya saçma sözlerden kurulu olup birbirine aykırı düşünceleri, gerçekdışı durumları bir arada verirler. Çeşitli ses tekrarlarından, söz sanatlarından ve kelime oyunlarından yararlanan tekerlemeler, dinleyenlere hoş vakit geçirtmek gibi bir fonksiyonu da yerine getirirler. Çok yaygın olmamakla birlikte, Yörükler arasında da tekerleme söylendiği görülür:

Kırk küp kırık küp, kırkının da kulpu kırık küp (K.40).

Yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak, sarımsaklamasak da mı saklasak? (K.9, K.10, K.13, K.29).

Oba bir ala inek almış tanalanmış, bir ala inek de biz alalım tanalanalım (K.9, K.10, K.13, K.29).

Şu karşıda beş eşek, beşi de boz beş eşek, biri yüklü dişi boz eşek, dördü yüksüz erkek boz eşek, hepsi eder beş boz eşek (K.9, K.10, K.13, K.29).

Yörükler arasında, yanıltmaca diye nitelendirebileceğimiz ve genellikle “müstehcen” bir özellik gösteren tekerlemeler de söylenir:

- İndim kuyuya, silkindim çıktım. (Burada amaç, sözü hızlı hızlı telaffuz ederken “İndim kuyuya, s*kildim çıktım.” dedirtmektir.) (K.9, K.10, K.13, K.29).

- Birim yorgan altında; ikim yorgan altında; üçüm yorgan altında; dördüm yorgan altında; beşim yorgan altında; altım yorgan altında; yedim yorgan altında. (Burada amaç, “yedim yorgan altında” dedirterek müstehcen bir gönderme yapmaktır.) (K.9, K.10, K.13, K.29).

- Birim kıllı, ikim sabunlu; üçüm kıllı, dördüm sabunlu; beşim kıllı, altım sabunlu; yedim kıllı. (Burada amaç, “altım sabunlu yedim kıllı” dedirtmektir.) (K.9, K.10, K.13, K.29).

Bir de, daha ziyade 1 ile 10 arasındaki sayıları kapsayan ve sayışmaca diye nitelendirebileceğimiz tekerlemeler vardır:

1

1, 2, 3 ebelik güç
 4, 5 haydi kardeş
 6'ya geç, oyunu seç
 7'ye gel, ip ne güzel
 Bul 8'i, eş al bizi
 9'la 10, oyuna kon (K.4).

2

Sümsüm teke
 Anam geçi, babam teke (Sekiz geçi, bi teke)
 O dese pınarlınca bir tepe (K.17).

3

Bir, bit derisine gir
 İki, tilki s*ki
 Üç, *mcık suyu iç
 Dört, dön de g*tünü ört
 Beş, burnunla b*kdeş
 Altı, g*tüne girsin kaba çaltı
 Yedi, bir gün y*rak yedi
 Sekiz, serçe b*ku ağzına sakız
 Dokuz, g*tüne girsin kıllı topuz
 On, Osman'inkine kon
 Yirmi, seni s*ken İzmirli
 Altmış, seni s*ken datmış
 Yetmiş, seni s*ken gitmiş
 Yüz, ebenin donunu düz (K.17).

3.6.7. Atasözü

Atasözleri, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ve yargı şeklinde aktaran anonim nitelikli kısa ve özlü sözlerdir. Atasözleri çoğu kez gerçek anlamları yerine mecazlı bir anlam kazanarak sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarılan ve halk belleğinde yaşayan, halka mal olmuş kalıplaşmış anlatımlardır (Oy 1991: 44)

Atasözleri; ilk söyleyeni zamanla unutulurken halkın ortak malı haline gelmiş, insanlara öğüt/ ders veren, hikmetli, özlü sözlerdir. Bir düşünce açıklanırken ya da savunulurken delil olarak kullanılırlar. Ait olduğu ulusun yaşam felsefesini, eleştirilerini, gözlem ve yargılarını dile getirirler. Atasözlerinde, bireysel bir olaydan çıkacak sonuç/ ders, toplumun bütün bireylerini kapsayacak şekilde ifade edilir.

Yörükler arasından derlediğimiz atasözleri şunlardır:

- Abdalın ekmeğini yemicen, evinde yatacan; tahtacının ekmeğini yiyecen, evinde yatmayacan.
- Aç at yol bilmez, aç it av bilmez.
- Ağa ölür, malı abdala kalır.
- Alışmış, kudurmuştan beterdir.
- Allah hile bilmez: Bu atasözü; içten istenilen, niyet edilen durumlarda İlahi gücün buna karşılık vereceği inancını içerir.
- Ayı kurşundan korkmaz, sapan taşından korkar: Yörüklerin bu atasözüne yaptıkları açıklama şöyledir: “Ayı; kurşunun yarasını yalayarak iyi ederim, ama sapanın yarasını iyi edemem dermiş.”
- Bitmemiş hasıla¹¹⁷ patoz¹¹⁸ aranmaz.
- Bokula yapılan, sidiğile yıkılır.
- Çobanın gönlü olursa tekeden südü çıkarır.
- Deli Türk, yemek bişesiye göver/ sabır eder de, soğuyasıya sabretmez.

¹¹⁷ Hasıl: Yeni başak tutmaya başlamış yeşil ekin (Der. S. 2009: 2298).

¹¹⁸ Patoz: Harman dövme makinesi (TS 2011: 1901).

- Deve havuduyla çanıyla, insan lakabıyla.
- Deve kadar dururuz, kulağı kadar duramayız.
- Diyeceğin varsa duyacağın da var.
- Doğmadık taya torba dokunmaz.
- Dökme suyula değirmen dönmez.¹¹⁹
- El atına binen, tez iner.
- El eliyle yılan tut, bir ucunu yalan tut.
- El, elin devesini türkü çağırarak ararmış.¹²⁰
- Elden kalan, elli gün kalır: Sarıkeçili Yörüklerinde başlanılıp yarım bırakılan işler için bu atasözü kullanılır.
- En kötü iş çalgıcılıktır; daha da kötüsü onu bilip unutmaktır.
- Erken yanan ateşin ocağı küllü olur: Bu atasözü daha çok birikim yapmak ya da olgunlaşmak anlamında kullanılmaktadır. Yörükler arasında, “Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.” atasözüyle benzer anlamda kullanılmaktadır.
- Erken yürüyen yol alır, erken evlenen döl alır.
- Eşegin beli acıdı mı atı kor geçer.
- Eşek gözünden bahar almaz: İnsan bir şeye uzaktan bakarak doymaz, anlamında bir atasözüdür.
- Evine geleni ya Hızır, ya hazır bil.
- Hacıyla hocadan, körle topaldan kork.
- Halep ordaysa arşın burda.
- Haydan gelen huya gider.
- Her akıl bir olsa koyuna çoban bulunmaz.
- Hızlı giden atın b*ku seyrek düşer.

¹¹⁹ Bu atasözünün aslı, “Taşıma suyla değirmen dönmez.” şeklindedir.

¹²⁰ Bu atasözünün aslı, “El, elin eşegini türkü çağırarak arar.” şeklindedir.

- Hoca görmeyen çocuktan, hacı olmadık köyden, tilki gelmeyen bağdan, Yörük gelmedik dağdan bereket bekleme.
- Hoyraz (poyraz) yügürür, bulut doğurur: Bir olayın gerçekleşmesi için onun oluşmasına vesile olacak başka bir olaya ihtiyaç vardır, anlamında bir atasözüdür.
- İşmeden iş kalmaz: İnsan gayret göstermeden hiçbir şey kendiliğinden gerçekleşmez, anlamında bir atasözüdür.
- Kabahat da gizli, ibadet de.
- Kakma elin kapısını, kakarlar senin de kapını.
- Kart ağaç eğilmez.
- Katır kundarsa dünyanın sonu gelmiştir. (Katır kundarsa kıyamet kopar.)
- Katırla ek, eşekle çek: Yörükler arasında, verimsiz topraklar için kullanılan bir atasözüdür.
- Kendi başını deremeyen, gelin başı derer.
- Kısmetin yönü ötedir; emekle çapaltıyla beri döner.
- Kız yükü, tuz yüküdür.
- Kızını dövmeyen dizini döver.
- Kurt bile komşuyla durur: Bu atasözü, komşuluğun önemini anlatmak için söylenir. Bu söze Yörüklerin yaptıkları açıklama ise şöyledir: “Burada bir davar olmasa kurt bile durmaz bu dağlarda. Onun da komşusu biziz. Biz varız diye duruyor bu dağlarda kurt.”
- Lafını deneyerek konuş, sunağını¹²¹ banarak ye: Her yerde ölçülü davranılması gerektiğini anlatan bir atasözüdür.
- Malın hovardası, insandan kötü olur.
- Onmıyacak köyün imamı öldürürmüş.
- Ördek gölde büyür.
- Öfkede akıl olmaz.

¹²¹ Sunak: Sulu yiyecekleri yemek için yufka ekmekten koparılarak kaşık biçimi verilen lokma (Der. S. 2009: 3697)

- Parayla imanın kimde olduğu belli olmaz.
- Pelid, kapıcığınan düşmüş; kabuğunu beğenmemiş.
- Sak¹²² yat, sapa¹²³ yat: Yörükler arasında sıklıkla kullanılan bir atasözüdür. Yol içine yatmamak gerektiğini ifade eder. Çünkü Yörüklerde yol içinde yatılmaması önemli bir husustur. Yörükler, bu sözün açıklamasını “Kıyıya yat, gözü açık yat. Ama yol üstünde çadır kurma.” şeklinde yapmaktadırlar.
- Tarlanın daşlısı, ineğin öküz başlısı, kızın kıvrıcık saçlısı iyi olurmuş.
- Yad¹²⁴ datlı olur.
- Yenenle yanana bir şey dayanmaz.
- Yıl, bulduğunu harcar.

Yolu bilen at kendine kamçı vurdurmaz.

- Zeytinin çekirdeğini köylü ekermiş, abdal yutarmış, Yörük de atarmış.¹²⁵

(K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45).

3.6.8. Dua ve Beddua

“İyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözler” olarak bilinen dualar genellikle görülen bir iyiliğe karşı söylenir (Kaya 2007: 261). Çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlere ise beddua denir (Kaya 2007: 146).

Dualar; “minnet duygularını, teslimiyeti, inanmışlığı ve ümidi” ifade eder. Karşıdaki kişi güzel sözlerle kutlanır ve hakkında esenlik dilenir. Beddualar ise, kötü

¹²² Sak: 1. Uyanık, gözü açık, müteyakkız. 2. Uykusu hafif (TS 2011: 2011).

¹²³ Sapa: 1. Dolambaçlı, engelli yol, dik yokuş. 2. Issız yol. 3. Yola uzak yer. (TS 2011: 2030).

¹²⁴ Yad: Yabancı (TS 2011:2498).

¹²⁵ Burada, Yörüklerin bilinçaltında var olan hareket etme, bir yere bağlı olmama fikrinin yansımalarını görmekteyiz. Yörüğe göre ağaç dikmek, köylünün/ yerleşik hayatta olanların işidir.

dileklerimizi/ niyetlerimizi ihtiva eder. Bedduanın hem söyleyeni, hem de söze muhatap olanı etkilediğine inanıldığı için, pek çok kişi bu tür sözleri dilinden uzak tutar.

Yörüklerin iyi dilekte bulunmak için kullandıkları ifadeler, genellikle, “Allah yardım etsin.”, “Allah kolaylık versin.”, “Allah işini rast getirsin.” şeklindeki kalıp sözlerdir. Bunlar; yola giden, herhangi bir şeyini kaybedip arayan, başına kötü bir iş/ bir musibet gelen, bir işe başlamış olup sonuçlandırmak isteyen kimselere sıklıkla söylenen iyi dileklerdir. Bu sözlerde İslami etki kendini iyiden iyiye hissettirse de söylenen ifadeler, daha ziyade dilden gayr-ı ihtiyari dökülmektedir.

Bu arada, Yörüklerin yemekten sonra okudukları dua -bu duayı hocalardan öğrenmişlerdir- şu şekildedir:

“Soframıza bereket, vücudumuza sıhhat, dünyada kalanlara selamet, ahrete gidenlere rahmet. Allahümmezid ve la tenkus bi hurmetil Fatiha.” (K.12).

Yörükler, beddua okuma konusunda ise oldukça cimridirler. Kolay kolay beddua etmez, çok zor bir durumda kaldıklarında “Allah seni kahretsin, git öte yana!”, “Senin yapacağın da bu kadar olur.” türünden sitem ve kızgınlık içeren sözler sarf ederler. Bu sözleri genellikle, sözünde durmayan veya yalan söyleyen kimseler için kullandıkları görülür. Yörükler arasında nadiren duyduğumuz bir kaç bedduayı, bir fikir vermesi açısından buraya alıyoruz:

-Allah seni bildiği gibi yapsın.

-Allah belanı versin.

-Dirliğiniz bozulsun.

-Ocağın sönsün.

-Allah, yetirip bitiremeyin, dirliğiniz bir arada olamasın.

-Onmasınlar inşallah (K.11, K.19, K.28).

3.6.9. Efsane

“Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâyelere” efsane denir (TDK Türkçe Sözlük). Efsaneler üzerine ilk çalışmaları yapan Grimm Kardeşler ise efsaneyi şöyle tanımlar: “Gerçek veya hayali; muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâye.” (Sakaoğlu 2009: 19).

Efsaneleri, insanoğlunun açıklayamadığı kimi olayları/ durumları açıklığa kavuşturmak için ürettiği düşünceler olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. Efsanelerde, yakın veya uzak geçmişe ait bir olay/ durum konu edinilir ve işlenen konular genellikle türlü hayallerle süslenerek anlatılır. Hatta şahıslarda ve hadiselerde, tabiatüstü bir vasıf da görülür. Gerek anlatanlar, gerekse dinleyenler efsanelerin gerçek olduğuna inanırlar ve onu, uluorta yerde anlatmazlar. Belli bir üslubu ve şekli olmayan efsaneler, adlarını genellikle bir ağaçtan, bir gölden, balıklardan, isimsiz bir mezardan vs. alırlar.

İnsanlar; olağanüstü kişileri, sırrını çözemedikleri nesneleri, mekânları kutsallaştırıp hayali unsurlarla örülü kurmaca bir anlatı dünyası oluştururlar. Bunlara, yaşanmış bazı olayları da katıp nesilden nesle aktarırlar. Kutsallaştırma, yorumlama ve aktarmaların neticesinde efsaneler ortaya çıkar. Efsane, insan ile insanı, insan ile coğrafyayı, insan ile diğer varlıkları, insan ile maneviyatı birbirine bağlayan anlatı türü olarak tanımlanabilir.

Yaptığımız mülakatlarda, Yörükler arasında da kimi efsanelerin anlatıldığını gördük. Yörükler arasında derleyebildiğimiz efsaneler belirli bir başlıkla anlatılmamış olduğundan efsane olarak adlandırabileceğimiz anlatı türlerini açıklayıcı kimi başlıklarla vermeyi uygun bulduk. Aşağıda başlık olarak yer alan kısımlar, anlatı derlenirken belirleyici olan soru ya da kelimelerdir. Her metnin başlığı bulunmamakta, bu sebeple metinler numaralandırılıp sıralandırılmaktadır:

1

Sarıkeçili İsmi Nereden Geliyor?

Bunlar Orta Asya'daykene -zaten ordan göç edip gelmişler- bir yıl çok kurak gitmiş. Büyük göller varmış; çekilmiş, kurumuş. Gözlü suların birazı kurumuş, birazı

zayıflamış. Su da hiç yokmuş. Sürüleri güderkene bir çoban, bir sarı tekenin sakalını ıslak görür. “Ulen arkadaş, tekenin sakalı ıslak.” der. Öteki çoban “Nahal (hangi) teke?” der. “Sarı tekenin sakalında bir ıslaklık var arkadaş, bir yerden su içmiş ama. Eee burda yağmur yağmadı, sayda kaklık olsa o da yok. Bir yerde su mu var acaba? Bu tekeyi takip edelim.” derler. Gelir laf ederler büyüklerine. “Tamam, o teke bir yerden su içiyor. Su, deliktedir.” derler. Yüzeyde su olsa görünürdü. Demek o teke içiyormuş zamanında. Sular azaldık sıra mal alır suyun kokusunu. Tekeye bir çan takarlar, takip ederler. Ama sakalında bir ıslaklık yok. Oraya salarlar yok, buraya salarlar yok. 3 gün sonra bu teke davardan ayrı şöyle geliyor. Ahmet, Mehmet, “Teke suyu içmiş geliyor. Nerden geliyor?” diye arayalım demişler. Ararken bulmuşlar. Şöyle inemek bir yer varmış. Ordan teke inermiş. Şöyle karaltı bir yartlağımış. Ordan o teke suyun kokusuna iner çıkarmış. Su, yer altı suyuymuş. Orda görünecek kadar bir geçişi varmış, ordan içermiş. Bunlar suyu bulunca doğru köye. Ahmet Ağa, Mehmet Ağa adları neyse artık; “Biz, bir su bulduk. İşte bir kuyu suyu.” derler. Neyse arkadan mallar da gelir. Herkeşinki kendi evine gider dağılır mallar. O zamanın ileri gelenleri, ağaları toplarlar çobanları önlerinde, suyun yanına giderler. Bakarlar ki 2 değirmen döndürümlük su. Bu su, çok yere yeter demişler. 3-5 köy bir olup suyu çıkartırlar yüzeye, akıdırlar, köye getirirler. Ötekiler de bize de, bize de derken 6-7 köy istifade eder bu sudan. O zaman ağalar, beyler, hacılar, hocalar derler ki “Arkadaş gelin bir dua edelim, toplanalım, bir yemek yapalım, bir Kuran okuyalım.” Kabul ederler. Yaşlı eski adamlar, okumuş insanlar, bilgili insanlar, ağalar, beyler der ki: Sarıteke/sarıkeçi buldu bu suyu, sarıkeçiden kurban kesecez, bu suyu bulduğumuza dair. Adak kesecez.” O köye derler, bu köye derler. Her sürüde ne kadar sarı keçi varsa kesecek değiller. Her köyden 1 sarı keçi çıksa, zaten 300 haneden 300 sarı keçi çıkar. Neyse toplarlar bir yerde, keserler, yemek yaparlar. Her köy birleşir dua-dilek eder.

Sarıkeçi suyu, Sarıkeçili yemeği. Öteden başka köy takılırmış buna, “Sarıkeçi suyu mu içtin.” diye. Biz Türk milletiyyiz, takılırız, şakayı çok yaparız. “Sarıkeçi suyu n’oldu, sarıkeçi suyu da olmasaydı geberecektiniz, kırılacaktınız” falan deriz. Bereket, bir sarı keçi kurtardı sizi. Sarıkeçililer onlar gibisine Sarıkeçili kalmış. Öteden beri duygu böyle geliyor. Dilden dile gelen duygu bu.

7 köy yararlanmış o sudan. İşte biraz da sarı keçilerden kesip dua edince Sarıkeçi suyu, Sarıkeçi kalmış. Hâlbuki 7 köy yararlanır, ötekine de demezler. İlk bulan köy. Sarıkeçi kurtardı diye şan vermiş köye. Böyle Sarıkeçili kalmış (K.4).

2

Nuh Tufanı

Benim bildiğim kadarıyla dünyanın gark oluşundan sonra, ilk suya gark olmuş ya, o zaman Nuh'un gemisi diyorlar. Dünya gark olacak denmiş. Nuh, hemen bir gemi yapmış, o gemi hâlâ da var. Nuh gemisini yapmış, her şeyden bir çift koymuş. Her hayvandan bir çift koymuş. Şeytan aslında olmayacakmış, şeytanı gemiye bindirmeyecekmiş Nuh. Şeytanın aslında adı melunmuş. Hayvanlar gemiye binerken eşek binmezmiş. Ya melun binsene gemiye, demiş Nuh. Şeytan bunu duyunca o tarafa geçmiş. Nuh da onu bir daha indirememiş. Şeytan, oradan var olmuş. Şimdi Havva anamız (bu anlatıda Nuh'un annesi) demiş ki “aman oğlum beni koyma burada, beni bırakma dünya gark oldu” demiş. Ama o telaşla Nuh, onu unutmuş. Unutmak da oradan kalmaymış. Su çekildikten sonra Nuh geri dönmüş. O kadın hâlâ dururmuş orada. Dünya gark oldu mu Nuh'um, demiş kadın. Oldu oldu, demiş. Nuh ona “sen burda ne yapıyon” demiş. Anası “Evelde benim ineklerin ayağı ıslak geldi” demiş. Allah onu orda korumuş yani. Bu dünyanın oluşumunda bize bunu anlatırlardı.

Bir de şöyle bir şey var: Su çekilmeye başladıktan sonra gemi bir yere oturmuş, Nuh da her hayvanı göndermiş su çekildi mi bak gel diye. Şimdi Nuh, ilk olarak kargayı göndermiş; “karga git su çekildi mi bak gel” demiş. Karga, geri dönmemiş. O da “senin burnun b*ktan çıkmasın” demiş kargaya. Ondan sonra keklği göndermiş. Keklik de gitmiş yüksek taşın başına çıkmış ‘gakgudurak gakgudurak’ ötmeye başlamış. Ona da “senin etini yiyen doymasın” demiş. Ondan sonra güvercini yollamış. Güvercin hemen gitmiş gelmiş, “su çekilmiş” Nuh'um demiş. Güvercine de demiş ki “seni vuran onmasın. Derman bulmasın.” O şekilde böyle bir hikâye anlatırlar. Güvercini de vuran onmuyor diyorlar. O güvercini de sonradan haberci olarak kullanmışlar (K.9).

3

Zamanında bir yetişkin, hayvanıyla bizim obaya gelmiş. Adam hayvanı durdurmuş. Susamış adam:

- Kızım bir su ver, demiş. Çocuk kalkmış destiden suyu katmış, kıyısında da çam dalı varmış. Çamın dalını kırmış, suyun içine sokmuş.
- Buyur hacı dayı, demiş.
- Kızım niye böyle yaptın, niye çamın dalını koydun suyun içine, demiş adam.
- Hacı emmi sen yoldan geldin, yorgunsun. Su dokunmasın diye yaptım, bu seni dinlendirir, demiş kız.
- Güzeliniz farımasın (solmasın), yeşiliniz kurumasın, demiş adam.

Taşkent'te olmuş bu olay. Orada hâlâ çamları kesiyorlar, yeniden dalları fişkırıyor (K.26).

4

Benim bildiğim bir taş var, Konya'nın Bostandere kasabasında. Ona *gelin taşı* diyorlar. Şimdi gelin taşı şöyle olmuş: Geçmiş tarihlerde, göçebelerden birisi giderken çocuğu bezini pislemiş. Bez olmayınca gelin, ekmeği çocuğa belemiş. Bebeğinin altını ekmekle belediği için Allah da onu taş yapıvermiş. Aynı insan gibi; gelin taşı derler.

Bir de onun yukarı tarafında Gülcan Deresi diye bir dere var, bir taş da orada var. Şimdi bunun hikâyesi de aynı ona yakın. Onda da bir gelin çocuğa beze vurmuş/ beze atmış. Çocuğa beze ile vurduğu için Allah da onu taş yapmış. Gelinin adı, Gülcan'mış. Dereye Gülcan Deresi derler. O taşın adı da Gülcan gelin taşı. İkisi de Konya'da. Biri az aşağıda kalıyor (K.40).

5

Annemin halası keçi güderken aksakallı dede gibi bir adam gelmiş, ben açım kızım demiş. O da dur demiş “dağda keçi konur mu canavar falan yer, dağıtır”. O da demiş ki

“dur amca ben sana hemen bir ekmek yapayım, ekmek getireyim, su getireyim sen burada karnını doyur; sen burada bekle, ben hemen gelirim” demiş. Keçiye de sürüvermiş kendi halinde, hemen eve gitmiş, ekmek yağlamış, su almış gelmiş. Keçi aynı yerinde hiç kıpırdamadan dururmuş ama adamı bulamamış. Öte aramış, beri aramış o adamı bulamamış. Yani o adam deneme amacıyla halamı denemiş oldu. Yardım edecek mi, etmeyecek mi diye o şekilde denemiş ve keçi yerinden hiç kıpırdamamış (K.9).

6

Bizim bir Ali emmi var, yaşlıca bişey. O anlatırdı başından geçen bir olayı. Birgün yevmiye karşılığı birinin tarlasındaki kırıntıları kırmaya gitmiş. Eskiörük diye bir yer var orada otururlardı bunlar. Tarlada çalışır ederken elindeki tahranın ucu kırılmış. O sırada oradan bir yılan geçiyormuş. Ali emmi bırakmış işi eve dönmeye başlamış. O gün de ramazan ayının son günüymüş. Ertesi gün bayrammış. Yolda komşusu Musa’ya “sabah namaza giderken beni de çağırın, beraber gidelim” demiş, eve gitmiş. Neyse eve geli otururken kapı çalar. “Haydi haydi Ali emmi namaza gidecez” demişler. Almışlar kocayı, ha bakalım de bakalım götürmüşler bir yere. Götürürken Ali emmiye “senin ifadeni almaya götürüyoruz” demişler. Gittikleri yerde böyle mahkeme gibi bir yer kurulmuş. Böyle deniz kenarında ışıklı bir yermiş. Orada hakimi, savcısı, bir de kadın varmış. Sen bu kadının kolunu kırdın demişler. “Senin tahran kırılmıyaydı bu kadının kolunu kesecektin” demişler. Ceza olarak onu suya atacak olmuşlar. Ali emmi ufacak bir dala tutundum bırakmadım diyor. Şafak yakınmış o sırada, ezan vaktiymiş. Hava aydınlanır olmuş, bir bakmış Ali emmi orası harabe bir yer, bir taşın yanıymış. Tuttuğu da bir çalıymış. Gördüğü gibi bir yer değilmiş orası. Sabah olunca, ezan okununca kaçmış onlar. Şeytanmış ordakiler. Ali emmi şükretmiş, kurtuldum diye. Besmelesiz iş yaptığı için başına gelmiş bu. İş yaparken besmele çeksen bunlar olmaz (K.36).

7

Bizim Yörüklerde anlatırlar. Bizden biri davar sürüyor, yaylaya çıkıyor. Yaylada bir inde yatarken bir koca gelmiş yanına. “Şu parayı al, kimseye de gösterme demiş” gitmiş. Para da bilindik bir para değilmiş. Adam, almış katmış bu parayı cebine. Sonra nahal (nasıl) olduysa, dayanamayıp birine söylemiş bunu. Sonra koca yine gelmiş bunun yanına. Sen niye göserdin parayı demiş. Sen hakkını kaybettin demiş. O da bir Hızır işte. Ne kadar sadık, ne kadar güvenilir onu sınamış. Göstermeseymiş zengin olacaktı belki de (K.36).

8

Kuzu kuşu

Eskiden bir kız bir erkek kardeş varmış. Kızın ismini bilmiyorum da oğlanınki Yusuf’muş. Bunlar dağda gezerken kız Yusuf’u kaybetmiş. Orda bir yağış olmuş, bir fırtına olmuş, Yusuf kaybolmuş. Dağda Yusuf’u ararken “Yusuuuf, Yusuuuf” diye bağırırmış kız. Yusuf’u ararken kız da kuş olmuş. Şimdi bu kuzu kuşu dediğimiz o işte. Yusuf, Yusuf öttü müydü yağış geliyor kesin (K.35).

9

Cunk Kuşu/ Baykuş

Bu kuş yetim hakkı yemiş zamanında. Bu yüzden ötüncü burnundan bir damla kan gelesiye ötermiş bu kuş. Yetim hakkı yediği için Allah ona ceza vermiş (K.5, K.36).

10

Karaman’ın Ermenek ilçesine bağlı bir köy olan Görmeli, Yörüklerin göç güzergâhı üzerindedir. Geçtikleri yerler üzerindeki yapılar, dağlar, sular ve ormanlar ile ilgili hikâyeler/ efsaneler anlatan Yörüklerin bu hikâyelerde yaşanan olayı ya yaşayandan

duyup kuşaklar boyu anlattıkları ya da geçtikleri köylerden, yerleşim yerlerinden öğrendikleri görülmektedir.

Görmeli için anlatılan bir efsane Yörüklerin anlatımıyla şu şekildedir:

Bir gün Görmeli Köyünde bir ağa varmış. Onun bir de çırağı varmış. Ağa bir gün bir köprü yapmış “ben bir köprü yaptım gezmeli” demiş. Bunun üstüne çırak da bir köprü yapmış. O da “ben bir köprü yaptım görmeli” demiş. Ağa çırağın yaptığı köprünün yanına gelmiş, bakmış gerçekten “görmeli” bir köprü olmuş. Ağa çırağını kıskanmış. Çırağa demiş ki “köprünün şurası eksik oldu” demiş. Çırak da ağanın sözünü tutuyor ya, bakayım derken ağa onu arkadan kaktırmış, suya atmış. O çırak suda kaybolup gitmiş. Buraya ondan dolayı “Görmeli” derler (K.5, K.36).

11

Türk milleti, hep din kardaşıymışız. “Yörükçülük” demenin anlamı duyduğumuza göre, tahmin ettiğimize göre “Türkiye’nin kuruluşu” demek. Türkiye, Yörük’ten kurulmuş. Bir yerden bir yabancı geldiği zaman Türkiye’nin kuruluşunu gösterin dediklerinde neyi gösterecekler: “Yörüklük”. Yörüklük bittiği zaman neyi gösterecek? Ne anlamı kaldı o zaman Türkiye’nin? Tarihi eser olarak neyi kaldı? Atatürk böyle mi teslim etti burayı? Şimdi Atatürk çıksa gelse de görse bu halleri, bu gâvurları hep temizler.

Derler ki, Atatürk bütün hocaları toplamış, Kuran’ı hocaların önlerine koymuş; “Geçenlere bi şey yok, geçmeyenleri hep kesecem.” demiş hocalara. Yani kitabın üstünden basıp geçersen, Cenab-ı Allah’ın kitabına basarsan kesmeyecem, demiş. Geçmiyorsa kesiyom, demiş Atatürk. Sahte hocayla hakiki hocayı ayıracakmış orda. Hocaların basanı geçmiş, basanı geçmiş. Sadece birkaç hoca geçmemiş. Ben demiş, ölürsem Allah’ın yolunda öleyim, demiş. Allah’ın kitabına basamam demiş, zaten ölecem. Bu kitaba basıp geçenlerin kelle bi yerde, gövde bir yerde. Zaten parayla hocaymışsın, Allah yolunda hoca değilmişsin ki. Hoca kitabı çiğner mi? Kitaba basmayan hocalara siz kalın, demiş Atatürk. Sahte hocaları ayırmış.

İşte o vakitler, Kürdü de öldürmüş öldürmüş bir tane çocuk kalmış. Bu da kalsın bakalım demiş. Aslında bunu da öldürelim demiş de, biri ‘bu da kalsın bakalım’ demiş. İşte, şimdiki Kürtler bir adamdan üremeymiş. Öldürse Kürt de yokmuş aramızda. Türkiye’yi kurtarmış ama kıymeti bilinmemiş. Yani diyeceğim Türkiye, Yörük’ten kurulmaymış (K.17).

12

Kökten beri bir adamdan üremeymiş Türk. Bir anneyle bir babaymış önce insan. Cenab-ı Allah her çamurdan katık toplamış, yoğurmuş hamur gibi. İki adam yapmış; bir kadın, bir erkek. Bunlar üremiş. Kardeş kardeşi almış, akraba akrabayla evlenmiş, çoğalmış. Adam epey çoğalınca ‘akraba-kardeş haram’ namazını orda kılmışlar. Mesela emminin kızı emmiye düşüyor ya, halanın oğlu halaya düşüyor ya, o şekle gelince haram namazı kılınmış. Bu kardeş kardeş orda haram olmuş. Bu tür şeyler ondan beri düşmüyor. Bundan akraba evliliğini biz tercih etmiyoruz. Akraba olunca pek tercih etmeyiz. Kan da tuttu mu olmuyor bak. İstersen yabancı ol. Bir de karşılıklıyı, mesela kardeş kardeşi aldığı zaman kan tutuyor (akraba oluyor), böyle de olmuyor. Kan tutuyor demek, akraba oluyor demek. Kan, akrabaya geçiyor; çoluğundan çocuğundan mağdur olup çıkıyor. Yabancı oldu mu o kadar iyi oluyor. Bu tür şeyler bizde çok sayılır (K.17).

13

Allah her hayvana cinsel şeyleri dağıtırken eşşeğile deve peşi sıraymış böyle. Eşek mesela onu üçüncüyse, deve ondördüncü sırada. Eşek tabi önde olunca heybetli bi şey almış. Sıra deveye geliyor. Deve de eşeğe verileni görüyor tabi. Şimdi deveye de Allah şöyle yumurta gibi 2 tane ufak ufak vermiş. ‘Ben bunu almam, ben bunu almam’ derkene bi yatırırılar, kuyruğunu kaldırırılar. Allah arkadan bi salmış, arkadan yapışmış kalmış ora. Alıyosan al, almıyosan alma, demiş; bi atmış arkadan yapışmış kalmış. Devenin yumurtaları arkasında ya. Köpeğin de öyle (K.17, K.31, K.38).

3.6.10. Hikâye

Hikâyelerin kişileri azdır ve genellikle tek bir olayı anlatmak amacıyla anlatılırlar. Derin ruh çözümlemelerine pek elverişli olmayan hikâyeler, çoğunlukla birkaç sayfa uzunluktadır.

Sözlüklerde genel olarak hikâye “bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması; gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü; aslı olmayan söz olay; bir olay ya da durumu ayrıntılarıyla anlatmak; insanların başından geçmiş ya da geçebilecek olayları anlatan kısa metinler (Şenesen 2009: 287-288)” şeklinde tanımlanmaktadır. Kaynağını efsaneler, masallar, halk şiirleri vb. den alan halk hikâyeleri, bugün Anadolu’nun pek çok yöresinde sözlü halk geleneğinde yaşamaktadır.

Günümüzde Yörükler arasında anlatılan hikâyeler genellikle bir özlü sözün nasıl meydana geldiğini açıklayan, bir eşya üzerine anlatılan, yaşanmış bir olayı hikâye eden türlerde anlatılırlar. Bu anlatıları, derleme sırasında anlatıcının söylediği başlıklarla başlıklandırdık. Bir başlığa sahip olmayan hikâyelere başlık vermeyip numara sırasına göre sıraladık. Yörükler arasında derleyebildiğimiz hikâyeler şunlardır:

1

Yörük Çadırının Hikâyesi

Bizim Yörüğün birisi askerdeyken bir kız kandırmış. Bizim bir evimiz var, 40 penceresi var, demiş. Bir gün yattığımız yere bir gün yatmayız, bir gün tuvalet yaptığımız yere bir daha yapmayız. Bir gün hamam yaptığımız yerde bir daha hamam yapmayız. Süpürdüğümüz süpürgeyi bir daha kullanmayız, demiş. Bana gelirsen böyle demiş. Kız da tamam, demiş. Bizim Yörük, askerlik bitince almış kızı gelmiş. Kız evi görünce sormuş. Hani 40 pencere vardı, demiş. Oğlan hadi say, demiş. Hani bir yattığın yerde yatmazdın, demiş. O da her gün göçeriz, demiş. Tuvalet hani, demiş. Yörük de, işte dağ taş senin, demiş (K.1, K.31).

2

“Senin Yaptığını Konguraklı Hoca Yapmaz.” Sözü’nün Hikâyesi

Camide bir imam varmış. Hocaya ‘derin hoca’ derlermiş. Çocuklara ders verir, dini okutur. Şimdi bu ayaklarına kongurak, zil bağlamış. Çocuklar sormuş hocam neci bu, neden taktın diye. Hoca, şimdi çocuklar yazıktır günahdır. Karıncaları ezmeyelim, böcekleri çiğnemeyelim. Onun şingirtisinden kaçsın diye bağlıyom demiş. Âlim hoca ya her şeyi biliyor. Bir böceği dahi çiğnemiyor.

Bir de padişah varmış. Padişahın sarayından eşya kaybolurmuş. Ele geçmiyor, görünmüyor, ama kayıp var. Zaman gelir gün olur, padişah esirine der, haydi sen avlan gel. Tabi o günlerde ne vurup yiyorlarsa. Getmiş o da orda avlanırken bir yere rast gelir. Bakar bir mağarada bir şey şavkarır gibi. Şöyle gizlenerek bir bakmış. Konguraklı Hoca saraya mumu çizmiş, mağaranın içine mumu yakmış. O padişahın bütün kaybolan eşyası, kilimi, halısı, ipeği hep ordaymış. Neyse köle oradan gelir, bi şey vurdu mu vurmadı mı diye padişahın yanına.

Padişahım sana bir müjdem var. Senin çalındık eşyaların hep Konguraklı Hoca’nın mağarasında, der.

Padişah, söyleyeceksen iyi bir yalan söyle, der. Konguraklı Hoca bi şey çalar mı? O adam böceği çiğnemeye kıyamıyor, günah diyor.

Doğrudur padişahım diyor köle. Padişah köleyi önüne düşürüyor. Mağaraya varıncak durmuşlar. Ufak bir taşın arkasından mağarayı iyice bir tanır. Anam; Konguraklı oturmuş, bacak bacak üstüne. Esirine bu padişahlığı sana veriyorum demiş padişah. Sen padişahsın demiş. Ben yöneticiyim, tüm emirler senin demiş. Yani şimdi demek istediği, âlim olsa bile hırsızlık yapıyor, sakın güvenme (K.4).

3

“Kör Canavarın Nasibi Kucağına Gelirmiş.” Sözü’nün Hikâyesi

Bir gün bir canavar kocamış; gözü görmez, kulağı duymaz hesabı, bi deliğe girer yatar. Davarın birinin de boynuzu çıkar. Ona da bir kurt atar. Geçi ordan kaç a kaç a kayadan kayaya varırkana kayada bi delik. Deliğe corpadak girmiş. Kör canavar şöyle bir el havası etmiş. Hey yavrum nerden geldin sen, demiş. Onu orda yemiş. Kör canavarın nasibi kucağına gelirmiş demek bu yani (K.24).

4

Kurt Mustafa diye bir adam varmış gerçekte yaşamış. Adam kurt gibiymiş; yapmayacağı, elde edemeyeceği hiç bir şey yokmuş. Buna demişler ki Kurt Mustafa, bir çerçi geldi. Bu çerçinin katırını yüküyle beraber çalabilir misin? Çalarım o çok kolay demiş Kurt Mustafa. Yapamazsın nasıl çalacaksın falan demişler; çalarım demiş o. Eskiden sarı lira veya altın olurmuş biliyon mu? Demişler çerçinin katırını yüküyle beraber çal, şu kadar sarı lira altın neyse verecez demişler. Ekmek yapılan sac lar var bilirsin. Birisi de ekmek yapmış sacı oraya koymuş. İçi küllü olur sacın, elini değdin mi kara olur. Hemen anadan doğma soyunuvermiş, her tarafını külle simsiyaha boyamış; sadece bir dişleri kalmış gözlerinin kenarlarıyla. Simsiyah olmuş. Koşmuş varmış çerçinin katırının ardına yavaş yavaş. Varmış çerçinin haberi olmadan hayvanın yularını çıkarıp kendi boynuna takmış. Ayağına bir taş geldi miydi taşa dayanır yuları zorlarmış. Çerci de dönüp tanımazmış katır ne de olsa diye. Dah dermiş biraz daha dayanırmış dah dermiş, der demez tam ayağına büyük bir taş denk gelmiş; çerçi asılıp durmuş. Yulara asılırken dönüp bir bakıyor, cırılçıplak anadan doğma simsiyah bir adam. Dişleri şöyle sırtarmış, adam hayvanı koyduğu gibi kaçmış. Sonra adam tutmuş çerçinin katırının yularından; getirmiş, alın size katır demiş. Böylece iddiayı kazanmış (K.5, K.24, K.36, K.40).

5

Bir kadın varmış, çok uyanık ve titizmiş. Bir gün Kurt Mustafa'ya 'bu kadının donunu çalabilin mi? Çalarsan sana şu kadar ödül vereceğiz', demişler. O, çalarım demiş; diğerleri çalamazsın demiş. Çalarsın, çalamazsın biraz iddialaşmışlar. Kamışlar var;

kamışı bilirsın içi boş olur. O kamışın bi tarafını açmış bi tarafını açmamış. Bi tarafı kapalı olur onların. Karınca ocağına varmış, içini karıncayla doldurmuş, ağzını kapatmış dağda davar güderken. Akşam olunca biraz uyuduktan sonra millet, yavaşça gelmiş çadırın altından girmiş, kadının nerde yattığını tabi biliyor. Kadın şurada yatıyor; yavaşça geliyor, yorganı kaldırıyor. Eskiden şey olurdu kadınların giydiğı pantolon gibi bir şey; uçkurly olurdu. Aşağı tarafındaki paçasında uçkur olurdu. Uçkuru yavaşça uyanmayacak şekilde kaldırmış, kamışın ucunu oradan sokmuş, diğery ucunu da açıp oradan üfledi miydi karınca pantolon içine dolmuş. Sonra karınca ısırmaya başlamış kadını. Kadın herif bir şey oldu falan demiş, donu çıkardığı gibi atmış dışarı. Adam da orada dışarıda bekliyormuş. Sonra donu aldığıyla bahse girdiğı arkadaşlarının yanına gitmiş. Atmış ortaya, donu getirdim demiş. Ödölünü almış (K.5, K.24, K.36, K.40).

6

Böyle yıllar öncesi bizim Yöröklere Konya tarafından çok misafirler gelirmiş. Eveli Topal Hoca diye bir adam vardı. Topaldı adam, önü şöyle ölçmek gibi olmasın yarım, o çencere (tencere) gibi şişerdi bir tarafı; eşeğe binemezdi topal olurdu. Eşeğe oba bindirir kaldırırdı. Gezerdi böyle, Konya'dan gelirdi. Böyle anlatırdı hoca, Hazret-i Peygamber'den falan anlatırdı. Kızım okumayı biliyonuz mu, namazlığı biliyonuz mu? der okuturdu hoca. Unutman kızım şeytan böyle böyle olurmuş derdi adam. Eskiden şeytan çoğumuş ilk zamanlarda. Herkesin karşısına bir şeytan çıkarmış. Ebem zamanında, dedem zamanında, dedemin ebeleri zamanında karşılarına ya insan şeklinde, ya deve şeklinde bir mahlûkat olarak çıkarmış. Genellikle tavşan, köpek, tilki, kedi, insan kılığına çok girermiş. Böyle şimdi bir adam varmış. Lökü var bu adamın, kendi lökü biliyor musun? Adam lökü eve bağlamış, bir gün akşam gelirken lök üstüne doğru geliyormuş. Lök üstüne doğru gelmiş, gelmiş, gelmiş; o oynamış adamın üstüne, o oynadı mı çiğner geçer, ezer öldürür yani deve. Adam hemen yana sendemiş, ben canımdan olacağıma sen canından ol demiş, bıçağı bir dürtmüş, bir çul parçası yere düşürmüş. Yani şeytanıymış o. O şeytan korktukça insanın üstüne gelir. Korkmazsan şeytan giderimş. Korktun mu çarpılırmışsın. Babamın ebesi mi, annemin ebesi mi dağda bir gün keçi güderken, alakabak diye bir kuş var, o kuşların türü davullu zurnalı düğün gibi bir şey yapıyormuş dağın başında. Hemen demiş ki annemin ebesi gel gel

dinleyelim demiş. Öteki babamın ebesi korkmuş. Gel gidelim demiş, burada şeytan mı bir şey var demiş. Yok yok ne güzel çalışıyorlar gel oynayalım demiş. O korkmamış biliyon mu? Hemen gel demiş bunlar iyi düğün yapıyorlar biz de oynayalım. O korkmayıp öteki korkunca, korkanı çarpmış; yani ağzı eğilmiş (K.5).

7

Bizim Yörüklerde eskilerden Deli Ahmat diye bir adam varmış. Böyle bir yoldan geçip gidiyormuş, pazardan geliyormuş. O zaman araba yok, traktör yok, taksi yok, bir şey yok. Varısa bir at arabası var, bir de at, eşek var. Adam yürüyerekten çarşıdan eve gidiyormuş. Yolda gidiyorken mezarlığın kenarından geçiyormuş adam. Şeytanlar adama “gel amca gel senin karnın açtır, çay iç, su iç, yemek ye, gel” demişler. Şimdi o adamın önüne getirmişler tandır şeklinde bir şey koymuşlar. Bir bardağın içinde de çay gibi bir şey getirmiş, onu da ora koymuşlar. Ülen amca demiş sen bunları yiyeceksin ama sofraya oturduğunda ilk söylediğin kelimeyi söylemeyeceksin. Şimdi yani o adam “besmele” çekmeyecekmiş. O adam da demiş bunlar ne demek istiyor. Bu tandırımız, bu bıçağımız, bu çayımız, bu da çatalımız demişler. Şimdi o adam Bismillahirrahmanirrahim deyince bir anda boşalmış, kaybolmuşlar. Adam, siz şeytansanız ben de benim demiş. Kalkar çadıra gider, ulan demiş adamın içine dert olmuş. Acaba bunların akşamki koyduğu ekmek miydi yoksa başka bir şey mi? Şeytan olsa ekmeğin işi ne? Adam sabah gelir böyle bir sığır pisliği, sığır sidiği, ortasında bıçak saplı. Tandırımız dediği sığırın dışkısı, çay dediği de sığırın sidiği, bizim çatalımız dediği de bıçak. Adam besmele çekmese o sığırın pisliğini hem yiyecek, hem içecekmiş. Üstüne korkarak varırsan insanın üstüne gelir şeytan (K.5).

8

Eskiden çocuk taştan falan düşüp de öldüyse oralarda falan şeytan çok olurmuş. Ağlar olurmuş, çocuğun öldüğü yerde şeytan ağlar olurmuş. Birinde annem İsmet abisiyle bir komşunun yanından gezmeden gelirlermiş. Böyle zamanın birinde bir taştan çocuk düşmüş. Böyle annemle dayım yola düşmüşler çarayla. Eskiden elektrik yokmuş.

Oradan geçerken dayıma bir ses İsmet dermiş. Hemen durur durur İsmet dermiş. Annemle dayım ney demezmiş, bu gece vakti kim çağıracak diye. Hemen ordan bir kaçmışlar eve varmışlar böyle, böyle aman uzak durun. Bazen hiç farkında olmadın mıydı, kulağına bazen dağda Musa'nın sesi olsun, abimin sesi olsun dağda bana çağırıyorlar. Bende ney diyorum. Bura gel, diyor. Ayağın yok mu sen gel o zaman diyorum, bir şey yok. Eve gelince Musa sen bana çağırdın mı, diyorum. Yoo. Abime telefon ederim hemen, abi sen nerdesin, derim. Filan yerdeyim. Bana çağırdın mı, derim. Yoo. O zaman bana şeytan çağırdı diyorum ben. Şimdi bazen olur bak, bana bazen çağırırlar. Ama şimdi öğrendim, üç, dört sefer çağırırsa öyle ney diyorum. Kim olursa olsun üç, dört sefer çağırdı mıydı ney derim. Bir seferde, iki seferde ney demiyorum yani (K.40).

9

Şimdi benim dayımın bir oğlu var, Ali diye biri. En büyük dayım Aydıncık'ta o zaman, ben de onlara yardım ediyorum. Şimdi bana dedi ki, Salim davar belinmiş dedi. Ben davara gidecem, sen bunu götür. Ben de tamam dayıoğlu götürürüm ama sen de kendine dikkat et dedim. Olur ya dedim gece gelirken yolda her şey olur, böcüsü börtüsü, yılanı mılanı. Ha dedi, bir şey olmaz dedi. Şimdi bir de tarihlerin mezarı var, çok eski mezar. Üstünde ağaçlar yetişmiş, ağaçlar yaşlanmış. Mezarın olduğu yer belli ama taşı yok, üstünü toprak kaplamış, ağaç yetişmiş sağında solunda. Kokar mezarlık derler o mezarlığa da. Şimdi ordan davarı bulmuş. Davarı bulur bu önüne sürer, yola düşürür davarı. Yan tarafından bir çakır av köpeği çıkmış. İki de bir kuyruğunu bacağına vurur geçermiş. Köpeğe bir tekme vurmuş, gene aynı yerden gidermiş köpek. Yatar bir yuvarlanırmış gene gidermiş. İlerde küçük bir dere var böyle su akar, o suyun geçtiği dereden geçivermiş, vızıklayarak suyun yukarı tarafını dolanmış bu köpek. Ulan demiş bu köpek neyin nesi ki ya demiş, demek ki demiş avcının biri bunu burda unutup gidik. Benimle gidiyor bakalım şimdi bunu köpekler iyi bir boğar demiş bu. Şimdi köpekler davarın selenine ürür. Ürünce yan tarafından giderim. Köpek ürdük sıra kucağına sokulmuş. Tekmeyi bir vurur, köpek ürüyünce bu vızıklar gerisin geri döner, çağırır mağırır yok. Köpek yok. Yani o da bir şeytanıymış, yani eski mezarlıktan geldi ya, düz geliyor bir de yol. Zaten bir tek sudan geçemez bu şeytan. Şimdi diyelim ki yukardan su

geliyor. Suyun baş tarafı yakınsa şeytan dolanır geçer, gelir. Ama şimdi sen diyelim ki yüz metre aşağıdan geçeceksin o zaman geçemez. Bu yakadan gidersen sürekli seninle gider. Ama şu karşı tarafa atladın mıydı geçemez. Sudan da geçemez, esikten (küçük dere yatağı) de geçemez. Su yoksa bile geçemiyor. Onun gözüne orası büyük bir vadi gözüküyor herhalde, geçemiyor (K.40).

10

Eskiden bir atlı varmış. Atla giderken bir oğlak melemiş. Melerken adam varmış varmış, oğlak gök bir oğlak, kucağına almış atıyla devam edip gitmiş. Yav demiş bak bunlar erkeğimiş de daşşakları da var demiş. He he daşşakları da vardır erkektir tabi demiş, hemen konuşmuş oğlak. Az ileri varmış, ne güzel çomucak kulakları da var demiş. Evet evet kulakları da var, çok güzel demiş. Şeytan konuşuyor, adam kucağına almış seviyor. Adam sonradan fark etmiş, korkmuş, bir anda önünde de ekin varmış. Hemen deh demiş atına oğlağı fırlatmış, ekinin içinden geçmiş. Ah demiş şu ekin olmasaydı ben sana yapacağımı bilirdim demiş oğlak olan şeytan (K.9).

11

Adamın biri hastaymış. Doktor mu, ebe mi artık o zaman neyse, o da hastalığı bilmiş; ama çare olarak “bir yılan ceylanı emecek, bir daşa kusacak, onu içersen iyileşirsin” demiş. Ama yılanı nerde bulacan, ceylanı nerde bulacan. Bir gün bir yılan kusmuş. Adam da onu kusarken görmüş. “Ben canıma doydum, bunu içiyim de öliyim” demiş. Bir içmiş, o dert silinmiş kaybolmuş. Adam bir hafta sonra varmış ebenin yanına “İyi oldum” demiş. “Nasıl iyi oldun?” demiş ebe. “Bir yılan gördüm, kustu, ben de içtim.” demiş adam (K.4).

3.6.11. Masal

Masal; genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli

bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür (Şimşek 2001: 3).

Halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden biri olan ve sözlü gelenek yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelen masallar, hiç şüphesiz, önemli bir kültür hazinesidir. Halk kültürünün önemli bir taşıyıcısı olan masallarda, ait olduğu toplumun kültürü, folkloru, inancı ve değer yargılarıyla ilgili önemli ipuçları saklıdır.

Okuyanı günlük hayatın tekdüzeliğinden uzaklaştıran masallar, genellikle, çocuklara bazı inançları, örf-adetleri ve genel ahlak kurallarını aşlamak, ders vermek veya onları eğlendirmek amacıyla uydurulan anlatılardır. Belirli bir zaman ve mekânla sınırlandırmanın hayli güç olduğu masalların inandırıcı olmak gibi bir gayesi de yoktur.

Yörükler arasında masal anlatma geleneği pek yaygın değildir. Bunda; masalların birincil taşıyıcısı olan kadınların günlük hayatın koşuşturması içinde masal anlatacak zaman bulamamaları önemli bir etkidir. Yaptığımız mülakatlar neticesinde Yörüklerden derleyebildiğimiz masallar şunlardır:

1

Köse Masalı

Eskiden bir Köse varmış. Köse bir gün iki tavşan dutar. İkisini de eve bağlar, karıyı da her şeyiyle tembih edermiş.

Karı, sana tüm dediğimi sen dut, demiş. Tamam der karı da.

Aradan bir iki gün geçer, bir imeci bulmaya gider. “Benim tarlayı bir sürelim. 2-3 kişiyle birden bitirelim. Yarın da seninkini süreriz.” der. Gider imecileri çağırır gelir. 2 kişi bulur gelir. Arkadaş ben çifti bir ekeyim geleyim, der. Onlar da olur der. İmdi giderler, zaten kadına tembih etmiş. Kadın bugün ben tavşanı salıvereceğim, bir-iki numara yapıvereceğim, bi şeyler kazanalım, der. Sen bana şu şu yemekleri pişir akşama gelince imeciyle yemek için. Yemeklerin adını der, gider. Neyse bunlar çifti sürerler, öğlen paydosu olur. Haydi tavşanım der. Git ablan şu şu tür yemekleri pişirsin, akşam müsafirimiz de var, imecimiz de var. Kaldırır koyverir. Tavşan dağa fırlar gider.

Akşama kadar bi daha sürerler çifti gelirler eve, bakarlar yemekler olmuş, davşan da orda bakıp durur. Onun iki olduğunu bilmiyorlar tabi. Aynı dediği yemek pişmiş.

Köse be davşanı satan mı demişler, yemeği yedikten sonra.

Niye der Köse.

Ulen iyi böyle. Dağdan hemen bir siparişin olsa yerine geliyor, derler.

Köse: Arkadaş ben unutkan adamım. Bi şeyi unuttum muydu davşanıma derim, hemen gelir eve oluverir. Her ne olursa ben siparişimi verir aynısını yaptırırım demiş. Vermem falan demiş Köse.

Öbürleri de yok Köse bunu bir satalım.

Köse değerli bir fiyat istemiş. 50 kuruş 1 lira. Bir ton para. Verirseniz satarım demiş.

Alırlar davşanı. Aynı Köse'nin yaptığını onlar da yapar. Bir gün çifte giderler. Ordan kaldırırlar salıverir davşanı. Ablan der, şunu şunu yapsın der, salar davşan fırlar gider dağa. Akşam gelir eve. Hani kadın der, şunu şunu niye yapmadın sen. Bana demedin ki der karısı. Davşan yolladım der adam. Ben davşan da görmedim bi şey de görmedim der kadın. Ulen Köse bize hile yapar mı arkadaş? Bu hile yaptı, paramızı geri alalım derler. Evde kavli kurarlar. Köse de zaten onların geleceğini biliyor. Hemen gider kasaptan bağırsak alır, içine de kan doldurur, karının boğazına dolar. Hanım, şimdi onlar gelecek bana şunu bunu yap derkene ben sana bir hükümlük yapacam, sen de bana karşı gel, sana öfkelendiğimle seni kesiyim, bağırsağı kestim mi kan aktı mıydı sen ölüver der. Amma ben şu ala kavalı çaldım mıydı dirilecen der. Tamam der kadın. Neyse ordan yürür bunlar, Köse bizi kandırdı paramızı alacaz diye.

İmececiler, Köse Köse, diye bağırır dışarıdan.

Köse: Buyrun, gelin girin!

İmececiler: Ulan nerdesin!

İçeri girerler. Selamun aleyküm, aleyküm selam.

Köse: Buyurun arkadaşlar.

İmececiler: Yahu oturduk tamam amma, Köse bu davşan kaçtı gitti, bizim paramızı ver arkadaş. Biz paraya geldik.

Köse: Yok arkadaş kaçmamıştır, acaba yadırgadı mı yahu? Az yabancı mı gördü? Bura da geldi mi, gelmedi.

İmececiler: Yok arkadaş bizim paramızı ver, biz gidecez.

İçlerinden de parayı vermezse dövelim, derler.

Köse: Hanım kalk bir kayfe yap gel.

Hanımı: Kendin bişir, der.

Köse: Kız ne karşı geliyorsun, yapacan dediğimi.

Hanımı: Yapmıyorum!

Orda satırı bıçağı çeker, karıyı etraftakiler “ulen Köse dur” diyesiye keser.

İmececiler: Ulen Köse, yaptığını gördün mü?

Köse: N’oldu! Ölsün yahu ona mı acıdın sen!

İmececiler: Ulen amma yaptın, karı kesilir mi?

Köse: Kesmesem zaten övkem geçmiyor. Ölürse ölsün benim bir ala kavalım var, çaldım mı dirilir.

Ordan kavalı çıkarır, hölülü hölülü çalar kavalı, karı kalkar. Gider elini yüzünü yıkar gelir, karı dirilir.

İmececiler: Köse ulen gel bu kavalı satalım.

Köse: Ulen ben kaval mı satarım? Aklını mı yedin? Ben zaten asabi sinirli bir adamım. Ben ancak karıyı kesersem övkem geçiyor. Kesmediğim müddetçe öfkem geçmiyor. Amma bununla da dirildiyom demiş, vermemiş.

İmececiler: Ulen aynı ben de sinirliyim yahu. Allah aşkına Köse satalım.

Yanındaki arkadaşı yine var. Onlar iki arkadaş.

Köse: Yok, hayır.

İmececiler: Köse sana şunu veriyom.

Köse: O fiyata vermem.

İmececiler: E ne isten Köse?

Köse: Şunu veriyor musun kardaşım? Şu parayı veriyorsan olur.

İmececiler: Tamam Köse veriyom.

Kavalı alır, haydi bakalım. Parayı da Köse alır.

Köse: Hanım şimdi bunlar gene gelecek. Ne yapmam lazım benim şimdi? Neyse gelsinler bakalım, bi şeyler düşünürüz, der.

Kavalı alan varır hanıma bir şeyler buyurur. Hanım da az tersler. Adam karıyı kaldırır, keser atıverir. Kavalı alıp gider. Kolayı var der o da kafasınca ya. Köse diriltiyor ya, biz de diriltiriz. Almış gelmiş ala kavalı hölülü hölülü hareket yok. Hölülü hölülü yok, kadın ölmüş, gitmiş. Köse boğaza bağırsak bağlamıştı ya, bu gerçekten kesmiş davar keser gibi. Kavalı hölülü hölülü çalar, yok.

İmececiler: Ulen bu Köse bize gene kayış attı. Bu Köse'yi bu sefer öldürelim, derler.

Ha babam de babam gelirler.

İmececiler: Köse Köse! Ulen nerdesin?

Köse: Buyurun. Evdeyim, buyurun gelin.

Selamun aleyküm, aleyküm selam.

İmececiler: Ulen Köse, seni öldürecek derler. Karı dirilmedi.

Köse: Ulen durun arkadaş neci yahu. Ne biliyin. El mi seçtim? Senin elin zehirli miydi neydi?

İmececiler: Yok öldürecez seni.

Köse: Arkadaş beni öldürmeyin. Beni dirice mezarlığa gömün. Başucumu açık koğun. Öbür dünyada neler oluyor he mi size laf ediverim, ben orda canlı olarak yatıyım demiş.

Huzur-u mahşerden havadis gelecek, ona azcık kafa takmışlar.

İmececiler: Olur mu, olur derler.

Köse: Yalnız sabahıla beni yoklayın, öldüm mü kaldım mı diye demiş.

Gidiverirler, kazarlar Köse'yi gömerler oraya. Köse de cepceğizine şöyle ufacık bir kama alakomuş, sokmuş cebine. İnce şöyle yılandili derler kamalardan. Gece Köse yatar mı? Kaçmış evde yatmış, sabahıla tekrar mezara girmiş.

İmececiler: Haydi gidelim Köse'nin mezarına.

Öyle varmış biri eğilivermiş. Kamayı bir kakar elini cızadak. Immm demiş acıdan.

Imm deyince öbürü de kokuyor zannetmiş. N'oldu lan, çok mu kokuyor demiş. Bir de o bakmış. Bir de ona kakar.

İmececiler: Ehee, Köse'nin ölüsü de yetti dirisi de yetti demişler. Çıkarıp çekmişler mezardan.

İmececiler: Ne edelim bunu? Ulen n'etcez, bir çuvala katalım bunu.

Bir kıldan dokuma saman hararının içine korlar Köse'yi.

İmececiler: Ne edelim bunu, doğru göle atalım.

Bir yanından biri, diğer yanından biri dutmuş. Bir göl varmış, büyük bir göl. Onun kıyına indirirlermiş.

İmececiler: Ulen bir duralım nefes alalım.

Biri der ki, ulen bunu birden atmayalım yahu, azcık takside bağlayalım bunun ölümünü. Bize çok eziyet etti bu. Haydi, bir sopa kesmeye gidelim, bunu bi güzel döğelim demiş.

Adamlar Köse'ye sopa kesmeye giderler. Yani döve döve öldürecekler, sonra atacaklar. Sopa kesmeye gidincek tabi koyunlar da suya inmeye durmuş, çobanlar gelmeye durmuş suya. Koyunun çanı kulağına gider Köse'nin.

Köse: Ben almam, ben almam diye bağırmaya başlamış koyuna doğru.

Çoban: Ulen kara bi şey yatıyor gölün kıyında. Ordan bir ses geliyor, ben almam ben almam diye. Allah Allah neci bu adam arkadaş?

Koyun sulanarak geliyor. Çoban gelmiş, çuvalın içinde ben almam ben almam diye bir ses.

Çoban: Arkadaş sen ne alman yahu neci bu vaziyet?

Köse: Ulen ağam, bir ağanın kızı var bana verecek oluyorlar, ben de almam. Beni dövecekler, zorla aldırıyorlar demiş. Eğer almak istersen sen gir çuvalın içine, sen al.

Çoban: Ulen ben alırım.

Köse: İyi o zaman çöz çuvalı, sen gir içine.

Hemen çobana çuvalı çözdürür. Çoban çuvala girer. Köse yine bağlar ağzını seydire hememen koyunun yanına düşer.

Adamlar, az sonra yukardan biraz sopa bulmuşlar, amma ne sopa. Gelmişler bir komuşlar çuvala. "Ben alırım ben alırım" derimiş adamcağızın haberi yok. Vururlarmış, çoban da ben alırım ben alırım diye bağırırmış.

İmececiler: Ulen ala ala ne kodun, bilmem ne ettiğimin Köse'si, demişler vurmuşlar vurmuşlar, göle atmışlar.

Biraz sonra bakmışlar ki Köse koyunun başında koyunu suluyor.

İmececiler: Ulen arkadaş o Köse değil mi? Heral o, ulen biz onu göle attık.

Şöyle bakarlar oradaki Köse. Kıyıdan kıyıdan gelirler.

İmececiler: Selamun aleyküm Köse. Ulen biz seni göle attık.

Köse: Ulen göle attınız da kötü mü ettiniz? Koyun çıkardım geldim, demiş. Gölün içinde de koyun daha dolu, demiş.

İmececiler: Köse sen bizi de at, biz de çıkaralım.

Köse: Tamam.

Adamlardan biri, ben anamı da çağırıyın geliyin, o da görsün demiş. Gitmiş anasını alıp gelmiş.

Köse, önce ilk adamı bir sallar, lop gider. Bir de nenenin oğlunu sallar. Adam boğulurkene kırkkırkkırk der.

Anası: Kuzum kırk yetmez ötesini beri al, kırk bubanın borcuna yetmez.

Hâlbuki su dolmuş boğazına can veriyor; o da kırk, kırkbir koyun sayıyor sanmış (K.4).

2

Tilki ile Ayı

Bi gün tilkiyle ayı ortak olmuş; tarlaya fıstık ekmişler. Tilki çok akıllı olduğu için fıstığın kökünü yiyormuş; ayı da geliyormuş üzerindeki yeşilliği yiyormuş. Tilki ayıya diyor ki, dibi benim başı senin, kökü benim başı senin. Tabi fıstık dibinde, toprağın altında. Ayı da dibini görmüyor tabi; onun kökünde ne olacak ki diyor, üstünü alıyor. Ayı bi gün durumu anlar; der ki sen beni aldattın fıstık dibindeymiş.

Tilki, eee tamam başka bir şey ekelim, ne ekelim nohut ekelim; bu sefer dibi senin başı benim demiş. Yine ayı kaybediyor ve olmadı diyor; seni döveceğim diyor. Al o zaman şu sopayı diyor tilki, beni döv diyor. Nerde dövüşelim, bi yer belle diyor ayı. Uzun bi sopa alıyor ayı; tilki de şu kadar ufak bir sopa alıyor eline. Tilki, şurdaki inin içine gidelim, inin içinde dövüşelim demiş. Sırıgı ayı almış eline, tilki de kısa sopayı almış.

Bi mağaraya girmişler. Ayı, inin içinde sırtığı şöyle şey itceğinde dakılı veriyormuş, olmuyormuş. O deyneği gurtaramazmış, sırtığın ucu inin içinde dakıla galırmış.

Olmadı demiş ayı, dışarıda dövüşelim. Olur, ama bu sefer sen elindeki sırtığı bana ver demiş tilki. Zaten bu hareket etmedi, dakıldı, al sen kullan demiş ayı. Bu sefer de dışarıda ayıyı yanaştırmaz kendine tilki, ayının deyneği kısa gelir. Ayı bakmış ki olmayacak, yahu pes arkadaş ben vazgeçtim bu işten, demiş. Yani ayıyı bir tilki yenmiş (K.4, K.24, K.36).

3

Karınca ile Kuş

Bir gün karıncanın biri suyun içinde kalmış. Güvercin ona bir çöp uzatıp onu suyun içinden çıkarmış. Karınca da bu iyiliğini unutmam, ben de sana bi gün bi iyilik yapacam demiş. Güvercin de gülmüş, ufacık bi şeysin nasıl yardım edecen, demiş.

Bir gün avcının biri bu güvercine nişan almış. Tam vuracakken karınca onun ayağını ısırmış. Avcı da hedefini şaşırmış. Güvercinin hayatını karınca kurtarmış. Güvercin görmüş karıncanın nasıl hayat kurtardığını (K.24).

3.6.12. Fıkra

Fıkra; hikâye çekirdeğini hayattan alınmış bir vaka veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşeri kusurlarla içtimai ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihza yoluyla yansıtan; umumiyetle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir diliyle yaratılmış, sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret yaygın epik-dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isimdir (Yıldırım 1999: 3).

Zamanla ilk söyleyeni unutulurken anonimleşen ve daha çok sözlü edebiyatın malı olan fıkralar; ya bir ders/ öğüt verir, ya bir dünya görüşü belirtir, ya da insanı eğlendirir. “Sosyal, siyasi ve iktisadi ayrılıklardan doğan çatışmalar, beşeri davranışlarla aile, hukuk ve terbiyeyi ihtiva eden tüm konular fıkraların özünü oluşturur” (Kaya 2007:

322). Genellikle tek bir olaya dayanan, ayrıntı, tasvir ve tahkiyeden kaçınan fıkraların, yapmacıklıktan uzak, sade bir dili vardır. Halkın espri kabiliyetinin, keskin zekâsının ve tenkit gücünün yansımalarını fıkralarda görebilmek mümkündür.

Yörükler arasında hali hazırda anlatılan fıkralardan şunları derleyebildik:

1

Adamın birinin karısı dereye boğulup ölmüş. Aramışlar bulamamışlar. Adam demiş ki, bir de derenin yukarısına bakalım, benim karı biraz aksiydi demiş (K.1).

2

Elmayı “alma” yapan, Nasrettin Hoca’yımış. Nasrettin Hoca elma satarkene elması iyi olmadığından, “alma, alma” diye bağırırmış. Adamın biri 3-4 kilo darttırmış. Öte yana gider evinde bir bakar ki elma iyi değil. İçi hep kara kara bi şeymiş, kurtluymuş elmalar.

Geri gelmiş; yahu hoca senin elmaların iyi değil demiş.

Hoca da, ben sana alma alma derken senin kulağın nerdeydi demiş (K.31).

3

Nasrettin Hoca, komşusundan ip istemiş. Komşusu da ip yok dememiş. Hocam ipe un serdim demiş. Nasrettin Hoca da vermeye gönlün olmazsa ipe un da serersin, tuz da serersin demiş (K.31).

3.6.13. Lakap ve Adlandırma

Sözlüklerde ‘bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad’ olarak tanımlanan lakap Türk kültüründe önemli bir yere ve işleve sahiptir. Eski Türklerde oğlan çocuklarına ya uzun zaman hiç ad verilmez ya da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmayıp geçici bir ad olurdu. Çocuk delikanlılık yaşına geldiğinde önemli bir iş başardığı zaman ya yaptığı önemli işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan bir ad verilir ki buna er-at derlerdi. Türkler İslam dinine girdikten sonra bu gelenek gitgide gücünü yitirmiştir. Günümüzde eski Türk geleneği olarak er-atların yerini köylerde ve kasabalarda lakaplar almıştır. Soyadı yasası çıkmadan önce erkek, kadın, çocuk herkes bir lakap taşırdı. Eskisi kadar yaygın olmamakla birlikte bugün de bu kural sürmektedir (Boratav 1999: 88-89).

Lakap, övmeyi veya kötülemeyi gösteren ve asıl isimden sonra gelen isim veya sıfattır. Kötülemeyi gösteren lakaplar, *Kur'an*’da belirtildiği gibi çirkin lakaplardır ve kesinlikle tasvip edilmemiştir. Sözelimi bir kimseye fâsık ve münâfık diye hitap etmek; topal, âmâ ve tek gözlü olan özürlü kimselere isim takmak; bir kimseye kendisinde, anne, baba veya ailesinde bulunan bir ayıp ya da noksanlıktan dolayı lakap takmak vs. gibileri tasvip edilmeyen lakap takmalardır. Ancak zahiren güzel olmasa bile, kötülük kastedilmeksizin ifade edilen lakaplar, bundan müstesnadır (Aksu 2001: 1).

Lakaplar; bir arada yaşayan insanları daha kolay tanımaya, birbirinden ayırt etmeye yarayan simgeler gibidir. Lakapların belirlenmesinde “meslek, çalışkanlık-tembellik, etnik köken, fiziksel özellikler, çevreye karşı tutum, aileyle ilgili geçmişten gelen söylem” belirleyici olur.

Yörüklerin isimleri ve soy isimleri¹²⁶ genellikle aynı olduğundan, lakap, Yörükler arasında ayırıcı bir unsur olarak kullanılır.¹²⁷ Bu yüzden, -kadınlar hariç- Yörüklerin hemen hepsinin bir lakabı vardır.¹²⁸ Yörük kadınlarının özel bir lakabının olmadığı ve onların, kocalarının namıyla anıldığı görülmektedir. Bu arada, bazı Yörükler lakaplarından memnun olmadığı için, diğer Yörükler o kişilerin yanında lakaplarını

¹²⁶ Mülakat yaptığımız Yörükler arasında yaygın olan soy isimler “Can, Candan, Cambaz, Karadayı, Yagal, Bacak, Gök, Çelik, Göbüt, Taş, Bulut, Öksüz, Uçar”dır.

¹²⁷ Aslında Yörükler lakap takmayı, şeytanın işi olarak görmekte ve günah saymaktadır. Ancak pek çok kişinin ismi ve soy ismi aynı olduğundan, mecburen bu yola gittiklerini belirtirler: “Lakap takmak günahdır, şeytan ille lakap tak der. Yani şeytanın işidir, çok günahdır. Amma mecbur takıyoz.” (K.14)

¹²⁸ Hatta Yörükler arasında, “Deve havuduyla çanıyla, insan lakabıyla.” (K.40) diye yaygın bir atasözü de bulunmaktadır.

söylememeye özen gösterilir. Burada lakap söyleyebilme yetkisi, samimi olduğu kişilerde ve kendi yaş grubu insanlardadır.

Yörüklerde lakaplar genellikle kişinin yaptığı bir iş, başından geçen ve herkesin bildiği bir olay, vücut özellikleri veya davranış biçimlerinden hareketle (Tığlı, İzmirli Mehmet, Dişli Ayşe, Karakız, Karaca, Mavı, Gaga, Akış, Başaran vb.) belirlenir. Bazı Yörüklerin lakaplarını bir hayvan adından aldığı (Kuş Ali, Tazı Veli, Köpekçi, Dana Veli vd.), bazılarının ise sülalelerinin adıyla anıldığı (Bakırcılar, Haytalar, Keller, Kerimler, vd.) görülür.

Mülakat yaptığımız Yörükler arasında kullanılan lakaplar ve bu lakapların -varsa- verilmiş sebepleri şunlardır:

Akış, Başaran¹²⁹, Beslenti Mehmet¹³⁰, Boz İsmail¹³¹, Cambaz Ramazan¹³², Dana Veli, Deplek¹³³, Dişli Ayşe, Döşlü, Faydalı Mehmet¹³⁴, Gaga, Göde Veli¹³⁵, Güdüllü, Hacı Ali¹³⁶, Hayta Yusuf, İzmirli Mehmet¹³⁷, Karaca, Karakız, Köpekçi¹³⁸, Kuş Ali¹³⁹, Mavı¹⁴⁰, Onbaşı, Pali Musa¹⁴¹, Talo, Tazı Veli, Tığlı veya Tığ Musa¹⁴², Top Musa¹⁴³.

¹²⁹ Cemal Candan'ın lakabıdır. Türkü söyleme ve her konu hakkında söz söyleyebilme becerisi sayesinde bu lakabı almıştır.

¹³⁰ Bir yakınının yanında büyüdüğü için bu lakabı almıştır: "O, başka birinin yanında büyüydü. Hayta Yusuf diye bi adamın yanında yetişik. Babası ölmüş, anası da Çumra'dan bi kocaya varmış." (K.4).

¹³¹ Babasının lakabı "Boz" olduğu için kendisi de aynı lakapla anılmaktadır.

¹³² Soyadı olan "Cambaz", aynı zamanda lakabı olarak da kullanılmaktadır.

¹³³ Şakir Ali ismindeki bir Yörükün lakabıdır. Çok uyanık birisi olduğu için bu lakabı almıştır.

¹³⁴ Çevresindeki herkese iyilik yaptığı, faydası dokunduğu için bu lakabı almıştır.

¹³⁵ Çocukken kısa boylu olduğu için bu lakabı almıştır: "Ufakıken göde bir çocuğumuş, bacaksız bi şeymiş. O yüzden Göde Veli demişler; öyle de kalmış."

¹³⁶ Lakabı; hacca gittiği için değil, geçirdiği bir hastalıktan kurtulması için verilmiştir: "Küçükken hasta olmuşum, ismimi çiftelemişler. Yani bana Ali ismi küçükken yaramamış, Ali iken çok hasta olmuşum. Demişler ki bunun ismini değiştirecen. Hastalıktan kurtulmam için bana Hacı ismini de vermişler; adın Hacı Ali olsun demişler." (K.12).

¹³⁷ İzmirlilerin giydiği elbiseye benzer elbiseler giydiği için bu lakabı almıştır: "Onun İzmirliliği, elbiseden kalma. Eskiden bol paça, sade öğretmenler ve memurların giydiği bi tarihte, Mehmet de memur gibi bol paça elbise giyerdi. 'Ulan bu İzmir'de yaşıyor, İzmirli lan bu. İstanbul'u kaybetti, İzmir'den mi gelik bu', derlerdi. İzmirli lakabı oradan kalma." (K.4).

¹³⁸ İbrahim Gök ismindeki bir Yörükün lakabıdır. Köpeğin iyisinden anladığı için bu lakabı almıştır: "Köpeğe çok heves eder. Köpektен de anlar. Dutulmadık köpeği dutar gelir. Adama da saldırsa onu dutar. Böyle iyi boğuşur, güleşçi köpeği de bilir, sürüye bakacak köpeği de bilir, canavara iyi varacak köpeği de bilir. Onun için, köpekçidir lakabı. Kimsin desen 'köpekçiyim' der." (K.4).

¹³⁹ İşlerinde çok hızlı olduğu için bu lakabı almıştır: "Çok atik, kuş gibi bir adam. Kuş gibi gider gelir. Ne zaman gidip geldiğini bilemezsin. Benim öğlene varacağım yere, o varıp geri gelir." (K.24).

¹⁴⁰ Musa Bacak ismindeki bir Yörükün lakabıdır. Gözleri "mavi" olduğu için bu lakabı almıştır.

¹⁴¹ Küçükken bu lakabı babasından almıştır: "Güççük bir şeydi, severdim. Aman palim, gel bakim derdim. Öyle kaldı işte. Pali neci bilmem de haa. Pali yanlış bi yere dayanıyosa, onu da bilmiyom yani." (K.4).

Sülale lakapları ve bu lakaplara ait soyadları ise şu şekidedir:

Günümüzde Bulut soyadlı Sarıkeçililerin lakabı “Koca Musalar”, Candan soyadlıları “Cadıllar”, Çelikler soyadlıları “Deli Veliler”, Gök soyadlıları “Deli Bekirler”, Bacak soyadlıları “Deli Veli Koca”, Yagal soyadlıları “Kerimler”, Uçar soyadlıları “Bakırcılar” olarak geçmektedir. Bacak soyadlıları günümüzde “Bacaklar” olarak anılmaktadırlar.

Bu arada Yörüklerde, hayvanlara da lakap verilmektedir. Hayvanlara verilen lakaplarda genellikle iki farklı yol izlenir. Her ailenin kendi hayvanlarına özel olarak verdiği lakaplar olduğu gibi, bütün Yörüklerin anlayabileceği bir ortak dil olarak hayvanların renk, kulak, boynuz yapısına göre verilen adlar da vardır. Bu lakaplar, anadan yavruya geçer.

Yörükler arasında keçilere verilen isimler genellikle aynıdır. Keçiye ilk doğduğunda “körpe”, altı aylık olunca “oğlak”, bir yaşından sonra “çebiç”, doğum yapacak yaşa yani iki yaşına gelince “gezem” denir. Ondan sonra da “keçi” adıyla anılırlar. Genel olarak keçiye verilen isim ise “davar”dır.¹⁴⁴

Yörükler arasında köy, ilçe, şehir, dağ, göl gibi yerler; o bölgeye has bir olayla, tanıdık bir isimle, bölgeye has bir bitki ya da hayvan varsa onun ismiyle, dağın şekliyle, bölgeye halk tarafından verilen bir isim varsa onunla adlandırılır.

¹⁴² Eskiden, tığ kullanarak bazı şeyleri dikmekte mahir olduğu için bu lakabı almıştır.

¹⁴³ Askerde topçu olduğu için bu lakabı almıştır.

¹⁴⁴ Sarıkeçililerde keçilere verilen adlar ile ilgili bkz: Dulkadir 1997: 92-99; Seyirci 2000: 103-108.

SONUÇ

Ekonomisi sadece hayvancılığa dayanan ve hayatlarını hâlâ atalarından öğrendikleri şekilde konar-göçer bir biçimde devam ettirmeye çalışan Sarıkeçili Yörükleri, Anadolu'da geleneksel göçer yaşamı devam ettiren son grup olduğu için bu grup üzerine yapılacak araştırmalar ayrı bir değere sahiptir.

Yaşayış biçimleri, inanışları, olaylar karşısında takındıkları tutum ve davranışları düşünüldüğünde Sarıkeçili Yörüklerinin yaşam şekillerinin tarihsel dönemlerden izler taşıdığı görülmektedir. Bu göçer grup, günümüzde karşılaştıkları tüm zorluklara rağmen -belki de başka bir yaşam biçimine/ yerleşikliğe uyum sağlayacak bilgi, beceri ve ekonomiye sahip olmadığından- bu geleneksel yaşamı sürdürmekte ısrar etmektedirler.

Gerek iskân politikaları, gerekse yaşam alanlarının son derece daralmış olması sebebiyle yerleşik hayatla çok daha fazla etkileşimde bulunmak zorunda kalan Yörüklerin geleneksel yapılarını hızla yitirdikleri, yerleşik yaşama geçmeyen az sayıda Yörüklerin bile geleneksel yapılarında hızla bir değişimin yaşandığı gözlemlenmektedir. Şehirleşme sebebiyle doğal olarak yaşanan bu değişimin önlenemeyeceği aşikârdır. Bu sebeple özellikle geleneksel yaşam biçimleri, kültürel yapıları ve geleneksel bilgi birikimleri unutulmadan kayıt altına alınmalı ve koruma politikaları geliştirmeye çalışılmalıdır. Bu anlamda bir görev üstlenen çalışmamızda Sarıkeçili Yörüklerinin geleneksel yaşamları, halkbilgisi ve halk edebiyatı ürünleri yaşanan değişimi de kapsayacak şekilde kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bunu sağlayabilmek için Sarıkeçililerle uzun süre birlikte kalınmış, kültürel yapıları yerinde gözlemle/ katılımlı derleme ile kaydedilmeye çalışılmıştır. Kaydedilen veriler, yazılı kaynaklarla desteklenerek aynı kültürel yapının tarihsel dönemde ne şekilde yer aldığı incelenmeye çalışılmıştır.

Konar-göçer yaşamın günümüze kadar devam edebilmiş olmasında Yörük kadınlarının yeri çok önemlidir. Bu yaşam biçiminin özgünlüğünü koruyarak devam edebilmiş olmasının en büyük sebebi, Yörük kadınlarının -erkeklere oranla- başka kültürlerle ve yaşam şekilleriyle (köylü, kasabalı, şehirli) yok denecek kadar az iletişime giriyor olmalarıdır. Yörük erkekleri, gerek askerlik yıllarında, gerekse ev ihtiyaçlarını karşılamak için gittikleri haftalık pazar gezilerinde yerleşik yaşamla sıklıkla iletişime

girmektedirler. Kadınlar ve kızlar ise okula gitmemişler ise yerleşik yaşamı neredeyse tanımayacak derecede az bilmektedirler. Günümüz koşullarında çocukların zorunlu olarak okula gönderiliyor olması, göçtükleri sahaların daralmasıyla doğal olarak yerleşim yerlerine yakın konaklamaları ve her Yörükün teknolojiyi az çok kullanıyor olması bu göçer topluluğun homojen yapısını giderek bozmaktadır.

Yaptığımız araştırmada -her ne kadar bir değişim süreci içerisinde olsalar da- Sarıkeçililerin daha çok inanç yapılarını ve yaşayış şekillerini muhafaza ettikleri, bunun yanında boş zaman etkinliği olarak icra edilen sözlü edebiyat yaratımlarının sayısında azalma olduğu tespit edilmiştir. Azalmanın başlıca nedeni, sözlü edebiyatın oluşmasını sağlayan bağlamın büyük ölçüde ortadan kalkmış olmasıdır. Yörüklerin, obalar halinde veya birkaç çadırın rahatça birlikte göçe kalkabildiği zamanlarda, bir arada bulunmaları sayesinde bir çadırda toplanıp çocuklara masal, efsane ve hikâyeler anlatıp, oyunlar oynayabildiğini belirtebiliriz. Günümüzdeyse serbest dolaşım alanlarının daralması yüzünden her çadır tek başına göçmek zorunda kalmış, bu da sözlü edebiyatın anlatım bağlamının ortadan kalkmasını beraberinde getirmiştir.

Sarıkeçililerin yaşamına el sanatları açısından bakıldığında, dokumacılığın eskisi kadar yapılamadığı, dokuma kültürünün giderek yerini hazır ürünlere bıraktığı gözlenmiştir. Bu süreçte Yörükler arasında dokumada usta olan Emine Karadayı'nın 2010'da "Somut Olmayan Kültürel Miras" kapsamında "Dokumacılık ve Doğal Boyamacılık" alanında "Yaşayan İnsan Hazinesi" kapsamına alınması, bu alanda gelişen bilinci göstermesi açısından önemlidir. Bu sayede hem dokunmayan ve unutulmaya yüz tutan yanırlar ve anlamları hem de bu yanırlara rengini veren doğal kökboyacılığının kaydedilip korunacak olması önemli bir gelişmedir.

Türkiye'de göçerliğin yakın tarihte sona ereceği yönünde çok sayıda tespit yapılmış, bu doğrultuda çalışmalar ortaya konmuştur. Bizim de bu araştırma sonucunda edindiğimiz izlenim ve çıkarımlar bu yöndedir. Göçerliğin sona ermesinin ve yerleşik düzene geçişin en az bir kuşak daha süreceği söylenebilir. Ancak develer vasıtasıyla gerçekleşen göçün, göç yollarındaki daralmanın da etkisiyle yaşanan zorunlu değişimle birlikte sona ermeye başladığı ifade edilebilir. Yakın geçmişe kadar özellikle develer vasıtasıyla, nadiren de katır, at ve eşek ile göçen Yörükler, 2000 yılından sonra, göç aracı olarak develerin yerine traktör, pikap veya kamyonet kullanmaya başlamışlardır. Bu değişimin

birçok sebebi vardır: Otlak alanların daralması ve develerin kontrolünün yerleşim yerlerinde zor olması, develerin etrafa verdiği zarar dolayısıyla kesilen cezaların Yörüklerle ağır gelmesi, develerden birinin ölümü halinde yüklü bir maddi kayba uğramaları, göç yolu ile trafiğin işlediği yolların çoğu yerde kesişiyor olması, develerin trafikte sorun yaratması ve zapt edilememesi vb. Bazı aileler ise, hâlâ göç esnasında deveden yararlanmayı tam olarak bırakmamış olup hem deveyi hem de traktörü kullanmaktadırlar. Nitekim derleme yaptığımız Bacak ailesi, 5-6 develi göçer aileden biri olmasına rağmen aynı zamanda traktör de kullanmaktadır.

Sonuç olarak göçer durumda olan Sarıkeçili Yörüklerinin göçerlikten yerleşikliğe geçiş sürecinde hızlı bir sosyo-kültürel değişim içinde oldukları ve bu değişimin onların günlük yaşamlarına da yansıdığı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Göçebe ve Gezgin Nüfusun Uzun Vadeli İskân Planlaması* (1971). Ankara: T.C. Köy İşleri Bak. Toprak ve İskân İşleri Genel Müd. Araştırma ve Planlama Dairesi.
- Acıpayamlı, Orhan (1973). Türkiye’de Yürümeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri. 1. *Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Aksoy, Erdal (2001). *Yörük ve Türkmenlerin Sosyo-Kültürel Yapısı (Kırıkkale Karakeçili Aşireti Örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, Erdal (2005). Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramsal Çerçevesi ve Sosyal Yapıları. *Son Konar-Göçerlerin (Sarıkışlı Yörüklerinin) Sosyo-Kültürel Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, Erdal (2008). Konar-Göçer Yörük Alt-Kültüründe Kadın Kimliği. *Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aksu, Ali (2001). Asr-ı Saadet ve Emevîler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-23.
- Aktaş, Şerif (2009). *Şiir Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Albayrak, Ali (2006). Keçiören Caferilerinde Ölüm Adetleri ve Uygulamaları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11: 2.
- Artun, Erman (2008). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bakır, İbrahim (1995). *Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekân Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Konya.
- Balaman, Ali Rıza (1983). *Gelenekler, Töre ve Törenler*. İzmir: Betim Yayınları.
- Balaman, Ali Rıza (2002). *Evlilik Akrabalık Türleri (Sosyal antropolojik yaklaşımla)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Başığur, Emine (1996). İçel Yöresinde Yaşayan Sarıkeçililerin Takvim ve Meteorolojisinden Bir Kesit. *I. Türk Halk Kültürü Arastırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, C.II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bates, Daniel G. (1974). Normative and Alternative Systems of Marriage Among the Yörük of Southeastern Turkey, *Anthropological Quarterly Kidnapping and Elopement as Alternative Systems of Marriage (Special Issue)*, 47(3), 270-287. www.jstor.org/stable/3316980 (14 Mart 2011)
- Bayar, Muharrem (1996). Arşiv Vesikalarına Göre Bolvadin ve Civarında İskân Edilmiş Türk Aşiretlerinden Karabağlı Aşiretinin İskânı. *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları, Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2004). Uz-Ğuz-Oğuz Kavim Adının Etimolojisi. *Karadeniz Araştırmaları*, 3, 71-78.
- Bayrı, Mehmet Halit (1955). İstanbul Folkloru: Nazar ve Nazarlık. *Türk Folklor Araştırmaları*, 3(70), 1107-1108.
- Bazın, Marcel (1994). Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti. Çeviren: Hamdi Kara. A. Ü. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 3, 323-351.
- Beşirli, Hayati (2005). Sarıkeçili Yörüklerinde Çadır. *Son Konar-Göçerlerin (Sarıkeçili Yörüklerinin) Sosyo-Kültürel Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Beşirli, Hayati (2007). Sarıkeçili Yörüklerinde Hayvancılık. *Anadolu'da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili (1982). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili (1999). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Boratav, Pertev Naili-Başgöz, İlhan (1974). Türk Halk Bilmeceleri. *Folkloru Doğru*, 37, 2-13.
- Bozkurt, Fuat (1995). *Türklerin Dini*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Caferoğlu, Ahmet (1973). Anadolu Etnik Yapısının Oğuz-Türkmen-Yörük Üçlüsü. *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. Cüz 1-4'ten Ayrı Basım. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 5, 75-86.
- Çıblak, Nilgün (2004). Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 15, 103-125.
- Çobanoğlu, Özkul (2000). Türk Dünyası Sosyo-Kültürel Bağlamında Nevruz Bayramı'nın Yapısal ve İşlevsel Bakımlardan Halkbilimsel Çözümlemesi. *Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çoruhlu, Yaşar (2010). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Derleme Sözlüğü* (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, M. Cihangir-Doğan, M. Said (2005). *Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı*. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Doğan, Mehmet (2011). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yazar Yayınları.
- Dulkadir, Hilmi (1997). *İçel'de Son Yörükler Sarıkeçililer*. Mersin: İçel Valiliği Yayını.
- Duvarcı, Ayşe (2002). Türklerde Yiyecek İçecek Kültürü. *Türkler* (4, 230-239). Ankara: Yeni Türkiye.
- Duymaz, Ali (2002). *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Şükrü (2005). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, İbrahim (2008). Cumhuriyet Döneminde Yörüklerin İskânı Konusu. *Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Erden, Attila (1982). Batı Anadolu Türkmen Çadırları. *Antropoloji*. Ankara: A.Ü.D.T.C.F. Yayınları, 11, 73-89.
- Erdentuğ, Nermin (1977). *Sosyal Adet ve Gelenekler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eren, Naci (1984). Yörüklerde Karaçadır. *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.
- Eröz, Mehmet (1967). Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri Yörük-Türkmen Köyleri. *Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Dergisi*, 81, 1-38.
- Eröz, Mehmet (1991). *Yörükler*. İstanbul : Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ersoy, Yasemin (2002). Türk Mutfak Kültürü. *Türkler* (4, 222-229), Ankara: Yeni Türkiye.
- Gelekçi, Cahit (2004). Türk Kültüründe Oğuz-Türkmen ve Yörük Kavramları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 1, 9-18.
- Gelekçi, Cahit (2005). Konar-Göçer Sarıkeçili Yörükleri. *Son Konar-Göçerlerin (Sarıkeçili Yörüklerinin) Sosyo-Kültürel Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Gökçen, İbrahim (1946). 16. ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruhan'da Yörük ve Türkmenler. C.H.P. Manisa Halkevi Yayınları. İstanbul: Marifet Basımevi.
- Güler, Sibel (2010). Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyalbilimler Dergisi*. S.26. <http://asosindex.com/journal-article-abstract?id=12852> (18 Mart 2011).
- Günay, Umay (1995). Ritüeller ve Hıdırellez. *Milli Folklor*, 26/ Yaz, 2-3.
- Gündüz, Tufan (1997). *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"*. Ankara: Bilge Yayınları.

- Gündüz, Tufan (1999). Türkmen Adına Dair Bazı Fikirler. *G.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 142-146.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991a). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991b). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnan, Abdülkadir (1963). Nazarlıklar. *Türk Folklor Araştırmaları*, 8(169), 3138.
- İnan, Abdülkadir (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, Abdülkadir (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (2002). Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti. *Yeni Türkiye*, 4, 580-584.
- Kafesoğlu, İbrahim (2010). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Kaşgarlı Mahmud (2006). *Divanü Lugati-t Türk, Çeviren: Besim Atalay*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, Doğan (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Doğan (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koçu, Reşat Ekrem (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kut, Günay (2002). Türklerde Yemek Kültürü. *Türkler* (4, 215-221), Ankara: Yeni Türkiye.
- Kutlu, M. Muhtar (1987a). *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Kutlu, M. Muhtar (1987b). Doğu Anadolu Göçer Topluluklarında Kara Çadır: Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. C.5. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Manderscheid, Angela (2001). The Black Tent in Its Easternmost Distribution: The Case of the Tibetan Plateau. *Mountain Research and Development*, 21(2), 154-160. <http://www.jstor.org/stable/3674156> (12 Mart 2012).
- Mirzaoglu, F. Gülay (2003). *Çukurova Bozlağı*. Ankara: Binboğa Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992). *Menâkıbnâmeler*. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Onarlı, İsmail (2003). Nevruz Bayramı. *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S.25, Ankara. <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/25-41-74.pdf> (10 Ocak 2012).
- Onuk, Taciser (1998). *Osmanlı Çadır Sanatı (VXII-XIX yüzyıl)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Orhonlu, Cengiz (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Oy, Aydın (1991). Atasözü. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (4, 44-45). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1978a). *Türk Kültür Tarihine Giriş 1*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1978b). *Türk Kültür Tarihine Giriş 4*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş 7*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2010). *Türk Mitolojisi*, 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oğuz, Zeki (2010). *Yaylaların Özgür Çocukları Yörükler*. Ankara.

- Örnek, Sedat Veyis (1977). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1979). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: DTCF Basımevi.
- Örnek, Sedat Veyis (1981). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: DTCF Basımevi.
- Özbaşı, Tevhide (2002). Develi Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma. *Bütün Yönleriyle Develi I. Bilgi Şöleni*. Kayseri.
- Özdemir, Nebi (2006). *Türk Çocuk Oyunları I-II*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztelli, Cahit (1953). *Halk Türküleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Öztürk, Emine (2005). *Türk Kültüründe Nazar ve Antalya İlinin Akseki, Alanya, Manavgat İlçelerinde Bulunan Nazarlıklar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öztürk, Erol (2009). *Silifke Ve Mut'taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pala, İskender (2003). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Refik, Ahmed (1989). *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ruben, Walter (1947). Anadolu'nun Yerleşme Tarihi ile İlgili Görüşler. *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, 5(4), 369-389.
- Sakaoğlu, Saim (2009). *Efsane Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Seyirci, Musa (2000). *Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sümer, Faruk (1952). XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 11, 509-523.

- Sümer, Faruk (1980). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri- Boy Teşkilatı, Destanları*. İstanbul: Ana Yayınları.
- Şahin, İlhan (1997). XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu'su Göçebelerinin İdari ve Sosyal Yapısı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 15, 253-265.
- Şahin, İlhan (2006). *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler (Nomads in the Ottoman Empire)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Şenesen, Refiye Okuşluk (2011). *Çukurova Bölgesi Girit Göçmenleri Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Şimşek, Esmâ (2001). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*. 2 Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şimşek, Tacettin (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Konya: Suna Yayınları.
- Taşdelen, H. Musa (1997). *Göçerlerin Şehirleşmesi (Beritanlı Aşireti Örneği)*. İstanbul: Turan Yayıncılık.
- Tezcan, Mahmut (2003). Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümü. *Aile ve Toplum*, 2(6), 41-48.
- Tezcan, Mahmut (2005). Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği. *V. Türk Kültürü Kongresi, Gelenek-Görenek, Örf-Adet, Giyim-Kuşam Cilt XV*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Tosun, Necip (1999). *Hayat ve Öykü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Türkay, Cevdet (1979). *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türker, M. Zeki (2004). *Tarihi ve Sosyolojik Yönüyle Çumra Yörük Köyleri*. Konya:?.
- Uraz, Murat (1994). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.

Westermack, Edward (1961). *Nazar Değmesi İnancı*. Ankara: Yeni Matbaa.

Yalman (Yalkın), Ali Rıza (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları I-II*, Haz. Sabahat Emir. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yılmaz, Anıl-Telci, Cahit (2010). Türk Kültür Terminolojisinde Göç Kavramı Üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 14-33.

Yıldırım, Dursun (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

<http://www.romatizmam.com/romatizmanedir.html> (22.03.2012).

http://www.tarimkutuphanesi.com/KOYUN_VE_KECILERDE_IC_VE_DIS_PARAZI_TLER_00182.html (25.03.2012).

<http://www.sarki-sozleri.net/halk-turkusu-aksam-olur-karanliga-kalirsin-90> (22.03.2012).

http://turkuler.com/sozler/turku_bulbule_su_verdim_altin_tasinan.html (22.02.2012).

<http://www.turkuyurdu.com/ciktim-saray-koskune-6848.html> (23.02.2012).

<http://www.sarki-sozleri.net/cemal-karaelmas-horozumu-satamadim> (17.03.2012).

<http://www.turkuyurdu.com/bad-i-saba-selam-soyle-o-yare-2-8414.html> (15.03.2012).

http://www.turkuler.com/sozler/turku_ah_neyleyim_gonul_senin_elinden.html (15.03.2012).

<http://www.sozarsivi.com/anonim/ey-gul-dali-anonim/15134-sozleri.html> (10.02.2012).

EKLER

EK 1. KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

Kaynak kişiler kaydın yapıldığı tarihe göre dizilmiş ve haklarında verilen bilgiler şu sıralamayla verilmiştir: Adı, Soyadı (varsa lakabı), Doğum yılı, Medeni Hâli, Eğitimi, Derlemenin Yapıldığı Yer ve Tarih.

Kaynak kişiler isim sırasına göre dizilmiş ve haklarında verilen bilgiler şu sıralamayla verilmiştir: Adı, Soyadı (varsa lakabı), Doğum yılı, Medeni Hali, Eğitimi, Derlemenin Yapıldığı Yer ve Tarih.

K.1: Âdem Candan, 1989, Bekâr, Ortaokul mezunu, Mersin/ Aydıncık Ocak-Şubat 2011

K.2: Ali Bacak, 1983, Evli, Okuryazar değil, Konya/ Seydişehir-Mersin/ Bozyazı, Eylül 2010-Nisan 2011

K.3: Ayşe Gök, 1981, Evli, Okumayı yazma biliyor, Mersin/ Aydıncık, Kocaalan mevkisi, Ağustos 2011.

K.4: Cemal Candan (Başaran), 1945, Evli, Okumayı yazması var, Mersin/ Aydıncık Ocak-Şubat 2011

K.5: Emine Candan, 1974, Evli, Okuma yazması var, Aydıncık/ Bodurkalesi mevkii, Nisan 2012.

K.6: Emine Gök, 1966, Evli, Okuma yazması yok, Konya/ Hadim, Ağustos 2011.

K.7: Emine Karadayı, 1971, Evli, İlkokul, Mersin/ Aydıncık, Ocak 2011.

K.8: Emine Öksüzoğlu, 1960, Evli, Okuma yazması yok, Mersin/ Gülnar-Aydıncık, Mart 2012.

K.9: Emrah Candan, 1993, Bekâr, İlköğretim, Mersin/ Aydıncık Kocaalan mevkii, Ağustos 2011-Nisan 2012.

K.10: Emrah Karadayı, 1993, Bekâr, İlköğretim, Mersin/ Aydıncık, Ocak 2011.

- K.11: Fadime Candan, 1950, Okumayı yazması var, Mersin/ Aydıncık, Ocak-Şubat 2011
- K.12: Hacı Ali Gök, 1980, Evli, Okuma yazması var, Mersin/ Gülnar, Çukurasma, Ağustos 2011-Nisan 2012.
- K.13: Halil İbrahim Candan, 1994, Bekâr, İlköğretim, Mersin/ Aydıncık, Semtpazarı mevkii, Nisan 2012.
- K.14: Halil İbrahim Yagal, 1964, Evli, İlköğretim, Konya/ Bozkır, Mayıs 2012
- K.15: Halil Öksüzoğlu (Kılcı), 1959, Evli, İlkokul, Mersin/ Gülnar, Mart 2012.
- K.16: Hanife Yagal, 1970, Evli, okuma yazması yok, Konya/ Bozkır, Mayıs 2012
- K.17: Hasan Bacak, 1976, Bekâr, Okuma yazması yok, Eylül 2010-Ocak/ Nisan 2011.
- K.18: Hatice Gök, 1963, Evli, Okuma yazması yok, Konya/ Kurucagöl mevkii, Mayıs 2012.
- K.19: İbrahim Bacak (Duralı), 1970, Evli, Okuma yazması var, Konya/ Seydişehir, Eylül 2010.
- K.20: İbrahim Gök (Köpekçi), 1972, Evli, Okuma yazması var, Mersin/ Aydıncık Kocaalan mevkisi, Ağustos 2011.
- K.21: İsmail Bacak (Boz), 1976, Bekâr, Okuma yazması var, Mersin/ Gülnar, Ağustos 2011.
- K.22: Kenan Gök, 1980, Evli, İlkokul, Konya/ Kurucagöl mevkii, Mayıs 2012
- K.23: Kerim Karadayı, 1967, Evli, İlkokul, Mersin/ Aydıncık, Ocak 2011.
- K.24: Mahmut Uçar (Hoca), 1988, Evli, İlkokul mezunu, Mersin/ Gülnar- Karaman/ Ermenek, Nisan-Mayıs 2011
- K.25: Mehmet Bacak, 1985, Evli, Lise terk, Konya/ Seydişehir, Eylül 2010

K.26: Mehmet Gök, 1953, Evli, Okuma yazması var, Mersin/ Aydınçık/ Kapız mevkii, Ağustos 2011-Nisan 2012.

K.27: Mehmet Gök, 1984, Bekâr, İlkokul, Konya/ Kurucagöl mevkii, Mayıs 2012

K.28: Meryem Gök, 1959, Evli, Okuma yazması yok, Aydınçık/ Kapız mevkii, Ağustos 2011-Nisan 2012.

K.29: Mesut Bacak, 1994, Bekâr, İlkokul mezunu, Konya/ Seydişehir, Eylül 2010

K.30: Mesut Gök, 1989, Evli, İlköğretim, Mersin/ Enişdibi mevkii, Nisan 2012.

K.31: Musa Candan, 1981, Bekâr, İlkokul mezunu, Mersin/ Aydınçık, Ocak-Şubat 2011

K.32: Musa Gök (Kosovalı), 1980, İlkokul mezunu, Taşkent/ Gökçepınar mevkisi, Mayıs 2011

K.33: Musa Gök (Top), 1983, Evli, İlkokul mezunu, Silifke nüfusuna kayıtlı, Mersin/ Gülnar, Söğüt Yaylası, Mayıs 2011

K.34: Musa Gök, 1989, Bekâr, Ortaokul, Mersin/ Aydınçık, Ağustos 2011-Nisan 2012.

K.35: Mustafa Gök (Döşlü/ Onbaşı), 1952, Evli, Okuma yazması yok, Konya/ Hadim, Ağustos 2011

K.36: Nedim Candan, 1970, Evli, Okuma yazması var, Aydınçık/ Bodurkalesi mevkii, Nisan 2012.

K.37: Ramazan Candan, 1980, Evli, Okuma yazma biliyor, Mersin/ Gülnar Çukurasma Köyü, Ocak-Şubat 2011.

K.38: Ramazan Gök, 1953, Evli, Okuma yazması yok, Konya/ Kurucagöl mevkii, Mayıs 2012.

K.39: Rukiye Bacak, 1987, Bekâr, İlkokul mezunu, Konya/ Seydişehir, Eylül 2010.

K.40: Salim Gök (Deli Fişek), 1984, Bekâr, İlkokul mezunu, Mersin/ Aydınçık-Konya/ Hadim, Ağustos 2011-Nisan 2012.

K.41: Songül Meryem Uçar, 1989, Evli, İlkokul mezunu, Mersin/ Gülnar-Karaman/ Ermenek, Nisan-Mayıs 2011.

K.42: Sultan Gök, 1977, Evli, Okuma yazması var, Mersin/ Aydınçık-Konya/ Hadim, Ağustos 2011-Nisan 2012.

K.43: Sultan Gök, 1983, Evli, İlkokul, Mersin/ Aydınçık, Nisan 2012.

K.44: Veli Gök (Dana), 1977, Evli, Okuma yazması yok, Mersin/ Aydınçık, Nisan 2011-Nisan 2012.

K.45: Yusuf Karalı, 1983, Bekâr, Okuma yazması var, Mersin/ Gülnar, Nisan 2011.

EK 2. SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDEN SEÇME RESİMLER

Resim 93: Çadırda akşam sohbeti.

Resim 94: Çadırda akşam sohbeti.

Resim 95: Oğlakların keçilerin arasından ayrımı yapılırken.

Resim 96: Süt sağımı yapan Yörük kadını.

Resim 97: Alındırık düzeneği ile süt sağımı yapılırken hastalığa karşı keçiler aşılanır.

Resim 98: Gün ortasında çay ve çomaç yenilirken.

Resim 99: Öğle arası genellikle “çomaç” ile öğün geçirilmektedir.

Resim 100: Çadır gergilerinin tutturulduğu sitil düzülürken.

Resim 101: İçecek su temin eden Yörük kadını.

Resim 102:

Resim 103: Sürüyü gözleyen çoban.

Resim 104: Hayvanlar eski taş “teknelerde” ya da leğenler yardımıyla sulanır.

Resim 105: Sabah gün doğumu.

Resim 106:

Resim 107: Yağmurdan korumak için üzerine çul atılmış havutlar.

Resim 108: Çadırın hemen yanına kurulup boş zamanlarda dokunan ıstar.

Resim 109: Hayvanların bakteri ve böceklere karşı ilaçlanması.

Resim 110: Hasan Bacak sürüden ayrılp kaybolan deveyi geri getiriyor.

Resim 111: Küçük bir Yörük kızı, Rukiye Bacak.

Resim 112: Çoban köpeği.

Resim 113: Dokunması tamamlanmış çul.

Resim 114: Göç sırasında çocuklar.

Resim 115: Göçe hazırlık.

Resim 116: Çadır ve eşyaların develere yüklenmesi.

Resim 117: Çadır ve eşyalar develere yüklenirken.

Resim 118: Yatak eşyalarının yüklendiği bir deve.

Resim 119: İçinde giysisi ve özel eşyaların bulunduğu ala çuvallar develere yüklenirken.

Resim 120: Göçe başlamadan hemen önce yurdun temizlenmesi.

Resim 121: Göç kervanı çekilirken.

Resim 122: Yeni kurulmuş ve henüz gergisi takılmamış bir çadır.

Resim 123:

Resim 124: Yazın hava sıcaklığının etkisini kırma adına ön gergi çıkarılabilmektedir.

Resim 125:

Resim 126: Başaran lakaplı Cemal Candan.

Resim 127: Tuluk içerisinde peynir çıkarılırken.

Resim 128: kirmen yanışlı sitil torbası.

Resim 129: Kaşık torbası.

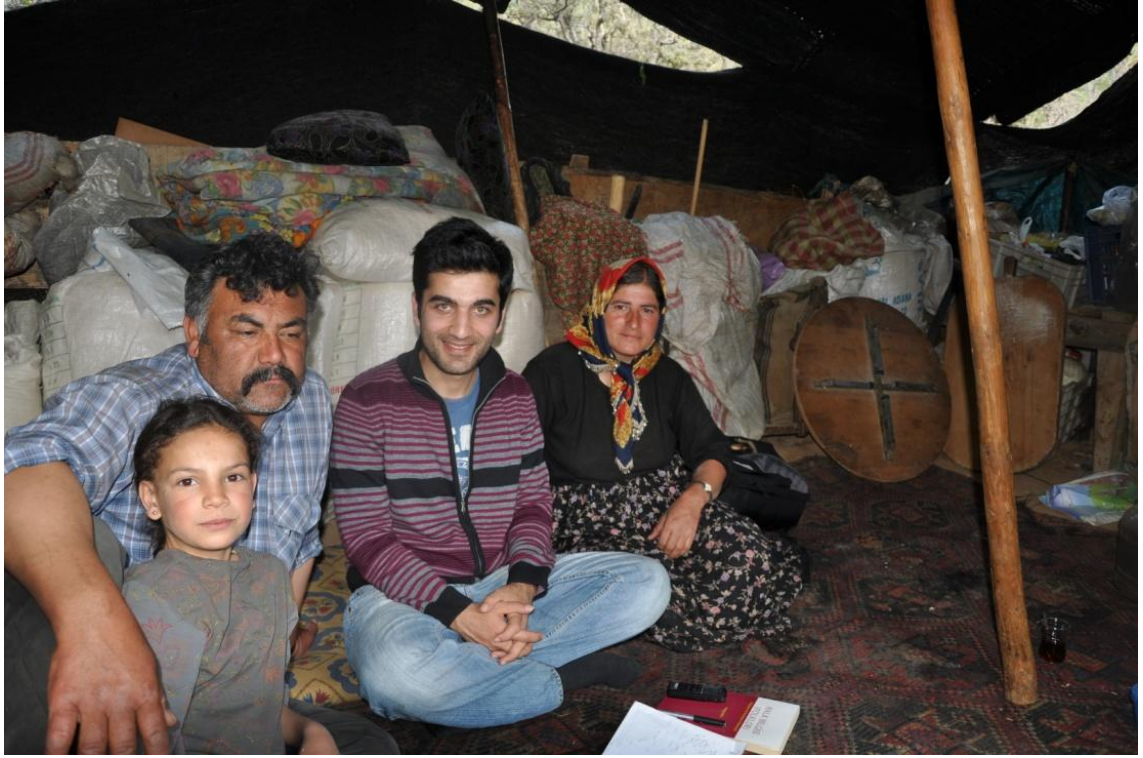
Resim 130: Cemal Candan ile akşam sohbeti yaparken.

Resim 131: Fadime Candan ekmek yapımına hazırlanırken.

Resim 132: Ekmek yapılırken iki kişiye ihtiyaç duyulur. Bir kişi hamur açarken diğer kişi ekmeğin pişirimiyle ilgilenir.

Resim 133: Nedim Candan, karısı ve çocuğu ile sorularımızı cevaplarken.

Resim 135: Salim Gök, ses kayıt cihazı.

Resim 136: Gök ailesi ile akşam sohbeti ve mülakat.

Resim 137: Gövdesine taş isabet eden oğlağa ölmemesi için yağ yutturulurken.

Resim 138:

Resim 139:

Resim 140: Ekmek yapımı için hazırlanan un.

Resim 141: Oğlaklara kene ve bitlenme için ilaçlama yapılırken.

Resim 142: Emine Candan ve  t    ile ünlü kekli i.

Resim 143:  adır içerisinde teknoloji kullanımı.

Resim 144: Sırtı dağ yamacına dayandırılarak kurulmuş yaz yurduna örnek.

Resim 145: Sabah kahvaltısına hazırlık yapılırken.

Resim 146: Sabah, kahvaltı hazırlığı.

Resim 147: Elleri kınalı Yörük kızı.

Resim 148: Marketten alınmış tavuk hazırlanırken.

Resim 149: Akşam yemeği hazırlığı yapan Sultan Gök.

Resim 150: Sacda tavuk kızartması yapılırken.

Resim 151: Bulaşıklar günümüzde hazır alınan bulaşık deterjanlarıyla yıkanmaktadır.

Resim 152: Süzölme işlemine bırakılmış bez içerisinde süzme yoğurt.

Resim 153: Salim Gök, deve çanıyla.

Resim 154: Kısır yapımı.

Resim 155: Kısır yapımı.

Resim 156:

Resim 157:

Resim 158: İmece ile kirkım yapılırken.

Resim 159: Kirkım, oğlaklar için hazırlanan ağlın içinde yapılmaktadır.

Resim 160:

Resim 161:

Resim 162:

Resim 163: Oğlaklar kırım sırasında hareketsiz tutulmak için ayak ve boynuzunda özel bir yöntemle bağlanmaktadır.

Resim 164:

Resim 165:

Resim 166: Kırkımın kılları toplanırken.

Resim 167:

Resim 168: Kırkına gelenlere ziyafet verilmek üzere keçi kurban edilmektedir.

Resim 169:

Resim 170:

Resim 171:

Resim 172:

Resim 173: Deri peynir ya da su tuluğu olarak kullanılma için özenle yüzülmektedir. Deride kesik oluşmaması için bıçak kullanılmaz.

Resim 174:

Resim 175:

Resim 176: Kesilen hayvanın eti parçalara ayrılırken.

Resim 177: Haşlama yapılan et.

Resim 178: Sacda kavurma yapılan et.

Resim 179: Yemek üzere katlanarak hazırlanan ekmekler.

Resim 180: Kırkım sonrasında gelenlere kavurma ile ziyafet verilmektedir.

Resim181: Kimi çadırlarda güneş enerjisi kullanılarak televizyon izlenmektedir.

Resim 182: Çadır içerisinde televizyon izlenirken.

Resim 183: Peynir yapımı.

Resim 184: Çadır içinden bir görünüm.

Resim 185: Çadırda akşam sohbeti yapılırken.

Resim 186:

Resim 187: Deve ile göçülmediği için yol kenarına kurulmuş olan çadıra örnek.

Resim 188: Kırklama işlemi sırasında bebek her gün belirlenmiş bir ibrikle yıkanmaktadır.

Resim 189:

Resim 190: Kullanılmayan sütler kimi zaman köpeklere içirilmektedir.

Resim 191: Çadırın hemen yanında bulaşıklar yıkanmaktadır.

Resim 192: Mahmut Uçar ve eşi Songül Meryem Uçar.

Resim 193: Traktörle göç.

Resim 194: oban köpekleri Yörüklerin alarm ve güvenlik mekanizmalarıdır.

Resim 195: Çocuklar ve yeni doğmuş krpeler araçlarda taşınmaktadır. Aynı işlem develerle gn yapıldığı ailelerde develerle sağlanmaktadır.

Resim 196: Ekmek yapımından önce açılan hamurun yanmaması için sacın altı kül ile sıvanır.

Resim 197: “Ekmek atımı” yapılırken komşu çadırdan gelen yardım.

Resim 198:

Resim 199: Mahmut Uçar ile “davar güderken”.

Resim 200: Göç sırasında develer, çekilmesi en kolay hayvanlardır. Bu sebeple develeri çocuklar ya da genç kızlar çekmektedir.

Resim 201: Yağmurlu havalarda çadırın üzeri, branda veya naylonla örtülmektedir.

Resim 202: Renkli kıyafetleri ile Yörük kızları.

Resim 203: Salonda yapılan Yörük düğününün çalgıcıları.

Resim 204: Yörük düğünü.

Resim 205: Gelinin doğurgan olması için kucağına çocuk verilmektedir.

Resim 206: Düğünde genellikle çok renkli kıyafetler giyilmekte, altın takılar takılmaktadır.

Resim 207:

Resim 208: Takı merasimi.

Resim 209: Düğün sırasında.

Resim 210: Düğüne gelen Yörük kadınları.

Resim 212: Düğünden önce eline kına yakılmış gelin.